

ISSN 2415-7929
DOI: 10.31891/2415-7929

Науковий журнал

**Актуальні проблеми
філології та
перекладознавства**

2021, № 22

Scientific journal

**Current issues of
linguistics and
translation studies**

2021, Issue 22

Хмельницький 2021

Науковий журнал
Актуальні проблеми філології та перекладознавства

Затверджено як фахове видання категорії «Б»
(наказ МОН №1188 від 24.09.2020)

Засновано в березні 2011 р.

Виходить 2 рази на рік

Хмельницький, 2021, № 22

Засновник і видавець: Хмельницький національний університет

Наукова бібліотека України ім. В. І. Вернадського <http://nbuv.gov.ua/j-tit/apftp>

Журнал включено до наукометричних баз:

Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=UE4UR2oAAAAJ>

Головний редактор

Царалунга Інна Богданівна, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української філології Хмельницького національного
університету

Заступник головного редактора.
Голова редакційної колегії

Бойко Юлія Петрівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
германської філології та перекладознавства Хмельницького національного
університету

Відповідальний секретар

Купчишина Юлія Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри
германської філології та перекладознавства Хмельницького національного
університету

Ч л е н и р е д а к ц і й н о ї к о л е г і ї

Базилевич Марина – PhD (м. Декор, штат Айова, США), Беднартова-Гібова Клаудія – PhD (м. Пряшів, Словаччина), Бойко Ю. П. – д-р філол. н., Гавриш М. М. – канд. філол. н., Гнатюк М. І. – д-р філол. н., Давидюк Ю. Б. – канд. філол. н., Ємець О. В. – канд. філол. н., Єсипенко Н. Г. – д-р. філол. н., Козловський В. В. – д-р. філол. н., Колегаєва І. М. – д-р. філол. н., Коломієць Л. В. – д-р. філол. н., Купчинська З. О. – д-р. філол. н., Кшановська-Ключевська Ельжбета – PhD (м. Краків, Польща), Марчук Л. М. – д-р. філол. н., Ніконова В. Г. – д-р. філол. н., Олійник Л. В. – канд. філол. н., Панасенко Наталія – д-р. філол. н. (м. Трнава, Словаччина), Папушина В. А. – д-р. пед. н., Приймак І. В. – канд. філол. н., Славова Л. Л. – д-р. філол. н., Станіславова Л. Л. – канд. філол. н., Тимошенкова Т. М. – канд. філол. н., Торчинська Н. М. – канд. філол. н., Торчинський М. М. – д-р філол. н., Холод Уляна – PhD (м. Оломоуц, Чеська Республіка), Царалунга І. Б. – д-р філол. н., Шуляк С. А. – д-р філол. н., Янчишин А. М. – канд. філол. н.

Технічний редактор Кравчик Ю. В. – канд. екон. н.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького національного університету,
протокол № 9 від 02.12.2021

Адреса редакції: Україна, 29016,
м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11,
Хмельницький національний університет
редакція журналу “Актуальні проблеми філології та перекладознавства”

☎ +38 (0382) 67-51-08

e-mail: khnu.apfp@gmail.com

web: <http://apfp.khnu.km.ua/>
http://lib.khnu.km.ua/visnyk_apfp.htm

Зареєстровано Міністерством юстиції України.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24779-14719ПР від 06 квітня 2021 року (перереєстрація)

© Хмельницький національний університет, 2021
© Редакція журналу “Актуальні проблеми
філології та перекладознавства”, 2021

ЗМІСТ

ЗАЙТСЕВА М. EVOLUTION OF MYTHOLOGEMS IN AMERICAN COURTROOM DISCOURSE	5
NAZARENKO O., KOZLOVA V. ETYMOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES OF ANTHRONYMS IN MODERN ENGLISH LITERATURE	9
NAZARENKO O., LIUTA A. LINGUISTIC AND SOCIOCULTURAL ASPECTS OF STAND-UP COMEDIES	13
АЛЕКСЄЄНКО М. В., ПЕФТІЄВА О. Ф., ТАРАПАТОВ М. М. ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ	18
БОДНАР О. Б., БИЧОК А. В. МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ЇХНІ ЕКВІВАЛЕНТИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	24
ГЛУШКОВЕЦЬКА Н. А. ВНЕСОК УРІЄЛЯ ВАЙНРАЙХА У ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ	29
ГОЛОЩУК С. Л. КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ	33
ДМИТРОШКІН Д. Е. ЧИСЛІВНИКОВІ КОМПОЗИТНІ НОМІНАНТИ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ ON, FOR, AND В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ СПОРТИВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ	37
ІНШИНА Н. О., КУЛІШ В. С. СЛЕНГОВІ АФРОАМЕРІКАНІЗМИ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РЕП ТЕКСТАХ	42
КАВЧАК І. І., КОВТУН А. А. ЕЛЕМЕНТИ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ ЯК МАРКЕРИ НЕПОВТОРНОСТІ ОРАТОРСЬКОГО СТИЛЮ ІРИНИ ФАРІОН	46
КАПЛИЧНА Л. О. СТИЛЬОВИЙ СИНКРЕТИЗМ У МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА	53
КОНАРЖЕВСЬКА В. І. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛОВ MÜSSEN I SOLLEN ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	58
КРАМАР В. Б. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА МОДЕЛЬ В ПЕРЕКЛАДІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ТРИЛЕРА	62
КУЗЬ В. В. ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЬГИ МАК КРІЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	67
КУПЧИШИНА Ю. А. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК КОГНІТИВНЕ ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ТРАГІЧНОГО У ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ	72
КУРАС А. А., ЖУЛАВСЬКА О. О. МЕТАФОРИ В ПРОМОВАХ ФР. Д. РУЗВЕЛЬТА	76
ЛЕВИЦЬКА Н. В. СПЕЦИФІКА «ЧОРНОГО ГУМОРУ» В РОМАНАХ Е.М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН» ТА «ЧОРНИЙ ОБЕЛІСК»	82

ЛЕВІ-ДЖОРДЖ О. В. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ УЧАСНИКІВ ПРОГРАМ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНІСТІ	87
МАРТИНЮК О. В. РЕГІОНАЛЬНІ АНГЛОМОВНІ ДІАЛЕКТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	92
ОКСАК Г. Л. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОДІЇ ЧИТАЧА ТА ТЕКСТУ В ТЕОРІЇ У. ЕКО	98
ОЛЕНЯК М. Я. ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ОБРАЗНОГО ПОРІВНЯННЯ: ДОБА АНТИЧНОСТІ	101
ПАВЛИК О. Б. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В СУЧАСНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ	108
ПЕШКОВА Т. В. ВАРІАНТИ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ЛАКУНИ PFLEGE У СКЛАДІ ІНШИХ СЛІВ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКИХ ТЕКСТІВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ)	112
РАХІМОВА О. К. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАСОБІВ ЕВФЕМІЇ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПРОСТОРУ	116
САДОВЕЦЬ О. В. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ВИСЛОВЛЮВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ІНОЗЕМНОЮ	121
СЕРГЄЄВА О. В., ПРОВОЗЬОН А. В. НЕОЛОГІЗМИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА СПОСОБИ ЇХ УТВОРЕННЯ	127
СТРЮК Н. В. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСІВ НА ОДЯЗІ: РІВЕНЬ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	132
ЧЕРНИК М. В., КОНЯЩЕНКОВА І. Ю. ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО РЕЦІПІЄНТА	138
ЧЕРНИШОВА С. О. МАГІЯ ТА РЕЛІГІЯ У РОМАНІ ІБІ ЗОБОЙ “АМЕРИКАНСЬКА ВУЛИЦЯ”	142
ШИМЧИШИН М. М., КОВТУН Н. В. ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ VS ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ У ТВОРЧОСТІ ГІЗЕР МОРРІС	147

УДК 811

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-1

ZAITSEVA M.

Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

EVOLUTION OF MYTHOLOGEMS IN AMERICAN COURTROOM DISCOURSE

The paper is devoted to the study of mythologems in English courtroom discourse. The phenomenon of mythologems was analyzed on the authentic documents of the American trials of 1894, 1921, and 1969-1970. The conceptual understanding of the changes taking place is impossible without knowledge and understanding of the nature, essence, properties and purpose of myths in general. The role of myth is twofold. First, it is possible to identify the consolidating function of myth, as it performs a kind of defensive function in society. Second, manipulative, when it is myth that becomes a means of regulating the consciousness of social groups.

In this context, it is appropriate to refer to the concept of verbal mythologization. Defense lawyers both of the past and of the present resort to the verbal mythologizing of defendants, creating the myth of the innocently convicted person who has become a victim of circumstances, or even acting as a fighter for justice. This verbal mythologizing is largely unchanged, although modern lawyers interpret the components that make up this scheme quite differently. The more obvious distinction between nineteenth-century mythologems and modern ones is the abandonment of the singularity of the perception of the defendant to the plurality of such perception. Finally, the most obvious distinguishing characteristic of contemporary judicial mythologems is their sharply expressed axiological character. One of the reasons for the axiologization of modern mythologems is the fact that the media often cover trial. So, the more emotional and evaluative the lawyers' narrative is, the more interesting it is for listeners to perceive it. The further study of the phenomenon is considered to be perspective, as a number of questions were left beyond the scope of this research.

Keywords: mythologems, courtroom discourse, defense lawyer's speech, evolution, axiologization, verbal mythologization

ЗАЙЦЕВА М. О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЕВОЛЮЦІЯ МІФОЛОГЕМ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто поняття «міфологема». Звернено увагу на еволюцію міфологем в англomовному судовому дискурсі (на приклади судових процесів США). Аналіз проведено на автентичному матеріалі американських судових процесів, які відбувалися в 1894, 1921 та 1969-1970 роках. Виявлено спільні та відмінні ознаки міфологем в американському судовому дискурсі минулого та сучасного. Схожість полягає в використанні майже тотожних схем вербальної міфологізації підсудних в промовах адвокатів, хоча «ланки» цієї схеми потрактовано по-іншому в сучасному судовому дискурсі. Очевидними ознаками, яка відрізняють міфологеми минулого від сучасних, є їхня аксіологізація та уникнення одностороннього підходу до оцінювання особистості підсудного, його вчинку.

Ключові слова: міфологема, судовий дискурс, промова адвоката, еволюція, аксіологізація, вербальна міфологізація.

Formulation of the problem

In recent years, there have been numerous studies of myth in general and especially on the myth in the political sphere, since the new information reality significantly changes the ways and technologies of obtaining, maintaining and strengthening power, and information management ("soft power") becomes the basis of the impact of authorities. The formation of the modern computer civilization shows that the driving force behind society's development is shifting to the sphere of information influence on people's consciousness [6].

Media influence effectively standardizes the mass consciousness, orienting it toward a specific set of values. This strengthening of the role of informational influence, expanding the opportunities to use mass media leads to both positive (the use of information resources to gain knowledge and the state of awareness of the processes taking place in the world) and negative consequences. Processes of total control over public consciousness through its politicization ("the era of the politics of images and images of politics") occur [2]. It is with the growing need for conceptual explanation of characteristics of development and effective mechanisms of regulation of social behavior in an informational society (processes of virtualization, manipulation of public and individual consciousness, the spread of various forms of intolerance in society), with the need for social construction of communicative space to optimize public administration in the challenges of the information age that not only scientific but also praxiological interest to the problems of the effectiveness of social interaction in the information and communication and socio-cultural coordinates. Accordingly, we will allow ourselves to note that praxiology is a theory of effective organization of activity (the term implemented by L. Bourdieu in 1982). The conceptual understanding of the changes taking place is impossible without knowledge and understanding of the nature, essence, properties and purpose of myths and stereotypes in the system of social interaction.

Generally, researchers focus their attention on mythological consciousness, studying the role of myths in a changing world, including in public administration. The role of myth is twofold. First, it is possible to identify the consolidating function of myth, as it performs a kind of defensive function in society. Second, manipulative, when it is myth that becomes a means of regulating the consciousness of social groups. The peculiarity of the modern stage is the wide use of mythologems and ideologems not only in the political sphere, but also in the judicial one.

Resent researches analysis

The fabricated current mythological reality is actively transmitted in modern society. Myth keeps social experience in the collective memory as well as the imperatives of the socio-cultural dimension of both social and political processes. In the structure of myth archetypes, the content of specific empirically received experience in certain situations, the system of images, allowing to correlate "desirable" with "proper" in the context of the established archetype are distinguished [4, p. 3].

Myth is formed by the collective imagination, combinatory mechanisms of which are based on a certain set of formulas [5]. Numerous mythologemes, which largely predetermine the character of political communication, also belong to this set of formulas. The mythologem as a specific gnoseological image based on the unity of the objective and symbolic pervades the modern public consciousness. Mythologemes as image-symbols can act not only in the role of maintaining legitimacy, but under certain conditions play a destructive, damaging role as well.

At present, both mythologemes generated thousands of years ago ("hero – villain", "our own – strangers") and mythologemes formed in the process of theatricalization and symbolization of political processes and hyperbolization of the phenomena of political reality are used in the communicative space. Mythologemes, being essentially symbolic clots of political communicative acts, form a specific mythological world.

With the strengthening of communicative gaps between society and authorities, the space of their interaction is filled with various kinds of political myths: some can help to restore the unity of the country and to achieve identity, others - perform clearly destructive functions, contributing to anomie and decoherence of information and communication processes. In the study of myth, it is important to consider it as a complex socio-cultural phenomenon that plays an essential role in the system of social interaction in modern society. It should be emphasized that any attempts to demythologize the relevant concepts in management practices are usually accompanied by a new remythologization.

So, why do people need myths? For example, Philip Ball writes that "As classical myths did for the cultures that conceived them, modern myths help us to frame and come to terms with the conditions of our existence" [1].

Consequently, we can talk about the **relevance** of the topic of our research. Moreover, we have encountered very few studies devoted to mythologemes in the courtroom discourse.

Thus, the **aim** of this study is to investigate mythologemes in American courtroom discourse and to establish their evolution.

In order to achieve the goal, the following tasks are to be solved:

- to clarify the terminological apparatus involved in the paper;
- to establish the mythologemes used in the American courtroom discourse in the past;
- to establish the mythologemes used in the modern American courtroom discourse;
- to find out their similarities and differences.

Methods

The aim, objectives, and specificity of the material analyzed, determined the choice of the methods engaged in the paper. The research was made on the example of the three high-profile trials: Murder 1st degree №41 1894, the Sacco-Vanzetti Trial (1921). and the Chicago 8 Trial (1969 – 1970). The scientific methods of induction and deduction, discourse analysis, synthesis, generalization and systematization, logical and semantic analysis, comparative methods, interpretation and elements of component and etymological analysis were used in the study.

Results and discussion

Myth performs the dual function of denoting and suggesting. The peculiarity of the use of myth in court becomes its clear praxiological orientation. Myth presented in court does not have a "picture", it is created and transmitted verbally, so in relation to the courtroom discourse, we can talk about the verbal mythologization and mythologemes expressing it. From the cognitive point of view, a mythologem is a mental phenomenon, which in language is represented by a word or a sustainable phrase. Paraphrasing a bit Carl Jung's definition, here is our understanding of a mythologem as a sustainable and recurrent thought construct expressed verbally.

Typically, verbal mythologizing is aimed at creating a positive image of the defendant. The defense lawyer seeks either to find a "hook" to construct such an image, or to reformat the evidence cited by the prosecutor as erroneous. The semantic role of myth is the construction of a narrative plot, a kind of a fairy tale.

Actually, all defense lawyers' narratives follow the same pattern: impeccable reputation/good person/victim of circumstances – normal life – no intent – no or falsified evidence/witnesses are wrong/the prosecution is biased – no crime or the victim himself is guilty of what happened. Advocates create the myth of the innocently imprisoned person who is under adverse circumstances, or of the freedom fighter. It should be noted that such verbal mythologizing has led to the paradoxical result that the recipient can no longer tell the difference between truth and untruth. As an example, the following criminal case is considered, Murder 1st degree №41, 1894.

Defense lawyer, Mr. Lewis S. Chanler, draws the jury's attention to the impeccable reputation of the defendant, who worked hard all his life to support his family:

*There was **no desire to kill** the man by defendant, who was of **spotless character**, always **worked hard and supported the family**. (Murder 1st degree №41, 102) – impeccable reputation/good person.*

So far from want only killing his brother with a rolling-pin for no reason at all, it is simply impossible,

and is **uniform with the evidence**. **If in the face of the evidence he had run away and did not come back, it is natural to think that he was in the wrong. They did not not know what was the matter with deceased; that he had fallen on his head** (*ibid*, 103) – no premeditation, no evidence.

You can't easily imagine the effect of idle rumours... There was no crime committed; there was no reason why he should strike his brother, and he did not strike him (*ibid*, 105 – 106) – there was no crime, it was a coincidence.

The doctor came to see him and told Edward Hurley it was all right, that it was simply a blow he had got on his head while drunk; there was nothing the matter with deceased but drunkenness ... (*ibid*, 103) – the victim itself is to blame for it.

It is noteworthy that such a scheme has hardly changed over time, but the interpretation of the “links” of this scheme has become different. Thus, let us analyze another high-profile case of the “Chicago 8” Trial (1969–1970).

The defense lawyer uses such an interesting technique as indirect characterization of the defendants (the term is ours), which involves the fact that, naming other famous people, he draws an invisible parallel between them. By mentioning some, he seeks to characterize others:

You can crucify a Jesus, you can poison a Socrates, you can hand John Brown or Nathan Hale, you can kill a Che Guevara, you can jail a Eugene Debs or a Bobby Seale. You can assassinate John Kennedy or a Martin Luther King, but the problems remain. The solutions are essentially made by continuing and perpetuating with every breath you have the right of men to think, the right of men to speak boldly and unafraid, the right to be masters of their souls, the right to live free and to die free. The hangman's rope never solved a single problem except that of one man («Chicago 8» Trial, 1969 – 1970).

He further seeks to refute the arguments of the prosecution, calling them a “fairy tale”:

You have seen the same scenes described by two different people. You have heard different interpretations of those scenes by two different people.

Does that testimony make any sense, that they come in empty-handed into a garage, these people who you are supposed to believe were going to fire bomb the underground garage? Just keep that in mind when you consider this fairy tale when you are in the jury room (*ibid*, February 13, 1970) – lack of evidence.

Even if there are testimonies, it is difficult to believe them, because it is hardly possible to recognize a stranger by watching him/her for 3 – 4 seconds through a fine wire mesh and double glass:

But he never had seen him and he stands in a stairwell behind a closed door looking through a one-foot-by-one-foot opening in that door with chicken wire across it and a double layer of glass for three to four seconds, he said, and he could identify what he said was Lee Wiener in three to four seconds across what he said was thirty to forty yards away (*ibid*, February 13, 1970) – falsification/witnesses are wrong.

What distinguishes the mythologems of contemporary courtroom discourse from those of late nineteenth- and early twentieth-century discourse is their shift from singularity of perception to duality or even multiplicity and versatility of perception. A person does not necessarily have to be positive from the common man's point of view, but he can be innocent:

And I can say that it is not whether you like the defendants or don't like the defendants. You may detest all of the defendants, for all I know; you may love all of them, I don't know. It is unimportant. It shouldn't interfere with your decision, it shouldn't come into it. And this is hard to do (*ibid*, February 13, 1970).

Finally, the defense lawyer sums up that there was no crime because there was no substantial evidence:

I submit he didn't because it didn't happen. It never happened. This is a simple fabrication. The simple truth of the matter is that there never was any such plot and you can prove it to yourselves. Nothing was ever found, there is no visible proof of this at all. No bottles. No rags. No sand. No gasoline. It was supposed to be a diversionary tactic, Mr. Schultz told you in his summation. This was a diversionary tactic. Diversionary to what? (*ibid*, February 13, 1970).

these seven men are not guilty to stand on that and it doesn't matter that other jurors feel the other way (*ibid*, February 13, 1970) – there was no crime, it was a coincidence.

As another distinction of mythologems in contemporary courtroom discourse, we emphasize their explicit axiological nature.

In order to determine this fact, we will refer to the linguistic means expressing the mythologem “lack of substantial evidence” from (1) the Chicago Eight Trial (1969-1970) and (2) the Sacco-Vanzetti Trial (1921) (3):

<i>the defendants have some questions as to whether they are receiving a fair trial. That has been raised many times</i> (1)	<i>That may be true, gentlemen</i> (2)
<i>how the Government stoops to conquer in this case</i> (1)	<i>Where are these witnesses? Why no corroboration of Neal from this man that was on the wagon with him?</i> (2)
<i>you can call me a liar and convict my clients</i> (1)	<i>Human credulity stretched to the utmost, gentlemen</i> (2)
<i>He was a clear liar on the stand</i> (1)	<i>He did not know him</i> (2)
<i>In a mythical tale</i> (1)	<i>Possibly the gentlemen did sit with him</i> (2)
<i>Does that testimony make any sense</i> (1)	<i>Something wrong, gentlemen. I don't know what. I am not holding the Commonwealth responsible for evidence presented...</i> (2)
<i>Just keep that in mind when you consider this fairy tale</i> (1)	<i>There is no testimony. Where is the testimony? Where is the testimony, gentlemen, that the car was ever at East Braintree?</i> (2)

<i>This is a simple fabrication (1)</i>	<i>Gentlemen, don't send a man--no New England jury is going to take a human life upon the character of such testimony (2)</i>
<i>An intolerable war abroad has divided and dismayed us all. Racism at home and poverty at home are both causes of despair and discouragement. In a so-called affluent society, we have people starving, and people who can't even begin to approximate the decent life (1)</i>	<i>Bostock refused to make any identification, notwithstanding the fact that he saw these men here (2)</i>
	<i>Mr. Wade is a type of human personality that tells one story at one time in the office of the district attorney of this Commonwealth and another story upon the witness stand (2)</i>

In the second case, the lawyer accuses, but without conclusions, whereas in the first case there is a direct assessment of the witnesses' testimony and the actions of the prosecution. This is directly expressed by the evaluative vocabulary: *Government stoops to conquer in this case; a liar; a simple fabrication; this fairy tale; a mythical tale.*

Whereas in the second case we highlighted the linguistic means expressing the lawyer's doubts and uncertainty: *That may be true; Why no corroboration of; the character of such testimony; There is no testimony; refused to make any identification; He did not know him; Possibly; Something wrong.*

Conclusions and perspectives

Defense lawyers both of the past and of the present resort to the verbal mythologizing of defendants, creating the myth of the innocently convicted person who has become a victim of circumstances, or even acting as a fighter for justice. This verbal mythologizing is largely unchanged, although modern lawyers interpret the components that make up this schema quite differently. The more obvious distinction between nineteenth-century mythologems and modern ones is the abandonment of the singularity of the perception of the defendant to the plurality of such perception. Finally, the most obvious distinguishing characteristic of contemporary judicial mythologems is their sharply expressed axiological character. One of the reasons for the axiologization of modern mythologems is the fact that the media often cover trial. So, the more emotional and evaluative the lawyers' narrative is, the more interesting it is for listeners to perceive it. That's why "Some cases receive tremendous attention, while others languish on the back pages or are ignored" [7, p. 2].

We consider this study to be perspective, as a number of questions were left beyond the scope of the article: what mythologemes are created in the Ukrainian judicial discourse; how the publicity of the case affects their axiologization.

References

1. Ball Ph. Why Are We So Resistant to the Idea of a Modern Myth? 2021. Available from: URL: <https://lithub.com/why-are-we-so-resistant-to-the-idea-of-a-modern-myth/>
2. Chugunov A. V. Sociologiya Interneta [Sociology of the Internet]. St. Petersburg: Filologicheskij fakul'tet SPbGU, 2003.
3. Famous Trials .Available from: URL: <https://famous-trials.com>
4. Shestov N. I. Politicheskij mif teper' i prezhde [Political Myth Now and Before]. Saratov: Izd-vo Saratovskogo universiteta, 2003.
5. Filippov A. Niklas Luman. Real'nost' massmedia [Niklas Luhmann. Reality of Mass Media]// Otechestvennye zapiski. 2003. № 4. Available from: URL: <https://strana-oz.ru/2003/4/realnost-massmedia>
6. Silkin V. Mify v konstruirovanii kommunikativnogo prostranstva gosudarstvennogo upravleniya [Myths in the construction of the communicative space of public administration]// Gosudarstvennaya sluzhba. 2014. № 4(90). P. 70-74
7. Solberg R. S., Waltenburg E. N. The Media, the Court, and the Misrepresentation. The New Myth of the Court. Routledge, 2015.

Paper received : 17.07.2021

УДК 811

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-2

NAZARENKO O., KOZLOVA V.
Sumy State University

ETYMOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES OF ANTHROPONYMS IN MODERN ENGLISH LITERATURE

In contemporary literature, names play a special role. Each name is chosen by the author according to the character's image, appearance, personality or destiny. In this way readers are able to understand the character's identity better and even foresee certain events when reading the work. But this is only possible if the reader has the background knowledge necessary to understand it; otherwise, this layer of information is completely lost. Thus, the study of the etymology and semantics of names in English-language literature can immerse in English literary discourse and reveal the mechanisms of the language.

The article is devoted to the study of etymological and semantic features of names in modern English literature on the basis of the epic fantasy novels series "A Song of Ice and Fire" by George Martin.

The significance of personal names in human communication, their role in literature, and the characteristics that may be hidden in them, are examined. Directions that authors use when creating names for the characters in their work are indicated. The analysis of the names and surnames of characters is provided, variations of their meanings are given and possible allusions to real historical figures are described, explaining the relationship between names, characters' personal qualities and their destinies throughout the books.

We demonstrate that George Martin uses several ways of forming first and last names, putting more than one meaning into them. We also indicate the historical events and personalities that inspired the creation of the anthroponyms.

Keywords: proper names, anthroponyms, etymology, modern English literature

НАЗАРЕНКО О. В., КОЗЛОВА В. А.
Сумський державний університет

ЕТИМОЛОГІЧНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТРОПОНІМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглядаються етимологічні та семантичні особливості власних імен у сучасній англійській літературі на основі серії епічних фентезі-романів Джорджа Мартіна «Пісня льоду і полум'я». Проводиться аналіз імен та прізвищ декількох ключових персонажів книжок, надані варіанти їх тлумачень та описані можливі алюзії на реальних історичних осіб з поясненням їх зв'язку з характерами героїв та їх долею впродовж сюжету.

Ключові слова: власні імена, антропоніми, етимологія, сучасна англійська література

Formulation of the problem

In the age of globalization, English-language literature has become widespread, providing people from all over the world with the opportunity to become immersed in it. However, because of the frequent lack of readers' background knowledge, problems arise in understanding the meaning put into characters' names by the author. Since names in literature often indicate not just personality traits but possibly the future fate of characters, such misunderstandings prevent readers from grasping the author's intention fully and from noticing the hidden hints and clues in the text.

Analysis of recent scientific papers

The problem of anthroponyms' analysis has been studied by such prominent scholars as Hnapovska L., Boka O., Hanks, P., Fowler A., and others.

The aim of the article is to understand how authors can create names for the characters in their works, to explore the relationship between the meanings embedded in the names and the portrayals of the characters, to draw parallels with real-life figures.

Presenting the main material

Names, surnames, nicknames and other forms of personal addressing have always been an integral part of communication. The first step in making an introduction is traditionally to find out a person's name or the preferred addressing. Anthroponyms have a direct impact on mutual understanding, especially between people from different cultures, as they have certain universality, unlike common nouns. Thus, when communicating in another language, we will refer to our name without or with slight modifications. In this way, proper names have the extremely valuable feature of acting as anchor points in communication [1, 10].

Scholars have long noted their special status and differences from other elements of language. They can not only provide details about person's status in society, community or family, but also indicate age, gender, nationality, marital status, religion and other characteristics [3].

In literature, anthroponyms often serve as an additional source of information about characters. Since the days of classicism, it has been common to use so-called "speaking names" to portray characters, to indicate their moral qualities, personality, appearance or behaviour. The names can often refer to the destiny of a character, his or her actions and their reasons [2, 4].

There are several directions an author can follow when creating names for the characters in their works. First of all, it is borrowing names from famous personalities in order to draw parallels between that person and the character. Usually the writer uses this to emphasise the similarities in their fates or personalities. The second direction is to put meaning into the name through linguistic means, sometimes even using words from several languages.

In this article we take as an example the series of epic fantasy novels by George R.R. Martin, “A Song of Ice and Fire”. The events of the books take place on the continent of Westeros, in a vast country called the Seven Kingdoms. The plot revolves around violent wars and the struggle for power between several mighty families. And at the centre of this confrontation are two houses: *the Lannisters* and *the Starks*.

The plot of the books was inspired by the history of medieval England, namely the War of the Roses, and the houses' names refer directly to the House of Lancaster and the House of York. The allusion of these anthroponyms is created first of all by the method of phonetic similarity, but additional symbolism can be seen in the colour scheme of the houses: the Lannisters with the red body of the coat of arms corresponds to the Lancaster rose, while the Starks have the white body of the coat of arms connected to the York rose.

House *Stark* of the North, formerly bearing the title of legendary kings of the North, reigns over harsh and unkind lands, demonstrating considerable military might at the same time. The name of the house comes from Old German: the word *stark* meaning “*strong, severe*” and was later passed on into Old English [11]. Members of the family often demonstrate their resilience and sternness, defending their family and land to the last man.

The steadfast, reliable and noble head of the Stark family goes by the name of *Eddard*, or *Ned* for short. Eddard is an alternative spelling for the name *Edward*, derived from two Old English words: *ead* “*prosperity*” and *weard* “*guard*” [6]. The first meaning relates to the character's family and their financial situation. He had five children and a loving wife, and was the leader of the richest and most powerful family in the North.

The second meaning is primarily embodied in the character's title, *Warden of the North*. Eddard fully lives up to his name, protecting his homeland and all the unfortunate people, acting as a guardian of honor and loyalty. The author has used a direct and linear etymology, but simplicity often makes the meaning more accessible, and such a strategy is fully justified. We can say that the combination of name and surname created a comprehensive picture of the character, even before he was able to demonstrate his personality.

There is also a kinship with one of the past bearers of the name. The Anglo-Saxon King St. Edward Confessor who lived in the 11th century was known as a just ruler, which brought him popularity among the people. The author thus used two directions creating the name of this character, putting several meanings into it at once. The resemblance to the historical figure is further enhanced by lexical techniques.

The name of the Stark's second son *Bran* has Welsh and Irish roots. The word *brân* means “*raven*” [6], which directly refers to the powers he has inherited from the Three-Eyed Raven. In his dreams, crows appear and tell him the path that will lead him to his teacher, who wants to pass on the magic to Bran.

Another connection can be traced to the famous bearer of the name Bran the Blessed, a deity and king in Celtic mythology. The fate of Bran eventually led him to the throne of the Seven Kingdoms and the title *Bran the Broken*, as if in opposition to the title of the legendary king. Thus the most direct meaning was conveyed by the author using lexical tools. The parallel with a historical and mythological figure adds only a light touch to the image of the hero.

The name of the youngest daughter of the Stark family, *Arya*, is found in several languages: Persian, Hindi, Sanskrit and Malayalam. The Sanskrit word *ārya* means “*noble*”, which is completely in line with the lineage of the character [8]. The Starks are an ancient family, dating back to the time of the Kings in the North. Arya was raised as a noble and dignified lady. However, it is important to note that the Persian variant of the name is used for both men and women [6]. Arya has felt a lifelong rejection of her destined life as a lady, unwilling to submit to rules and become a helpless woman, fit only for marriage. When left alone, she hides her gender by dressing up as a boy and travels in that guise for a long time.

But if the name is taken as an alternative spelling of the word *aria*, a completely different meaning emerges. Aria is a solo musical performance [11], which corresponds perfectly with Arya's fate. After losing her family, she becomes a lonely traveler and traverses the great journey from little spoiled girl to mighty warrior. In this case, only lexical methods were used to embed meaning in the name.

Turning to the other side of the conflict, the Lannisters, there are several names with deep meaning. First of all, the twins *Cersei* and *Jaime*. The name of the older sister, *Cersei*, refers to the sorceress Circe from ancient Greek legends. She wielded various kinds of magic and enchanted the men who came to her island. Her beauty seduced them to forget their honour and duty [7, p.31]. Just like her prototype, Cersei Lannister has relied on her charms to achieve her goals throughout her life, manipulating men and seducing them into committing terrible acts. As for magic, she has no knowledge of it herself, but has a keen interest in the art and doesn't mind using gifted individuals to deal with her enemies.

Another similarity to the mythological heroine is unrequited love. Circe was captivated by the sea god, but he rejected her feelings in favour of another girl. The sorceress never forgave the insult, cursing his lover [12]. Cersei, too, wasn't fortunate with love. Since her childhood, she fell in love with the handsome prince and dreamed only of a happy future with him, but instead faced a harsh reality. The prince takes a different woman as his wife

and this sparks a long-lasting hatred in the character's heart. Years later, Cersei contributes to the death of not only the unhappy girl but also her children and relatives.

The name of her twin brother, *Jaime*, is a reference to the biblical figure Jacob, who also had a twin [9]. The Old Testament text tells us that Jacob was born holding his brother by the heel. From the moment he was born he tried to outdo his sibling and gain the love of his parents [5].

Jaime and Cersei's situation is slightly different, however, due to the fact that a girl was born first. By birthright she should have inherited her family's land and status, but everything was passed on to her younger brother. Their father gave him his full attention, mentoring him to become Lord Lannister in the future. Cersei felt that she had been unfairly deprived of both her inheritance and her father's attention, so she harboured a grudge against him. However, this did not spoil her relationship with brother in the slightest, so the parallel is not quite complete. To sum it up, while creating anthroponyms for this twin duo, the author resorted to borrowing from two sources at once – Ancient Greek mythology and the Bible. He managed to put references to their past, personal relationships, moral qualities and abilities into their names.

Thus George Martin uses different approaches when creating his characters' names. He uses both linguistic borrowings and non-linguistic ones, referring to well-known historical figures and heroes of myths and legends. We can also note that he uses words from several languages at once, combining them with extra-lingual implications to create wholesome characters. He often does not stop at one meaning, but puts as much information into the names of the characters as possible.

Conclusions

Therefore, it can be concluded that names are of great importance in ordinary communication as well as in literature. They carry deep and hidden meanings that are difficult to understand without specific knowledge. In any work of literature, names are parts of the characters, which help the reader to go deeper into the story and understand the author's intention.

Література

1. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. М.: Р. Валент, 2001. 200 с.
2. Ракітіна, А. А., О. В. Назаренко Семантична наповненість власних імен у сучасному казковому дискурсі. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2014 р. / Відп. за вип. О. М. Сушкова. Суми : СумДУ, 2014. С. 51-53.
3. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. М.: "Наука", 1998. 376 с.
4. Шпак, І. О. Промовисті імена у творах англійської літератури [Текст] / І.О. Шпак; наук. кер. М.В. Герман / Перекладацькі інновації : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Суми, 25-27 листопада 2010 р. / Ред. кол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова та ін. Суми : СумДУ, 2010. С. 25-26.
5. Bible Gateway. Encyclopedia of the Bible. "Jacob". URL: <https://www.biblegateway.com/resources/encyclopedia-of-the-bible/Jacob> (дата звернення: 20.11.21)
6. Campbell, Michael D. "Behind the Name: The Etymology and History of First Names." 2021. URL: <https://www.behindthename.com/> (дата звернення: 29.10.21).
7. Daly, Kathleen N. Greek and Roman mythology A to Z / Kathleen N. Daly; revised by Marian Rengel. Rev. ed.
8. Hanks, P., Coates, R., & McClure, P. (2016). The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland. Oxford University Press.
9. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199677764.001.0001/acref-9780199677764> (дата звернення: 29.10.21)
10. Harper, D. (n.d.). Etymology of Jacob. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/Jacob> (дата звернення: 20.10.21)
11. Nazarenko, O.V. Ivanenko O. Etymological Roots of Proper Names in Fairy Tale Discourse (Based on the Novel by J. Rowling "Harry Potter and the Order of the Phoenix") / Філологічні трактати, 2015. Т.7, №3. С. 69-73.
12. Merriam-Webster Dictionary, Merriam-Webster. URL:
13. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 29.10.21)
14. Myths and Legends. Encyclopedia of Myths. "Circe", 2021 Advameg, Inc. URL: <http://www.mythencyclopedia.com/Ca-Cr/Circe.html> (дата звернення: 29.10.21)

References

1. Ermolovich D. I. Imena sobstvennyie na styike yazykov i kultur M.: R.Valent, 2001. 200 p.
2. Nazarenko O. V., Rakitina A. A. Semantic content of proper names in modern fairy-tale discourse. Socio-humanitarian aspects of the development of modern society: materials of the All-Ukrainian scientific conference of teachers, graduate students, teaching staff and students, Sumy: Sumy State University, 2014. P. 51-53.
3. Superanskaya A. V. Obschaya teoriya imeni sobstvennogo. M.: "Nauka", 1998. 366 p.
4. Shpak, I.O. Promovysti imena u tvorakh anghlomovnoji literatury / I.O. Shpak; nauk. ker. M.V. Gherman / Perekladacjki innovaciji : materialy vseukrajinsjkoji studentsjkoji naukovy-praktychnoji konferenciji, Sumy, 25-27 November 2010. / Red. kol.: S.O. Shvachko, I.K. Kobjakova ta in. Sumy : SumDU, 2010. P. 25-26.

-
5. Bible Gateway. Encyclopedia of the Bible. "Jacob". URL: <https://www.biblegateway.com/resources/encyclopedia-of-the-bible/Jacob> (accessed date: 20.11.21)
 6. Campbell, Michael D. "Behind the Name: The Etymology and History of First Names." 2021. URL: <https://www.behindthename.com/> (accessed date: 29.10.21).
 7. Daly, Kathleen N. Greek and Roman mythology A to Z / Kathleen N. Daly; revised by Marian Rengel. Rev. ed.
 8. Hanks, P., Coates, R., & McClure, P. (2016). The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland. Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199677764.001.0001/acref-9780199677764> (accessed date: 29.10.21)
 9. Harper, D. (n.d.). Etymology of Jacob. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/Jacob> (accessed date: 20.10.21)
 10. Nazarenko, O.V., Ivanenko O. Etymological Roots of Proper Names in Fairy Tale Discourse (Based on the Novel by J. Rowling "Harry Potter and the Order of the Phoenix") Philological Treatises. 2015. Т.7, №3. P. 69-73.
 11. "Stark." Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/stark> (accessed date: 29.10.21)
 12. Myths and Legends. Encyclopedia of Myths. "Circe", 2021 Advameg, Inc. URL: <http://www.mythencyclopedia.com/Ca-Cr/Circe.html> (accessed date: 29.10.21)

УДК 811

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-3

NAZARENKO O., LIUTA A.

Sumy State University

LINGUISTIC AND SOCIOCULTURAL ASPECTS OF STAND-UP COMEDIES

The genre of comedy originates from ancient Greece. However, this fact does not prevent it from changing and taking new forms over the years. Stand-up comedy derived from variety shows and vaudeville and emerged as a new separate genre recently. Although the study of humour in its many genres has been conducted for centuries, the study of stand-up comedy has received little attention. This may be because of the fact that stand-up comedy is a relatively "young" genre of humour. Until the 1960s, stand-up comedians did not play a central role during the performance but served as a kind of filler for the pause, for example, before the arrival of a famous band or theatre group. Ever since stand-up comedians began appearing on TV shows launched during the 1960s and 1970s, the success of stand-up comedy as a true linguistic genre has begun to grow. People became interested in the work of stand-up comedians and expressed their interest by buying tapes with their performances. Over the years, stand-up comedy has become a well-known and popular form of humour that has risen growing interest.

Stand-up comedy has essential functions in the formation of society; its subgenres differ in the features of comic reproduction. Both verbal and non-verbal aspects in stand-up comedy attract attention. This article considers the verbal means of reproducing the comic, as well as the sociolinguistic aspect. The article considers the origins of the stand-up comedy genre, its main types and concepts, means of creating comics in the performances of English-speaking stand-up comedians, functions of stand-up comedy, features of performances, and analyses examples of jokes of English-speaking comedians.

Keywords: stand-up comedy, a joke, stand-up comedy functioning, sociocultural aspect.

НАЗАРЕНКО О. В., ЛЮТА А. В.

Сумський державний університет

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ СТЕНДАП-КОМЕДІЇ

Гумор є центральним аспектом нашої повсякденної розмови, і відомо, що всі люди природно беруть участь у гумористичній мові та поведінці. Жанр комедії бере початок з Стародавньої Греції. Однак ця обставина не заважає їй з роками змінюватися та набувати нових форм. Окремим новим жанром нещодавно стала стендап-комедія, що виникла на основі вар'єте та водевілю. Хоча дослідження гумору в багатьох його жанрах з наукової точки зору проводилося століттями, вивченню стендап-комедії приділялося мало уваги. Можливо, це пов'язано з тим, що стендап – це відносно «молодий» жанр гумору. До 1960-х років стендап-коміки не відігравали центральної ролі під час виступу, а служили своєрідним заповнювачем паузи, наприклад, перед виступом відомого музичного гурту чи театрального колективу. З тих пір, як стендап-коміки почали з'являтися в телешоу, запущених протягом 1960-х і 1970-х років на американському телебаченні, успіх стендап-комедії як повноцінного лінгвістичного жанру почав зростати. Глядачі зацікавилися творчістю стендап-коміків. Протягом багатьох років стендап-комедія ставала все більш відомим і популярним видом гумору, до якого й нині зростає інтерес по всьому світові.

Стендап-комедія має істотні функції у формуванні суспільства; її піджанри відрізняються особливостями відтворення комічного. У стендап-комедії до уваги беруться як вербальні, так і невербальні аспекти. У цій статті розглядаються словесні засоби відтворення комічного, а також соціолінгвістичний складова жанру стендап-комедії. До уваги також взято витоки стендап-комедії, її основні види та поняття, засоби створення комічного у виступах англійських стендап-коміків, функції стендап-комедії, особливості виступів, а також аналізуються приклади жартів англійських коміків.

Ключові слова: стендап-комедія, жарт, функції стендап-комедії, соціокультурний аспект.

Problem formulation

Although the concept of comedy was developed in ancient times, it did not manifest itself in all genres immediately. One of the newest comedy genres is considered to be a stand-up comedy, which originated in the United States in the 19th century. The impact of stand-up comedy on the audience, methods of creating comics, types of figurative language, and the significance of this genre for society are issues that have been explored and covered in this article.

Analysis of recent scientific papers

Research work on the topic of stand-up comedy was done by V. M. Fisher, O. K. Lobova, L. E. Mintz, C. F. Maxwell, S. Lintott, A. Lindfors, I. A. Brodie, P. M. Robinson, M. MacGibbon, J. Limon, E. D. Pease, J. Defibaugh et al. Attention was paid to the influence of stand-up comedy on the audience, the functions of stand-up comedy, figurative language and artistic means in writing jokes, cultural aspects of this genre, and linguistic aspects of humour in stand-up comedy. This genre was also seen as a means of influencing society and a device of social mediation. In addition, the issues of ethics, interaction between the audience and comedians and the peculiarities of performance in the genre of stand-up comedy were considered. The interest of scientists in the study of stand-up comedy is growing every year as this genre is becoming increasingly popular worldwide, and therefore has more significant impact on society.

The aim of the research is the comprehensive investigation of linguistic properties and sociocultural aspects in stand-up comedies, revealing the means of creating the comic effect on the audience.

Presenting the research material

In Aristotle's "Poetics" [5], the author points out that comedy is an image of all that is bad in a human being. Human defects are not reproduced in their entirety, but only to the extent that the absurd is part of the dissimilar; for the ridiculous is any mistake or disgrace, but not harmful or destructive.

The genre of comedy was not recognised immediately but only after it had acquired certain forms. There are also many opinions about how the term "comedy" was formed. One such theory is the theory of the Dionysian feasts [5]. The coded meaning of the first part of Dionysus was the sorrow of the Greeks over the absence of Dionysus. The tone of the tragedy corresponded to this mood. However, the joy of the Greeks would become more remarkable when the god of fertility finally returned to Greece (i.e., spring came, and nature came to life). This joy had to be not just expressed but also emphasised; and this corresponded to the tone of a fun show, which comedy was.

According to Aristotle [5], both comedy and tragedy arose from improvisation, closely related to the modern stand-up comedy genre. In general, the subgenre classification of contemporary English-language comic institutional discourse is quite broad and includes clowning, screwball comedy, stand-up comedy, comic musical, and TV-comedy (situation comedy).

It is also possible to differentiate comedy according to its types. There are high and low comedy, masque, comedy of intrigue and situations, comedy of characters, farce, sentimental comedy, and comedy of errors.

Stand-up comedy occupies a prominent place among the genres in comic discourse, as it integrates the general features of other genres, which was facilitated by the rich history of development and popularity in the English-speaking linguistic and cultural space.

Lawrence Mintz was considered the first to try to define the concept of "stand-up comedy", which is not accompanied by using costumes, props, decorations, etc. The scholar also emphasises the relative immediacy of communication between the comedian and the audience and the proportional importance of comic behaviour and dialogue, in contrast to the development of the plot and situation [11, p. 78-79].

A professor of stand-up comedy at the University of Kent, Sophie Quirk, defines stand-up as a complex interaction/dialogue that requires the audience to have interpretive competence and active participation. The comedian is responsible for organising and managing responses [14, p. 168].

The genre of English stand-up comedy is characterized by professional language, which means that stand-up comedians operate in communication with terms that are understandable only to representatives of the institute of humour, such as "*a heckler*" (a spectator who interferes in the performance of a stand-up comedian), "*a blue joke*" (a joke on an obscene topic), and "*a punchline*" (the culmination of a joke) [14, p. 28-35]. In stand-up comedy, you can also see strategic planning because the performance of a stand-up comedian is prepared in advance; he/she selects jokes and practices the technique of their presentation to the audience.

Stand-up is characterised by improvisation because a stand-up comedian can improvise with jokes during a performance if circumstances require so (for example, a heckler's spontaneous reaction to a comedian's mark). In the stand-up, the form of self-expression and emotionality reflects the author's worldview in a joke. That is why stand-up comedy is considered to be the most honest genre. Among the variety of types of stand-up comedy, true stories from the comedian's life, his personal experience or thoughts still prevail.

The interactive nature of stand-up comedy means close contact between the subjects because this genre is the result of the joint work of a stand-up comedian and a spectator, where the comedian always needs the audience's feedback in the form of approval, disagreement, respect, laughter, etc. Stand-up comedians touch on the most relevant topics, but jokes are excessively exaggerated to intensify the comic effect; comedians enrich the performances with acting situations.

The English-language stand-up comedy singles out comic speech genres: narrative jokes, single-line jokes, humorous monologues, and invective jokes result from a stand-up comedian's creative thinking. The primary speech genre in stand-up comedy is "a joke". All the told in the speech is called "material"; part of the material is called "routine" or "a bit" (several jokes combined into one topic) [9]. With the help of jokes, the contradictions of society and social unhappiness are revealed, as well as moral values are reflected.

Humour arises due to the disclosure of the compositional model of jokes, in which the following blocks are distinguished: introductory, complicated, and explosive. The blocks present linguistic-situational or linguistic contradictions, i.e., comic incongruence is realised, which arises due to violation of norms (ontological, logical-conceptual, etc.) [7, p. 49-58]. Typical linguistic resources of the comic in the jokes of stand-up comedians are varieties of language games based on incongruence, which is manifested at the phonetic, lexical, syntactic, and textual levels.

In the 20th century, a new generation of stand-up comedians appeared: Eddie Murphy, Bill Hicks, Robin Williams, Chris Rock and Louis C. Kay, who, with their atypical monologues, dismantled the existing stereotypes and mixed them up. The comedians absorbed the realities of the former truth, the genre acquired new stage techniques and methods, and in the process of bold experiments with this form, completely new formats of performance were born. Each of them has its peculiarities, advantages, and arsenal of distinctive means. Among the most famous types of stand-up comedy, it is necessary to note a holistic monologue, one-line (a set of short jokes), improvisation or an original approach (musical or visual).

Judging by the size of the comic category, the vast majority of researchers note its isolation from such related categories and phenomena as fun, hilarious, laughter, wit. The content of the comic type is a set of its variants. In this case, it is assumed that the comic is a generic term and includes meaningful varieties. It is appropriate to include black humour in the traditional paradigm of comic types (humour, irony, satire, sarcasm), the criterion for which is the speaker's attitude to the object of laughter. The definition of this format is based, as in other varieties of comics, on pragmatic perspectives: black humour is the result of assessing the author's intentions (his level of laughter and cruelty) by the recipient [3]. The reaction to the comic is laughter as a consequence of words or behaviour and their "perlocution" effect.

Comic (in all its varieties) is a form of evaluative development of the world and a tool for destroying excessive stereotypes of thinking named the norm. As a rule, the comic is characterized by contrast or contradiction: form — content, purpose — means, action — circumstances, essence — its appearance, cause — a consequence, process — its result, reality — its idea [13]. The effect of waiting for the recipient is caused primarily by the content of the text, during the presentation of the events of which there is a logical failure. The recipient laughs at the perception of such information to which he is not prepared by previous content or personal experience.

A variety of the surprise effect includes various kinds of dissonant phenomena, in which the author deliberately violates the logical, semantic, or syntactic compatibility [10]. The most common technique is when in one row of homogeneous members are different objects and phenomena. In general, the reception of dissonance is characterised by the fact that a reasonably coherent and consistent image is formed, although the words are combined far and even opposite in meaning. The comic is unexpected; it emphasises and intensifies contradictions allowing us to see them in a new light and aesthetic form. All these techniques to achieve a humorous effect are based on the manipulation of content.

Among the linguistic means of representation and enhancement of the comic effect is the language game (playing polysemy, homonymy, synonyms, paronyms, antonyms, phraseology, chiasm) [3]. Stylistic means and methods of creating a comic effect include stylistic contrasts, i.e., the collision of different stylistic units, stylistic reprise, and parody.

The classification of criteria for differentiation of comic varieties, proposed by A. Bieliakov [1, p. 94–95]. The scientist uses aesthetic, social, biopsychological, and linguistic criteria to distinguish between comic varieties essential in their comprehensive description. Linguistic criteria contain linguistic and speech features and are divided into:

1) linguocognitive criteria, which are conceptual, cognitive features related to language and within which we distinguish the degree of intelligence (the degree of reason needed to generate and perceive a comic), the nature of the estimation (good/wrong), the degree of negativity (the degree of denial, rejection of something);

2) linguopragmatic criteria, i.e., communicative features, covering the nature of the expression of evaluation (implicit/explicit), perlocutionary effect (laughter as a biopsychological reaction of the addressee during the influence of the comic: innocent smile, cheerful laughter, scathing laughter, ruthless laughter), the degree of understanding (complete/incomplete) of the addressee comic (the addressee has a sense of humour);

3) the essential linguistic criteria, i.e., the basic linguistic features that combine the degree of contrast of the plans of expression and content (the relationship between what signifies and what is signified when creating a comic effect) and linguistic means of expression of the comic, prevailing in a specific variety comic.

Considering the features of the primary linguistic criterion, it is essential in the isolation and study of this type of comic linguistics. There are ambiguous, unexpected conclusions, puns, unusual interpretations of proper names, proverbs, allegories, metaphors, and irony, among the verbal forms of humorous wit.

The formal classification of humorous means proposed by S. Freud is based on three main methods [4, p. 184-186], such as:

1) condensation (with mixed word formation and with modification);

2) the use of the same material (whole and part; permutation; minor modification; the exact words that are used in a new sense and lose their original meaning);

3) ambiguity (designation of proper name and thing; the metaphorical and material meaning of words; play on words; double interpretation; ambiguity with a hint).

The functioning of stand-up comedy in the English-speaking linguistic and cultural space is due to the social need for the institution of comedy, which provides comic communication between comedians and spectators. The genre of stand-up comedy is characterized by a hedonistic metafunction that accompanies other functions [3]. This metafunction is axiomatic because it generates the intention of the comedian to affect the psycho-emotional state of the recipient positively. In addition, several stand-up comedy functions have been identified, including critical, review, axiological and detaboosation functions.

The critical function is based on ridiculing the object of a joke by criticizing its behaviour. This function is actualized due to the formation of the addressee's negative attitude to the phenomena, events in society, and the heroes' actions, which are depicted in a joke. As a rule, two spheres are criticized: social and domestic. In the first one, stand-up comedians ridicule health workers and politicians, from congress members to prime ministers and presidents. Stand-up comedians raise issues of mutual understanding between the political elite and ordinary citizens, discrimination, instability of the economic situation. In such jokes, the comic is actualized through irony,

sarcasm, paradox, homonymy, syntactic parallelism, and so on. For example, the Indian stand-up comedian Kenny Sebastian shares his thoughts about the government considering it as a person: “*Why don't I do jokes on politics? Because our government is super chill. Yay! Yay! Yay! Super chill, our government is. Our government is so bipolar; it's not even funny. If I dated someone like the government, I would break up on the first day*” [12].

The second thematic block covers jokes in which the objects of ridicule are the people's actions, their illogical conclusions that contradict the norms of English-speaking society. Humour in jokes is built with the help of metaphor, oxymoron, paradox, antonomasia, alogism. Comedian Dave Chappelle tells a joke that is essentially a commentary on class and racial stereotypes. In his special issue, “For What It's Worth”, he jokes to white people of his mixed-race after telling them he's studying white people. “*I know what you drink. See how quiet it got? Grape juice. Surprise mother*ckers! You didn't know I knew about grape juice, did you? Oh, don't play dumb with me. A lot of black people don't have the privilege to know what grape juice is...because they have a grape drink. It's not the same formula you get. Ain't no vitamins in that sh*t*” [6]. The comedian links racial and class privileges, suggesting that white people have the privilege of indulging in grape juice, while the black community is left and enjoys a less healthy “grape drink”. Assuming that white people keep grape juice a secret, Chappelle points to the idea that this class division, based on race, is intentional and caused by white people. However, he never speaks about it directly but allows it to be covered in his jokes. The discomfort and humour that the audience feels are based on their acknowledgement of the truths hidden in what he says. By claiming that white audience members have black friends, Chappelle gives them a chance to feel interested in the joke; those in the audience who do not have black friends welcome the opportunity to at least imagine what they are doing in the face of the discomfort his joke causes them about feeling white.

The axiological function is manifested in the play on moral, spiritual, ethical values to create humour. The protagonists of jokes can appear in stand-up comedy as negative characters who violate the norms and principles of morality, or as positive in such cases, the characters ridicule those who undermine the importance of moral values.

“*Who was the first to bear arms? — Adam. He had two*” [7, p.163]. In this example, the noun “arms” is used as a pun, because, in the question, it means “weapon”, while, in the answer, it means “human limbs”. In this example, a homonym is used (a form identical in spelling and pronunciation), only one meaning corresponds to the context of the joke, and the other meaning is used to express inconsistency.

The review function of stand-up comedy is expressed through the selection of meaningless and absurd situations. The objects of jokes fall into stereotypical, everyday situations, but stand-up comedians portray these episodes from a comic point of view. In the jokes, stand-up comedians discuss various situations related to social and domestic problems (issues of religion, drugs, abortion, parent-child relationships, illogical actions of ordinary citizens, politicians, or celebrities). The range of comic means used by stand-up comedians is diverse and includes contrast, hyperbole, presupposition disorders, amplification, irony, and paradox.

As an analysis of the American stand-up comedian Stephen Wright's material has shown, he mainly creates humour from incompatible elements arising from fictional situations presented as his real life. Most of them make the audience laugh because of the absurdity and unreality. Wright enhances the humorous effect of his jokes by using hyperbole to overestimate the ridiculousness and absurdity of his stories. This technique helps him ensure that most viewers understand the joke. An example of exaggeration can be found in the segment in which he talks about his friend Winny: “*All Winny did ... All day was practice limbo. He got pretty good. He could go under a rug*” [13]. Wright begins two introductory sentences with the pronoun “all”. Obviously, Wright uses exaggeration to emphasize Winny's monotonous daily routine. He stimulates laughter, revealing the only absurd hobby of Winny, i.e., to practice limbo. In the following line, Wright stops exaggerating for a moment and uses an understatement when he adds, “*he got pretty good*”. His goal is to interest the audience as he continues. Then he shows an fantastic stroke line, exaggerating Winny's skill when he emphasizes that he is so good in a suspended position that “*he could go under a rug*”. This absurd and incompatible remark makes the audience laugh.

Conclusion

The stand-up comedy genre has long gained a definite form in English-speaking humorous discourse and popularity among English-speaking audiences. It has essential functions in society, such as axiological, review, critical, and the function of detaboosation. This genre involves both verbal and nonverbal means of creating the comic. Its features are figurative speech, the use of artistic means, and the acting skills of performers. For the integrity of the stand-up performance, one needs to use all possible manifestations of the comic in this genre, which is why stand-up comedians can be considered diverse artists.

Given that the stand-up comedy genre is relatively “young”, it still needs detailed research in the narrow areas of creating a comic in the performance, comedian behaviour, improvisation, and interaction with the audience.

Література

1. Беляков А. А. Объем и содержание категории комического. Стереотипы лингвокультуры: коллективная монография / отв. ред. М. В. Пименова. Киев: Изд. дом Д. Бураго, 2013. С. 90–103
2. Лобова О.К. Англомова стндап-комедія як жанр комічного інституційного дискурсу: автор. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Харків, 2013, 188 с.

3. Назаренко О. В., Пономаренко А. М. Лексико-стилістичні особливості сучасного англійського гумору в медіа-дискурсі. Збірник наукових праць Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2019, № 17. Хмельницький: 2019. С. 70–74. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76819> (date of access: 04.11.2021)
4. Фішер В.М. Культуротворчі аспекти стендапу як новітнього жанру естради: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9 грудня. 2016 р., Одеса / Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри. – Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2016. С. 184-186.
5. Ancient Greek Comedy URL: https://www.worldhistory.org/Greek_Comedy/ (date of access: 24.10.2021)
6. Dave Chapelle — Grape Drink URL: <https://amara.org/en/videos/k35xdnxxNCjz/en/268038/> (date of access: 21.10.2021)
7. Grunner C. R. The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh. Routledge, 1999. – 204 p.
8. Jokes by Steven Wright URL: <http://www.wright-house.com/steven-wright/steven-wright-Ef.html> (date of access: 21.10.2021)
9. Lexikon der Stand-up-Begriffe URL: <https://setup-punchline.de/stand-up-lexikon/> (date of access: 24.10.2021)
10. Manwell, C. F. Stand-up Comedy as a Tool for Social Change, 2008. 62 p. URL: https://lsa.umich.edu/content/dam/english-assets/migrated/honors_files/Manwell%20Colleen-Stand-Up%20Comedy%20as%20a%20Tool%20For%20Social%20Change.pdf (date of access 31.10.2021)
11. Mintz L. E. Stand-up Comedy as Social and Cultural Mediation/American Quarterly, Vol. 37, No. 1, Special Issue: American Humor (Spring, 1985), pp. 71-80.
12. The Singju Post. Why I Don't Do Jokes About Politics in India – Stand Up Comedy: Kenny Sebastian (Transcript) URL: <https://singjupost.com/why-i-dont-do-jokes-about-politics-in-india-stand-up-comedy-kenny-sebastian-transcript/> (date of access: 21.10.2021)
13. Schwarz J. Linguistic Aspects of Verbal Humor in Stand-up Comedy URL: https://publikationen.sulb.uni-saarland.de/bitstream/20.500.11880/23601/1/Linguistic_Aspects_of_Verbal_Humor_Verlagsversion.pdf (date of access: 01.11.2021)
14. Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence, 2015. 256 p.

References

1. Belyakov A. A. Ob'em i sodержanie kategorii komicheskogo. Stereotipy lingvokulturyi: kollektivnaya monografiya / otv. red. M. V. Pimenova. Kiev: Izd. dom D. Burago, 2013. S. 90–103
2. Lobova O.K. Anghlomovna standap-komedija jak zhanr komichnogho instytucijnogho dyskursu: avtor. dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata filologichnykh nauk. Kharkiv, 2013, 188 c.
3. Nazarenko O. V., Ponomarenko A. M. Leksyko-stylistychni osoblyvosti suchasnogho anghlijskogho ghumoru v media-dyskursi. Zbirnyk naukovykh pracj Aktualni problemy filologiji ta perekladoznavstva. 2019, # 17. Khmeljnycykj: 2019. S. 70–74. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76819> (date of access: 04.11.2021)
4. Fisher V.M. Kuljturotvorchi aspekty standapu jak novitnjogho zhanru estrady: materialy II Vseukrajinskoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 9 ghrudnja. 2016 r., Odesa / Ukrajina i svit u tretjomu tysjacholitti: politychnyj, ekonomichnyj, pravovyj ta kuljturnyj vymiry. – Odesa: Derzhavnyj zaklad «Pivdenoukrajinskyj nacionalnyj pedaghoghichnyj univertsytet imeni K.D. Ushynskogho», 2016. S. 184-186.
5. Ancient Greek Comedy URL: https://www.worldhistory.org/Greek_Comedy/ (date of access: 24.10.2021)
6. Dave Chapelle — Grape Drink URL: <https://amara.org/en/videos/k35xdnxxNCjz/en/268038/> (date of access: 21.10.2021)
7. Grunner C. R. The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh. Routledge, 1999. – 204 p.
8. Jokes by Steven Wright URL: <http://www.wright-house.com/steven-wright/steven-wright-Ef.html> (date of access: 21.10.2021)
9. Lexikon der Stand-up-Begriffe URL: <https://setup-punchline.de/stand-up-lexikon/> (date of access: 24.10.2021)
10. Manwell, C. F. Stand-up Comedy as a Tool for Social Change, 2008. 62 p. URL: https://lsa.umich.edu/content/dam/english-assets/migrated/honors_files/Manwell%20Colleen-Stand-Up%20Comedy%20as%20a%20Tool%20For%20Social%20Change.pdf (date of access 31.10.2021)
11. Mintz L. E. Stand-up Comedy as Social and Cultural Mediation/American Quarterly, Vol. 37, No. 1, Special Issue: American Humor (Spring, 1985), pp. 71-80.
12. The Singju Post. Why I Don't Do Jokes About Politics in India – Stand Up Comedy: Kenny Sebastian (Transcript) URL: <https://singjupost.com/why-i-dont-do-jokes-about-politics-in-india-stand-up-comedy-kenny-sebastian-transcript/> (date of access: 21.10.2021)
13. Schwarz J. Linguistic Aspects of Verbal Humor in Stand-up Comedy URL: https://publikationen.sulb.uni-saarland.de/bitstream/20.500.11880/23601/1/Linguistic_Aspects_of_Verbal_Humor_Verlagsversion.pdf (date of access: 01.11.2021)
14. Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence, London, Bloomsbury Publishing, 2015. 256 p.

УДК: 811.111'373.46

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-4

АЛЕКСЕЄНКО М. В., ПЕФТІЄВА О. Ф., ТАРАПАТОВ М. М.
Маріупольський державний університет

ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Стаття присвячена аналізу структурних характеристик англomовної готельної термінології, яка розглядається як складова туристичної терміносистеми сучасної англійської мови. Розглядаються основні структурні характеристики досліджуваних одиниць, визначаються моделі та особливості їх формальної організації, пропонується кількісний аналіз частотності представленості моделей в термінології готельного бізнесу.

Ключові слова: термінологія, структура, прості терміни, складні терміни, термінологічні сполучення, фразові термінологічні одиниці, скорочення

ALIEKSIEIENKO M., PEFTIEVA O., TARAPATOV M.
Mariupol State University

FORMAL AND STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH LANGUAGE HOTEL BUSINESS TERMS

This work is devoted to the analysis of formal and structural characteristics of the English language hotel business terms, which are a component of the tourist terminology of modern English. Our choice is due to the social and technological development of the society, which caused a mass occurrence of new terms that require systematization, unification and standardization.

As to the formal and structural characteristics the English language hotel terms are represented by simple and compound units, terminological combinations, phraseological structures and abbreviations.

It has been revealed that most of the simple and complex terms in the tourism sector are rethought literary words or terms borrowed from related fields of knowledge

The terminological combinations are represented in the English language hotel terminology with -two, -three and four-component combinations in which syntactic relations are often expressed with the help of prepositions and conjunctions

Wherein, in two-component terminological phrases, the base component is usually expressed by the noun in the nominative case while the attributive component can be expressed by any part of speech

The analysis of terminological abbreviations in the English language hotel terms made it possible to distinguish two groups of abbreviations: graphic and lexical abbreviations (abbreviation, clipping, blending).

Depending on the method of formation, graphic abbreviations were divided into the abbreviations with all the elements preserved and the abbreviations with the one or more elements omitted in the creation of the abbreviations

The lexical shortening of the English language hotel terms constitutes the bulk of the abbreviations and, in their turn are divided into abbreviations formed by the omission of some integral elements and abbreviations formed by the transformation of these elements

Keywords: terminology, structure, simple terms, complex terms, terminological combinations, phraseological structures, abbreviations.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В умовах сьогодення, коли інтенсивний розвиток науки і техніки зумовлює появу великої кількості термінологічних одиниць, особливої актуальності набуває вивчення терміносистем усіх галузей знання, у тому числі і сфери туризму, зокрема термінології готельного бізнесу як складової термінологічної системи туризму. Актуальність дослідження термінології туризму обумовлена тим фактом, що специфіка даної термінології відіграє величезну роль в питаннях регламентації знань в такій глобальній індустрії, як туризм.

Аналіз досліджень та публікацій

Термінологія туризму (в тому числі англomовна) не одноразово ставала об'єктом лінгвістичних досліджень цілого ряду дослідників, які сфокусували свою увагу на різних аспектах проблеми. Так проблемі лексико-семантичної асиміляції запозичень в сучасній німецькій мові на матеріалі текстів з туризму було присвячене дослідження М.А. Кузіної [5]. Автор визначає функціональну, лексико-семантичну асиміляцію запозичених одиниць як багатоаспектний процес, що протікає під впливом чинників мови-донора і мови-реципієнта.

Шляхи та способи утворення термінів, а також їх взаємовідношення із загальнолітературною лексикою досліджує Даниленко О.В. [3].

Проблемам етнонаціональної специфіки формування фрагментів мовної свідомості представників різних етносів в сфері туризму і визначення, яким чином структура термінологічних одиниць присвячена робота Оксани Олександрівни Кузіної [4].

У когнітивному аспекті аналізує стратегії позиціонування і просування туристичних послуг в туристичному бізнесі Тюленева Наталія Олександрівна. На думку авторки позиціонування та просування туристичних послуг в англійському туристичному дискурсі обумовлені лінгвокогнітивними механізмами

інтерпретації дійсності і знаходять відбиття в певних стратегіях і тактиках аргументації, актуалізації базових туристичних концептів і метафоричному моделюванні дійсності [10, с.4].

Варто зауважити, що більшість робіт присвячених дослідженню туристичної термінології в основі своєї мали порівняльний аналіз. Зокрема дисертація Л.В. Виноградової присвячена зіставному вивченню туристичних терміносистем англійської та російської мов в діахронічному аспекті. Авторка пропонує комплексний порівняльний аналіз термінів сфери туризму англійської та російської мов, виявляє відмінні та спільні риси розвитку сучасних туристських терміносистем. Результати аналізу Л.В. Виноградової доводять, що термінологія не може ізолюватися від законів і процесів розвитку та функціонування загальнолітературної лексики бо вона є її частиною значною мірою бере витоки із загальнолітературної лексики [2, с.9].

Не обминули увагою термін як складника лексичної системи і вітчизняні науковці. Комплексний аналіз семантичних і функціональних особливостей англійської туристичної термінології на матеріалі англійських туристичних путівників по Україні пропонує В.В. Прима [8]. Авторка підкреслює, що англійська термінологія туризму знаходиться на етапі наукового осмислення, розвивається та прагне до закінчення свого формування, що також підкреслює актуальність обраної теми нашого дослідження.

Формулювання цілей статті

Об'єктом даної роботи стали англійські терміни сфери готельного бізнесу, а **предметом** – їх формально-структурні характеристики. Вибір об'єкту та предмету аналізу обумовлений, перш за все, суспільним і науково-технічним розвитком, який обумовив масове виникнення нових термінів, що потребують систематизації, уніфікації та стандартизації. Структурні особливості термінів з точки зору форми мають велике значення для взаєморозуміння фахівців різних галузей діяльності. Чим складніше структурні моделі термінів, що функціонують в тій чи іншій терміносистемі, тим важче процес декодування термінологічних одиниць, і, отже, отримання і передачі інформації. Крім того, аналіз існуючих форм термінів дозволяє встановити найбільш продуктивні способи і моделі їх утворення, що дає можливість виробити рекомендації щодо утворення нових термінів.

Метою даної роботи став аналіз формально-структурних характеристик термінів готельного бізнесу, які ми розглядаємо тут як складову туристичної терміносистеми сучасної англійської мови. **Матеріалом** дослідження слугували 406 термінологічних одиниць вилучених методом суцільної вибірки із англо-українського словника туристичних термінів М.П. Мальської [7].

Для досягнення поставленої мети використовувались наступні **методи** дослідження: описовий метод для узагальнення й наукової інтерпретації фактичного матеріалу, структурний аналіз для визначення моделей термінів сфери готельного бізнесу, кількісний аналіз який дозволив встановити продуктивність структурних моделей досліджуваних термінів.

Виклад основного матеріалу

Проблема формальної структури термінів розглядається лінгвістами по-різному. Відсутність єдиної точки зору щодо структурної організації термінологічних одиниць пояснюється тим, що кожна мова і кожна терміносистема в межах однієї мови, можуть мати свої характерні терміноутворюючі ознаки.

В. М. Лейчик, аналізуючи формальну структуру термінів, доходить до висновку, що «переважна більшість термінів у сучасну епоху має формальну структуру лексичних одиниць тієї природної мови, на базі якої вони створюються», і виділяє дві основні формальні групи термінів: терміни-слова і терміни-словосполучення [6., с.8].

У свою чергу Л.Б. Ткачева, досліджуючи формальні типи термінів, виділяє прості і складні терміни та термінологічні сполучення [8]. Останні авторка підрозділяє на зв'язні і вільні термінологічні сполучення.

Зв'язні термінологічні сполучення визначаються як «стійкі багатокомпонентні термінологічні сполучення, в яких неможлива синонімічна субституція складових його елементів без порушення семантичної цілісності всього сполучення». У свою чергу вільні термінологічні сполучення – як «термінологічні сполучення, всередині яких можлива синонімічна субституція одного або двох складових елементів із збереженням семантичної цілісності всього сполучення» [9, с.40]. Термінологічні сполучення, в яких синтаксичні відносини виражені за допомогою прийменників або сполучників, Л. Б. Ткачева називає фразовими термінами [9, с.44]. Крім перерахованих формальних типів термінологічних одиниць ряд дослідників в якості окремого особливого структурного типу розглядають термінологічні скорочення (див.напр. [3]).

Виходячи з вищезазначеного, при аналізі термінів сфери готельного бізнесу нами були виділені наступні структурні моделі:

- прості, наприклад: *hotel* (готель), *pansion* (невеличкий, приватний готель на 5-10 номерів), *maid* (покоївка), *reservation* (бронювання);

- складні, наприклад: *airwave* (готель для авіапасажирів і бортперсоналу), *cook-housemaid* (прислуга, яка виконує обов'язки кухарки і покоївки), *guestroom* (готельний номер);

- зв'язні термінологічні сполучення, наприклад: *baggage check room* (камера схову багажу), *second class hotel* (готель другого класу), *Jacuzzi bath* (джакузі), *front office* (відділ бронювання, прийому та розміщення гостей готелю);

- вільні термінологічні сполучення, наприклад: *luxe-apartment* = *suite apartment* (апартамент класу «люкс»), *King-size bed* = *Queen-size bed* («королівське ліжко»: в номерах категорії «люкс»); *luxe-apartment* = *suite apartment* (апартамент класу «люкс»);

- фразові термінологічні одиниці, наприклад: *check-out* (виписка, виїзд (з готелю), *lay-out* (розташування готелю яке впливає на рівень і кількість зірок готелю), *check-out-time* («виїзний» розрахунковий час (процедура припинення дії договору між готелем і туристом), *all-in* (все включено);

- скорочення, наприклад: *AT* = *accommodation only* (тариф, за яким передбачається тільки мешкання туриста в готелі без харчування), *B&B* = *bed and breakfast* (система готельного обслуговування, в ціну обслуговування якої входять ліжко і сніданок).

Кількісний аналіз фактичного матеріалу свідчить, що найбільш представленими в термінології готельного бізнесу є термінологічні сполучення у кількості 185 одиниці, що складає 45,6% вибірки, а найменш представленими структурними типами виявились скорочення – 26 одиниць або 6,4 % проаналізованого матеріалу. Прості та складні терміни представлені 88 та 68 моделями відповідно, що складає 21,7% та 16,7% матеріалу дослідження, а фразові термінологічні одиниці – 39 термінами, які складають 9,6 % вибірки.

Аналіз вибірки свідчить, що більшість простих та складних термінів сфери готельного бізнесу являють собою переосмислені загальнолітературні слова або терміни, що були залучені з суміжних наукових дисциплін, наприклад, *cancellation* (анулювання замовлення), *apartment* (апартамент (розкішний номер квартирної типу, що складається з декількох кімнат), *vacant* (вільний, незайнятий), *dumbwaiter* (ручний ліфт (для підйому і спуску посуду і харчування з одного рівня готелю на іншій).

Серед складних термінів вибірки широко представлені одиниці, утворені шляхом злиття кореневих основ, наприклад: *half-board* (комплексне обслуговування, що включає ночівлю в готелі та щоденне дворазове харчування); *seaboard* (місце розташування готелів категорії 5 зірок); *doorman* (швейцар), *grandmaster* (ключ, який відкриває усі гостьові кімнати, зачинені зовні). Найбільш продуктивними виявились такі основи, як: *board*, *boy*, *house*, *man*, *room*, *shop*.

Термінологічні сполучення представлені в термінологічній системі готельного бізнесу двох-, трьох- і чотирьох-компонентними термінологічними сполученнями, а також термінологічними сполученнями, в яких синтаксичні відносини виражені за допомогою прийменників або сполучників, так звані фразові терміни.

Представлені в термінології сфери готельного бізнесу двокомпонентні термінологічні сполучення складаються з основного, ядерного компонента і атрибутивного, визначального компонента, наприклад: *room changes* (переселення клієнта з одного номера в інший), *resident manager* (керуючий готелю (займається питаннями гостей - пожилців готелю), *one bedroom* (апартаменти, що складаються з однієї спальної кімнати (в готелі), *keeping-room* (невеликий хол в готелі,)

Слід відзначити, що у двокомпонентних термінологічних сполученнях ядерний компонент, зазвичай, виражений іменником в називному відмінку, а визначальний компонент може бути виражений різними способами [2, с.9].

Серед трикомпонентних термінологічних сполучень вибірки нами були зафіксовані наступні моделі: виділяють наступні моделі:

N+N+N, наприклад, *guest history file* (файл, що містить карту гостя), *guest information services* (автоматичний пристрій за допомогою якого можна дізнатися про найближчі події в готелі), *rooms activity forecast* (інформація про очікувані відбуття та прибуття туристів, а також інформація про гостей, які продовжують залишатися в готелі і вільних номерах);

Adj+N+N, наприклад, *temporary house use* (номера, які тимчасово використовуються для власних потреб готелю), *single occupancy rate* (одномісне розміщення гостей і відповідно тариф на одномісне розміщення в багатомісному номері), *central reservation system* (централізована система бронювання номерів в готелях);

Ved+N+N, наприклад, *expected departure report* (щоденний звіт про кількість очікуваних гостей (з їх іменами гостей) з бронюванням, а також про очікувану кількість туристів), *expected arrivals list* (список, очікуваних гостей (а також їхні імена).

Серед термінологічних сполучень англійської термінологічної системи широко представлені сполучення, в яких синтаксичні відносини виражені за допомогою прийменників або сполучників, так звані фразові терміни. У переважній більшості синтаксичні відносини між компонентами фразових термінів виражені за допомогою прийменників *of*, *and*, *for*, *with*, *on*, *at*, *in* наприклад: *back of the house* (неконтактні служби готелю (обслуговуючий персонал), *front of the house* (контактна служба готелю), *inn of small scale* (готель, розташований в сільській місцевості), *board and lodging* (пансіон: надання гостям розміщення і харчування).

Прикладами чотирьох-компонентних термінологічних словосполучень готельного бізнесу в англійській мові можуть бути такі словосполучення: *average achieved room rate* (середня фактична ставка за номер), *average discount on published tariff*, (середній розмір наданої знижки), *waste disposal bag system*

(комплект приладдя для прибирання готельного номера, зазвичай комплектується на спеціальному візку і т. д.

Кількісний аналіз термінологічних сполучень свідчить, що у цій групі термінів готельного бізнесу переважають двокомпонентні моделі – 116 одиниць вибірки, які складають 62,7% від термінологічних сполучень вибірки.

Бурхливий розвиток туристичної галузі взагалі, і готельного бізнесу, зокрема зумовлює нагальну потребу за короткий період часу передати більшу кількість інформації, що, у свою чергу, визначає той факт, що для англійської готельної термінології характерна заміна багатоконпонентних термінологічних сполучень більш короткими термінологічними одиницями, які несуть той же обсяг інформації, так званими, скороченнями, наприклад: *APR = apartment* - апартамент (розкішний номер квартирного типу, що складається з декількох кімнат), *CO = check out* (номер, з якого виїхали гості), *boatel = boat + hotel* (готель на березі з причалами для човнів і яхт постояльці).

У сучасних студіях не існує однастайності щодо класифікації скорочень, але узагальнивши результати доробок авторів, що досліджували структурні характеристики термінів сфери туризму, у данній роботі ми виділили дві великі групи скорочень термінів сфери готельного бізнесу: графічні та лексичні скорочення.

Графічні скорочення англійської мови застосовуються тільки в писемному мовленні, не мають особливої звукової форми і є, по суті, способом скороченого (стенографічного) запису будь-якого слова або сполучення, наприклад, *BGL, BG = bungalow* (бунгало), *ALL, A = all inclusive* (розміщення по системі «все включено»). Особливо широко використовуються такого роду скорочення в листуванні, в якості умовного коду в автоматизованих системах бронювання.

В залежності від способу утворення графічні скорочення були поділені на дві групи: скорочення зі збереженням усіх компонентів, наприклад: *GSM = Guest Service Manager* (менеджер відділу обслуговування гостей), *GSR = Guest Service Representative* (представник відділу обслуговування гостей), *PMS = Property Management System* (система управління господарством і майном готелю), *SSV = Supplementary Services Voucher* (комбінований ваучер, за яким турист платить відразу за пакет послуг) і скорочення з опущенням або додаванням одного або декількох компонентів сполучення, наприклад: *OBIC = Hotel Billing Information Center* (інформаційний центр рахунків гостей готелю).

Слід зазначити стабільність у вживанні великих і малих літер в термінах-скороченнях галузі готельного бізнесу. Більшість графічних скорочень пишуться великими літерами. При цьому, іноді одні й тіж скорочення, що написані великими і малими літерами відрізняються своїм значенням, наприклад скорочення слова *child* зустрічається у двох варіантах: *CH* і *ch*. Варіант *CH* означає, що мова йде про дитину 12-15 років, а варіант *ch* використовується, якщо мається на увазі маленька дитина до 6 років (пор.: *DC* - два дорослих з великою дитиною; *Dc* - два дорослих з маленькою дитиною).

Лексичні скорочення термінів галузі готельного бізнесу становлять основну масу скорочень. Вони, у свою чергу, поділяються на скорочення, утворені за допомогою опущення окремих цільнооформлених елементів, і скорочення, утворені шляхом перетворення.

До перших відносяться скорочення синтаксичного типу (еліпсис) і скорочення сполучень, наприклад, *studio* від *studio room* - кімната в готелі, обладнана диваном, який на ніч розкладається як ліжко; *extras* від *extra charge* - оплата за додаткові послуги.

Серед лексичних скорочень, утворених шляхом перетворення, можна виділити: усічені одиниці, або в англійській термінології - *clipping, curtailed words* [1, с.87], складноскорочені слова або «телескопічні» слова та літерні скорочення або аббревіатури, наприклад: *boatel* від *boat + hotel* - готель, обладнаний на кораблі; *H.A.* від *Youth Hostels Association* - Асоціація молодіжних хостелів, *quad* від *quadruple* - чотириімисний номер в готелі.

Усічений тип скорочень утворюється в результаті злиття двох усічених основ, наприклад, *DEP* від *de part* - від'їзд, виліт; *all-in* від *all inclusive* – перебування в готелі з включеними у вартість туристськими послугами. Серед усічених скорочень, в свою чергу, виділяються апокопи та анафорези. До перших відносяться одиниці, що утворилися за рахунок скорочення закінчення слова або сполучення, наприклад, *check-in* від *check-in-time* - реєстрація (квитків і багажу в аеропорту). Друга група об'єднує скорочення, що утворилися за рахунок усічення початку слова або сполучення, наприклад, *A* від *Category A* - номер з двома кімнатами класу «люкс», *B* від *Category B* - номер з двома кімнатами класу «стандарт»; *C* від *Category C* - малий номер з двома кімнатами, *D* від *Category D* - номер з однією кімнатою.

Телескопічні скорочення виникають в результаті об'єднання повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або об'єднання скорочених основ двох слів, наприклад: *parthotel* від *apartment + hotel* - готель, в якому номерний фонд складається переважно з апартаментів з невеликою кухнею; *boatel* від *boat + hotel* 'ботель, готель на березі з причалами для човнів і яхт гостей.

Літерний тип скорочення утворюється шляхом складання перших (ініціальних) літер термінів або термінологічних сполучень, наприклад: *RO* від *room only* - тариф, за яким туристу надається тільки місце для ночівлі без харчування.

Кількісний аналіз свідчить, що, найбільш представленими є лексичні скорочення - 18 одиниць або 69,2% проаналізованих термінів скорочень сфери готельного бізнесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підводячи підсумок вище викладеного, можна зазначити, що аналіз формально-структурних характеристик термінів готельного бізнесу, які ми розглядаємо тут як складову туристичної терміносистеми сучасної англійської мови, свідчить, термінологічні одиниці досліджуваної термінології представлені простими та складними одиницями, термінологічними сполученнями, фразовими термінологічними одиницями та скороченнями.

Найбільш представленими в термінології готельного бізнесу виявилися термінологічні сполучення, які склали 62,5 % вибірки, а найменш представленими - скорочення, які були зафіксовані у 5,5 % проаналізованого матеріалу. Невисока представленість скорочень в англійській готельній термінології пояснюється, на наш погляд, тим, що переважна більшість термінів досліджуваної термінологічної системи є двокомпонентними, що не викликає потреби в компресії і економії мовних засобів.

Прості та складні терміни сфери готельного бізнесу були зафіксовані у 23% вибірки, при чому більшість з них являють собою переосмислені загальнолітературні слова або терміни суміжних наукових дисциплін,

Кількісний аналіз термінологічних сполучень дозволив нам дійти до висновку, що у цій групі термінів готельного бізнесу переважають двокомпонентні моделі, які складають 64, 8% вибірки термінологічних сполучень.

Серед термінологічних скорочень термінів готельного бізнесу нами були виділені графічні та лексичні скорочення. Останні склали переважну більшість матеріалу аналізу – 69,2 % від кількості термінів-скорочень вибірки. Серед графічних скорочень були виділені одиниці, що утворилися зі збереженням усіх компонентів і ті, що втратили один чи декілька елементів,

Серед лексичних скорочень, в свою чергу, були зафіксовані скорочення, утворені за допомогою опущення окремих цільно-оформлених елементів, а саме еліпсису і скорочення сполучень та скорочення, утворені шляхом різного роду перетворень, зокрема усіченні одиниці, складноскорочені слова та літерні скорочення.

Перспективу дослідження вбачаємо в аналізі кореляцій структурних характеристик англійських термінів готельної сфери та способів їх відтворення при перекладі на українську мову.

Література

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка: учеб. пособие. М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. 376 с.
2. Виноградова Л. В. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Великий Новгород: Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого, 2011. 23 с.
3. Даниленко О. В. Становление и развитие английской туристской терминологии и экстралингвистической обусловленности: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Омск: Ом. гос. тех. ун-т, 2011. 30 с.
4. Кузина О. А. Семантические и ассоциативные поля туризма как отражение фрагментов языкового сознания и картин мира русских, немцев и американцев: Автореф. дис...канд. филол. наук. Барнаул: Алтайский государственный университет, 2006. 20 с.
5. Кузина М. А. Особенности лексико-семантической ассимиляции английских заимствований в современном немецком языке (на материале текстов по туризму): Автореф. дис. ...канд. филол. наук. М.: Московский педагогический государственный университет, 2006. 18 с.
6. Лейчик В. М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод. Вып.18. Ч.2. М.: Наука, 1990. 78 с.
7. Мальська М.П., Микитенко Н.О., Козловський А.М. Англо-Український словник термінів сфери туризму. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 448 с.
8. Прима В. В. Туристична термінологія: семантика і функціонування: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ін-т, 2018. 124 с.
9. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии. Томск: Томский государственный университет, 1987. 200 с.
10. Тюленева Н. А. Лингвокогнитивные стратегии позиционирования продвижения туристических услуг в российской и англо-американской рекламе: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет. 19 с.

References

1. Arnol'd I. V. Leksikologiya sovremennoogo angliyskogo yazyka: ucheb. posobiye. M.: FLINTA: Nauka, 2012. 376 s.
2. Vinogradova L. V. Terminologiya turizma angliyskogo i russkogo yazykov v sinkhronnom i diakhronnom aspektakh: Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Velikiy Novgorod: Novgorodskiy gosudarstvennyy universitet imeni Yaroslava Mudrogo, 2011. 23 s.

-
3. Danilenko O. V. Stanovleniye i razvitiye angliyskoy turistskoy terminologii i ekstralingvisticheskoy obuslovlennosti: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Omsk: Om. gos. tekhn. un-t, 2011. 30 s.
 4. Kuzina O. A. Semanticheskiye i assotsiativnyye polya turizma kak otrazheniye fragmentov yazykovogo soznaniya i kartin mira russkikh, nemtsev i amerikantsev: Avtoref. dis....kand. filol. nauk. Barnaul: Altayskiy gosudarstvennyy universitet, 2006. 20 s.
 5. Kuzina M. A. Osobennosti leksiko-semanticheskoy assimil'yatsii angliyskikh zaimstvovaniy v sovremennom nemetskom yazyke (na materiale tekstov po turizmu): Avtoref. dis. ...kand. filol. nauk. M.: Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvennyy universitet, 2006. 18 s.
 6. Leychik V. M. Lingvisticheskiye problemy terminologii i nauchno-tekhnicheskoy perevod. Vyp. 18. CH. 2. M.: Nauka, 1990. 78 s.
 7. Mal's'ka M.P., Mykytenko N.O., Kozlovs'kyy A.M. Anhlo-Ukrayins'kyy slovnyk terminiv sfery turizmu. Kyiv: Tsentri uchbovoyi literatury, 2015. 448 s.
 8. Pryma V. V. Turystychna terminolohiya: semantyka i funktsionuvannya: monohrafiya. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. in-t, 2018. 124 s.
 9. Tkacheva L. B. Osnovnyye zakonomernosti angliyskoy terminologii. Tomsk: Tomskiy gosudarstvennyy universitet, 1987. 200 s.
 10. Tyuleneva N. A. Lingvokognitivnyye strategii pozitsionirovaniya prodvizheniya turisticheskikh uslug v rossiyskoy i anglo-amerikanskoy reklame: Avtoref. dis. ...kand. filol. nauk. Yekaterinburg: Ural'skiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet. 19 s.

УДК:811:11
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-5

БОДНАР О. Б., БИЧОК А. В.
Західноукраїнський національний університет

МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ЇХНІ ЕКВІВАЛЕНТИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

У статті йде мова про переклад модальних дієслів з англійської мови на українську, їхню роль, значення та важливість правильно підібраних еквівалентів. Продемонстровано на прикладі складність перекладу поєднання модальних дієслів та їхніх еквівалентів з умовним способом та перфектним інфінітивом. З'ясовано специфіку особливостей перекладу модальних дієслів і перфектного інфінітива, і способи вираження модальності за допомогою лексичних засобів беручи до уваги правила їхнього вживання і контекст.

Ключові слова: модальність, перфектний інфінітив, еквівалент, переклад, значення, відповідність, роль.

BODNAR O., BYCHOK A.
West Ukrainian National University

MODAL VERBS AND THEIR EQUIVALENTS IN ENGLISH TRANSLATING INTO UKRAINIAN

The article deals with the translation of modal verbs from English into Ukrainian, the role of these verbs, their meaning and importance of the choice of a correct equivalent. The authors demonstrated a difficulty translating a combination of modal verbs and their equivalents with conditional mood and perfect infinitive. The specifics of peculiarities of translation of modal verbs and perfect infinitive and ways of presenting of modality using lexical means taking into consideration the rules of their use and their context has been defined. It was shown the importance of equivalents of modal verbs when it is necessary to use a question or negative sentence. That's why it is very important to remember about many alternative words showing the same meaning. Modal verbs and their equivalents garner attention of many scholars. Their multifarious feature, specifics and functional peculiarities have not been investigated perfectly yet. Modality is of high importance to understand and make a true translation. Modality maybe suggested as a combination of relation of content to reality and relation of a speaker to the essence of his/her saying. Modality is an extralinguistic category showing relation of a speaker to the reality having its means of expression in Ukrainian – phonetic, lexical, grammatical and lexico-grammatical. Modal verbs can express confidence, doubt, assumption, wish, possibility, uncertainty etc and all these expressions should be well recognized and understandable to translate them into Ukrainian using specific means of translation. The authors showed the importance of knowledge and understanding not only English modal verbs and their meaning and roles but also confidence in their Ukrainian equivalents, that is to say using universal and not universal means of expression of modality, intonation, particles, parentheses, exclamations. Polyfunctional characteristic of some modal verbs should be taken onto consideration. It was demonstrated using sentences with modal verb should which is a polysemantic verb used in grammatical and lexical spheres. Therefore, lexical meaning and grammar should be combined and taken into account to have an adequate true translation.

Key words: modality, perfect infinitive, equivalent, translation, meaning, correspondence, role.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Практика перекладу германських мов характеризується поєднанням специфічних особливостей, що визначають категорію модальності, яка вимагає від перекладача враховувати сукупність змісту, стилю, експресії матеріалу, а також предметної обстановки і мовленнєвої ситуації. Модальні дієслова – це незмінні дієслова, за допомогою яких виражається ставлення того, хто говорить, до висловленої думки, а також оцінюється ймовірність, можливість, необхідність повідомлюваного. Ці дієслова використовуються для вираження ставлення мовця до дії чи стану, які виражаються за допомогою інфінітиву і показують можливе, неможливе; реальне, нереальне; обов'язкове, необхідне, бажане, сумнівне, невизначене.

Аналіз досліджень та публікацій

Аналіз джерел і публікацій вказує на те, що роль, значення та еквіваленти модальних дієслів досліджували багато науковців: В. І. Карабан, В. Ю. Парашук, Л. Г. Верба, Ж. А. Голікова та ін. Проте багато проблем у курсі «Основи перекладу» залишаються недостатньо вивченими. У нашій роботі ми досліджуватимемо на основі педагогічного спостереження та аналізу наукової літератури модальні дієслова та їхні еквіваленти при перекладі в англійській мові. Можна навести не один приклад щодо важливості використання модальних дієслів та їхній правильний переклад на українську мову або навпаки.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – комплексна характеристика модальних дієслів, їхніх еквівалентів, їхньої ролі, значення та важливості при перекладі на українську мову. В нашій роботі ми намагатимемося по новому поглянути на деякі проблеми та висвітлити вже існуючі проблеми перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Модальні дієслова *can (could), may (might), must, should, ought, shall, will, would, need, dare* не змінюються за особами і використовуються з будь-якою формою інфінітиву без частки *to* (за винятком

дієслова *ought* та інколи дієслів *dare* і *need*). У такому випадку перфектний інфінітив перекладається дієсловом минулого часу [2].

He may ask (have asked) about it. Він, можливо, запитує (запитував) про це.

He must ask (have asked). Він, мабуть, запитує (запитував).

Модальність виражають також еквіваленти модальних дієслів: *to have+* інфінітив та *to be+* інфінітив. Інколи є проблематично розрізняти відтінки значень синонімічних модальних еквівалентів і широко користуватися модальними дієсловами української мови: *звичайно, можливо, може бути, на щастя, очевидно, насправді* та інше. Складність перекладу становлять поєднання модальних дієслів та їхніх еквівалентів з умовним способом та перфектним інфінітивом.

You might have told me, you know.

Ти міг би мені сказати, ти знаєш.

Just think how he must be suffering.

Тільки подумай, як він, мабуть, страждає.

Розглянемо кожне з модальних дієслів окрема.

При перекладі речень з дієсловом ***should*** складність виникає через велику кількість його значень в найрізноманітніших умовах використання. Як допоміжне дієслово *should* застосовують для утворення майбутнього часу в минулому (зазвичай у додаткових реченнях з першою особою) і для утворення форм наказового способу [4].

If he should come, ask him to wait.

У випадку, якщо він прийде, попросіть його почекати.

Якщо *should* виконує функцію модального дієслова, то воно:

1) виражає обов'язковість у вигляді поради чи побажання; зазвичай перекладається словами *потрібно, необхідно, потрібно було б* та ін.

You should be more careful.

Вам потрібно бути обережнішим.

You should have taken the blue scarf.

Вам потрібно було взяти голубу емаль.

He said that the status of the Greek minority should be viewed in the light of political balance.

Він сказав, що статус меншості грецького населення потрібно розглядати у світлі рівноваги політичних сил.

2) має емоційно-підсилювальне значення, тобто виражає подив, співчуття, підозру, несхвалення та ін. Використовується у цьому значенні головним чином у додаткових реченнях після словосполучень [3] *it is strange that, it is natural that, it is necessary that, it is important that* та інші, які означають ставлення мовця до висловлювання.

It was important (that) he should apply (applied) for the Job in due time.

Було важливо, щоб він звернувся щодо роботи у потрібний час.

It is (was) necessary that he should come.

Було необхідно, щоби він прийшов.

3) *should* може виражати також речення. У такому випадку воно перекладається словами: *вірогідно, повинно бути*.

If it's a story by Wodehouse, it should be amusing.

Якщо це є оповідання Вудхауса, то воно повинне бути цікавим.

4) *should* використовується також у запитальних реченнях, які починаються зі слів *why, how* та ін.

Why should I go there?

Чому я повинен/повинна іти туди?

Why should I have gone there?

Для чого я пішла/пішов би туди?

Why shouldn't have gone there?

Чому мені було б туди не піти?

Розглянемо модальне дієслово ***can (could)***.

Головним значенням цього дієслова є вираження уміння та навички, здатності чи можливості здійснювати певну дію. У цьому значенні дієслово *can* використовується в трьох комунікативних типах речень [2]: стверджувальних, запитальних і заперечних.

I can see you tomorrow

Я можу побачитися з тобою завтра

Can you play chess?

Ти можеш грати в шахи?

I can't sleep. I'm so tired.

Я не можу спати, бо я дуже втомлений

Окрім головного значення дієслово *can* у стверджувальному реченні може виражати дозвіл.

You can leave the child with the grandmother

Ти можеш залишити дитину в мамі (бабусі)

She'll be happy

Вона буде щаслива

У заперечному реченні дієслово *can* може виражати заперечення.
 You can't leave the child with the grandmother Ти не можеш залишити дитину з бабусею
 She is sick you know Вона є хвора, ти знаєш

Якщо дієслово *can* використовується у запитальному реченні, воно може виражати прохання.

Can (could) you leave the child with the grandmother?

Чи ти би міг/могла залишити дитину у бабусі?

У стверджувальному реченні дієслово *can* може виражати припущення і перекладається словами *можливо, може бути*.

Can she be waiting for us? Можливо, вона вас не чекає?

У заперечному і запитальному реченнях дієслово *can* може позначати сумнів і перекладається словами *не може бути, невже*.

Can (could) she have said that? Та невже ж вона нічого не сказала?

Форма дієслова *could* передає більшу міру сумніву.

It could be true, but it is advisable to find out first what has really happened there. Можливо, це і є правда (що сумнівно), але краще спочатку в'яснити, що ж в дійсності там відбулося.

Перфектний інфінітив у поєднанні з *can* і *could* відносить дію до минулого часу.

The car was moving too fast.

Машина рухалася занадто швидко.

They couldn't have seen us.

Напевно, вони нас побачили.

Модальне дієслово *can* використовується для передачі значення дієслова у майбутньому формою *to be able (to)* [4].

I am very busy now. I'll be able to help you tomorrow.

Я зараз дуже зайнята, я допоможу тобі завтра.

Розглянемо модальне дієслово *may (might)*.

Дієслово *may* виражає:

1) дозвіл; при цьому застосовується лише з неозначеною формою дієслова (Indefinite, Infinitive); воно перекладається словами *можна, можете*.

May I use your phone?

Можна зателефонувати?

You may take the book. I don't need it.

Можете взяти книгу, вона мені не потрібна.

2) невпевненість, сумнів, припущення. Використовується зі всіма формами інфінітиву.

Дієслово *might* передає більшу міру невпевненості та сумніву; його можна перекласти словом *можливо, може бути* [1].

She was and remains a riddle to me.

Вона була і залишається загадкою для мене.

She may and she may not prove to be a riddle to you.

Можливо, вона здасться і для вас загадкою, а може й ні.

3) можливість; використовується лише в стверджувальних реченнях.

I think this museum you may see many interesting things.

У цьому музеї ви можете побачити багато цікавих речей.

4) докір; використовують тільки дієслово *might* у поєднанні з перфектним інфінітивом; перекладається *могли б*.

You might have told me about it before.

Ви могли б про це сказати мені раніше.

Перфектний інфінітив у поєднанні з *may* відносить дію до минулого часу.

Two factors may temporarily have increased their caution.

Можливо, два фактори одночасно посилили їх обережність.

Потрібно пам'ятати про те, що дієслово *may* може виконувати функцію допоміжного дієслова, переважно у додаткових реченнях мети, після *that, so that, lest* і в додаткових допустових після *whatever, however* та ін.; у таких випадках слово *may* не перекладається.

They are determined to achieve this aim, however difficult it may seem.

Вони сповнені рішучості добитися цієї мети, якою би складною вона не здавалася.

Після дієслів *can* і *may* слово *well* означає *добре, з успіхом*. Для того, щоб передати значення дієслова *may* використовується словосполучення *to be allowed (to)* та *to be permitted (to)*.

We were allowed to stay uptill 11 last night.

Минулої ночі нам дозволили залишатися до одинадцятої години.

Розглянемо використання дієслова **must**. Головне значення дієслова *must* – повинність, обов’язковість. Крім цього, воно у стверджувальній формі часто застосовується у значенні припущення з більшою мірою впевненості та перекладається словами: *мабуть, вірогідно*. Перфектний інфінітив у поєднанні з *must* означає те, що дія, яка пропонується, відноситься до минулого часу [1].

They must have known about it for a certain time.

Вони, мабуть, протягом певного часу про це знали.

Це дієслово також виражає необхідність, обов’язок.

He must write. He must earn money.

Він повинен писати. Він повинен заробляти гроші.

Якщо дієслово *must* є у стверджувальному реченні – воно висловлює розпорядження, прохання.

You must leave the room at once.

Ти повинен одразу вийти з кімнати.

You must come to see me every vacation.

Ти повинен приїжджати до мене на кожні канікули.

У заперечному реченні це дієслово виражає заборону

Поряд із застосуванням модальних дієслів у перекладі використовують їх еквіваленти *to have, to be; to have/to be + інфінітив, likely, unlikely*, а також *to be obliged/to be bound + інфінітив* та звороти з дієсловами *to seem, to appear, to prove, to find*.

She is not likely to come so late.

Маловірогідно, що вона прийде так пізно.

We were to meet at the entrance of the theatre at quarter to eight.

Ми повинні були зустрітися при вході в театр без чверті восьма.

Did you have to walk all the way home?

Ви повинні були пішки йти всю дорогу додому?

He is bound to go, and nothing can stop him.

Він має намір йти й ніщо не може його зупинити.

Дієслово **ought** виражає моральне зобов’язання, обов’язок виконати певну дію. Воно використовується у поєднанні з інфінітивом та часткою *to* [3].

Children ought to obey their parents

Діти повинні слухатися своїх батьків.

У поєднанні з перфектним інфінітивом виражає докір; співчуття про те, що зроблено чи не зроблено.

Nick ought to have kept his word. Now we shan’t believe him.

Нік повинен був тримати слово. Тепер ми не будемо довіряти йому.

Моральне дієслово **shall** виражає необхідність, обов’язок у поєднанні з займенниками другої і третьої особи.

The child has been very lazy, so he shall not get any sweets.

Дитина дуже лінива, тому вона не отримає солодощів.

Якщо *shall* стоїть у питальному реченні в поєднанні з займенниками другої і третьої особи однини, він виражає необхідність.

Shall I read it again?

Мені читати ще раз?

Shall he go there right away?

Йти йому туди зараз?

Стверджувальні і заперечні речення використовуються у поєднанні з модальним дієсловом **will** і виражають рішучість.

I will go there by all means.

Я поїду туди обов’язково

I won’t detain you any longer.

Я більше не затримаю вас.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, у нашому науковому дослідженні на основі педагогічного спостереження та аналізу наукової літератури ми вивчали вживання модальних дієслів та їхніх еквівалентів в англійській мові при перекладі на українську мову. Дослідивши дане питання, можна зробити наступні висновки, що тема вимагає ґрунтовного підходу в плані граматики і лексики, а також уважно підбирати відповідник в українській мові. Дослідження модальних дієслів – питання невичерпне і дає перспективи на подальші дослідження в плані емоційності та особистого ставлення при перекладі модальних дієслів.

Література

1. Верба Г. Л. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Київ : Знання, 2003. 520 с.
2. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 286 с.
3. Парашук В. Ю., Грицюк Л. Ф. Практикум з граматики англійської мови. 1-2 курс. Київ : Знання, 1986. 230 с.
4. Голикова Ж. А. Перевод с английского на русский. Учебное пособие. 2-е изд., испр. Москва : Новое знание, 2004. 287 с.

Reference

1. Verba Gh. L. Porivnjalna leksykologhija anghlijskoi ta ukrajinskoi mov. Kyjiv : Znannja, 2003. 520 s.
2. Karaban V. I. Pereklad anghlijskoi naukojoi i tekhnichnoji literatury. Vinnycja : Nova knygha, 2004. 286 s.
3. Parashhuk V. Ju., Ghrycjuk L. F. Praktykum z ghramatyky anghlijskoi movy. 1-2 kurs. Kyjiv : Znannja, 1986. 230 s.
4. Golikova Zh. A. Perevod s anghliyskogo na russkiy. Uchebnoye posobiye. 2-e izd., ispr. Moskva : Novoye znaniye, 2004. 287 s.

УДК 81(73)ВАЙНРАЙХ:81'246.2
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-6

ГЛУШКОВЕЦЬКА Н. А.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВНЕСОК УРІЕЛЯ ВАЙНРАЙХА У ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

У статті зроблено спробу розкрити внесок знаного американського вченого-мовознавця Уріеля Вайнрайха у дослідження актуальної лінгвістичної проблеми – міжмовної інтерференції. Після виходу у 1953 р. його праці «Мовні контакти» в лінгвістиці утверджується не лише дефініція власне мовного контакту, а й поняття інтерференції, яке сприймається більшістю мовознавців. Дослідник виділив дві стадії інтерференції: відхилення у мові білінгва від норми нерідної мови та відхилення, які після частого вживання стають звичайними загальноприйнятими у мові білінгва. Виокремив інтерференцію у мові та інтерференцію в мовленні. Лінгвіст ретельно простежив прояви інтерференції на фонетичному, лексичному та граматичному мовних рівнях та встановив залежність випадків інтерференції від соціокультурних умов мовної взаємодії.

Ключові слова: Уріель Вайнрайх, інтерференція, мовний контакт, мова, мовлення, лінгвістика.

HLUSHKOVETSKA N.

Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University

THE CONTRIBUTION OF URIEL WEINREICH TO THE STUDY OF INTERLINGUAL INTERFERENCE

The article concentrates on an attempt to disclose the contribution of the well-known American linguist Uriel Weinreich to the study of a current linguistic problem – interlingual interference. It is emphasized that his scientific heritage has not lost its significance until now and takes a key place in modern studies. The author points out the axiomatic of his statements and definitions in linguistic researches. The main stages of the linguist's life and scientific biography are briefly outlined. After the publication of Uriel Weinreich's work "Language in Contacts" in 1953 the definition of language contact and also the concept of interference was established in linguistics. The researcher singled out interference in language and speech. He distinguished two phases of interference: in the utterance of bilingual speaker as a result of his personal knowledge of the other tongue (in speech) and interference phenomena in the speech of bilinguals which become habitualized and established. The linguist traced carefully the interference manifestations at the phonetic, lexical and grammatical levels of language and established the dependence of interference types related to the socio-cultural conditions of language interaction. Uriel Weinreich saw the problem of phonetic interference in the fact that speaking one language, a person perceived and reproduced its sounds from the sounds of another. The researcher identified four factors that cause phonetic interference: under-differentiation, over-differentiation, reinterpretation, actual phonestitution. Uriel Weinreich also described the types of lexical interference in details. He distinguished the lexical interference of simple words and compound words and phrases. The scientist considered the issue of grammatical interference as one of the most difficult and controversial problems in linguistics. He suggested different approaches of famous scholars, which indicated its presence or absence. At the same time, he pointed out the existence of the phenomenon of grammatical interference, identified its features and gave many practical examples confirming his position. Studying interlingual interference, Uriel Weinreich paid considerable attention to the interference types related to the socio-cultural conditions of language interaction.

Key words: Uriel Weinreich, interference, language contact, language, speech, linguistics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Упродовж майже семи останніх десятиліть дослідження питання міжмовної інтерференції нерозривно пов'язано з ім'ям американського лінгвіста Уріеля Вайнрайха. Його наукова спадщина дотепер залишається актуальною і активно опрацьовується й осмислюється сучасними дослідниками. Наразі практично кожна праця присвячена проблемам міжмовної інтерференції уміщує покликання на роботи вченого. Окремі його твердження та дефініції стали ледь не аксіоматичними в лінгвістичній науці. Попри наявність публікацій присвячених постаті вченого та різних аспектів його наукової спадщини [1; 2; 3; 4; 5; 6; 10; 11; 12] внесок Уріеля Вайнрайха у вивчення міжмовної інтерференції не ставав предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті

Мета статті – оприятити внесок Уріеля Вайнрайха у дослідження проблеми міжмовної інтерференції при вивченні іноземної мови.

Виклад основного матеріалу

Уріель Вайнрайх народився 23 березня 1926 р. у Литві в сім'ї вченого-лінгвіста Макса Вайнрайха. Він був фахівцем у галузі єврейської мови та літератури, історії гебраїстики, фольклористики, етнографії, теорії перекладу. Наукові вподобання батька вплинули на сина. У 1940 р. Уріель Вайнрайх переселився до Сполучених Штатів Америки та незабаром вступив до Колумбійського університету. У 1951 р. в цьому ж університеті він захистив дисертацію «Дослідження проблем білінгвізму з врахуванням мовної ситуації в Швейцарії», яка стала основою його найвідомішої монографії «Мовні контакти», що вийшла у 1953 р.

Після виходу цієї роботи Уріеля Вайнрайха в науці набуло широкого поширення поняття лінгвістичної інтерференції. Відповідно до поглядів вченого, умовою виникнення інтерференції є мовний контакт, а місцем мовного контакту – особи, які поперемінно користуються двома мовами, тобто є двомовними [7, с. 1]. Таке розуміння відповідає всім ознакам багатомовності. Адже двомовність це теж багатомовність, однак двомовні ситуації найпоширеніші, тому поняття двомовності більш вживане, ніж багатомовність, а іноді використовується замість останнього. Отже Вайнрайх по суті отожднював мовний контакт та двомовність особи.

Водночас інтерференцію Вайнрайх визначив як: «<...> випадки відхилення від норм будь-якої з мов, які відбуваються в мові двомовних внаслідок того, що вони знають більше мов, ніж одна, тобто внаслідок мовного контакту» [7, с. 1]. Дотепер більшість дослідників приймають із певними модифікаціями визначення, запропоноване Уріелем Вайнрайхом. Науковець виділяв дві стадії інтерференції:

1. Відхилення у мові білінгва від норми нерідної мови.
2. Відхилення, які після частого вживання стають звичайними загальноприйнятими у мові білінгва.

Відповідно він розрізняв інтерференцію у мовленні та інтерференцію у мові [9, с. 36]. Для диференціації інтерференції у мовленні та мові Уріель Вайнрайх використовував таке образне порівняння: «У мовленні інтерференція подібна до піску, що несе течія, в мові ж її можна порівняти з тим же піском, що осів на дно озера» [9, с. 36]. Отже, інтерференція у мовленні зумовлюється психологічними особливостями особи, а інтерференція у мові – процес соціолінгвістичний.

Уріель Вайнрайх вказував, що термін «система» як загальноживаний для позначення мови загалом не зовсім вірний. Оскільки: «зсуви між системами, перемикання з однієї із двох різних, але одночасно доступних систем на іншу та злиття систем можуть відбуватися й на рівні складових частин мови, тобто лише на рівні словника, граматики, фонології і навіть їх компонентів» [8, с. 28-29].

Лінгвіст пропонував говорити про мову S – джерело інтерференції (source of the interference) та мову C – об'єкт інтерференції (target [cible] of the interference). «Знаки мови C або елементи її систем виразу або змісту завдяки субстанційній або частковій формальній схожості отожднюються зі знаками або елементами мови S. Потім двомовний носій піддає таким чином отожднені елементи подальшій дії норм мови S, які можуть значно розходитися з нормами мови C» – зазначає Вайнрайх. [8, с. 30].

Аналізуючи інтерференцію дослідник вказував на характерність мовних запозичень. Лінгвіст ретельно простежив прояви інтерференції на фонетичному, лексичному та граматичному мовних рівнях і встановив залежність випадків інтерференції від соціокультурних умов мовної взаємодії.

Проблема фонетичної інтерференції, на думку Вайнрайха, полягає в тому, що говорячи однією мовою, особа сприймає і відтворює її звуки зі звуків іншої. Дослідник виділив парадигматичні та синтагматичні чинники фонетичної інтерференції. Синтагматичні відносяться до звуків, пов'язаних у певну послідовність, тобто в мовлення. Парадигматичні пов'язані з відносинами між звуками моделі, тобто звуками, які можуть з'являтися у цій точці мовлення.

Уріель Вайнрайх відзначив чотири чинники, що спричиняють фонетичну інтерференцію: власне фонетичні, екстрафонетичні внутрішньомовні, екстралінгвістичні, залишкові явища помилкових випадків інтерференції [9, с. 199-200].

До першого типу відносяться відмінності між мовами, що контактують в контингенті фонем, в аналізі їх компонентів і в дистрибутивних моделях фонем цих мов. До екстрафонетичних, на думку Вайнрайха, можна віднести випадки інтерференції, коли мовець, прагне уникнути небажаної омофонії, що призводить до двозначності або асоціації зі словами забороненими в одній із цих мов. До екстралінгвістичних факторів дослідник відносить прагнення мовця не відрізнитися в мовному відношенні від носіїв рідної мови у загальному соціокультурному оточенні певного мовного контакту. Четвертий тип факторів лінгвіст вбачав у залишкових явищах помилкових випадків інтерференції [9, с. 199-200].

Уріель Вайнрайх також детально описав види лексичної інтерференції. Окремо розглянув лексичну інтерференцію простих слів та складних слів і фраз. Він зазначив, що серед простих лексичних одиниць найбільш звичайним типом інтерференції є пряме перенесення послідовності фонем з однієї мови до іншої. Другим типом інтерференції, на думку лінгвіста, є розширення вживання споконвічного слова мови відповідно до моделі іншої, що впливає на неї. Якщо семантеми (одиниці змісту) обох мов частково подібні, то інтерференція полягає у отождненні цих семантем і приведенні їх у повну відповідність [9, с. 83-84]. Дослідник також виділив тип слабкої лексичної інтерференції, коли вираз знака змінюється за аналогією з його когнатом у мові, що контактує, без будь-яких змін у змісті [9, с. 86].

Серед складних лексичних одиниць, що складаються з більш ніж однієї морфеми, Уріель Вайнрайх виділив також три типи інтерференції: «можуть бути перенесені всі їх компоненти в аналізованій формі; всі компоненти можуть бути відтворені шляхом семантичного розширення; нарешті, одні компоненти можуть бути перенесені, інші відтворені» [7, с. 50].

У праці «Мовні контакти» Уріель Вайнрайх відзначив, що однією з найскладніших та дискусійних проблем мовознавства є питання граматичної інтерференції. Автор навів низку різних підходів авторитетних мовознавців, одні з яких заперечували наявність граматичної інтерференції, а – інші відстоювали діаметрально протилежну думку. Дослідник пояснював такий стан речей неузгодженістю дефенитивно-

термінологічного апарату в сучасній йому лінгвістичній науці [9, с. 60]. Водночас, у властивій вченому манері викладу, він стверджував, що: «Граматична інтерференція виникає тоді, коли правила розстановки, узгодження, вибору або обов'язкової зміни граматичних одиниць, що входять до системи мови S, застосовуються до приблизно таких же ланцюжків елементів мови C, що веде до порушення норм мови C або тоді, коли правила, обов'язкові з точки зору граматики мови C, не спрацьовують зважаючи на їх відсутність у граматиці мови S [8, с. 36]. Серйозною проблемою, пов'язаною із граматичними наслідками мовних контактів науковець вважав перехід афіксальних морфем з однієї мови до іншої. Також він піднімав питання про те чи може мовний контакт позначитися на загальному граматичному складі мови. Однак визнавав, що з цього питання не зібрано достатньо переконливих даних [8, с. 41].

Вивчаючи міжмовну інтерференцію Уріель Вайнрайх звернув значну увагу на залежність проявів інтерференції від соціокультурних умов мовної взаємодії. Науковець стверджував, що одні функції мови мають більш консервативний вплив на мовні норми, інші – менш консервативний. Школа, наприклад, зазвичай є передавачем сильної та яскравої літературної традиції, прищеплюючи цим молодому поколінню пильність до інтерференції. Останнє не є характерною рисою повсякденного мовлення, що прагне лише зрозумілості, і нехтує ретельністю вимови. Тому «<...> тут інтерференція отримує простір і легко входить у звичку» [8, с. 55-56].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

У результаті проведеного дослідження констатуємо, що однією із магістральних проблем досліджень Уріеля Вайнрайха була міжмовна інтерференція, її прояви на фонетичному, граматичному і лексичному рівнях та залежність від соціокультурних умов мовних контактів. Чимало його напрацювань з означеної проблематики не втратили своєї актуальності й на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки. Водночас науковий доробок вченого з питань мовної інтерференції потребує подальшого осмислення та аналізу на основі сучасних методологічних підходів.

Література

1. Bleaman I. Uriel Weinreich: Contact Linguist, Historical Linguist, and Yiddishist Par Excellence. *Journal of Jewish Languages*. 2017. № 2. P. 131-143.
2. Głuszkowski M. Rosyjski w kontakcie – 65 lat Languages in Contact Uriela Weinreicha. *Przegląd Rusycystyczny*. 2018. № 162. P.7-11.
3. Kim R. Uriel Weinreich and the birth of modern contact linguistics. *Languages in Contact 2010*. Wrocław: Philological School of Higher Education in Wrocław Publishing. 2011. Vol. 4. P. 99-112.
4. Litvinyak O. Uriel Weinreich's "Languages in Contact" in the Soviet Union: Treading a Dangerous Ground. *Respectus Philologicus*. 2021. №40 (45). P.22-34.
5. Malkiel Y. Uriel Weinreich, Jacob Jud's last student. *Romance philology*. Berkeley; Los Angeles, 1968. N 22. P. 128-132.
6. Malkiel Y., Herzog M. Uriel Weinreich (1926-1967). *Language*. Vol. 43. № 2, Part 1. Jun., 1967. P. 605-610.
7. Weinreich U. *Languages in Contact. Findings and Problems* / preface by A. Martinet. The Hague – Paris – New York: Mouton Publishers, 1979. 149 p.
8. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике*. Вып. 6. Языковые контакты. Москва, 1972. С. 25-60.
9. Вайнрайх У. Языковые контакты: Состояние и проблема исследования / Пер. с англ. и коммент. Ю.А. Жлуктенко. Киев: Вища школа, 1979. 264 с.
10. Казак Е.А. Уриель Вайнрайх. Американские лингвисты XX века: сборник обзоров. Москва: ИНИОН РАН, 2002. С. 119-126.
11. Літвіняк О.В. «Languages in contact» У. Вайнрайха в російському перекладі Ю. Жлуктенка. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 104-112.
12. Пилипчук О. З історії формування соціолінгвістичної термінології: зіставна характеристика відповідників У. Вайнрайха та Ю. Жлуктенка. *Мова і суспільство*. 2013. Вип. 4. С.131-137.

References

1. Bleaman I. Uriel Weinreich: Contact Linguist, Historical Linguist, and Yiddishist Par Excellence. *Journal of Jewish Languages*. 2017. № 2. P. 131-143.
2. Głuszkowski M. Rosyjski w kontakcie – 65 lat Languages in Contact Uriela Weinreicha. *Przegląd Rusycystyczny*. 2018. № 162. P.7-11.
3. Kim R. Uriel Weinreich and the birth of modern contact linguistics. *Languages in Contact 2010*. Wrocław: Philological School of Higher Education in Wrocław Publishing. 2011. Vol. 4. P. 99-112.
4. Litvinyak O. Uriel Weinreich's "Languages in Contact" in the Soviet Union: Treading a Dangerous Ground. *Respectus Philologicus*. 2021. №40 (45). P.22-34.
5. Malkiel Y. Uriel Weinreich, Jacob Jud's last student. *Romance philology*. Berkeley; Los Angeles, 1968. N 22. P. 128-132.
6. Malkiel Y., Herzog M. Uriel Weinreich (1926-1967). *Language*. Vol. 43. № 2, Part 1. Jun., 1967. P. 605-610.

7. Weinreich U. Languages in Contact. Findings and Problems / preface by A. Martinet. The Hague – Paris – New York: Mouton Publishers, 1979. 149 p.
8. Vaynraykh U. Odnoyazychiye i mnogoyazychiye. Novoye v lingvistike. Vyp. 6. Yazykovyye kontakty. Moskva. 1972. С. 25-60.
9. Vaynraykh U. Yazykovyye kontakty: Sostoyaniye i problema issledovaniya / Per. s angl. i komment. Yu.A. Zhluktenko. Kiyev: Vishcha shkola. 1979. 264 s.
10. Kazak E.A. Uriyel Vaynraykh. Amerikanskiye lingvisty XX veka: sbornik obzorov. Moskva: INION RAN. 2002. S. 119-126.
11. Litvinjak O.V. «Languages in contact» U. Vajnrakha v rosijskomu perekladi Ju. Zhluktenka. Inozemna filologhija. 2015. Vyp. 128. S. 104-112.
12. Pylypchuk O. Z istoriji formuvannja sociolingvistychnoji terminologhiji: zistavna kharakterystyka vidpovidnykiv U. Vajnrakha ta Ju. Zhluktenka. Mova i suspiljstvo. 2013. Vyp. 4. S.131-137.

УДК 81'33

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-7

ГОЛОЩУК С. Л.

Національний університет "Львівська політехніка"

КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуто аналіз характерних рис корпусної лінгвістики як одного з пріоритетних інструментів розвитку філологічної науки. Корпусна лінгвістика - це широкомасштабне вивчення мовних даних - комп'ютерний аналіз дуже великої колекції транскрибованих висловлювань або письмових текстів. У статті описуються основні методи корпусної лінгвістики, окреслюється вплив генеративної лінгвістики на корпусну лінгвістику та досліджуються основні підходи до використання корпусних даних. Корпусна лінгвістика розглядається як один із засобів, що використовується для тлумачення лінгвістичних даних у гуманітарних та соціальних науках.

Представлено аналітичний підхід до базових понять корпусної лінгвістики. Поняття корпусу тлумачиться як сукупність комп'ютеризованих автентичних текстів, підібраних і упорядкованих відповідно до вимог користувача, що є репрезентативними зразками певної мови чи мовних варіантів. Зроблено спробу висвітлити основні вимоги до створення анотації (розмітки) корпусу, яка обмежується автоматичною анотацією електронного тексту, що є найпоширенішим видом розмітки в контексті сучасної корпусної лінгвістики. Розглядаються наступні три типи: (1) метатекстова розмітка, (2) структурна та (3) лінгвістична розмітка.

Окреслено можливості використання корпусного підходу для лінгвістів та спеціалістів інших галузей науки. У прикладних галузях корпус активно використовується викладачами як рідної, так і іноземної мови, оскільки забезпечує фахівців необхідними інструментами для обробки фактологічного матеріалу. Корпусний підхід слугує невичерпним джерелом інформації для укладання словників і граматик нового покоління, тому що дає можливість використовувати найновіші зразки ілюстративних джерел. За допомогою корпусного підходу легко досліджувати й мову інтернет-комунікації, що дозволяє отримати інформацію про мову, яка, як правило, не піддається інтуїтивному огляду, і простежити її зміни на лексичному, семантичному та граматичному рівнях.

Методологія корпусної лінгвістики використовується і в нових професійних галузях, зокрема в криміналістичній лінгвістиці – науці, що виникла на стику лінгвістики і кримінології. Її завдання полягає в тому, щоб дослідити достовірність юридичних текстів за допомогою корпусних даних та його інструментарію.

Ключові слова: текст, корпус, корпусна лінгвістика, розмітка корпусу, прикладне значення корпусної лінгвістики.

HOLOSHCHUK S.

Lviv Polytechnic National University

CORPUS LINGUISTICS: MODERN APPROACH AND RESEARCH PERSPECTIVE

The article deals with the analysis of the characteristic features of corpus linguistics. Corpus linguistics is the study of language data on a large scale - the computer-aided analysis of very extensive collections of transcribed utterances or written texts. The article outlines the basic methods of corpus linguistics, explains the influence of the generative linguists on corpus linguistics, and surveys the major approaches to the use of corpus data. Clear and detailed explanations lay out the key issues of method and theory in contemporary corpus linguistics. Corpus linguistics is viewed as a key methodology to explain large linguistic data in the humanities and social sciences. An overview of the main concepts relating to corpus annotation is provided. It is restricted to automatic annotation of electronic text, which is the most common kind of annotation in the context of contemporary corpus linguistics. We focus on the annotation of texts and consider the following three main types of annotation: (1) metatext annotation, (2) structural annotation, and (3) linguistic annotation. Possibilities of using the corpus approach for linguists and specialists of other branches of science are outlined. Using corpora in language teaching has enabled language research with its natural language approach. Corpus tools help to investigate actual usages and characteristics of certain genres in order to improve syllabus design and develop more effective classroom exercises. E-communication analysis allows extracting information on language that does not tend to be open to intuitive inspection and trace its changes on the lexical, semantic, and grammar level. Besides pure linguistic inquiry, researchers had begun to apply corpus linguistics to other academic and professional fields, such as the emerging sub-discipline of law and corpus linguistics called forensic linguistics, which seeks to understand legal texts using corpus data and tools.

Key words: text, corpus, corpus linguistics, corpus annotation, application of corpus linguistics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розвиток комп'ютерних технологій спричинив появу нових технічних можливостей для відбору й аналізу функціональних характеристик мовних одиниць у різних типах текстів. Створення корпусів певної мови є характерною ознакою сучасного розвитку філологічної науки, оскільки надає дослідникові доступ до необхідної лінгвістичної інформації з метою її подальшого вивчення та опрацювання. Корпусна лінгвістика (КЛ) стає одним із пріоритетних інструментів сучасних лінгвістичних досліджень та "зосереджується на аналізі природної мови в умовах реального функціонування з використанням комп'ютерних технологій на основі великих за обсягом, ретельно відібраних та впорядкованих текстових корпусів" [1].

Формулювання цілей статті

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб окреслити сучасну корпусну лінгвістику як інноваційну методику емпіричного мовознавства та продемонструвати переваги залучення корпусних даних у сучасні мовознавчі розвідки та суміжні галузі науки.

Об'єктом дослідження виступає корпусна лінгвістика та її поняттєва база. Предмет дослідження становить вивчення основних тенденцій практичного використання інструментарію КЛ та окреслення подальших перспектив її впровадження. Матеріалом вивчення є аналіз напрацювань спеціалізованої літератури в галузі за останні роки.

Теоретичне дослідження, яке розкриває і обґрунтовує більш глибокі і суттєві аспекти корпусної лінгвістики є методологічною основою нашої праці, а тому було використано методи аналізу та синтезу інформації.

Корпусне мовознавство пропонує новий погляд на мову, яка, по суті, і сама є корпусом [2]. Праці провідних представників корпусної лінгвістики висвітлюють фундаментальні проблеми організації корпусів текстів та застосування результатів їх аналізу в лінгвістичних дослідженнях [3, 4, 5].

Виклад основного матеріалу

Незважаючи на значну кількість підходів до визначення поняття корпусу, існують спільні погляди на те, що корпус – це комп'ютеризовані автентичні тексти, підібрані і упорядковані згідно з експліцитними критеріями, визначеними користувачами, вони є репрезентативними зразками певної мови чи мовних варіантів [4, 6]. Отже, корпусом може називатися репрезентативна вибірка текстів в електронній формі, доступ до якої забезпечується ретельно розробленими дослідницькими комп'ютерними програмами пошуку та аналізу [7, с. 80]. Основними рисами корпусу текстів є: мета або логічна ідея, машиночитаний формат, репрезентативність як результат певної відбіркової процедури, а також наявність металінгвістичної інформації [8]. Електронне зібрання текстів на машинному носії дозволяє використовувати стандартні програми для швидкого пошуку слів і конструкцій із заданими граматичними та іншими властивостями, що відповідають науковим гіпотезам лінгвістів.

У США корпусна лінгвістика зазнала критики з боку основоположника генеративізму Н. Хомського. Вчений розглядав корпусний спосіб накопичення мовних даних неадекватним і хибним для опису породжувальної здатності природної мови, пояснюючи це тим, що лише інтуїція мовця може замінити корпус і стати джерелом мовного матеріалу (див.: [9, 6, 10]). На думку дослідника, завдання лінгвістів полягає у моделюванні мовної компетенції, яку трактував як знання мови (граматична правильність) і протиставляв її використанню мови (прийнятність, мовленнєва діяльність). Відповідно до цього положення, науковець трактував корпусну лінгвістику як не ефективне джерело фактологічного матеріалу, оскільки її база даних формується на вибірці зовнішніх висловлювань, які не дозволяють моделювати мовну компетенцію (див.: [6, с. 6]).

У нашому дослідженні ми поділяємо думку представників Ланкастерської школи корпусної лінгвістики, які стверджують, що не можна використовувати корпусну лінгвістику як єдиний засіб пояснення природної мови, тому що жодний корпус не може адекватно представити мову [6, с. 9]. Дослідник Е. МкЕнері зазначає, що дослідження мови на основі реальних мовних даних є більш надійним джерелом, ніж внутрішні роздуми над нею, а тому для пояснення мовних явищ слід брати до уваги обидва підходи [6, с. 14].

Кількість і різноманітність створюваних корпусів щоразу зростає й на сьогодні їх зафіксовано понад 600 [8]. Відповідно до обсягу текстової вибірки, корпуси поділяються на малі, великі та середні. Корпуси, які налічують менше одного мільйона слововживань вважаються малими, від одного мільйона до десяти мільйонів – середніми, та від десяти і понад сто мільйонів – великими. До розряду середніх корпусів належать: American Heritage Intermediate (АHI) на 5 млн. слововживань; Esti kirjakeele korpus (корпус текстів естонської мови) на 1 млн. слововживань; а великих: FRANTEXT – один із найбільших французьких лінгвістичних проєктів, розпочатий у 1963 році, в межах якого створено корпус обсягом понад 90 млн. слововживань; Bank of English на 320 млн. слововживань; Mannheimer Korpora (корпус німецької мови) обсягом 778 млн. слововживань [3]. 3-поміж сучасних корпусів англійської мови (як американського, так і британського варіантів) найбільш відомими є Британський національний корпус (British National Corpus – BNC), Міжнародний корпус англійської мови (International Corpus of English – ICE), Лінгвістичний банк англійської мови (Bank of English), Корпус сучасної американської англійської мови (Corpus of Contemporary American English – COCA) тощо.

Серед різноманіття можливостей, які пропонує корпусний підхід для автоматичного опрацювання лексичних одиниць мови, слід виокремити укладання конкордансів — особливий тип словника, що подає до кожного реєстрового слова (чи словоформи) всі або вибіркові контексти його вживання. Це дає можливість дослідникам упорядковувати й подавати конкорданси як окремих творів, так і збірки творів письменників. Найпоширенішим джерелом конкордансів різними мовами є Біблія; упорядковано конкорданс поетичних творів Тараса Шевченка, Луція Аннея Сенеки, Данте, В.Шекспіра, П.де Ронсара, О.С.Пушкіна, М.Горького, У.Блейка, У.Уїтмена та ін. [11, с. 84].

Анотацію корпусу вперше було здійснено у 1978 році і з того часу зацікавленість у виконанні такої роботи поступово зростає і стає все більш різноманітною. Джофрей Ліч визначає анотування корпусу як практику додавання до електронного писемного чи усного корпусу інтерпративної, лінгвістичної інформації. Анотація також визначається і як кінцевий продукт цього процесу: лінгвістичні символи, які додаються до електронної репрезентації мовного матеріалу. Відзначимо, що саме анотація, або розмітка, —

головна характеристика корпусу, яка і відрізняє його від електронних колекцій, бібліотек, енциклопедій, широко представлених в сучасному Інтернеті. В.А. Плунгян зазначає, що корпусом може називатися лише те електронне зібрання текстів, яке супроводжується розміткою, незалежно від його об'єму [2].

Розроблено певні рекомендації для укладачів корпусу щодо створення анотації з метою спрощення правил її укладання та уніфікації використання. Найважливішими аспектами є: можливість використовувати як анотований корпус, так і його первинний текст; анотація повинна існувати поза текстом; користувач корпусу повинен мати доступ до усієї документації, яка містить інформацію про схему анотування, дані розробників, дані апробації анотації; забезпечувати можливість її використання для різноманітних дослідницьких цілей, містити теоретично нейтральний аналіз інформації; та не претендувати на абсолютний стандарт розробки [4, с. 6-7].

Як відомо, чим багатша і різноманітніша розмітка, тим вищою є наукова і навчальна цінність корпусу. Базуючись на корпусне зібрання текстів, дослідник має можливість фактично перевірити не лише теорію мови, але й інші прикладні гіпотези з певної галузі.

Існують різні типи розмітки:

- метатекстова розмітка: автор, назва, дата створення, обсяг, тематика тексту і т. д., яка характеризує текст в цілому;
- структурна розмітка: інформація про структуру тексту, яка дозволяє відокремити одне слово від іншого, виділити межі словосполучення, речення, тексту;
- лінгвістична розмітка: приписування одиницям тексту певної лінгвістичної інформації (заперечне речення або питальне, спонукальне або примикання і т. д.).

Якісна анотація корпусу також дозволяє дослідникові швидко і ефективно знайти ті слова і конструкції, які йому потрібні в межах певного наукового дослідження. Для цього програма пошуку повинна розуміти як мінімум те, які форми у тексті відносяться до одного й того ж слова (мати –ім. жін.р., мати – ім. чол. р. мн., мати – дієсл., інф.), тобто хоча б частково “розуміти” граматичну структуру даної мови.

Корпусний підхід до вивчення мови відкриває нові можливості як для лінгвістів, так і для фахівців інших галузей науки. У прикладних галузях корпус активно використовується викладачами як рідної, так і іноземної мови. Для фахівців, чия діяльність пов'язана зі словом, актуальною є проблема допустимого вживання слова чи словосполучення, його використання в певних типах текстів. Саме на основі корпусної вибірки, можна чітко та зі статистичними даними простежити ту чи іншу слово сполучуваність та підібрати найкращу з них.

Корпус може слугувати джерелом для вивчення етимології певної лексичної одиниці – датованість текстів корпусу дозволяє досить легко простежити ці зміни і зрозуміти причину їх появи чи згасання. За допомогою корпусу також можна спостерігати над динамікою змін у мові: які нові слова чи конструкції з'явилися, а які стають застарілими чи вже вийшли з ужитку.

Корпусний підхід є невичерпним джерелом інформації для укладання словників і граматики нового покоління, тобто таких, які укладені на основі певного корпусу. Такий підхід дає можливість інтегрального опису мовних фактів. При цьому морфологічні, синтаксичні, семантичні, прагматичні, стилістичні, комунікативні, сполучувальні властивості мовних одиниць аналізуються й пояснюються лише на основі текстів.

За допомогою корпусного підходу легко досліджувати й мову інтернет-комунікації (переписка електронною поштою, чати, форуми, блоги). Електронні тексти поповнюються новими лексемами за рахунок запозичень (драйвовий, меседж), професіоналізмів (запатчити, онлайн) та слів інших груп лексики. Запозичення нерідко використовуються в англійському написанні, проте транслітеруються українською абеткою. Як наслідок — одиниці писемного тексту перебирають на себе функції усної мови. Все це як своєрідний сленг, але він цікавий і важливий для лінгвістів, тому що прогнозує шляхи майбутнього розвитку мови.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отримав новий виток розвитку і автоматичний переклад тексту - переклад окремого словосполучення чи речення можна шукати в паралельному корпусі [2]. Це досить новітній підхід, який потребує подальшого вивчення й опрацювання.

Напрацювання корпусної лінгвістики стає активним джерелом ресурсу для фахівців у сфері криміналістичної лінгвістики (forensic linguistic analysis), яка досліджує формальні методи встановлення авторства текстів сучасних документів з метою використання отриманих результатів у слідчих діях чи судочинстві. Дослідження в криміналістичній лінгвістиці проводять для того, щоб з'ясувати час та місце створення документа, писаря й автора тексту, наявність силових дій щодо писаря в процесі створення документа, а загалом визначити — підроблений документ чи автентичний. Використання методів корпусної лінгвістики дозволяє здійснити точний та достовірний аналіз таких даних.

Для програмістів у галузі автоматичної обробки текстів (в тому числі і різного роду пошукових систем), аналіз мовних одиниць за допомогою корпусу є також одним із цікавих і актуальних напрямків дослідження. Розробка програмного забезпечення тісно пов'язана з природньою мовою, і розпізнавати

структуру текстів, написаних тією ж мовою сприяє як розвитку корпусних досліджень, так і вдосконаленню інформаційних технологій.

Можливості залучення корпусних даних у царину лінгвістичних розвідок є невичерпним джерелом інформації для лінгвістів. Тому перспективою наших подальших розвідок буде практичне опрацювання інструментарію корпусної лінгвістики для аналізу фактологічного матеріалу.

Література

1. Жуковська В.В. Корпусна лінгвістика: історична перспектива та сучасний стан. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2012/Philologia/3_108393.doc.htm (дата звернення: 29.06.2020).
2. Плуґнян В.А. Почему современная лингвистика должна быть лингвистикой корпусов?: (публичная лекция, прочитанная 01.10.2009). URL: <http://www.polit.ru/lectures/2009/10/23/corpus.html> (дата звернення: 12.11.2020).
3. Демська-Кульчицька О.М. Репрезентативність як ознака текстового корпусу / Орія Демська-Кульчицька // Українська мова, 2005. – №3. – С. 100-107.
4. Leech G. *Introducing Corpus Annotation* // *Corpus Annotation. Linguistic Annotation from Computer Text Corpora*. – London, New-York: Routledge, 1997. – P. 1-19.
5. McEnery T. Why use a corpus? URL: <https://www.futurelearn.com/courses/corpus-linguistics-2014-3/steps/14706/progress>
6. McEnery T., Wilson A. *Early corpus linguistics and the Chomskyan revolution* // *Corpus Linguistics. An Introduction*. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 1996. – P. 2-27.
7. Голощук С.Л. Історичні передумови розвитку корпусної лінгвістики // *International Academy Journal: Web of Scholar*. – 6 (15), September 2017. – с. 80-84.
8. Таценко Н.В. Методи корпусної лінгвістики в підготовці фахівців-філологів. Scientific and pedagogic internship “Organization of educational process in the field of philological sciences in Ukraine and EU countries”: Internship proceedings, August 24 – October 2: тези доповідей. Венеція: Venice: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2020. С. 177-181. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81070/1/Tatsenko_corpus.pdf;jsessionid=A87ACDDFA0B7C776542F181F209F634C (дата звернення: 03.02.2021).
9. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник*. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
10. *The Linguistic Encyclopedia. Second edition. Edited by Kirsten Malmkjaer*. URL: https://books.google.com.ua/books?id=uCrXOLvD7fMC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 19.11.2020).
11. Карпіловська Є.А. *Вступ до прикладної лінгвістики: комп’ютерна лінгвістика: Підручник*. — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 188 с.

References

1. Zhukovs'ka V.V. (2012) Korpusna lingvisty'ka: istory'chna perspekty'va ta suchasny'j stan [Corpus linguistics: historical perspective and modern approach]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2012/Philologia/3_108393.doc.htm
2. Plungyan V.A. (2009) Pochemu sovremennaya lingvistika dolzhna byt' lingvistikoy korpusov? (publich'naya lektsiya, pročitannaya 01.10.2009) [Why modern linguistics should be linguistics of corpora? (public lecture, 01.10.2009)]. Retrieved from: <http://www.polit.ru/lectures/2009/10/23/corpus.html>
3. Dems'ka-Kul'chy'cz'ka O.M. (2005) Rerezentaty'vnist' yak oznaka tekstovogo korpusu [Representativeness as a feature of a text corpus]. *Ukrayins'ka mova*. Vol.3. P. 100-107.
4. Leech G. (1997) *Introducing Corpus Annotation. Corpus Annotation. Linguistic Annotation from Computer Text Corpora*. London, New-York: Routledge. P. 1-19.
5. McEnery T. (2014) Why use a corpus? Retrieved from: <https://www.futurelearn.com/courses/corpus-linguistics-2014-3/steps/14706/progress>
6. McEnery T., Wilson A. (1996) *Early corpus linguistics and the Chomskyan revolution. Corpus Linguistics. An Introduction*. – Edinburgh: Edinburgh University Press. P. 2-27.
7. Goloshchuk S.L. (2017) Istory'chni peredumovy' rozvy'tku korpusnoyi lingvisty'ky' [Historical perspective on the development of corpus linguistics]. *International Academy Journal: Web of Scholar*. Vol. 6 (15). P. 80-84.
8. Tatsenko N. V. (2020) Metody korpusnoyi lingvistyky v pidhotovtsi fakhivtsiv-filolohiv [Methods of corpus linguistics in training of linguists]. *Organization of educational process in the field of philological sciences in Ukraine and EU countries: Internship proceedings, August 24 – October 2*. Venice: Izdevnieciba “Baltija Publishing”. P. 177-181. Retrieved from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/1234>
9. Selivanova O.O. (2008) *Suchasna lingvisty'ka: napryamy' ta problemy': Pidruchny'k* [Modern linguistics: development and issues]. Poltava: Dovkillya-K. 712 p.
10. *The Linguistic Encyclopedia. Second edition. Edited by Kirsten Malmkjaer*. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?id=uCrXOLvD7fMC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
11. Karpilovs'ka Ye.A. (2006) *Vstup do pry'kladnoyi lingvisty'ky': komp'yuterna lingvisty'ka: Pidruchny'k* [Introduction to Applied Linguistics: computer linguistics]. Donecz'k: TOV «Yugo-Vostok, Ltd». 188 p.

УДК 811.111'38

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-8

ДМИТРОШКІН Д. Е.

Хмельницький національний університет

ЧИСЛІВНИКОВІ КОМПОЗИТНІ НОМІНАНТИ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ ON, FOR, AND В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ СПОРТИВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

У статті проаналізовано композитні номінанти із компонентами *on*, *for* та *and* в сучасному американському спортивному медіадискурсі. Описані всі можливі структурні типи композит даного виду, подано принципи формування числівникових композит із компонентами *on*, *for* та *and*, а також наведено зразки їх вживання в мовленні спортивних коментаторів. Розглянуто граматичні функції, що виконують лексичні одиниці даного типу в реченні.

Ключові слова: композита, американський спортивний медіадискурс, компонент, числівникова композита, композитний номінант

DMYTROSHKIN D.

Khmelnyskyi National University

NUMERAL COMPOUND WORDS WITH COMPONENTS ON, FOR, AND IN MODERN AMERICAN SPORTS MEDIA DISCOURSE

American sports media discourse is characterized by an extensive use of compound words that contain numerals. Such lexemes not only express quantitative parameters, geographical location, names of athletes, but also form a specific lexical meaning, sometimes with stylistic coloring and can perform the function of a noun or adjective.

Six major types of compound word with numerals were defined in our previous research. In this paper, compound words with numerals that contain components 'on', 'for', and 'and' have been studied. The analyzed lexical units containing component 'for' are characterized by fixed notions expressed by each numeral. The left (first) numeral component expresses the number of successful attempts, shots, points scored, goals. The right (second) component expresses the number of attempts made, shots taken etc. It has been determined that the whole compound word either describes a person or expresses certain statistical data.

The analyzed lexical units containing component 'on' are also characterized by fixed notions expressed by each numeral. The left (first) numeral component expresses the number of attacking players, while the right (second) numeral component expresses the number of defending players. The whole compound word denotes a plying situation that develops in a specific moment of speech.

The analyzed lexical units containing component 'and' do not have fixed meaning of each component. Eight structural types of such lexical units have been pointed out in the study. Numeral components can express a variety of notion most common being quantitative indices related to the playing situation (attempt made and left, shots taken, distance covered, and points). The meaning of each numeral depends on the kind of sport while the compound word may perform the functions on a noun, adjective and even be a wholophrasal compound.

Key words: compound word, American sports media discourse, component, numeral compounds, compound lexical unit

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В американському спортивному медіадискурсі існує чимала кількість складних лексичних утворень, які включають в себе одну або більше числівникові основи: *2-for-6*, *one-on-one*, *third-and-out*. Підставою вважати ці лексичні одиниці складними є їх графічна форма – сполучення за допомогою дефісу або злитна форма написання. Такі сполуки не просто виражають певні кількісні параметри, географічне розташування, імена спортсменів, а формують конкретне лексичне значення, іноді зі стилістичним забарвленням, виконують функцію іменника, прикметника. З огляду на популярність спорту в Сполучених Штатах та широке використання спортивної термінології в повсякденному житті, лінгвістичні розвідки, зокрема дослідження числівникових композит в американському спортивному медіадискурсі стає все більш актуальним.

Аналіз досліджень та публікацій

Незважаючи на велику кількість лінгвістичних літературних джерел з теорії словоскладання, досліджувані типи структурно-складних утворень, які вирізняються високими кількісними параметрами функціонування в соціально-мовному спілкуванні американського соціуму і відіграють важливу роль в комунікативній системі американського варіанту сучасної англійської мови, досі залишаються недостатньо вивченими в соціолінгвістичному аспекті, зокрема в спорті. Чимало вчених здійснювали спроби опису складних слів. Серед інших розділів германістики словоскладання вирізняється значною кількістю досліджень продуктивних процесів утворення нових слів, зокрема в англійській мові (П.М.Карашук, О.Д.Мешков, Д.І.Квеселевич, Н.М.Маршанд та ін.). Розвиток словоскладання простежується в напрямі збільшення діапазону реалізації його можливостей за рахунок розширення рамок нормативності та стандартності. Зростає роль комплексних способів породження інновацій, що свідчить про ускладнення когнітивних та ономазіологічних процесів (Ю.А.Зацний). В останні десятиріччя нові завдання та проблеми, а також шляхи їх вирішення привнесла когнітивна наука (В.В.Петров, В.І.Герасимов, В.З.Дем'янков,

R.W.Langacker та ін.), під впливом якої особливо інтенсивно проходить становлення нової парадигми знань у розвитку словотворення (О.С.Кубрякова, М.М.Полюжин М.Н.Башкуєва, Н.В.Квартич та ін.).

Формулювання цілей статті

Мета дослідження - проаналізувати складні лексичні одиниці, що містять в собі компоненти-числівники та прийменники, визначити основні структурні типи таких композитних номінантів та описати їм можливі значення.

Виклад основного матеріалу дослідження

В попередніх дослідженнях [1] ми дослідили можливі види та структурні типи композит із числівниковими компонентами в американському спортивному медіа дискурсі, серед яких виділяємо шість основних:

- тип 1: *0-for-4, two-on-two*;
- тип 2: *forty-million-dollar player, 7-ponit game*;
- тип 3: *fourth-and-goal, fourth-and-first-call*;
- тип 4: *3-2 game, 4-0 lead*;
- тип 5: *team-3rd*;
- тип 6: *7-footer, 200-pounder*.

У даному дослідженні ми розглянемо перший та третій тип числівникових композит. Числівникові композити [4] в американському спортивному медіа дискурсі вже були об'єктом дослідження в попередніх наших дослідженнях, в яких ми детально вивчили їх структурні типи та лексичне значення. Необхідно зазначити, що після низки проведених досліджень, ми дещо змінили власний підхід до аналізу числівникових композит американського спортивного медіадискурсу, та вважаємо за доцільне розглядати числівникові композити із компонентами *on, for* та *and* як такі, що відносяться до однієї групи, оскільки лексично вони виражають схожі спортивні поняття та показники, а відрізняються лише типом числівника (кількісний - порядковий).

Характерною ознакою числівникових композит даного типу є використання прийменника *for* або *on*, або сполучника *and*, які поєднують дві числівникові основи, числівникову та займенникову основу, або числівникову та іменникову основу, розташовані, як правило, праворуч і ліворуч від прийменника/сполучника, відповідно до значення, закладеного в них.

Розглянемо числівникові композити із прийменниками *on* та *for*.

Як композита, така сполука часто виконує функцію іменника в реченні та виражає персональний результат спортсмена/команди або ігрову ситуацію, що склалася на момент мовлення. Наприклад: *6-for-9* (шість із дев'яти) *he is 6-for-9 tonight – сьогодні він завершив гру із показником влучних кидків 6 із 9; 2-on-1* (два в один) *...and it's a 2-on-1 - ... і це вихід два на одного*. В сучасному американському спортивному медіадискурсі спостерігаємо три структурні типи таких лексичних одиниць:

- а. [num. + prep. (for) + num.] = N.
- б. [num. + prep. (on) + num.] = N.
- в. [num. + prep. (on) + pron.] = N.

де num. – це числівник, prep. – прийменник, pron. – займенник, N. – іменник.

В складних лексичних утвореннях типу *2-for-5, 3-for-7* 'права' числівникова основа позначає кількість спроб, яку виконав спортсмен, 'ліва' – кількість вдалих спроб, влучних кидків тощо. При перекладі вони означають буквально наступне: *2-for-5* – два з п'яти, *3-for-7* – три з семи. *Giambi came out with 1-for-7 to give himself a homer at his last at-bat – Джуамбі закінчив гру з поганим показником вдалих спроб один з семи, однак вибив хоумран в останній спробі*.

В окремих випадках, така лексична одиниця може виступати в реченні чимось схожим на означення, оскільки описує людину або об'єкт статистичними параметрами. Наприклад: *He is 2-for-2 with three-point shots. В нього два з двох влучних триочкових кидки*. По суті, даний вираз можна трактувати наступним чином: він гравець, який виконав два вдалих кидки із двох спроб. Тобто композита *2-for-2* описує людину, виражену займенником *he*. Однак, ми схильні вважати, що в даному реченні композиту *2-for-2* варто розглядати як частину складного іменного присудка (*is 2-for-2*), оскільки дієслово *to be* вжите з іменною частиною (*2-for-2* – статистика, статистичні показники, показник), яка позначає якість предмету, а у даному випадку людини (спортсмен, який характеризується такою статистикою на момент мовлення). Тому, до трьох запропонованих раніше структурних типів числівникових композитів з прийменниками *on* та *for* можемо додати ще один:

- г. [num. + prep. (for) + num.] = CNP.

де CNP. – це складний іменник присудок (Compound Nominal Predicate).

Граматичні функції числівникових композит даного типу потребують більш детального вивчення у подальших дослідженнях

Значення та переклад таких лексичних одиниць та їхніх компонентів залежить від виду спорту та діяльності (у випадку використання їх за межами спортивного дискурсу). Так, композита *2-for-5* може позначати підсумковий індивідуальний або командний результат, статистику, успіх, невдачу. Числівниковий компонент *2* може мати наступні значення: голи, очки, спроби, відповіді (вдалі, результативні, успішні).

Числівниковий компонент 5, відповідно, може позначати спроби, підходи, удари, кидки (виконані під час матчу). Необхідно також зазначити, що кількісні показники таких композит фактично є необмеженими. Обмежуються вони лише фізичними можливостями спортсменів та фізичними параметрами виду спорту. Так, для футболу чи хокею ці кількісні параметри варіюються в межах від 0 до 5 в середньому, оскільки це середні показники забитих голів у цих видах спорту (звичайно бувають і більші показники під час дуже результативних ігор), для баскетболу ці кількісні параметри можуть знаходитися в межах від 0 до 100 і більше, залежно від контексту та того, що позначається. Наприклад: *Kobe is 13-for-22 – у Кобі 13 влучних кидків із 22 спроб; the Lakers are 38-for-52 from the free-throw line – Лейкерс закинули 28 із 52 штрафних кидків.*

У випадку із числівниковими композитами, які включають в себе прийменник *on*, числівникові основи позначають не спроби, а кількість гравців з різних команд в певний момент гри, на певній ділянці майданчику, 'права' числівникова основа вказує на кількість захисників, 'ліва' – на кількість гравців, що атакують суперника. Таким чином, лексеми *two-on-one*, *two-on-two* перекладаються буквально так: два на одного, два на два. Такі складні лексичні утворення можна віднести до аппозиційних [5]. *They've got a breakaway chance with two-on-one challenge in the neutral zone. Опинившись вдвох проти одного захисника в середній зоні, у них з'явився шанс втекти на побачення з голкіпером. They haven't been able to score in even two-on-two or three-on-three situation. Вона так і не змогли забити жодного голу у рівних виходах два в два або три в три. The ducks have a low scoring percentage in two-on-three situations. У Качок низький відсоток реалізації під час виходів два в три.*

Необхідно зазначити, що кількісні параметри, виражені в таких композитах, є досить обмеженими. Як правило вони варіюються в межах від нуля до 3, в окремих випадках це можуть бути цифри 4 або 5, незалежно від виду спорту. *After scoring on the powerplay he added one in 5-on-5. Після голу в більшості він забив ще один у рівних складах (5 на 5 позначає рівні склади в хокеї). You really don't have much chance at 4-on-1 breaks. Коли суперник виходить на тебе чотири на одного, шансів у тебе малувато.*

У складі таких сполук можливе, також, використання неозначеного займенника *none* замість правої числівникової основи, який буквально перекладається як нуль, жоден (відсутність захисників). Перший числівниковий компонент завжди позначає атакуючих гравців. *Oh, what a nice pass for Gionta. Gionta and Elias, two-on-none, they score! Ох, який пас на Джіонту. Джіонта і Еліаш – вдвох на одного голкіпера, гол!* Такі числівникові композити використовуються лише в ігрових видах спорту, як правило там, де є ворота. В такому випадку така лексема позначає вихід віч-на-віч або сам-на-сам із голкіпером. Відповідно, кількісні параметри, виражені такими лексемами, є ще більш обмеженими, ніж у попередньому випадку і фактично ніколи не перевищують 3. Більше того, числівник *one* теж ніколи не вживаються в складі таких сполук. Коментатори не вживають вираз *1-on-none*, оскільки в спортивній термінології є поняття *breakaway*, яке позначає вихід одного гравця на голкіпера суперника. Таким чином, кількісні параметри, виражені такими композитами, фактично зводяться до 2 і 3. *Stevens blocks the shot at the blue line and it's a 3-on-none for the Devils. Стівенс блокує кидок на синій лінії і Дияволи втрех тікають на голкіпера суперника.*

Іноді можливе використання таких лексем в якості означення. В такому випадку композита завжди передує іменнику, який вона описує та наділяє кількісними параметрами. Структури таких лексичних утворень можна зобразити наступним чином: [num. + prep. (on) + num.] = A. + noun, або [num. + prep. (on) + pron. (none)] = A. + noun. Наприклад: *a 2-on-none goal – гол при виході вдвох на голкіпера, a 3-on-1 break – вихід три на одного.*

В деяких попередніх приклад можна було спостерігати таке вживання композит даного типу. Головною різницею між такими композитами, що функціонують як іменник та як означення є наявність іменника після них. Тобто, висловлювання може закінчуватися на такий композит, який, по суті, самостійно функціонує в реченні, передає значення ігрової ситуації та виступає іменником, або ж така композита вживається із іменником, який вона завжди описує і виступає як означення. Наприклад: *...great stickcheck and turnaround pass, and it's a 2-on-1 – чудова гра ключкою в захисті і відмінний пас з розвороту, і це вихід два в одного; finally they were able to score in a 2-on-1 situation – нарешті їм вдалося забити гол при виході два в одного; this 3-on-1 goal helped him become the leading scorer in the league – цей гол після виходу три в одного вивів його на першу стрічку серед бомбардирів у лізі.*

Навідміну від вищезгаданих композит, складні лексичні утворення із компонентом *and* можуть мати дещо ширший ареал значення, залежно від виду спорту, у якому вони використовуються, а також мають значно більший набір структурних моделей, які у стислій формі виражають ігрову ситуацію на спортивному майданчику, командну тактику, побудову тощо. Наприклад: *It's a fourth-and-goal for the Colts. У Кольтс четвертий даун та остання спроба, щоб набрати очки. Brady is sacked and it's second-and-long for the Bucs. Брейді завалив захисник і тепер у Піратів другий даун та багато ярдів до першого.*

Проведене дослідження дозволяє нам виділити наступні структурні типи числівникових композит із компонентом *and*:

- a. [num. (ordinal) + and + num.] = N.
- b. [num. (ordinal) + and + Adj.] = N.
- v. [num. (ordinal) + and + N.] = N.

- г. [num. (ordinal) + and + num. (ordinal)] = N.
д. [num. + and + Adv.] = N.
е. [num. + and + num.] = N.
ж. [num. + and + (num.) + N./comp. N./noun cluster] = N./A
з. [num. + and + num. + components] = WhPh.

де num. – це числівник, Adj. – прикметник, comp. N. – складний іменник, components – два і більше компоненти, які можуть бути представлені іменником, прислівником, прийменником, прикметником тощо, Adv. – прислівник, WhPh. - голофразис

У композитах із компонентом *and* типу А, Б, В перший компонент завжди виступає порядковим числівником і позначає кількість даунів (спроб), набраних командою. Другий компонент, що може бути виражений числівником, прикметником або іменником виражає кінцеву мету, ціль, норматив, який необхідно виконати команді для просування м'яча вперед або набору очок. Вживання таких складних лексичних одиниць характерне для американського футболу, де ігровий процес виражається саме такими параметрами. Так, наприклад, *third-and-two* - ігрова ситуація, коли у команди що атакує третій даун (спроба) і залишається пройти два ярди; *fourth-and-long* – четвертий даун і залишається пройти багато ярдів (*long* вживається спортивними коментаторами для позначення 11 і більше ярдів); *first-and-goal* – перший даун і занесені очки (ситуація, коли до залікової лінії лишається менше десяти ярдів, а успішна реалізація чотирьох спроб призведе до набраних очок). Іноді іменниковий компонент вживається у формі множини, наприклад *third-and-inches*, де *inches* зберігає своє буквальне значення – дюйми і використовується американськими коментаторами для позначення дуже малої відстані (менше одного ярда). Українською такий вираз можна перекласти як третій даун та лічені сантиметри.

Композити типу Г фактично ідентичні із композитами трьох перших типів, однак другий компонент, що завжди представлений порядковим числівником, позначає спроби команди суперника. Так, у виразі *fourth-and-first* перший числівниковий компонент позначає спроби команди, що атакує, а другий числівниковий компонент – спроби її суперника. Саме же вираз використовується для позначення переходу м'яча від однієї команди до іншої. Наприклад: *Rodgers on fourth down, from the pocket, long shot to Adams. Pass is incomplete and its fourth-and-first. Роджерс, на четвертій спробі, у конверті, довгий пас на Адамса. Невдало і м'яч переходить до суперника.*

Іноді у складі числівникових композит із компонентом *and* може використовуватись прислівник, як правило *out* (тип Д). Така композита завжди виражає вибування гравця або команди з гри, або ігрового моменту, наприклад: *Kershaw strikes him out with a nice slider inside for a three-and-out. І Кершоу вибиває його чудовим слайдером по ближній зоні. Три кидки і до побачення!*

Кількісні числівники із компонентом *and* (тип Є) завжди виражають набрані бали, голи, очки. Сам же компонент *and* позначає додавання (фактично його можна замінити словом *plus*). Наприклад: *1-and-1* - одне очко плюс ще одне (завдяки фолу суперника). Сам вираз можна перекладати просто як “додатково набрані очки”.

Наступна група числівникових композит представлена складними лексичними утвореннями, в яких компонент *and* поєднує порядковий числівник і кількісний числівник разом зі складним іменником або іменниковою конструкцією (*three-and-four-reciever set* – побудова у три ресивери із підключенням четвертого під час атаки). Іноді такі композити утворюються без кількісного числівника, наприклад *two-and-a-half count* – буквально, за мить до нокауту. В обох випадках композита виконує функцію означення в реченні, оскільки описує поняття, виражене іменником. Компоненти, що виражені числівниками можуть виражати різні кількісні параметри, в залежності від виду спорту. Це може бути кількість гравців, рахунок, набрані очки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Останній тип числівникових композит із компонентом *and* є голофрастичними конструкціями. Такі композити часто вживаються спортивними коментаторами для надання гумористичного ефекту, наприклад *3-and-2-what's-he-gonna-do* - рахунок 3-2, і що ж він зробить? У таких конструкціях компоненти, що виражені числівниками завжди виражають рахунок, або статистичні дані спортсмена, які є важливими саме для даного ігрового моменту.

Таким чином, необхідно зазначити, що всі композити даного типу є виключно оказіональними. Вони не закріплені у лексикографічних джерелах і постійно змінюються відповідно до кількісних параметрів, які вони виражають, та зміни ігрової ситуації. При цьому їхня структура завжди залишається незмінною. Американський спортивний медіадискурс насичений різними типами композит, які раніше не були вивчені лінгвістами та характеризується появою та використанням нових шляхів основокладання. Саме тому, в подальшому варто приділити більше уваги саме цьому дискурсу для більш ґрунтовного дослідження сучасної англійської мови. Дане дослідження створює перспективи для подальших розвідок в композитології англійської мови та дає підґрунтя для створення цілком нової класифікації композит в англійській мові, яка б охоплювала зазначені у нашому дослідженні аспекти осново складання.

Література

1. Дмитрошкін Д. Е. Композитні номінанти з основами-числівниками в американському спортивному дискурсі. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2017. Вип. 15. С. 17-24
2. Омельченко Л.Ф. Особенности английской композитной номинации. Тези доповідей Всеукраїнського наукового форуму Сучасна англїстика: Стереотипність і творчість. 2006. №45. С. 134–139
3. Фесенко І.М. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її лексикографічний опис (на матеріалі тенісної термінології). Нова філологія. № 46, 2011
4. Elementary Pali Compound Reference Sheet [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.lioncity.net/alanmcclore/resources/Pali_compounds.htm
5. Spencer A. Morphological Theory: An Introduction to Word Structure in Generative Grammar. Cambridge: Cambridge University Press. 1991. 267 p.

References

1. Dmytroshkin D. E. Kompozytni nomimnaty z osnovamy-chyslivnykamy v amerykanskomu sportyvnomu dyskursi. Aktualni problemy filologii ta perekladoznavstva. 2017. Vyp. 15. С. 17-24
2. Omelchenko L.F. Osobennosti anhlyiskoi kompozytnoi nomynatsyy. Tezy dopovidei Vseukrainskoho naukovofo forumu Suchasna anhlistyka: Stereotypnist i tvorchist. 2006. №45. S. 134–139
3. Fesenko I.M. Sportyvna terminolohiia suchasnoi anhliiskoi movy ta yii leksykohrafichnyi opys (na materialі tenisnoi terminolohii). Nova filolohiia. № 46, 2011
4. Elementary Pali Compound Reference Sheet [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.lioncity.net/alanmcclore/resources/Pali_compounds.htm
5. Spencer A. Morphological Theory: An Introduction to Word Structure in Generative Grammar. Cambridge: Cambridge University Press. 1991. 267 p.

УДК: 811.111'276'373.616.2:78
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-9

ІНШИНА Н. О., КУЛІШ В. С.
Сумського державного університету

СЛЕНГОВІ АФРОАМЕРИКАНІЗМИ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РЕП ТЕКСТАХ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням уваги сучасних дослідників до вивчення лексики інтенсивного вживання, особливостей її утворення та функціонування, тобто функціонально-стилістичних особливостей англійського сленгу.

Мета дослідження – вивчити й науково обґрунтувати особливості утворення та функціонування лексики інтенсивного вживання та виокремити функціонально-стилістичні особливості афроамериканського сленгу в реп текстах.

Об'єктом дослідження є лексика інтенсивного вживання.

Предметом дослідження є функціонально-стилістичні особливості афроамериканського сленгу в сучасних англійських реп текстах.

Мета і завдання дослідження зумовили використання таких методів, як лексикографічний, порівняльний, описовий і метод стилістичного експерименту.

Практичне значення роботи визначається можливістю застосування її результатів у лінгвістиці, перекладознавстві та практичній стилістиці англійської мови.

Ключевые слова: сленгові одиниці, граматична норма, реп, метафоричність.

INSHYNA N. KULISH V.
Sumy State University

AFRICAN-AMERICAN SLANG IN MODERN ENGLISH RAP TEXTS

The study's relevance is due to the growing attention of modern researchers to the study of the intensive use vocabulary, its features of formation and functioning, i.e. functional and stylistic features of English slang.

The purpose of the research is to study the main peculiarities of intensive use vocabulary formation and functioning. It also was significant to single out the functional and stylistic features of African-American slang in rap texts.

The object of research is the vocabulary of intensive use.

The research subject is the functional and stylistic features of African American slang in modern English rap texts.

The purpose and objectives of the study led to the use of such methods as lexicographic, comparative, descriptive and stylistic experiment methods.

The practical significance of the work is determined by the possibility of applying its results in linguistics, translation studies, and English stylistics.

Keywords: slang units, grammatical norm, rap, metaphor.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Англійський термін «*slang*», ймовірно, походить від англійського дієслова «*sling*» («метати», «жбурляти»), який входить до складу архаїзму «*to sling one's jaw*», що буквально означає «говорити промови буйні та образливі» [13, с.2].

Існує, однак, і інша версія: поняття «*slang*» утворено від скороченої фрази *beggars «language або rogues» language* (тюремна мова) - суфікс від першого іменника приєднався до подальшого слова, а кінцевий склад у другого слова відтятий.

Відзначимо, що обидві етимології переконливі, оскільки спочатку сленг був однією з головних складових мови злодіїв, злочинців і нижчого класу населення. Невідомо і те, коли слово «сленг» вперше з'явилося в Англії в усному мовленні. У письмовому вигляді воно вперше зафіксовано в тій же країні в XVIII столітті. Тоді воно означало «образу» [12, с.62].

До 1850 року цей термін отримав більш широке вживання як позначення табуйованої просторічної лексики. У цей період з'являються також його синоніми: *slang - lingo*, на якому говорили люди нижчого стану, і *argot* - мова, вважається мовою афроамериканським населенням. У мовознавстві немає чіткого визначення терміна «сленг».

Виклад основного матеріалу

В англійській лінгвістиці це поняття використовується для позначення неконвенціональної мови. Сьогодні в словниках можна знайти мінімум дві основні дефініції поняття «сленг»:

- по-перше, особлива мова соціальних груп і підгруп або субкультурних спільнот;
- по-друге, загальноновживана лексика для неформального спілкування.

Молодіжний англійський сленг реп текстів - це неоднорідна за своїм генетичним складом мікросистема мовлення, яка має емоційну і комунікативну функції [1, с. 90].

Він є способом спілкування великої кількості людей, об'єднаних, переважно, віком, але зазначена особливість досить умовна. Виконавці англійської реп-сленгу, як правило, люди від 12 до 40 років, тому

молодій людині важливо не тільки що він говорить, але і як він це робить, при цьому бажаючи бути цікавим оповідачем і виконавцем. У зв'язку з цим, наприклад, «*dude*» (чувак) вживається замість «*friend*» (друг, товариш); «*Swill*» (пійло) замість «*drink / beverage*» (напій); «*He is pissed*» (він угашення) замість «*He is drunk*» (він п'яний) або «*I'll definitely hook up with you later*» (ми з тобою обов'язково перетнемося пізніше) замість «*I'll definitely meet you later*» (ми з тобою обов'язково зустрінемося пізніше) [2, с. 459].

У стандартній мові до контекстуально-вільним лексичним одиницям належать імена, географічні назви, назви періодичних видань, підприємств, кораблів, літаків, партій, громадських організацій та ін. Лексичні одиниці, що позначають такого роду явища, поняття, і дії (але які відносяться до сленгу), є контекстуально-залежними. Наприклад, словосполучення «*to bitch about*» при актуалізації в реп тексті позначає 1) нити, скаржитися; 2) ляяти когось, наїжджати на когось. [5, с.92]

Існує також великий пласт лексики, який виник на основі реалій країни, наприклад «*tupper*» - «*tea & supper*»; «*Brunch*» - «*breakfast & lunch*». [4, с.156]

Заслуговує на увагу також використання фразеологічних одиниць в рамках сленгу, наприклад: «*just don't buy it*», «*Well I guess there is no use to me sticking around till the end of the day*». [6]

Особливо велику групу лексем у складі реп текстів являють собою сленгізми, наприклад: «*bucks*» - «бакси»; «*Guy*» - «гай»; «*Money*» - «мані»; «*Crazy*» - «крейзі»; «*Party*» - «памі»; «*Okay*» - «окей»; «*Wow!*» - «вау!» і т.п.

Для афроамериканського сленгу типове використання скорочень, які також використовуються в рамках текстів репу. Значне спрощення тексту сучасних пісень відбувається в плані їх орфографічного написання, що в подальшому спричинило і їх неправильну вимову (багато такі приклади настільки сильно вплили в суспільне життя, що стали належати не до орфографічних невідповідностей, на відміну від правильного написання слова, як воно вказано в словнику, а належать на даний момент до молодіжного сленгу англословних жителів). Нестандартне написання застосовується для того, щоб відобразити звучання деяких фраз в розмовній мові і на письмі, особливо в текстах пісень. Розглянемо приклади деяких найпоширеніших скорочень в таблиці 1.

Таблиця 1

Скорочення англійських слів і виразів

Відхилення від граматичної норми	Приклад вживання
<i>Aint=am not/are not/is not</i>	<i>I aint sure.</i> <i>You aint my boss.</i>
<i>Aint=has not/have not</i>	<i>I aint done it.</i> <i>She aint finished yet.</i>
<i>Gimme=give me</i>	<i>Don't gimme that rubbish. Can you gimme a hand?</i>
<i>Gonna=going to</i>	<i>Nothings gonna change my love for. What are gonna do?</i>
<i>Gotta=(have)got a</i>	<i>I ve gotta gun./I gotta gun. Have you gotta car?</i>
<i>Gotta=(have)got to</i>	<i>I ve gotta go now./I gotta go now. We haven't gotta do that.</i> <i>Have they gotta work?</i>
<i>Kinda=kind of</i>	<i>She s kinda cute.</i>
<i>Lemme=let me</i>	<i>Lemme go</i>
<i>Wanna=want a</i>	<i>I wanna coffee.</i>
<i>Wanna= want to</i>	<i>I wanna go home.</i>
<i>Whatcha= what are you</i>	<i>Whatcha going to do?</i>
<i>Aint= am not/ are not/ is not</i>	<i>I aint sure.</i> <i>You aint my boss.</i>
<i>Aint= has not/ have not</i>	<i>Iaint done it.</i> <i>She aint finished yet.</i>

Останні звуки в деяких словах як би проковтують, що також характерно для недбалої розмовної мови. На місці пропущених букв іноді ставиться апостроф ('). Ці та інші подібні спотворення вважаються неприйнятними в стандартній писемного мовлення. Крім того, зустрічаються приклади слів, де пропущена перша або навіть перші дві букви.

- *wit'-with*
- *talkin'-talking 'em*

У афроамериканському сленгу відзначається тенденція до порушення граматичних норм, що проявляється в наступному:

1) Помітна тенденція подвійного заперечення, що є грубою граматичною помилкою. (Часто використовується для посилення). " *I ain'tdissin nobody, no particular name* " [15]

2) Подвійна вказівка на граматичне час " *you did not dodged him* " замість " *did not dodge* ". [9]

3) Пропуск особових займенників на початку речень. Займенники та допоміжні слова часто опускаються в щоденникових записах « *Hold up, hold up, b*tch I like to ball* ». [8]

4) Вживання займенника в неправильній формі.

" *If you have any questions see Mr Jones or myself* (замість " *me* ").

" *There is something for we* (замість " *us* ") *Americans to do.* " [6]

5) Посилення ступенів порівняння прикметників за допомогою додаткових неправильних форм "Much more better? More punks I smoke, yo my rep gets bigger". [9]

6) Пропуск артиклів як певних, так і невизначених. Певний артикль часто випадає в традиційних конструкціях ("in USA"; "to enter first grade"), але з'являється в фразах, де його традиційно не було: в назвах унікальних явищ, з іменами власними і т.д. ("On the Saturday"; "The Trafalgar Square"). [6]

7) Порухення порядку слів (особливо в питаннях) "You just bluffin', you just hatin', all these diamonds on me skatin' ". [16]

8) Пропуск присудка або його частини. "I ain't dissin nobody, no particular name". [8]

9) Порухення узгодження підмета і присудка. "Damn Homie, in highskew you was tha man, homie" [17]

10) У пошуках виразних засобів художньої мови автори іноді вдаються до словотворчості, що показує недостатнє володіння різноманітністю граматичних форм. (But I don't give a fuck, I'mma make my snaps). [9]

11) Неправильне вживання часу.

"Now, when I was a little boy at the age of five I had smthin 'in my pocket keep a lot of folks alive." [6]

12) Зміна форми слова с метою підтримки ритму. "Shorty she so fyne, I gotta make her mine." [17]

13) Неправильна вимова слів, а саме 'spelling' (вимова слова по буквах, що в цілому несе в собі помилку в правописі). "T, to the A, to the S-T-E- Y, girl you tasty" [14, с.62].

Лексичні відхилення від норми - це вживання таких оборотів як and all (і все інше, і таке інше) є неприйнятним для літературного або ділового стилю, що свідчить про відхилення від літературної норми: how they were occupied and all, they're nice and all, he loved him and all.

Також використовуються синонімічні висловлювання and stuff, and crap, and all that stuff, allmycrap; формування і вживання оціночних складних епітетів типу sleep-with-the-sheep-and-nofireorder, tobedrop-deadgorgeous, rushed-off-her-feetwaitress, stick-in-the-mudmood; в фамільярно-розмовному стилі з його емоційної експресивністю і емпатичністю поєднуються вміло і одиниці, що містять елементи типу damn і евфемістичні словосполучення: goddamn, damniser able time for them, damnlone some ranches. Тут же ми відзначаємо jouncing a bed, outhouse, rubbers, to fill out in the shoulders and hams, to hit the hay, anatomical disconformity, to drive off the only curve on Dead Horse Road [4, с.63].

В ході аналізу використання сленгових одиниць в текстах англомовних пісень були виділені такі особливості:

По-перше, характерно вживання великої кількості скорочень: «gotta», «gonna», «wanna», «I'mgon'», «cause», «I wastryna», «sippin'», утворені від get (отримати), goingto (збиратися що-небудь робити), want (хотіти), because (бо), try (намагатися), sipping (потягувати).

По-друге, особливо часто зустрічається злиття слів:

«Whatcha», «atcha», «kinda», утворені від whatare you (що ти), at you (на тебе), kind of (на кшталт, як ніби).

Також в деяких піснях використовуються вирази з американського молодіжного сленгу, які досить складно перекласти на українську мову, не знаючи їх контекстуального значення: «Daisy Dukes» - дівчина, яка завжди носить короткі шортики, демонструючи довгі ноги (Daisy Duke - головна героїня серіалу Dukes of Hazzard), «But lil'mama so dope» - але ця крихта так дурманить, «Shawty so bad» - дівчинка - отпад (в даному виразі опускається використання допоміжного дієслова), «It'sa blacke dout blur» - я ні чорта ні пам'ятаю (дослівний переклад виглядає як «це в тумані»), «Straights tunt in» - але дуже-дуже круто, «Try'natocreep a littlesneakpeek» - намагаючись підкрастися і хоч одним оком поглянути.

Досить часто в англомовних піснях використовуються деякі вульгаризми: «Damn!» - рис, «Checking out hotties» - і милується симпатяшки, «we took too many shots» - пили більше, ніж могли, «DJ's passed out in the yard» - діджей вривав дуба у дворі, «my clique hopping in my Maserati» - моя банда застрибує в «Мазераті», «Sowe heat the boulevard» - на бульварі расколбас.

Іншою відмінною рисою є вживання метафоричності сленгових виразів: «There'sa pounding in my head» - голову від болю ломить, «wem axedout credit cards» - все витратили ми в раз, «to all you people going to bed with a ten» - для тих, хто лягає спати напідпитку, «waking up with a two» - а вранці ледве-ледве встає, «I tell the punchl in ewrong» - коли неправильно розповідаю кінцівку анекдоту.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Виходячи з проведеного аналізу тексту пісень, можна зробити висновок, що основною тенденцією в освіті сленгізмів є скорочення, так як цей спосіб заощаджує час і мовні засоби. Також варто відзначити, що часто зустрічаються сленгові вислови, пов'язані з певними персонажами того чи іншого фільму або телепередачі, так як вони викликають асоціації у свідомості людини. Нерідко можна почути і досить вульгарні або грубі висловлювання і жаргонізми.

Література

1. Колесніков, А.А. Маскування значень в процесі комунікації в середовищі представників хіп-хоп культури. Схід і Захід очима молодих вчених: матеріали міжнар. молодіжної наук. конференції, 28-29 серпня 2013 г. [Текст] / відп. ред. С.К. Гураль. - Томськ: Изд-во ТГУ, 2013. - 172 с.

2. Комісаров, В.М. Загальна теорія перекладу. Навчальний посібник. [Текст] / В.М. Комісарів. - М., 1999. - 136 с.
3. Smitherman, G. Word from the Mother [Текст] / G. Smitherman. N.Y.: Taylor&Francis, 2006. – 186 p.
4. Волошин, Ю. К. Загальний американський сленг: склад, деривація і функція. Лінгвокультурологічний аспект [Текст]: дис. ... д-ра. філол. наук / Ю. К. Волошин. - Краснодар, 2000. – 341 с.
5. Мазурова, А.І. Словник сленгу, поширеного серед неформальних молодіжних об'єднань [Текст] / А.І. Мазурова. - М.: Вища школа, 2010. - 200 с.
6. Фільм Не погрожай південному централу, попиваючи сік у себе в кварталі [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://ling.online/ru/video/films/dont-be-a-menace-to-south-central-while-drinking-your-juice-in-the-hood-1996/?lang=ru>, вільний (Дата звернення 19.06.2018)
7. Cambridge Dictionary. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>, вільний
8. Лінгво-лабораторія «Амальгама». Переклад пісні 21 Savage - X. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.amalgama-lab.com/songs/2/21_savage/x.html, вільний
9. Лінгво-лабораторія «Амальгама». Переводпесні N.W.A - StraightOuttaCompton. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.amalgama-lab.com/songs/n/n_w_a/straight_outta_compton.html, вільний
10. Сленг в перекладі. Особливості передачі сленгізмів з англійської мови на українську. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://works.doklad.ua/view/KNViJHcRhGE.html>, вільний
11. Urban Dictionary. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=slang>, вільний
12. Колесніков А.А. Мова представників хіп-хоп культури: від соціолекта до дискурсу. Вчені записки Національного товариства прикладної лінгвістики [Текст] / А.А. Колесніков. - М.: нопрі, 2013. - С. 60-66.
13. Серрано, Ш., Торрес А. Енциклопедія репу. Рік за роком. Найважливіші реп-пісні з 1979 року: обговорення, коментарі, розбір [Текст] / Ш. Серрано, А. Торрес. - М.: Ексмо, 2019 - 240 с.
14. Smitherman, G. Word from the Mother [Текст] / G. Smitherman. N.Y.: Taylor&Francis, 2006. – 186 p.
15. Лінгво-лабораторія «Амальгама». Переклад пісні UGK - DaGameBeenGoodtoMe. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.amalgama-lab.com/songs/u/ugk/da_game_been_good_to_me.html, вільний
16. Лінгво-лабораторія «Амальгама». Переклад пісні Diplo, French Montana & Lil Pump - Welcome to the Party. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.amalgama-lab.com/songs/d/diplo_french_montana_and_lil_pump/welcome_to_the_party.html, вільний
17. Лінгво-лабораторія «Амальгама». Переклад пісні 50 Cent- Wanksta. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://rapartage.narod.ru/lyrics/various/50_wanksta.htm, вільний

References

1. Kolesnikov, A.A. Maskuvannya znachen' v procesi komunikaciyi v seredovy'shhi predstavny'kiv xip-xop kul'tury'. Skid i Zaxid ochy'ma molody'x vcheny'x: materialy' mizhnar. molodizhnoyi nauk. konferenciyi, 28-29 serpnya 2013 g. [Текст] / vidp. red. S.K. Gural'. - Toms'k: Y'zd-vo TGU, 2013. - 172 s.
2. Komisarov, V.M. Zagal'na teoriya perekladu. Navchal'ny'j posibny'k. [Текст] / V.M. Komisariv. - M., 1999. - 136 s.
3. Smitherman, G. Word from the Mother [Текст] / G. Smitherman. N.Y.: Taylor&Francis, 2006. – 186 p.
4. Voloshy'n, Yu. K. Zagal'ny'j amery'kans'ky'j sleng: sklad, dery'vaciya i funkciya. Ly'ngvokul'turologichny'j aspekt [Текст]: dy's. ... d-ra. filol. nauk / Yu. K. Voloshy'n. - Krasnodar, 2000. - 341 s.
5. Mazurova, A.I. Slozny'k slengu, poshy'renogo sered neformal'ny'x molodizhny'x obyednan' [Текст] / A.I. Mazurova. - M.: Vy'shha shkola, 2010. - 200 s.
6. Fil'm Ne pogrozhu'j pivdennomu centralu, popy'vayuchy' sik u sebe v kvartali [Elektronny'j resurs] Rezhim dostupa: <https://ling.online/ru/video/films/dont-be-a-menace-to-south-central-while-drinking-your-juice-in-the-hood-1996/?lang=ru>, vil'ny'j (Data zvernennya 19.06.2018)
7. Cambridge Dictionary. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>, svobodny'j
8. Lingvo-laboratoriya «Amal'gama». Pereklad pisni 21 Savage - X. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: https://www.amalgama-lab.com/songs/2/21_savage/x.html, vil'ny'j
9. Lingvo-laboratoriya «Amal'gama». Perevodpesni N.W.A - StraightOuttaCompton. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: https://www.amalgama-lab.com/songs/n/n_w_a/straight_outta_compton.html, vil'ny'j
10. Sleng v perekladi. Osobly'vosti peredachi slengy'zmiv z anglijs'koyi movy' na ukraiyins'ku. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: <https://works.doklad.ua/view/KNViJHcRhGE.html>, vil'ny'j
11. Urban Dictionary. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=slang>, svobodny'j
12. Kolesnikov A.A. Mova predstavny'kiv xip-xop kul'tury': vid socy'olekta do dy'skursu. Vcheni zapy'sky' Nacional'nogo tovary'stva pry'kladnoyi lingvisty'ky' [Текст] / A.A. Kolesnikov. - M.: nopri, 2013. - S. 60-66.
13. Serrano, Sh., Torres A. Ency'klopediya repu. Rik za rokom. Najvazhly'vishi rep-pisni z 1979 roku: obgovorennya, komentari, rozbir [Текст] / Sh. Serrano, A. Torres. - M.: Eksmo, 2019 - 240 s.
14. Smitherman, G. Word from the Mother [Текст] / G. Smitherman. N.Y.: Taylor&Francis, 2006. – 186 p.
15. Lingvo-laboratoriya «Amal'gama». Pereklad pisni UGK - DaGameBeenGoodtoMe. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: https://www.amalgama-lab.com/songs/u/ugk/da_game_been_good_to_me.html, vil'ny'j
16. Lingvo-laboratoriya «Amal'gama». Pereklad pisni Diplo, French Montana & Lil Pump - Welcome to the Party. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: https://www.amalgama-lab.com/songs/d/diplo_french_montana_and_lil_pump/welcome_to_the_party.html, vil'ny'j
17. Lingvo-laboratoriya «Amal'gama». Pereklad pisni 50 Cent- Wanksta. [Elektronny'j resurs] Rezhym dostupa: http://rapartage.narod.ru/lyrics/various/50_wanksta.htm, vil'ny'j

УДК 81'38:81'374:82-1
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-10

КАВЧАК І. І., КОВТУН А. А.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕЛЕМЕНТИ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ ЯК МАРКЕРИ НЕПОВТОРНОСТІ ОРАТОРСЬКОГО СТИЛЮ ІРИНИ ФАРІОН

У статті з'ясовано особливості побудови синтаксичних конструкцій, що репрезентують емоційно-почуттєвий стан Ірини Фаріон під час її публічних виступів, рівень експресії, якою вона супроводжує свої думки, характер волевиявлення і ставлення до змісту сказаного. Основними виразниками її емоційно-експресивного мовлення є риторичні запитання, окличні речення і повтори, що маніфестують україноцентричну філософсько-естетичну концепцію української мовознавиці, званої громадської діячки. Її ораторська майстерність також позначена комплексом риторичних звертань та експресивних єдностей, структури яких залежні від мовленнєвих ситуацій, художньо-естетичних, експресивно-прагматичних та лінгвістичних завдань ораторки. Саме експресивні єдності вповні відображають риторичну лінгвокреативність Ірини Фаріон.

Ключові слова: експресивність, анафора, посилюваний повтор, анадиплосис, патетична фігура, експресивна єдність.

КАВЧАК І., КОВТУН А.
Yurii Fedkovich Chernivtsi National University

ELEMENTS OF EXPRESSIVE SYNTAX AS MARKERS OF THE UNIQUE ORATORICAL STYLE OF IRYNA FARION

The article deals with the peculiar structure of syntactical constructions in Iryna Farion's public speeches, which represent the orator's feelings and emotions, the expressiveness level of the utterance, the declaration of will and attitude towards the meaning of what has been stated. Activating the syntactical figures (e.g. different types of repetition, rhetorical salutation, expressive unities and so on) in the rhetor's speech is justified as the "live" interactions are taken into consideration, namely 100 public speeches digitalized from the YouTube channel "Iryna Farion" by the authors of the article. It is found out that the anaphoras are the main markers of Iryna Farion's emotional and expressive speech, as well as manifest the Ukrainian-centred philosophical and aesthetic concept of the author mentioned. The majority of anaphoras are the repetitions of a complete grammatical centre or one of its components. For intensifying repetition, it is typical to use the doubling of one of the components of the grammatical centre and an extender. Anadiplosis is present in a change of syntactic function "extender → one of the components of the grammatical centre". Lexical and syntactic repetitions display one-, two-, three-, four- or five-component structures with different parts of speech, among which pronouns, nouns and verbs are the most common to function in different combinations. Emotion and expressive, structural and organisational, image-creating, actualisational, emphasizing and rhyme-creating functions constitute the wide range of repetitions functions that when synthesized achieve the powerful pragmatic and stylistic effect of Iryna Farion's speeches. Moreover, the analysis revealed that the oratorical mastery of the rhetor is marked by the complex of rhetorical questions, salutations and exclamatory sentences that emphasize the especially significant intentions of the orator. Another feature of linguistic creativity of Iryna Farion is expressive unities that represent the combination of phonetical, lexical, phraseological and syntactical expressemes within a single text piece depending on a text situation, the artistic and aesthetic guidelines of the rhetor, expressive and pragmatic, as well as linguistic objectives.

Keywords: expressiveness, anaphora, intensifying repetition, anadiplosis, figures of speech, expressive unities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Україноцентричне світосприйняття І. Фаріон пронизує всю наукову, громадську та політичну діяльність цієї знаної української філологині, головне покликання якої – захист і популяризація української мови та української культури. «Тішуся, що Українка і потребує цієї відзнаки у всіх документах цивільного стану. Бо це моя самобутність і тільки моє, українське, місце під сонцем. Я – націоналістка» [13, с. 25]. Борецький дух гартує лінгвокреативний хист мовознавиці, «яка щедро надарована літературним хистом» [10, с. 15], майстерно послуговується багатством української мови, зокрема синтаксису, а, як відомо, саме «у синтаксисі приводяться в дію всі одиниці й засоби мови, набуваючи своєї функціональної спеціалізації» [3, с. 593]. Виразально-зображальні засоби синтаксичної організації публічних виступів І. Фаріон, для яких характерна виразність емоційна й експресивна, досі не були предметом мовознавчих студій.

Аналіз досліджень та публікацій

Експресивні синтаксичні конструкції лінгвісти активно вивчають з 60-х рр. XX ст., звертаючи увагу на семантичні й прагматичні ознаки висловлювання, а не лише на речення як сталі структури мови [3], адже значення синтаксису «визначається не лише смисловою і стилістичною значущістю синтаксичних одиниць, але передусім тим, що речення відображають спосіб мислення автора, його світогляд, ставлення до дійсності» [4, с. 413]. Експресивність – це комплексне явище, спрямоване на інтенсифікацію (збільшення, підсилення) змісту висловлення і безпосередньо чи опосередковано умотивоване інтенціями мовця. Функціонування експресивних одиниць синтаксису пов'язане передусім із прагненням співрозмовника посилювати виразність та впливову силу своїх висловлювань. Мовець у процесі пізнання світу осмислює властивості предметів та явищ реальної чи ірреальної дійсності за допомогою зіставлення, оцінки,

відображаючи свою емоційно-почуттєву реакцію: «Оцінюючи будь-кого чи будь-що, суб'єкт зазвичай не може обійтися без емоцій. Тільки за умови абсолютно нейтрального ставлення до референта в процесі його оцінювання емоції не виникають» [2, с. 155].

Н. Арутюнова стверджує, що «між предикатом та об'єктом оцінки завжди перебуває людина – індивід, соціальна група, суспільство, нація, Людство» [1, с. 181]. Суб'єкт здебільшого дає оцінку за кореляцією «добре – погано» [14, с. 461]. Для кордоцентричних українців, для втілення їх потягу оцінювати події та вчинки людей досить важливою є здатність синтаксису української мови посилювати логічний та емоційний зміст висловленого, бути засобом увиразнення мови й передавати ставлення до повідомлення чи адресата. Зазвичай побудова експресивних синтаксичних одиниць виявляє особливості концептуалізації світу у мовній картині автора.

Результати дослідження питань експресивності синтаксичних одиниць висвітлені в наукових розвідках таких українських мовознавців, як І. Білодід, І. Чередниченко, А. Коваль, П. Дудик, В. Чабаненко, О. Пономарів, С. Єрмоленко, А. Загнітко, Н. Бойко, Н. Гуйванюк, М. Вінтонів, О. Тележкіна та ін. Експресивність синтаксичних засобів дослідники визначають по-різному. На думку одних, експресивізувати висловлення можуть спеціалізовані мовні одиниці, яким від природи притаманна експресія, на думку інших – будь-яка синтаксична конструкція у певному контекстному сполученні слів стає експресивно насаженою. Указані процеси притаманні насамперед так званим образним стилям. В. Чабаненко звертає увагу на художні й публіцистичні твори: для досягнення оригінальності, високої естетичності та образності тексту «емоційно-експресивні синтаксичні засоби, вживані в спонтанному українському мовленні, доповнюються, підтримуються цілим рядом психологічно мотивованих стилістичних прийомів і фігур (парцеляція, приєднання, підхоплення, ампліфікація, градація, повтор, інверсія)» [15, с.180]. О. Тележкіна в аналізі поетичної мови II пол. XX – поч. XXI ст. зауважує, що поети оперують «великою кількістю експресивно-виражальних засобів, з'ясування особливостей використання яких є завданням стилістики віршового тексту» [11, с. 1].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – з'ясувати специфіку реалізації найпомітніших оздоб публічного мовлення І. Фаріон – експресивних синтаксичних конструкцій, які репрезентують емоційно-почуттєвий стан ораторки, рівень експресії її висловлювань, характер волевиявлення, ставлення до змісту мовленого. Активізація експресем у мовній діяльності риторки є зрозумілою, адже йдеться про усну форму мовлення – 100 публічних виступів, які ми оцифрували за відеозаписами ютуб-каналу «Iryna Farion» [12]. Дослідження вважаємо актуальним з огляду на відсутність вивчення синтаксичних експресем у мовленні цієї української діячки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Використовуючи комплекс експресивних одиниць, І. Фаріон увиразнює комунікацію з українським глядачем, змушує осмислити причини негативних суспільних процесів початку XXI ст., які могли й обійти Україну.

Важливу у роль текстах досліджуваних виступів відіграють лексико-синтаксичні **повтори** – кількаразові повторювання мовних одиниць з однаковим або майже однаковим лексико-семантичним складом у закріпленій синтаксичній позиції. Таке явище зумовлене передусім походженням повторів, їх мовленнєвою природою – бути елементом живої, емоційно-експресивної усної комунікації. «Повтор словоформи, словосполучення або речення являє собою порушення синтагматичного ланцюжка, і вже цією своєю структурною особливістю спрямований на перетворення в експресивний прийом синтаксису» [6, с. 530]. Лексико-синтаксичні повтори у мовленні І. Фаріон формуються багатьма стилістичними фігурами (частіше анафорою, а також посилюваним повтором, анадиплосисом), які маркують інтенсивність вираження її емоцій та почуттів, активність реакції на ті чи ті соціально-політичні явища, динаміку думки.

Аналіз 165 виокремлених лексико-синтаксичних повторів засвідчує такі граматичні різновиди: повторення 1) усього граматичного центра (12%): **Ми говоримо** зараз про корупцію замість того, щоб говорити, як виграти війну. **Ми говоримо** про мир, коли нас кожного дня вбивають (16.07.2019); 2) одного з компонентів граматичного центра (23%): **Вона** (Олена Теліга. – автори) мотивувала це тим, що великий вплив мав на неї **Ольжич**. **Ольжич** сказав, що він присяги своєї не порушить (15.02.2015); 3) граматичного центра й поширювача (3%): **Є сенс перечитати** історію України М. Грушевського. **Є сенс перечитати** біографію, щоби реально відчутти, що він з нами і що сьогодні нам не треба буде більше повертатися до тієї точки, яка тепер має стати незворотною (19.03.2014); 4) одного з компонентів граматичного центра й поширювача (18%): **Сьогодні ці слова чистять нас** від суржиків, **чистять нас** від мату, **чистять нас** від брутальної жорсткої мови (2014); 5) першої частини складного речення разом із першими компонентами граматичного центра другої частини (3%): **Якщо би люди так не любили своєї землі, вони б не написали** таких текстів. **Якщо би люди так не любили своєї землі, вони б так не** вмирили, як вмирала наша Божя Сотня. **Якщо би люди так не любили, то вони б так** тривало не змагалися за свою свободу (22.02.2014); 6) поширювачів (13%): **Якщо на барикадах не було священників, не знаю, чи ті барикади би встояли. Бо тому що це були барикади духу, тому що їх було елементарно і легко просто знести якоюсь технікою, проте їх не** творили технічні люди, їх творили люди, **одержимі** Богом, **одержимі** правдою, **одержимі** високою ідеєю

– ідею незалежності своєї держави (26.03.2014); 7) ускладнювальних компонентів (3%): *У Львові на неї реагували по-різному. У Львові взагалі завжди реакція, ну, чесно кажучи, дуже полярна на дуже яскравих постатей. Можливо, це заздрість. Можливо, це якісь інші речі в тих середовищах* (15.02.2015); 8) єдинопочатків у складному реченні, перший компонент яких з'являється на початку другої частини такого речення (9%): *Тобто Шпенглер розумів, що Європа деморалізується, що Європа вигасає, що Європа нічого нового не продукує* (22.06.2014); 9) зі зміною граматичної форми і синтаксичної функції повторюваних елементів: наприклад, «поширювач → один із компонентів граматичного центра» (14%): *Він хотів творити, але виявляється за це треба було заплатити таку страшну дорогу ціну. Ціна – самозречення* (4.09.2014); 10) речення: *Ми максимально залежні. Ми максимально залежні один від одного* (13.06.2019) (2%).

За нашими спостереженнями, найчастіше з повторів експресивізують тканину досліджуваних текстів **анафори** (зафіксовано 96), які привносять у зміст її виступів нові смислові лінії, психологізують комунікацію з аудиторією. У формуванні єдинопочатків найважливішу роль відіграє займенник (особові: *ми, ви, він, вона, воно, вони*; вказівні: *цей, той*; присвійні: *свій, їхній*; відносний *який*; заперечний *жодний*), що «набирає конкретного (предметного) значення – і кожного разу іншого – тільки в конкретних ситуаціях» [16, с. 257]. Найпродуктивнішими є особові займенники. Так, наприклад, використання займенника *ми* замість іменників *держава, нація, народ* демонструє бажання ораторки продемонструвати важливість усвідомлення українцями, що вони – історична спільнота: *Ми дуже хотіли через життєвий подвиг цих людей та видатні історичні події влити в українців жадабу йти власним національним шляхом і ніколи не скорятися ворогові, зрадникам та пристосуванцям* (20.12.2013). Займенник *ми* іноді може слугувати засобом інтимізації мовлення, *він і вона* частіше вживано в шанобливому тоні, піднесено, а займенником *воно* риторка часто маркує іронійно-зневажливе забарвлення свого висловлення, порушуючи нерідко категорію роду (*воно* ужита замість *він*): *Воно в українській державі живе. Воно вивчило державну мову? Його за грати треба садити вже сьогодні, не допускаючи до II туру. Воно гвалтує мову на очах усієї країни. Воно гвалтує тих, які сьогодні захищають нас там, на нульовій позиції* (03.04.2019). *Ви й вони* зазвичай уживані в узагальнено-нейтральному значенні та є виразниками несхвального ставлення до чого-або кого-небудь: *Вони не хочуть змагатися за свою державу, за свою сім'ю. Вони не хочуть бути сильними. Вони не хочуть бути вільними. Вони хочуть так повільно гнити* (21.05.2020).

Як показує аналіз фактичного матеріалу, серед єдинопочатків активним є також функціонування іменників (39), з яких 11 – це власні назви (антропоніми: *Д. Донцов, Сонцева, М. Хвильовий, Ленін, Зе*; топоніми: *Європа, Львові, Україна*; ергоніми: «*Просвіта*», «*Свобода*», хрононім *Майдан*) та 28 загальних номенів (персонімів: *українець, німець, людина, жінка, геній, нація, інтелігенція, гальорка*; соматизу *серце*; зоонімів: *тварина, пташка*; натурфактоному *земля*; артефактономів: *тракт, закон, посада, графа*; ідеонімів: *доля, суть, сенс, слабкість, велич, практика, національність*). Дієслівні номени засвідчують 33 уживання на позначення різноманітних дій (*говорити, казати, знати, досліджували, навчитися, перечитати, передбачати, горіти, панувати, змагатися, заводити, свідчити, означати, дратувати, зникати, любити*) і для передання модальності (*могти, мати, бути*). Малопродуктивні уживання: 1) 10 прислівників: *наскільки, багато, дуже, важливо, страшенно, тут, ніколи*; 2) 4 прикметники: *львівський, європейський, готовий, маленький*; 3) 4 дієприкметники та дієслівні форми: *вишучений, незадіяний, будучи, забрано*; 4) 1 порядковий числівник *перший*. Наявне і повторення слів, що є службовими частинами мови: *у, в, про, для, хіба, тобто, не, це, би, так, ж, та, а, як, що якщо, щоб*.

Виокремлюємо широкий спектр функцій, які виконують єдинопочатки: емоційно-експресивну, структурно-організаційну, образотвірну, акцентуаційну, ритмотвірну. Вони спрямовані на ефективне втілення задумів авторки, стимулювання слухачького сприйняття, оприятення мовностилістичних потенцій ораторки. За допомогою анафор *І. Фаріон* увиразнює словесний портрет описуваних особистостей: *А це вона (Олена Теліга. – автори) була одним великим сміхом. Вона так вміла сміятися і тішитися. Вона сприймала життя, як радість* (15.02.2015). Завдяки повторенню *вона* авторка покрово створює образ життєрадісної *О. Теліги*, сповненої щастя й гармонії. Спостерігаємо, як кожне попереднє речення з анафорним елементом посилює зміст словесного зображення наступного, експресивізуючи у такий спосіб висловлення.

39 анадиплосисів – стилістичних фігур, основою яких є повторення слова чи слів наприкінці й на початку двох контактних речень [9, с. 25], – це: 1) 48 іменників, 12 з яких – власні назви (антропоніми: *Шевченко, Ольжич, І. Нечуй-Левицький, Путін, Медведчук, Зеленський*; топоніми: *Галичина, Бахчисарай*, ергоніми: *Міністерство освіти*; хрононіми: *Люблінська унія, Майдан*; теонім *Великдень*), а решта – загальні номени (персоніми: *діти, рабня, полька, конкурент, слуга Божий, фантики, гегемонія, діточки, комісія, нація, імперія*; артефактономів: *термін, естетика, ціна, закон, праці, школи, текст*; ідеоніми: *спад, війна, криза, ідеологія, націоналізм, гібридизм, політика, розпад, повстання*); 2) 13 прикметників (*український, російський, польський, сталінський, етнічний, національний, недільний, суботній, залежний, синьо-жовтий, мовний, мовознавчий*); 3) 5 дієслів (*бути, валити, зробити, завершити, продовжувати*); 4) 2 кількісні числівники (*два, сімнадцять*); 5) 2 займенники (*ми, цей*); 6) 1 прислівник (*більше*); 7) 3 службові частини мови (*для, або*). Як бачимо, частиномовний аналіз анадиплосисних конструкцій свідчить про продуктивність залучення до анадиплосисних конструкцій саме іменників. Крім цього, характерною рисою підхоплення є

зміна певної граматичної категорії повторюваного іменника, з чим часто пов'язана і зміна їх синтаксичної функції: *Він хотів творити, але виявляється за це треба було заплатити таку страшну дорогу ціну. Ціна – самозречення* (4.09.2014).

З'ясовано, що анадиплосиси виконують емоційно-експресивну, структурно-організаційну, акцентуаційну й аргументаційну функції. За допомогою цієї стилістичної фігури І. Фаріон вдало употужнює виразність змісту свого повідомлення. *Ми маємо ворога всередині Верховної Ради! І цей головний ворог – політична сила на чолі з Медведчуком. Медведчуком, який був вирощений попередньою владою і знову доведений до представництва у Верховній Раді* (18.07.2020) – риторка акцентує увагу на повторюваній одиниці, паралельно нарощуючи іншу смислову структуру для всебічної характеристики об'єкта мовлення. Анадиплосис слугує засобом переконання позиції риторки: *А Хвильовий був синьо-жовтий. Був синьо-жовтий в серці, хоч махав червоним прапором* (22.06.2014).

30 одиниць **посилюваного повтору**, суть якого «в тому, що повторюється та сама лексема, але в супроводі інших слів, котрі посилюють її виразові якості» [7, с. 237]: 1) 16 іменників (*Серьожа Квіт, Зеленський, шведо-французженка, будівничий, держава, війна, зразок, стимул, незалежність, контра, помста, сила*); 2) 10 дієслів (*бути, вбити, розстріляти, чистити, закінчитися, впадати, знаходитися, визнавати, сполучатися, намагатися*); 3) 4 прикметники (*довічний, постійний, одержимий, український*); 4) 3 займенники (*нашій, ми, цей*); 5) 2 кількісні числівники (*шістнадцять, мільйон*); 6) 2 прислівники (*винятково, дуже*); 7) 11 службових частин мови (*навіть, це, не, як, в, через*).

Посилюваний повтор привертає увагу реципієнтів до процесів, дій чи станів об'єктів мовлення. Наприклад, в одному зі своїх контекстів І. Фаріон описує митрополита В. Лепківського, який став жертвою сталінських репресій кінця 30-х рр. ХХ ст. Його місце поховання невідоме, та за допомогою посилюваного повтору дієслова **сполучаюся** ораторка наголошує, що нині для нащадків більш важлива пам'ять про цього визначного релігійного діяча: *Після цього жодних ланок сполучення з цим чоловіком (Василем Лепківським. – автори) між ними не було. Але ми сьогодні з ним сполучаюся: сполучаюся через цю свічку, сполучаюся через цю передачу і сполучаюся через його спадщину, яка має бути максимально популяризованою* (26.03.2014). Цей контекст маркований глибоким психологізмом, що впливає на волевиявлення й емоційний стан глядачів проєкту «Велич особистості».

Синтаксичні повтори продуктивно реалізують образотвірну функцію. *Отже, Юрій Шерех (Шевельов) – це стимул бути, стимул творити, стимул пізнавати корінь власної культури і іншої культури* (20.12.2013) – тут повторювана лексема **стимул** містить образний компонент і водночас є предикатом, завдяки чому фрагмент аналізованого виступу про українського генія Ю. Шевельова – мотиватора інтелектуального розвитку українців – помітно вирізняється експресією з-поміж інших фрагментів.

Важливо звернути увагу на фонетичне оформлення багаторазового повторення (контактного й сумісного), оскільки внаслідок дублювання лексем відбувається інтенсифікування звуків, які викликають у слухачів певні асоціації (частіше негативні). Подаємо кілька прикладів посилювальних повторів, що вказують на експресивну спроможність фоностилем: *І власне про Виговського сьогодні ми маємо говорити як про унікального державника, якого розстріляли за його ідею, розстріляли на танку в Тетері* (18.05.2014); *Петлюру також вбили, вбили у Парижі* (18.05.2014); *Шептицький виростав із традицій проповідей XVII – XVIII століття, а там проповіді чітко казали, що є великим гріхом перед Духом святим впадати в печаль, впадати у розпач, впадати у зневіру* (27.07.2014). Ці алітеровані «неприємними» звукосполуками [ст], [вб], [вп] рядки допомагають поглибити психологічні аспекти важливої інформації, пов'язаної з позбавленням людського життя і зневірою людини.

Помічено, що такі стилістичні фігури, як риторичні запитання, риторичні звертання, риторичні заперечення, науковці здебільшого виокремлюють, іменуючи риторичними фігурами з приміткою «у вузькому значенні». Також В. Домбровський доречно, на наш погляд, пропонує вживати на позначення оклику, апострофи, риторичного запитання, сумніву, апокризи, апосіопези й спанартози термін «патетичні фігури», акцентуючи на емоційному підґрунті цих мовних зворотів: «<...> основою їх поставання є почуття болю як наслідок сильного душевного потрясіння. <...> Вони постають звичайно самочинно під впливом душевного зворушення, а послуговується ними зарівно мовець, коли висловом своїх почуттів хоче впливати на почуття й волю своїх слухачів, як поет, що бажає промовляти серцем до серця» [5, с. 142].

У публічному мовленні І. Фаріон вельми активною є така патетична фігура, як **риторичне запитання** (339 аналізованих структур). Творенням уявних діалогів ораторка мобілізує слухачів, закликаючи до комунікації, активних дій. Аналіз фактичного матеріалу доводить наявність кількох різновидів риторичних запитань: 1) власне риторичні запитання (19%): *А як зараз виграти війн на Сході, Луганській і Донецькій області?!* (18.06.2014); 2) риторичні конструкції «запитання – відповідь» (65%): *Чому ми маємо проблему з нашою державою? Тому що в державі живе немало розумних людей, часом навіть мудрі трапляються, але ці і розумні, і часом мудрі, вони не мають насправді дуже важливого – характеру.* (28.02.2020); 3) ампліфікація риторичних конструкцій «запитання – відповідь» (16%): *Ви хочете мати свою державу?! Ви усвідомлюєте, яку високу культуру спадщину ви отримали?! Чи ви здатні*

доросту до цієї культури Т. Шевченка, І. Франка, Р. Шухевича, М. Міхновського?! Чи ви вже аж XXI столітті скотитися на рівень Г у всіх сенсах цього слова?! (22.05.2020).

Риторичні запитання, залежно від ситуації, виконують різні стилістичні функції (емоційно-експресивну, актуалізаційну, сугестивну, фактичну, структурно-організаційну та ін.). Так, питальна конструкція експресивного вираження може залучати співбесідника до міркувань, наприклад, про правочинність накладання анафем на гетьмана Івана Мазепу Православною російською церквою: *Хіба можна вважати християнами тих, які оголошують прокляття у власній церкві?* (28.03.2014).

Виразний стилістичний ефект мають **риторичні звертання** (13 експресем), що створюють переважно іронічний ефект: *Чувак, це єдине, що ти розумне промовив за всю свою тригодинну прес-конференцію, і тільки націоналісти у цьому світі перемагають!* (21.05.2020) – апелятив, виражений сленінгізмом чувак, маркує негативно-оцінне ставлення І. Фаріон до одного з діячів влади. До того ж, риторичне звертання одночасно може бути й сегментом іншої стилістичної фігури – каскаду окличних риторичних запитань анафорного типу: *Шановні українці, хто з вас хоче нову маму? Шановні українці, хто з вас хоче нового тата? Шановні українці, хто з вас хоче нову дитину, нового чоловіка і нову жінку? Українці, спам'ятайтеся! Ви до парламенту маєте обирати професіоналів, реально політиків-державників* (16.07.2019) – у висловленні реалізовано інтенцію закликати слухачів до виваженої громадянської позиції.

Застосування окличної модальності є прагматистичним прийомом, який посилює експресію категоричності й рішучості твердження, передаючи особливості активного темпераменту ораторки. Ідентифіковані 244 **окличні речення** мають різну структуру: 1) власне окличні (для реалізації передусім емотивної функції) (50%): а) ампліфікаційні (10%): *У зуби таким треба давати! Тоді у нас не буде таких ситуацій! Ось моя відповідь на реакцію цю сльозозлину і таку безпомічну!* (05.02.2020); б) риторично-питальні (7%): *Яка була боротьба спрямована проти шуфричів, рабиновичів, бойків і всіх отих політичних паралітиків клубу імені Володі Путіна?!* (07.10.2020); в) риторичні конструкції «запитання – відповідь» (17%): *Що це означає? Це означає, що ми не покарали зло!* (07.10.2020); г) парцельовані (4%): *Це була остання, безпрецедентна політична маніпуляція! Аби завести відповідні сили, заїхавши на мовному законі у парламент. Який не працює на українську мову, а працює на гібридну мову політику. Тому сьогодні є такі заяви!* (01.08.2019); нечленовані речення (комунікати) (12%): *Аякже! Це роблять винятково львів'яни! Саме руками львів'ян знищується українська мова* (13.09.2017); 2) окличні речення – аналоги розповідних, спонукальних, питальних і бажальних речень, у яких ораторка нашаровує емпатичну інтонацію на інтелектуальний зміст своїх суджень (50%): *Геніальний Ольжич на тому наголошує: якщо українець втрачає експансивний дух, він також перестає бути живою нацією!* (18.06.2014); *Врейти-реши працюємо націоналістичний хребет!* (07.12.2020).

Однак для досягнення надпотужного виразового та естетичного ефекту І. Фаріон найчастіше синтезує кілька експресивних різнорівневих одиниць, що формують **експресивну єдність** – «одиницю текстового рівня мови, сформовану поєднанням фонетичних, лексичних, фразеологічних та синтаксичних експресем з превалюванням тих чи тих у рамках одного текстового відрізка, залежно від окремої текстової ситуації, художньо-естетичних настанов автора, експресивно-прагматичних та лінгвістичних завдань твору» [8, с. 156]. У таких експресивних єдностях ораторка частіше сполучає анафору з іншими стилістичними фігурами. Єдинопочатки функціонують разом із синтаксичним паралелізмом, градацією, симплокою та ін. *Ну, завжди є добрі вчителі й погані. Завжди є добрі бізнесмени й погані. Завжди є добрі журналісти й погані журналісти* (13.05.2017) – тут інтенсифіковано смислові акценти за допомогою синтези анафори й епіфори, синтаксичного паралелізму, який ускладнено антитезою. *У нас внутрішнє зло зосереджено в країні. У нас кожен четвертий юда, про якого ми вже говорили. У нас зрадник на зрадникові й зрадою поганяє. В нас проголосовано продаж землі і це подано, як благо* (16.04.2020) – триразовий єдинопочаток **У нас** формує градаційне розкриття авторської інтенції; експресивність інтенсифіковано алітерованою (із [зр]) тавтологією **зрадник на зрадникові й зрадою поганяє**; усі названі синтаксичні фігури узгоджені з лексичними експресивними негативної оцінки вчинків та дій зрадників національних інтересів (юда й поганяти).

У висловленнях із ампліфікацією риторично-діалогічних конструкцій зосереджені «згустки» експресії: *А тепер запитаймо себе, що таке національні меншини в Україні? Московити – це національна меншина? Це окупанти! У нас війна сьогодні де? Де панувала мова московитів! Угорці – це національна меншина? Це окупанти! Вони відгризали у нас Закарпаття усе двадцять століття. Румуни – це національна меншина? Може нагадати, що вони робили на Буковині у сорокові роки! Поляки – це національна меншина?! Ми втратили українську державу в XIII – XIV століття, бо поляки це зробили. Тобто й, зрештою, на підставі якого закону ми говоримо про національні меншини, якщо у нас граfi національність немає! Навіть у паспорті!* (05.11.2018). Для актуалізації уваги ораторка розпочинає своє твердження питально-спонукальним реченням. Нагромадження риторично-діалогічних конструкцій створює висхідну градацію, сконструйовану за допомогою епіфори – так І. Фаріон заглиблює співбесідника у зміст повідомлення. Парцеляція обставинного поширювача (місця) акцентує на смисловій значущості виокремленої мовної одиниці (*У нас війна сьогодні де? Де панувала мова московитів!*). Експресив *відгризати* окреслює ставлення українських патріотів до окупації українських територій. Оклична інтонація

посилують роль зазначених синтаксичних експресем, віддзеркалюючи кричущі соціальні суперечності, які панують всередині українського суспільства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Єдинопочатки – це яскраві виразники емоційно-експресивного усного мовлення І. Фаріон, що вербально маніфестують україноцентричну філософсько-естетичну концепцію ораторки. Анафорні конструкції – це здебільшого повторення цілісного граматичного центра або одного з його компонентів; посилювальні повтори частіше формуються із компонентів граматично центра та поширювачів; анадиплосис здатен змінювати граматичні категорії повторювальних елементів. Повтори презентовані передусім займенниками, іменниками, дієсловами. Публічним виступам І. Фаріон притаманний комплекс патетичних фігур: риторичних запитань, риторичних звертань і окличних речень. Але саме експресивні єдності якнайповніше відображають лінгвокреативність риторки. Перспективу подальших досліджень становить зіставний аналіз писемної та усної форм публіцистичних текстів І. Фаріон.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування : дис ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ : 2006. 501 с.
3. Вихованець І. Р. Синтаксис. Українська мова : енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 592–594.
4. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис. Слово – Речення – Текст : вибр. праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 409 – 478.
5. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика : навчальна класика. Дрогобич : Відродження, 2008. 488 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1993. 248 с.
8. Сахно Б. Ю. Синтаксичні одиниці експресивного вираження в українському прозовому тексті (ідіостилістичний аспект) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2019. 182 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Слабошпицький М. Справа наша не безнадійна. Слово Просвіти. 28 липня 2020 року. URL: <http://slovoprosvity.org/2020/06/17/sprava-nasha-ne-beznadiyna/>
11. Тележкіна О. О. Мова української поезії II половини XX – початку XXI століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна рецепція : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец.: 10.02.01 «Українська мова» / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Київ, 2021. 35 с.
12. Фаріон І. Д. Ірина Farion : ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=opDdy3w3ZM> (дата звернення: 18.04.2021).
13. Фаріон Ірина Дмитрівна : бібліографічний показник / упор. О. Микитюк, Л. Харчук, І. Ментинська. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 168 с.
14. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди ; гол. ред. колег. : В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
15. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
16. Шевельов (Шерех) Ю. В. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Молоде життя, 1951. 396 с.

References

1. Arutjunova N. D. Jazyk i mir cheloveka. Moskva : Jazyki russkoj kul'tury, 1999. 896 s.
2. Bojko N. I. Ukrajinjska ekspresyvnna leksyka: problemy semantyky i funkcionuvannja : dys ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 / Instytut ukrajinsjkoji movy NAN Ukrainy. Kyjiv : 2006. 501 s.
3. Vyhovanecj I. R. Syntaksys. Ukrajinjska mova : encyklopedija / V. M. Rusanivskij, O. O. Taranenko ta in. Kyjiv : Vyd-vo «Ukrajinjska encyklopedija» im. M. P. Bazhana, 2004. S. 592–594.
4. Ghujvanjuk N. V. Ekspresyvnnyj syntaksys. Slovo – Rechennja – Tekst : vybr. praci. Chernivci : Cherniveckij nac. un-t, 2009. S. 409 – 478.
5. Dombrovskij V. Ukrajinjska stilystyka i rytmyka. Ukrajinjska poetyka : navchalna klasyka. Droghobych : Vidrodzhennja, 2008. 488 s.
6. Zaghnitko A. P. Teoretynchna ghramatyka ukrajinsjkoji movy. Syntaksys : monoghracija. Doneckj : DonNU, 2001. 662 s.
7. Ponomariv O. D. Stylystyka suchasnoji ukrajinsjkoji movy : pidruchnyk. Kyjiv : Lybidj, 1993. 248 s.
8. Sakhno B. Ju. Syntaksychni odynyci ekspresyvnogho vyrazhennja v ukrajinsjkomu prozovomu teksti (idiostylystychnyj aspekt) : dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Kyjivskij nacjonalnyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyjiv, 2019. 182 s.
9. Selivanova O. O. Suchasna linghivistyka : terminologhichna encyklopedija. Poltava : Dovkillja-K, 2006. 716 s.
10. Slaboshpyckij M. Sprava nasha ne beznadijna. Slovo Prosvity. 28 lypnja 2020 roku. URL: <http://slovoprosvity.org/2020/06/17/sprava-nasha-ne-beznadiyna/>
11. Tjeljezhkina O. O. Mova ukrajinsjkoji poeziji II polovyny KhKh – pochatku KhKhI stolittja: fonetychna, leksyko-ghramatychna i leksyko-ghrafichna recepca : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora filol. nauk: spec.: 10.02.01 «Ukrajinjska mova» / Kharkivivskij nacjonalnyj pedagoghichnyj universytet imeni Gh. S. Skovorody. Kyjiv, 2021. 35 s.

12. Farion I. D. Iryna Farion : jutub-kanal. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-opDdy3w3ZM> (data zvernennja: 18.04.2021).
13. Farion Iryna Dmytrivna : bibliohrafichnyj pokaznyk / upor. O. Mykytjuk, L. Kharchuk, I. Mentynsjka. Ljviv : Vydavnytvo Ljvivs'koho politekhniki, 2019. 168 s.
14. Filosofs'kyj encyklopedychnyj slovnyk / NAN Ukrajinu, In-t filosofiji imeni Gh. S. Skovorody ; ghol. red. kolegh. : V. I. Shynkaruk. Kyjiv : Abrys, 2002. 742 s.
15. Chabanenko V. A. Stylistyka ekspresyvnjkh zasobiv ukrajins'koho movy : monohrafija. Zaporizhzhja : ZDU, 2002. 351 s.
16. Shevel'ov (Sherekh) Ju. V. Narys suchasnoji ukrajins'koho literaturnoji movy. Mjunksen : Molode zhyttja, 1951. 396 s.

УДК 821.161.2.09:801.6 О. ГАЙ-ГОЛОВКО (092)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-11

КАПЛИЧНА Л. О.
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

СТИЛЬОВИЙ СИНКРЕТИЗМ У МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА

У статті автор акцентує увагу на висвітленні жанрово-стильових особливостей прози малої епічної форми українського діаспорного письменника Олексі Гай-Головка. З'ясовано, що письменник прагнув структурувати оповідання «Сповідь Золотої Троянди» у такий спосіб, аби сугестивну функцію виконували сюжетно-композиційні елементи, художньо підсилюючи діалоги психологічно-словесними домінантами, екзистенційними компонентами напруги, в осерді якої боротьба, постійні страждання персонажа від перебування на грані життя і смерті. Текстова структура оповідання свідчить, що прозаїк вдається до еліптичності мови, використання спрощених синтаксичних конструкцій, мовних стандартів, вживання модальних слів, вигуків, риторичних запитань, а також – використання екстралінгвістичних засобів (міміки, жестів).

Ключові слова: наратор, психологізм, драматизм, стиль, синкретизм, реалізм, імпресіонізм, екзистенціалізм, неоромантизм.

KAPLYCHNA L.
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

STYLE SYNCRETISM IN SMALL PROSE OLEKSY GAJ-GOLOVKO

In the article the author focuses on the coverage of genre and style features of the prose of the small epic form of the Ukrainian diaspora writer Oleksa Hai-Golovko. It was found that the writer sought to structure the story "Confession of the Golden Rose" in such a way that the suggestive function was performed by plot-compositional elements, artistically enhancing dialogues with psychological-verbal dominants, existential components of tension, at the heart of which is the struggle, the constant suffering of the character from being on the verge of life and death. The textual structure of the story shows that the prose writer resorted to the ellipticity of language, the use of simplified syntactic constructions, language standards, the use of modal words, exclamations, rhetorical questions, as well as the use of extralinguistic means (facial expressions, gestures).

It is revealed that in O. Gaj-Golovko's short prose existential dimensions are produced in several parameters. The dominants of the character's reflection and the features of the author's idiosyncrasy, poetological parameters of modeling the art world are revealed. Emphasis is placed on the variety of artistic history of the narrator, which is identified with the author's worldview. Stories and short stories in the collection "Desperate" are written in a concentrated style, because realistic drawings, snatched from the flow of life, are full not only of events and feelings, but also permeated with stylistic diffusion of symbolism, impressionism, neorealism, and the image of the platonic love of Denis and the Golden Rose is saturated with elements of neo-romanticism.

Key words: narrator, psychologism, drama, style, syncretism, realism, impressionism, existentialism, neo-romanticism.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Художня практика О.Гай-Головка дослідники розглядали в аспекті реалізму, аналізуючи його поезію і прозу. Однак аналіз малоформатної прози (новели, оповідання) у збірці «Одчайдушні» (1959) переконує в тому, що письменник вдавався до застосування полістильового синкретизму. Сюжет компонується крізь призму редукції подієвої матриці. Інтеріоризація сюжету (психічних актів особистості) трансформується у внутрішній світ головного персонажа наративний компонент розкриває екзистенційну оповідну поетику, що увиразнена у внутрішньому мовленні персонажа. У малій прозі переважає й потік свідомості, який освітлює тривогу, неспокій, боротьбу внутрішнього Я із зовнішніми обставинами. Таким чином, розкриття стильового синкретизму, оприявленого в малоформатній прозі письменника є актуальним, потребує ретельного вивчення із застосуванням сучасних методологічних підходів.

Аналіз досліджень та публікацій

У 1991-му році на запрошення Спілки письменників України О. Гай-Головка після тривалої розлуки вперше відвідав Україну і востаннє, адже за плечима мав 80 літ натрудженого і йому важко було переносити авіаційний переліт з далекої Канади. Тоді ж він подав заяву про поновлення його членства в СПУ, відвідав рідні і дорогі його серцю місця, мав творчі зустрічі. У Канаді його творчість аналізували Яр Славутич, Ю. Шевельов, І. Безпечний, Анатоль Юриняк та інші. Після проголошення незалежності України його художня спадщина потрапила в поле зору літературознавців на матірній батьківщині, що стала частиною монографічних досліджень В. Мацька, П. Сороки, С. Луцій, С. Ленської, О. Онищенко, І. Накашидзе та інших. Простудювавши першоджерела, помітним є той факт, що жоден із дослідників не розглядав стильовий синкретизм у прозі українського діаспорного письменника.

Формулювання цілей статті

Мета статті – на конкретних прикладах проаналізувати поетику стильового синкретизму в малій прозі О. Гай-Головка, розкрити специфіку екзистенційних вимірів, що увиразнюють полістилізм, психологічні константи в структурі художнього твору.

Виклад основного матеріалу

Своїм вістрям мала проза О. Гай-Головка спрямована супроти тоталітаризму, сповнена змістом антиколоніального, антиімперського характеру в контексті мілітарної історії, про що свідчить його збірка «Одчайдушні» (1959). У збірному терміні одчайдушних розкрито характер української душі, яка в нерівному двобої сміливо боролася за волю, свободу, незалежність, – козацький дух не стихав віками. У заголовку втілено різноплановість боротьби за свободу і багатомірну наругу ворогів над мовою, культурою, територіальною цілісністю України. Ясно, що в різних письменників своє бачення художнього обрамлення двобою з ворогом. В оповіданнях Гай-Головка постулюють і художній почерк, і втілення задуму, і нові несподівані сюжетні ходи, і, звичайно, своя манера розкриття спрямованості висловлення протесту устами персонажів.

Так, оповідання «Сповідь Золотої Троянди» автор започатковує двома епіграфами Ю. Яновського («Щаслива путь, у далеч ідучи») та Ганса Еверса («Немов би солодка музика грала в моїх скронях, немов би чувся спів танцюючого проміння»). Якщо перший епіграф є антитезою нещасливого шляху Золотої Троянди, то другий – вказує на синкретизм мистецтва, але мистецтва не духовного, а мілітарного, вправно тримати зброю в руках проти ворогів. В оповіданні йдеться про неповоротців, яких насильно вивозили «на родину», в СРСР. Денис Малюта рятував дівчину від радянських спецслужб, але сталося так, що її таки «вполювали» і особисто начальник репатріаційної комісії Уланов «опікувався» дівчиною з Херсонщини. Він, застосувавши фізичну силу, обезчестив її, а потім запропонував руку і серце, побратися в СРСР. Вона не вірила жодному слову, прагнула помсти для ворога.

Отже, прозаїк усвідомлював обставини відірваності від національного середовища, така ситуація підказувала йому звернутися до філософії екзистенціалізму, що була поширеною на Заході в середині ХХ століття. Екзистенціальний смисл уможлиблював художникові слова глибше розкрити психологізм, драматизм своєї доби та існування персонажа в єдності зовнішнього світу і внутрішніх переживань, існування людини в критичних моментах (страждання, боротьба, смерть). Саме ці три компоненти (страждання, боротьба, смерть) і склали сюжетну лінію оповідання. О. Гай-Головка в структуру тексту залучає філософічність, вишукану образну стилістику, динамічну інтригу, а також сприяє естетичному сприйняттю читачем тексту, за висловом Я. Голобородька психологічна «озвучка характерів» [3, с. 37]. Вважаємо, що звернення прозаїка до зображення поглибленої екзистенційної проблеми часу, життя і смерті людини в кризовій ситуації орієнтує читача на динамічну модель функціонування психіки, конфлікт свідомого з прихованими інстинктами. Аналізуючи прозу діаспорних письменників, С. Журба вказує на специфіку екзистенційної проблематики, яка, на її думку, окреслює у творі вияви «самотності, відчуження, межового буття людини у тоталітарному світі, осягнення сенсу буття, свободи, відповідальності» [4, с. 112].

Автор в зачині інтригує читача екзистенційною кризою – стан тривоги, безіменного персонажа, який відчуває глибокий психологічний дискомфорт в чужій країні, тобто в Англії: «Він протинав туман упевнено, бо погода якнайкраще працювала для його безпеки: небажане око не могло розпізнати його. Таємничий перехожий незабаром зупинився біля станції Ноттінг Гілл Гейт, закупив цигарку і, пильно розглянувшись навколо, став поволі спускатися по Голянд Парк Авеню. Тут небезпеки було ще менше, бо попереду й позаду себе він не бачив нікого» [1, с. 5].

Інтригою залишається ім'я незнайомця, який передав Денисові Малюті лист, бо, не встиг і рядка прочитати Малюта, як незнайомиць «по-англійськи» зник, «по хвилині незнайомого земляка вже не було» [1, с. 7]. Безіменність персонажів є прикметою письма О. Гай-Головка, можна вважати промовистим фактом змістового складника індивідуального стилю автора. У такий спосіб він намагається заінтригувати реципієнта невідомими сюжетними ходами, аби сам читач домислив факти й образи. Як екзистенціаліст, прозаїк в еміграційному середовищі продовжив кращі традиції І. Багряного, В. Підмогильного, Т. Осьмачки. Головна сюжетна лінія в оповіданні розгортається завдяки епістолярному жанрові: лист-сповідь Золотої Троянди про життя-буття під час «полювання» енкаведистів за неповоротцями та життя молодої українки в СРСР до 1947 року. Комунікація на відстані розпрозорює внутрішні переживання безіменної героїні твору з умовною назвою Золота Троянда, так до неї звертався коханий юнак Денис Малюта. К. Ясперс вважав, що комунікація – це універсальна умова буттєвих основ людини, комунікація «настільки складає всеохоплюючу суть, що все є людина і що є для людини... досягається в комунікації» [2, с. 17].

Епістолярний жанр дозволив О. Гай-Головкові художньо змодельовати внутрішній стан юної героїні – жертви політичних подій. Проаналізувавши створений авторською уявою лист, спостерігаємо за емоційним порухом думки наратора як стрижнево-емоційної параболи, яка започаткована приватно-діловим стилем і повільно перетікає в інтимно-товариський (згадка про зустріч з Малютою, її перші почуття, вдячність, що не обезчестив її, коли були наодинці, втеча від енкаведистів і що згодом сталося з неповнолітньою дівчиною, яка таки потрапила в їхні руки). Такий плін думок і переживань увиразнює амплітуду настроїв і переживань героїні-сповідальниці: радість і смуток, геройство й обурення, помста і страх: «Коли ти вкривав мене, я думала про тебе і твоє подиву гідне ставлення до молодесенької із сплячими ще жіночими почуттями дівчини, до якої так горнуть середнього віку чоловіки... особливо тоді, коли дівчина повністю була під твоєю владою. Але ти не виявив цього жодною рисочкою обличчя» (с. 10);

«До хати вскочила озброєна ватага... У мене потемніло в очах, і я скрикнула: «Я не піду! Я не поїду додому!» (с. 13-14); «Моє життя догоряє. Ще кілька годин, і воно розстане, як недопалок свічки» (с.16); «Коли я сіяла зерно помсти, Уланов задумливо дивився з відчиненого вікна в темряву ночі» (с. 18). Смерть кривдника Уланова: «засміялася я й вистрілила йому в вухо» (с.23). На його місце став Медведєв: «Мені трапилася нагода для чергової кулі, яку я всадила йому в голову в Зальбурзі» (с.25); «Коротко кажучи, для втихомирення решти трьох мені треба було аж два довгих роки. Останній вирок я виконала в Москві, в червні цього року» (с.26); «У душі стало порожньо, а навколо темно. У цій темноті я бачила лише твою невиразну постать, яка поволі віддалялася від мене» (с.26).

Наратор виступає носієм авторської думки. Щодо наративних процедур, то від них узалежнена структура оповіді, а ефект комунікації виражений усталеною тріадою: автор-твір-читач. Оповідач від імені автора відтворює змодельовані події і факти у матрицю читача в естетичному та емоційному аспекті, сподіваючись від нього (реципієнта) належного сприйняття. Дослідник наратологічних моделей М. Ткачук резюмує: «Наратор постає як складно організований суб'єкт з багатьма способами свого оприявлення, як посередник між: реальним світом, до якого належить біографічний автор, та фікційним світом художнього твору»; б) зображенням символічно значущим світом літературного твору та пізнавальною компетентністю читача» тощо [9, с. 388].

Послідовність викладу думок героїні твору засвідчують:

1) і напружену ретрансляцію її внутрішнього Я, і «врівноваження» у ракурсі готовності розв'язати нещасливу ситуацію з розправою своїх кривдників шляхом смерті;

2) прочитується перевага внутрішнього над зовнішнім сюжетом (інтрига, як гра з читачем, лист, сповідь, внутрішня напруга нарації героя, спроектована на емоційне сприйняття тексту реципієнтом), екзистенційні мікротеми оповідання змодельовані на зразок кіномонтажу: «У відчинених дверях стояв майор Уланов, уп'явшись у мене своїми масними очима.

«Вимолюєшся?» сказав він із глухом.

Я мовчки встала.

«Нагрішила, а тепер виамолюєшся!» і з гуркотом зачинив двері. «Скільки ти мала фріців!?»

Жаль, образа й обурення стиснуло мені горло.

Я не мала ніяких фріців! І взагалі... як ви смієте про таке говорити з неповнолітньою дівчиною?»

«Го-го-го! Я зустрічав тут молодших хахлушок, які гуляли з фріцами. А ти... Погуляла з ними – погуляєш з нами. Чи може тобі не подобаються свої?»

Його груди роздиралися й осідали, як ковальський міх, кругле й кирпате обличчя вкривалося червоними плямами» [1, с. 17].

Проілюстрований матеріал чітко увиразнює психологічні реакції співрозмовників. Автор прагнув структурувати оповідання таким чином, щоб сугестивну функцію виконували сюжетно-композиційні елементи, художньо підсилюючи діалоги психологічно-словесними домінантами, екзистенційними компонентами напруги, в осерді якої боротьба, постійні страждання персонажа від перебування на грані життя і смерті. Монологічне мовлення центрального героя, вмонтоване у формі листа-сповіді, забезпечує двоплановість оповідного жанру: внутрішнє мовлення – це власне і є внутрішній голос, як відверте одкровення серця. Нарация сфокусована на особистісних переживаннях героїні про її платонічне кохання до Дениса Малюти, яке так і не розквітло через перешкоди суспільно-політичного характеру – вимушеним поверненням в СРСР у перший повоєнний місяць. Автор розставляє акценти на актуалізації екзистенційної кризи особистості, яка не мириться з кривдниками, які не дали здійснитись мріям дівчини, і вона втратила будь-який сенс. Золота Троянда в листі сповідується Малюті, як перед батюшкою, розповідає в деталях, як вона дістала маузер, улюблену зброю чекістів, у ньому було шість невеликих набоїв. П'ять із них випустила у своїх ворогів, а останню кулю залишила для себе, звертаючись до Малюти словами прощання, «бо, коли ти читатимеш лист, то з чорноокої русявки, що її два роки тому ти відбив у своїх очах востаннє, залишиться на оскверненому світі тільки грудка придушеної землі. Тому прочитай оці слова з такою побожністю, з якою я їх пишу до тебе...» [1, с. 7-8]. Золота Троянда у сповіді розкриває свою екзистенційну катастрофу. Її почуття від першого нероздільного кохання до порядного, чесного, морально стійкого Дениса були настільки сильними, що вона не витримує викликів долі і позбавляє себе життя, адже кордони СРСР щільно закриті, відтак усвідомлює, що їй до Лондона ніколи не дістатися.

Екзистенційна наративна техніка чітко увиразнює морально-етичний вимір оповідання О. Гай-Головка, який вдало корелює внутрішнє мовлення головного героя і потік свідомості другорядних персонажів, а мінливість настроїв, драматичних асоціацій увиразнює еманацию напружених психічних станів літературних героїв, задіяних у творі. В структуру оповідання прозаїк вмонтовує елементи національної ідентичності в компаративному ключі. Так, коли після згвалтування майор Уланов сказав, що навіть не знає імені скривдженої дівчини, то вона відповіла: «Це властиве вашому народові», далі оповідач розмірковує: «Він, як кожен москаль, після катування, піддався сентиментальності й розчуленню» [1, с. 18]. Сентименти Уланова поволі наблизились до національної проблеми. Його умовисновки щодо асиміляції українців в російському просторі настільки збентежили і схвилювали Золоту Троянду, що її психологічний стан втратив рівновагу, і дівчина «вистрілила йому в вухо» (с. 23). Авторська позиція на боці головного

персонажа. Суб'єктивна оцінка трагічного зафіксована кінематографічним прийомом стоп-кадру, коли прозаїк відкладає убик низку відчуттів, вражень, зацентровуючи, за авторським версіюванням, на аксіологічній життєстверджуючій позиції – захисту власного життя в умовах небезпеки, як відповідь на слова Уланова: «Задушити тебе – й по всьому!» (с. 17). Ворог продовжує свій пасаж щодо національності, майбутньої асиміляції українки в Росії короткими репліками: «Ти – українка?». «Авжеж». «Чиста?». «Чиста». «У тобі, значить, тече українська кров. Але в твоїх дітях тектиме лише половина. А у внуках залишиться тільки сумна згадка» (с. 23). В даному разі комунікація освітлює боротьбу між добром і злом, двобій антагоністичних Я за екзистенцію та істину. В кожного з комунікантів вона осмислюється по-різному, адже зізнання Уланова через спротив не є справжнім коханням. Така «любов – ще не комунікація, але її джерело, через яке комунікація «просвітлюється», «субстанціональне первоначало самобуття в комунікації» [7, с. 47].

Прозаїк двосторонній обмін інформацією між комунікантами моделює в оригінальній стильовій манері – із стислих реплік. Текстова структура оповідання свідчить, що автор вдається до еліптичності мови, використання спрощених синтаксичних конструкцій, мовних стандартів, вживання модальних слів, вигуків, риторичних запитань, а також – використання екстралінгвістичних засобів (міміки, жестів). Діалог переходить у філософські роздуми Уланова-ката, як підсумок. Діалог за функцією відносимо до дискусійного, в якому оприсутнені різні точки зору комунікантів щодо національної ідентичності, адже на слова кривдника, який ствердно сказав, що саме така доля чекає на неї, що її висловив, дівчина ствердно скрикнула «Ні!» – водночас пролунав постріл. Отже, вираження думок негідника негативно позначились на їх сприйнятті Золотою Трояндою, викликали у свідомості українки болючу психологічну реакцію і призвели до помсти, що знайшла відображення у структурі акту мовлення.

Незважаючи на те, що О. Гай-Головко скептично ставився до модерністів, його оповідання написані саме в сконцентрованому стилі, адже реалістичні малюнки, вихоплені з потоку життя, сповнені не лише подіями і почуттями, а й розпрозорені стильовою дифузєю символізму, імпресіонізму, неореалізму, а зображення платонічного кохання Дениса і Золотої Троянди насичено елементами неоромантизму. В образі Золотої Троянди письменник розкрив проблему боротьби українського народу проти завойовників, окупантів. Юна українка з Херсонщини безмежно любить свою батьківщину, свій народ, що не може поступитися принципами, не йде на угоду ворогам, бо «людина існує у світі не для «приборкання матерії», а передусім для того, аби віднайти «істину світу» [8, с. 38]. Прикметно, що прозаїк зчаста звертається у малій прозі до проблеми патріотизму, у його творах безкомпромісними борцями за незалежність України є Дудник, Корінь і Литвин («Лицарі Залізної Когорти»), Валер'ян («Лист без початку»), лейтенант Мороз («Втеча») тощо.

В оповіданні екзистенційні виміри продукуються в кількох параметрах:

1) сюжет скомпонований кризь призму редукції подієвої матриці з тим, щоб глибше розкрити індивідуальний характер юної героїні, яка не зрадила свого народу, його прагнення до свободи;

2) інтеріоризація сюжету (психічних актів особистості) трансформується у внутрішній світ головного персонажа, героїня мисленнево, езотерично виношує бунт, помсту кривдникам («Кожне Боже створіння радіє новому дневі. І я раділа, але не цьому»; «Я не можу висловити тобі, що діялося тієї хвилини в моїй душі»; «в моїй душі замість світла стояла темрява»; «Передо мною в уяві з'явилися постаті інших збездечених дівчат, які, ридючи, благали мене за них помститися»; «У душі стало порожньо, а навколо темно»), що розширює читачку уяву про індивідуальну чутливість до стресу, духовну кризу особистості;

3) наративний компонент розкриває екзистенційну оповідну поетику, що увиразнена у внутрішньому мовленні персонажа, переважає також потік свідомості, який освітлює тривогу, неспокій, боротьбу внутрішнього Я із зовнішніми обставинами, присутнє калейдоскопічне компонування нарації. За визначенням Ю. Потіпак, «наративна стратегія тексту здійснюється через упорядкування подій в інтригу, вміщення їх у часопросторові межі змодельованого автором твору. В аквтономній цілісності художнього тексту нарація є тією першоосновою, на базі якої формується композиція та жанровизначальні чинники твору. Наративний об'єкт водночас становить продукт певного дистанціювання автора від власного «я», завдяки чому оповідь ніби поділяється на об'єктивну реальність і суб'єктивний вияв цієї об'єктивної діяльності в індивідуальній долі персонажа (персонажів)» [6, с. 8-9];

4) заінтригована образна модерністська символіка назви твору «Сповідь Золотої Троянди», що потребує його дешифрування читачем у творі, вказує на молоде покоління українців, які через воєнні конфлікти опинилися в горнілі боротьби за волю і незалежність України;

5) екзистенційне поле розгортається через кореляцію ризоматичності, часової відкритості, тобто чітко визначених часопросторових параметрів (літо 1945 – грудень 1947 років), за авторським версіюванням, дія розгортається спершу в Німеччині, згодом переноситься в СРСР, куди примусово енкаведистами була вивезена Золота Троянда;

6) архетип тіні кривдника-Уланова увиразнено у ракурсі психопетологічної системи, дифузю різнопланових наративних голосів автора, персонажа, наратора, зорових, слухових і тактильних вражень тощо. Саме процес скоєння Улановим злочину підштовхнув юну українку до реалізації фізичного знищення кривдників.

Можемо стверджувати, що оповідання «Сповідь Золотої Троянди» О. Гай-Головка належить до кращих зразків лірико-психологічної прози в українській літературі другої половини ХХ століття.

Вважаємо, що підгрунття синкретизму лежить в основі багатофункціональної образності, дифузії умовне/реальне, модерне/традиційне, випадкове/усталене. Для підсилення тези, наведемо приклад новели О. Гай-Головка «Різдвяна містерія», в якій на розкриття чільного задуму автора «спрацьовують» бінарні моделі в умовах «безгрунття»: екзистенціальний конфлікт між прагненням повернення в Україну і неможливістю здійснення задуму. Відтак персонаж міряє потягом відстань в Німеччині, аби відшукати рідного брата, який нагадував би йому дитинство, батьківський поріг, рідні простори, бо, на думку французького літературознавця Ж.-П. Рішара, «він (персонаж. – Л.К.) відчуває нестачу тієї конкретної опори, яку тільки одне б могло йому дати – це приналежність до глибин власної землі» [6, с. 168].

Автор в структуру тексту залучає імпресіоністичний малюнок в образі персоніфікованого дуба на чужині, який нагадав йому рідну домівку, де росте точнісінько таке ж дерево, яке хлопець викохав із жолудя. Підсилює образ дерева компаративний елемент: «дуб з гордою постаттю, замашистими гіллястими руками, вольовими рисами на круглолидному обличчі, влітку – з буйною листвяною головою, а взимку – з чудовим гіллястим волоссям. Я дуже багато думав про його таємниче об'явлення на чужині й спинився на тому, що він, задихаючись, покинув полонену батьківщину, як і я» [1, с. 28-29]. Як у зав'язці, так й у розв'язці новели «Різдвяна містерія» автор звертається до символу дуба, у такий спосіб дає читачам підказку: персонаж знайде в собі силу і таки відшукає в чужомовному просторі рідного брата, але такий відсил залишається поза дужками, позатекстово.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Звернення письменника в художній практиці до поліфункціональної стильової манери нагадує дискусію мурівців, до яких належав автор, тому він продовжив традиції української літератури, моделював «велику літературу», зорієнтовуючись на Європу. Вважаємо, водночас, що письменник збіркою «Одчайдушні» виявив новаторство, експериментування в жанрово-стильовому континуумі малої прози. Новела «Різдвяна містерія» виразноє компліментарну концепцію зображення людини і світу, в якій воедино «схрестилися» різні стильові ознаки: реалізму, імпресіонізму, помітні вкраплення екзистенціалізму. Безіменний літературний персонаж розкриває характерні особливості Я, усвідомлення власних пріоритетів, власного призначення на землі. Оповідання «Сповідь Золотої Троянди» О. Гай-Головка створив у сконцентрованому стилі, позаяк реалістичні малюнки, вихоплені з потоку життя, виразнюють стильову дифузю, взаємопроникнення символізму, імпресіонізму, неореалізму, неоромантизму й екзистенціалізму.

Література

1. Гай-Головка О. Одчайдушні: оповідання. Вінніпег : Муза, 1959. 196 с.
2. Гайденок П.П. Человек и история экзистенциальной философии Карла Ясперса. Ясперс К. С. Смысл и назначение истории. Москва: Изд-во политич. лит., 1991. 527 с. (Мыслители XX века). С. 5-26.
3. Голобородько Я. Українська fashion-література. Тексти і цінності Ірен Роздобудько. Слово і час. № 12. С. 36–39.
4. Журба С. С. Трагедія українського селянства під час голодомору у прозі діаспори (на матеріалі творів Олени Звичайної та Івannya Чорнобривець). Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. Кривий Ріг, 2017. Вип. 10. С. 102-113.
5. Потіпак Ю. А. Творчість Євгена Мандичевського: жанрова природа і стильові доміанти : автореф... канд. філол. наук : 10.01.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2011. 19 с.
6. Рішар Ж.-П. «Смерть та її постаті». Слово. Знак. Дискурс / ред. М.Зубрицька. Львів: Літопис, 1996. С. 166-179.
7. Ситниченко Л. Человеческое общение в интерпретациях современной западной философии (критический анализ). Київ: Наук. думка, 1990. 109 с.
8. Табачковський В. Людина. Екзистенція. Історія. Київ, 1996. 123 с.
9. Ткачук М. Наративні моделі українського письменства. Тернопіль: ТНПУ; Медобори, 2007. 474 с.

References

1. Gaj-Golovko O. Odchajdushni: opovidannya. Vinnipeg: Muza, 1959. 196 s.
2. Gajdenko P.P. Chelovek y' y'story'ya ekzy'stency'al'noj fy'losofy'y' Karla Yaspersa. Yaspers K. S. Smysl y' naznachen'y'e y'story'y'. Moskva: Y'zd-vo poly'ty'ch. ly't., 1991. 527 s. (Mysly'tely' XX veka). S. 5-26.
3. Goloborod'ko Ya. Ukrayins'ka fashion-literatura. Teksty' i cinnosti Iren Rozdobud'ko. Slovo i chas. # 12. S. 36–39.
4. Zhurba S. S. Tragediya ukrayins'kogo selyanstva pid chas golodomoru u prozi diaspory' (na materialy tvoriv Oleny' Zvy'chajnoyi ta Ivanny' Chornobry'vecz'). Literaturny' svitu: poety'ka, mental'nist' i duxovnist'. Kry'vy'j Rig, 2017. Vy'p. 10. S. 102-113.
5. Potipak Yu. A. Tvorchist' Yevgena Mandy'chevs'kogo: zhanrova pry'roda i sty'l'ovi dominanty' : avtoref... kand. filol. nauk : 10.01.01 / Ky'yiv. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. Ky'yiv, 2011. 19 s.
6. Rishar Zh.-P. «Smert' ta yiyi postati». Slovo. Znak. Dy'skurs / red. M.Zubry'cz'ka. L'viv: Litopy's, 1996. S. 166-179.
7. Sy'tny'chenko L. Chelovecheskoe obshhen'y'e v y'ntepretacy'yax sovremennoj zapadnoj fy'losofy'y' (kry'ty'chesky'j analy'z). Ky'yiv: Nauk. dumka, 1990. 109 s.
8. Tabachkovs'ky'j V. Lyudy'na. Ekzy'stenciya. Istoriya. Ky'yiv, 1996. 123 s.
9. Tkachuk M. Naraty'vni modeli ukrayins'kogo py's'menstva. Ternopil': TNPU; Medobory', 2007. 474 s.

УДК 821.112.2'255.4
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-12

КОНАРЖЕВСЬКА В. І.
Національна академія Національної гвардії України

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛОВ MÜSSEN I SOLLEN ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Згідно з назвою, у статті розглядається проблема семантичного розмежування модальних дієслів німецької мови müssen і sollen. Надається основна інформація про значення кожного з них. Зокрема акцентовано увагу на різний ступінь сили висловлювання müssen і sollen та ступінь їх специфіки з урахуванням ситуації вживання. З'ясовано, що складність семантичного тлумачення цих модальних дієслів впливає також і на їх уживання і переклад українською мовою.

Ключові слова: модальність, модальні дієслова, семантичне значення, переклад, müssen, sollen.

KONARZHEVSKA V.
The National academy of the National guard of Ukraine

SEMANTIC FEATURES OF MÜSSEN AND SOLLEN MODAL VERBS AND THEIR REFLECTION IN GERMAN-UKRAINIAN TRANSLATION

The article analyzes the problem of semantic differentiation of modal verbs of the German language müssen and sollen. Modal verbs express modality, which is analyzed by scientists in terms of phonetics, morphology, syntax, semantics. The concept of modality is characterized by scholars in different ways, and therefore the meaning of modal verbs may be related to the difficulties of their understanding and use. Most modal verbs of the German language do not cause special problems either with their interpretation or with their translation into Ukrainian.

What cannot be said about modal verbs müssen and sollen. It was found that the textbooks on German grammar do not have enough information about the specifics of these modal verbs to meet the knowledge needs of those who study German. Action with sollen is caused by the will of someone else, whereas with müssen action is objectively necessary. However, sollen is understood as a müssen specification when it comes to a requirement. Therefore, müssen and sollen can replace each other. In particular, attention is focused on the different degree of strength of expression müssen and sollen, the degree of their specification, taking into account the situation of communication. Because of this, the semantic difference between these modal verbs can be clearly illustrated only contextually. It is determined that in the Ukrainian language there are no equivalents of these modal verbs to reflect the requirement.

Instead, there are modal predicates available, formed by modal adjectives or modally colored full verbs, but also with impersonal constructions.

The analysis allows us to conclude that the Ukrainian language cannot always convey the semantic issues and ambiguity of müssen and sollen. Thus, when working with these modal verbs there is a thought process, the beginning and end of which is the context.

Key words: modality, modal verbs, semantic meaning, translation, müssen, sollen.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Поняття модальності зустрічається в багатьох мовах. Відповідно до традиційних напрямів досліджень мовознавства (фонетики, морфології, синтаксису, семантики), засоби вираження модальності розглядаються у фонетичному, морфологічному, синтаксичному та лексичному аспектах. Тому, як прагматична категорія, модальність може проявлятися на граматичному, лексичному або інтонаційному рівні. У текстах модальність розкривається через модальні дієслова, що можуть відображати експліцитність та імпліцитність, демонструвати відношення між ментальними процесами і обставинами. Через те, вивчення різноманітних аспектів такого мовного явища як модальність є очевидним, оскільки вона виступає невід'ємною і однією з основних ознак речення.

Аналіз досліджень та публікацій

Модальність у сучасному мовознавстві характеризується складністю та багатомірністю, хоча не доводиться говорити про вичерпне вивчення цієї проблеми як у загальнолінгвістичному плані, так й по відношенню окремо взятих мов. Не виняток становить і німецька мова. Розглянемо, як модальність трактується німецькими дослідниками.

Німецькі філософи говорять про онтологічну модальність, тобто спосіб існування чи буття [6, с.].

Представники традиційної німецької логіки визначають модальність як спосіб представлення відносин між суб'єктом та його дією, яка виражається інфінітивом можливості, необхідності, дозволу, заборони, бажання, вимоги тощо, а також оцінюють її як спосіб позиції та оцінки реальності мовця до позначеної дії, припущення тощо. [8, с. 131].

Науковці визначають три різновиди модальних відносин:

- 1) співвідношення між змістом та реальністю висловлювання;
- 2) оцінювання мовцем змісту висловлювання відносно ступеня його ймовірності;

3) ставлення суб'єкта як виконавця дії до самої дії з огляду на її можливості чи необхідності [9, с. 91].

На думку українських дослідників, явище модальності це:

1) категорія темпоральності, атрибутивності, релятивності [2, с. 31];

2) об'єктивний стан речей у світі та пізнання його мовцем-оповідачем; суб'єктивне інтерпретування події в межах можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності; комунікативний намір мовця передати об'єктивну чи суб'єктивну інформацію, спонукати його до чогось чи висловити бажання про щось; емоційність, нейтральність акту комунікації [3, с. 182];

3) інтенційно-комунікативна категорія модусу речення [4, с. 20-21].

Як було зауважено вище, модальність виражається через модальні дієслова, які також аналізуються крізь призму різноманітних визначень. Усілякі дискусії з приводу однозначності або багатозначності модальних дієслів німецької мови приводять до висновку про їх поліфункціональність. Проте важливо, щоб це різноманіття значень точно відображало ефект тексту оригіналу у тексті перекладу, що дає поняття еквівалентності.

У германістиці науковці Х. Альтман, К. Вельке, У. Енгель, Х.В. Еромс, С. Ханеман характеризують їх як *Modalitätsverben* (модальні дієслова).

Ю. Берман, К. Пітнер, Г. Ціфонун тлумачать їх як *Halbmodale* (напівмодальні дієслова).

Х. Вейдт, В. Кюршнер та Е. Хенчель вбачають в них *modifizierende Verben* (модифікуючі дієслова).

Х. Вайнріх дотримується думки, що це – *quasi-modale Verben* (квазімодальні дієслова) [1, с. 50].

Дослідники [6] дотримуються позиції, що модальні слова позначають не об'єктивну ознаку події (як прислівники), а виражають суб'єктивну оцінку події через мовця. Вони передають не спосіб дії того, що відбувається, а позицію мовця до події.

Формулювання цілей статті

Як бачимо, такий визначальний діапазон поняття модальності та поняття модального дієслова демонструє відсутність єдиної думки дослідників у цьому напрямі. Однак існуючі дефініції не протирічать одна одній, а показують різні якості цих категорій. Такий стан речей, з огляду на окреслену проблематику дослідження, зумовлює складнощі вживання і розуміння модальних дієслів *müssen* і *sollen*. Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчує брак наукових розвідок у напрямі вивчення семантичного характеру *müssen* і *sollen* та їх відображення в німецько-українському перекладі. Саме тому, спираючись на існуючі джерела, **метою дослідження** є спроба провести лексичний аналіз модальних дієслів *müssen* і *sollen*, з'ясувати між ними різницю і встановити спільність, а також визначити їх відповідність в українській мові.

Виклад основного матеріалу

Семантична багатозначність, а також синтаксична та морфологічна феноменальність *müssen* і *sollen* відносять їх до мовної проблематики. Аналіз питання вживання і перекладу німецьких цих модальних дієслів в українській мові відбувається узагальнено, у сукупності з іншими модальними дієсловами (*können*, *wollen*, *dürfen*, *mögen*), тому необхідним є більш ретельний розгляд цієї проблеми.

За допомогою модальних дієслів *müssen* і *sollen* виражається необхідність, але значення кожного кардинально різняться. Отож використання цих модальних дієслів є часто проблематичним. Вочевидь потрібен такий ресурс, який зможе дати відповіді на цілком конкретні питання, підготувати до всіх можливих випадків їх застосування. Отже, *müssen* виражає об'єктивно необхідну дію через примус, вимогу, пояснення. *Sollen* – об'єктивну необхідність через примус, вимогу, роз'яснення, пораду, припущення або наказ. Як бачимо, їх значення дуже подібні. Внаслідок чого ці модальні дієслова вживаються одне замість іншого, при цьому не враховуються їхні семантичні відмінності. Такий стан речей призводить як до складнощів їх розуміння і використання, так й до складнощів їх перекладу українською мовою. Ще більшою стає проблема перекладу в окремо взятих реченнях без урахування контексту, що призводить до помилкових перекладацьких рішень.

Аналіз підручників з граматики німецької мови дозволив дійти висновку про недостатність навчальної інформації щодо задоволення теоретичних знань й відпрацювання практичних навичок у цьому напрямі. Спробуємо проаналізувати речення, де *müssen* і *sollen* можна передати в українській мові за допомогою слів: слід, потрібно, необхідно.

(1) *Heute habe ich Gäste, darum muss ich zu Hause früher sein.* Сьогодні у мене гості, тому я мушу бути вдома раніше.

(2) *Die Sekretärin sagt, ich soll zum Chef gehen.* Секретарша сказала, що я повинен зайти до шефа. У наведеному прикладі (1) для вираження *müssen* в українській мові більше підходить слово «мушу», тоді як у другому – слово «повинен».

Також можна говорити про різний ступінь сили висловлювання *müssen* і *sollen* з урахуванням ситуації висловленого. Зазначене є доцільним, так як семантична відмінність може чітко просліджуватися лише контекстуально. Для порівняння:

(1) *Ihr müsst / sollt damit eine Ende bereiten!* Ви маєте покінчити з цим!

(2) *Der Lehrer fordert, dass der Junge sich entschuldigen soll / muss.* Вчитель вимагає від хлопчика вибачення.

Безсумнівно, наведені речення, що демонструють вимогу, завдяки модальним дієсловом *müssen* і *sollen*, не здатні показати контрастні відмінності їх уживання. На підставі цих прикладів проблеми з розумінням тільки посилюються, що сприяє не найкращій підготовці до мовної практики. Враховуючи це, важливо аналізувати речення, що викликають сумніви щодо вживання одного з цих модальних дієслів, у рамках контексту. Це допоможе продемонструвати семантичні тонкощі *müssen* і *sollen*.

Звернемося до іншого прикладу:

(1) *Sie müssen diese Medikamente nehmen, sonst stecken sie alle anderen an.*

(2) *Sie sollen diese Medikamente nehmen, sonst stecken sie alle anderen an.*

- *Vi мусите (повинні) прийняти ці ліки, інакше заразите всіх інших.*

Особа, якій адресована вимога через *sollen*, має слабкіші потреби у виконанні дії, ніж при використанні *müssen*. Семантичну відмінність у наведених прикладах можна підсилити за допомогою мовних засобів, наприклад, прислівників, *unbedingt* (у першому реченні):

(1) *Sie müssen unbedingt diese Medikamente nehmen, sonst stecken sie alle anderen an.*

- *Vi мусите (повинні) обов'язково прийняти ці ліки, інакше заразите всіх інших;*
або *besser* (у другому):

(2) *Sie sollen besser diese Medikamente nehmen, sonst stecken sie alle anderen an.*

- *Вам краще прийняти ці ліки, інакше заразите всіх інших.*

В українській мові немає модального дієслова для відображення *müssen* і *sollen*. Натомість у доступі є модальні предикати, утворені завдяки модальним прикметникам або модально зафарбованим повноцінним дієсловом, але також з безособовими конструкціями. Так *müssen* буде виражатися модальним прикметником *повинен* (*Ви повинні прийняти ці ліки.....*). Від вживання прикметника також можна відмовитися: *Прийміть ліки!* При цьому інтонація відіграє вирішальну роль, незалежно від того, чи є висловлювання наказовим чи набуває рекомендаційного характеру. Рекомендований нюанс із «*sollen*»:

(1) *Sie sollen diese Medikamente nehmen, sonst stecken sie alle anderen an.*

Таке формулювання може бути використано на синтаксичному рівні як через безособову конструкцію (*Вам слід прийняти ліки*), так й через модальне дієслово (*Бажано, щоб Ви прийняли ліки*) (*Es ist wünschenswert / erforderlich, dass Sie Medikamente nehmen*). Якщо порівняти речення «*Прийміть ліки!*» та «*Бажано, щоб Ви прийняли ліки*» при перекладі без слова «*бажано*» можна обійтися. Висловитися можна за допомогою інфінітивної конструкції у поєднанні з кон'юнктивною часткою «*б*» (*Вам краще було б прийняти ліки. Es wäre besser für Sie, Medikamente zu nehmen.*)

У контексті цих прикладів, вимога може відобразитися не тільки через *müssen* або *sollen*, також через модальні прислівники потрібно, треба, необхідно / *nötig, notwendig*: *Вам потрібно / необхідно прийняти ліки.*

У деяких підручниках з німецької граматики для іноземців пропонуються завдання на розуміння вживання *müssen* і *sollen*. Стало цікавим проаналізувати таку вправу, з підручника граматики німецької мови для іноземців (8, с. 61). Розглянемо наступний приклад:

- *Heute habe ich noch nicht sollen müssen. Es ist noch zu früh am Samstag. Nicht einmal aufstehen habe ich sollen. Das Paradies muss vor dem Sollen gelegen haben. Das Paradies war sollfrei....»*

Як бачимо, у наведеному прикладі зробити аналіз *müssen* і *sollen* не вдається. Тим більше, що у першому реченні ці два модальних дієслова вжиті разом. Для цього нам не вистачає додаткової текстуальної інформації. Значить, дати чітку відповідь на поставлене завдання, а відтак і виконати повноцінний переклад цих речень українською мовою для отримання ефекту змісту цільового тексту також не представляється можливим.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Вищевикладене приводить до висновку, що складність у розумінні семантичної різниці *müssen* і *sollen* полягає у правильному оцінюванні їх денотативно-конотативного розуміння. Слід підкреслити, що подібність тлумачення цих модальних дієслів зумовлюються їх нечіткою систематизацією. При цьому їхні еквіваленти в українській мові також перехрещуються. Зрозуміло, що під час роботи з *müssen* і *sollen* відбувається мисленнєвий процес, початком і кінцем якого є текст.

Перспектива подальших розвідок у цьому напрямі вбачається у вивченні питання взаємозв'язку модальних дієслів з їх парафразами та аналізу зазначеного в німецько-українському перекладі.

Література

1. Декало В. О. Дієслова модальності в сучасній німецькій мові. Наукові записки. Серія Філологічна. – Острого: Вид-во Нац. ун-ту Острозька академія. Вип. 20. 2011. С. 49–56.
2. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності : монографія. К. : Міленіум, 2006. 226 с.
3. Мірченко М. В. Модальність як комунікативно-орієнтована категорія речення. Граматика слова і граматики мови : зб. наук. пр. Донецьк, 2005. С. 175-190.0
4. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму в структурі речення : монографія. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.

5. Werner Abraham Modalität und Modalverben. Wohin führt uns die Syntax – wie weit brauchen wir die Pragmatik? In: Beate Lindemann (Hrsg.): Diathese, Modalität, Deutsch als Fremdsprache. Tübingen 2004.

6. Detsch, R. (1994): Modalität. In Medien und Publikationsdienste. CONTEXT POLITIK: WISSENSCHAFT: KULTUR. URL: <http://www.cpwonline.de/lemmata/modalitaet.htm>.

7. Duden-Grammatik der deutschen Sprache, 1993-2000 Langenscheidt KG. Duden. 1998.

8. Helbig G. Buscha J. Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Langenscheidt Berlin·München·Wien·Zürich·New York. 2001.

9. Gladrow, W. Russisch im Spiegel des Deutschen: eine Einführung in den russisch-deutschen und deutsch-russischen Sprachvergleich. Frankfurt am Main. Berlin. Bern. New York. Paris. Wien. Lang 1998. 317 S.

References

1. Dekalo V. O. Dijeslova modalnosti v suchasnij nimeckij movi. Naukovi zapysky. Serija Filologichna. Ostrogh : Vyd-vo Nac. un-tu Ostrozjka akademija. Vyp. 20. 2011. pp. 49-56. [in Ukrainian].

2. Docenko O. L. Semantyko-pragmatychnyj syntaksys: osoblyvosti vyrazhennya modalnosti: Monografiya. K.: Milenium, 2006. 226 p. [in Ukrainian].

3. Mirchenko M. V. Modalnist yak komunikatyvno-orijentovana kategoriya rechennya. Gramatyka slova i gramatyka movy: zb. nauk. pr. Doneczk, 2005. pp. 175-190. [in Ukrainian].

4. Shynkaruk V. D. Kategoriyi modusu i dyktumu v strukturi rechennya: Monografiya. Chernivci: Ruta, 2002. 272 p. [in Ukrainian].

5. Abraham 2004: Werner Abraham: Modalität und Modalverben. Wohin führt uns die Syntax – wie weit brauchen wir die Pragmatik? In: Beate Lindemann (Hrsg.): Diathese, Modalität, Deutsch als Fremdsprache. Tübingen 2004.

6. Detsch, R. (1994): Modalität. In: Medien und Publikationsdienste. CONTEXT POLITIK: WISSENSCHAFT: KULTUR. [<http://www.cpwonline.de/lemmata/modalitaet.htm>].

7. Duden-Grammatik der deutschen Sprache, 1993-2000 Langenscheidt KG. Duden. 1998.

8. Helbig, G. Buscha J. Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Langenscheidt Berlin·München·Wien·Zürich·New York (2001).

9. Gladrow, W. Russisch im Spiegel des Deutschen: eine Einführung in den russisch-deutschen und deutsch-russischen Sprachvergleich Frankfurt am Main. Berlin. Bern. New York. Paris. Wien. Lang 1998. 317 S.

УДК 215 (450)

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-13

КРАМАР В. Б.

Хмельницький національний університет

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА МОДЕЛЬ В ПЕРЕКЛАДІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ТРИЛЕРА

Розглянуто історію створення сучасних моделей перекладу художнього тексту. Проаналізовано категорії лінгвістичної трансформації, динамічної еквівалентності та релевантності у перекладі. Викладено особливості новітньої психолінгвістичної моделі перекладу. Наведено окремі прийоми еквівалентного відтворення, в межах зазначеної моделі, поетики постмодерністського трилера.

Ключові слова: моделі перекладу, поетика, релевантність, психолінгвістична модель, доместикація, скопос.

KRAMAR V.

Khmelnytsky National University

PSYCHOLINGUISTIC MODEL IN TRANSLATION OF MODERN ENGLISH THRILLER

Development of models of literary text translation is considered. Translation originated and has long advanced as a discipline that provided faithful and accurate reproduction of the original text or message on commercial, military or religious topics. The accuracy of the reproduced information at that time was equal to equivalence, since it was impossible in principle to change or even interpret the facts from texts of a sacred nature or military orders texts.

Modern categories of linguistic transformation, dynamic equivalence and relevance in translation are also examined. The key concept of nowadays translation theories is encoding and decoding: the author transmits something to the reader, and the task of the translator is to properly understand the content of the message and equivalently reproduce it by means of the target language. However, such recoding is not ever understood as pure transformational (mirror), but variable, the one that must take into account the factor of equivalent pragmatic influence on the addressee. Features of such psycholinguistic model of translation by Roger Bell are represented. This model is based on the achievement of cognitive and system-wide linguistics and computer word processing.

The novel by the British writer Flynn Berry "Under Harrow", is taken as an object of translation studies. "Under Harrow" reads many formal detective postmodern canons. This artistic text is considerably complicated for translation because its structure gradually turns from narrative - consecutive to labyrinthine. Psycholinguistic strategy of translation, which takes into account linguistic and non-linguistic features of the text as well as cultural, ethical, educational, etc. features of the addressee is able to reproduce equivalently the full range of meanings hidden in this novel as well as in modern art. Some methods of equivalent rendering of the poetics of the postmodernist thriller are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Переклад виник і довгий час розвивався як дисципліна, що забезпечує точне відтворення змісту оригінального тексту чи повідомлення з торгівельної, військової чи релігійної тематики. Точність відтвореної інформації на той час дорівнювала поняттю еквівалентності, позаяк змінювати або й навіть інтерпретувати факти з текстів сакрального характеру чи військових наказів було неможливо в принципі. Поступово на території сучасної Індії і Китаю з'являються твори світського характеру, головною ознакою яких стає не фактологічність, а вимисел, через що докорінно змінюються вимоги до стратегій перекладу таких творів.

Практичний переклад і перекладознавство відтепер починають розвиватись за двома різними напрямками: вивченням та удосконаленням засобів точного (сміслового) перекладу і розвитком моделей вільного перекладу. Наукове оформлення така дилема знаходить вже в працях Августина Блаженного [1, с.134] і пізніше Марка Тулія Цицерона [1, с.72]. Обидва автори ставили в своїх дослідженнях ставлять за одне з головних завдань усунення протиріччя між перекладом буквальним і перекладом смисловим. Цей процес триває і по сьогодні. Науковці дослідили значну кількість мовних, культурних, психологічних та естетичних чинників, що в свій спосіб впливають на вибір стратегії перекладу. З опорою на ці знання робляться нові спроби щодо «інтеграції» двох стратегій і досягнення кращої еквівалентності між вихідними і цільовими текстами.

Аналіз досліджень та публікацій

Панівні з другої половини ХХ ст. лінгвістичні моделі перекладу в сучасну епоху інформаційного вибуху, поступово трансформуються в перекладацькі моделі, більше націлені на позамовні фактори. Науковці з Біблійного товариства США вперше вибудовують цілісну концепцію нового комунікативного перекладу, який орієнтовано не лише на лінгвістичну трансформаційність, а й на прагматичну варіативність і культурну відповідність. Теорія «динамічної еквівалентності» голови товариства Ю.Найди у всіх її варіантах все ще спирається на лінгвістику. Ключовим поняттям теорії було кодування і декодування: автор передає щось читачеві, і завдання перекладача полягає у правильному розумінні змісту повідомлення і

еквівалентному відтворенні його засобами цільової мови. Однак, таке перекодування вже оголошується не трансформаційним (дзеркальним), а варіативним, таким, що повинно враховувати фактор рівнозначного прагматичного впливу на адресата. Саме повідомлення тлумачиться і як мовна, і як культурологічна категорія, тому комунікація і, відповідно, її переклад вже виходять за межі суто лінгвістичних дисциплін.

Далі цю концепцію розвиває Е.Гутт, повертаючи комунікативний акт знову у лоно лінгвістики, але вже іншої, когнітивної, що вийшла на авансцену в 1980-х роках. В центрі уваги цієї дисципліни мова визнається і засобом пізнання і опису світу, і засобом спілкування між людьми. Однак, функцією мови проголошується прагматика - успішна мовленнєва взаємодія, що і повинен еквівалентно відтворювати переклад. Гранично спрощуючи, Ю.Найду турбувало, як передати повідомлення без втрат і з максимальним ефектом, а Е.Гутта - як домогтися достатнього взаєморозуміння при вживанні необхідного мінімуму засобів. Тому теорія перекладу, заснована на релевантності, порівнює насамперед інтерпретації, а не звичне відтворювання окремих слів, лінгвістичних конструкцій або текстуальних особливостей. Ця теорія і є новою спробою поєднати переваги лінгвістичної і смислової стратегії на основі, однак, удосконаленої смислової стратегії.[2]

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – комплексна характеристика новітніх стратегій перекладу художньої постмодерністської прози, зокрема детективного жанру.

Виклад основного матеріалу

В перекладознавстві XXI століття продовжують співіснувати два наукових табори – дослідників і комунікантів. Перший, положення якого найповніше представив німецький лінгвіст Дітер Вундерліх, розглядає семантику і прагматику як різні лінгвістичні і комунікативні категорії. [3] Розмежування, головним чином, проводиться по лінії значення і вживання слова в мовній комунікації, іншими словами – в будові мовних одиниць та їхніх функціональних властивостей. Семантика вивчає буквальне значення, тобто способи смислової інтерпретації висловлювань і їхніх фрагментів в нейтральному контексті. Завданням прагматики є інтерпретація висловлювання в збагаченому контексті, який включає в себе попередній зв'язний текст, переконання і очікування учасників комунікації, їх взаємини, взаємні зобов'язання, сукупність наявних знань, навіть психологічні особливості тощо. Переклад, таким чином, повинен відтворювати в першу чергу лінгвістичні особливості оригінального тексту.

Таке розмежування комунікативних одиниць має ту перевагу, що дослідники бачать змогу розробити точний і недвозначний категоріальний апарат для кожної з дисциплін. Це надає можливість ретельного аналізу кожного окремого компоненту тексту. Зокрема, цінним внеском в теорію комунікативного перекладу слід вважати концепцію локутивних, інтерлокутивних та перлокутивних актів Самуеля Левіна. [4] Розуміння дискретності повідомлення на такому рівні дозволяє перекладачеві точніше визначити інтенцію вихідного повідомлення а також метод, за допомогою якого вона втілюється в тексті цільовому. Більш за те, дискретність дозволяє адекватніше оцінити компоненти тексту з точки зору теорії скопосу, і необхідність чи ні перетворення імпліцитної інформації вихідного тексту в експліцитну. До прикладу, в дисертаційному дослідженні британського перекладознавця Джесіки Лін, присвяченому перекладу англійського детективного жанру цілий розділ присвячено аналізу методів експлікації прихованих значень. Дослідниця справедливо вважає, що відмова від експлікації часто порушує авторський задум з одного боку, а з іншого – унеможливує розуміння цільовим читачем окремих причинно-наслідкових зв'язків, що є абсолютно неприпустимим для детективного жанру. [5]

Однак, загальною хибкою цієї моделі є те, що механізми взаємодії і взаємовпливу елементів двох дисциплін як в цілому, так і в певному конкретному випадку не беруться до уваги. Тому вона може мати більше застосування для загальної теорії перекладу. Її прикладне значення буде корисним при розгляді особливостей окремих текстів і жанрів, переважно художнього і публіцистичного, та аналізі ідіостилу.

Науковці іншого табору розглядають семантику і прагматику як категорії, що є одним цілим, доповнюють одне одного і, залежно від низки чинників, просто виконують ті або інші мовленнєві функції. Зокрема, Д.Олвуд в своїй праці «On the semantics and pragmatics of linguistic feedback» зазначає: «...краще відмовитись від протиставлення (лінгвістичних і комунікативних компонентів) на користь семантико-прагматичного підходу, при якому основною функцією мовного значення визнавалась би його здатність контекстуально адаптуватись [6, р.177] Дж.Лінч в монографії «Принципи прагматики» пише про те, що спілкування між людьми полягає не тільки в обміні інформацією, яка міститься в словах певної мови. Багато чого не проговорюється, а тільки мається на увазі, інакше репліки були б значно довшими. Адекватно і повно зрозуміти співрозмовника допомагає контекст в широкому сенсі слова. Перекладач, відповідно, повинен зосереджуватись на цільовому тексті, культурі, психології, освіті адресата тощо.

В цьому аспекті британський перекладознавець Роджер Белл [7, р.76] пропонує термін «психолінгвістичної» моделі перекладу, що спирається на досягнення когнітивної та загальносистемної лінгвістики і комп'ютерної обробки тексту: “We shall have to be, for example, far more explicit about at least five major topics:

- (a) ‘meaning’ (word-and sentence-meaning);

- (b) the grammatical structures (the logical, grammatical and rhetorical systems of code options) which organize meaning and on which the communicator draws in producing and comprehending language;
- (c) textual and discursive structure (including the nature of 'text', the components and rules governing speech acts and the parameters of stylistic variation in discourse);
- (d) the knowledge and skills involved in processing texts (the recognition of text-types - or genres - and the skills of reading and writing); and, finally,
- (e) the ways human beings process information (gather, store and recall it for use)."

Пункти "а" та "с" з переліку можна віднести до таких, що належать до суто лінгвістичної сфери, але решта – до царини психології, риторики, семіотики. Автор не відокремлює семантику і прагматику мови одне від одного, на тій підставі, що вони є взаємопов'язані.

Стосовно перекладу постмодерністського жанру художньої літератури психолінгвістичну модель слід вважати найадекватнішою, оскільки основною функцією мовного значення в художньому тексті є не стільки нейтральне, скільки «адаптоване» контекстуальне значення. Митець створює не текст-носії інформації, а текст, що має справити вплив на адресата, естетичний та інтелектуальний. При цьому автор художнього твору часто передбачає адресата тексту (інтелектуала чи шукача «жувальної гумки» для мозку) і відповідно до його очікувань добирає засоби прагматичного впливу на кожному мовному рівні. Переклад, таким чином, непомітно посувається в площину психолінгвістики, і навіть етики, все більше віддаляючись від своїх родових лінгвістичних ознак.

Ще одним об'єктивним фактором, що впливає на вибір стратегій перекладу художнього а також публіцистичного і рекламного тексту є загальна гуманітарна ситуація. Через незвичну велику кількість і «миттеву» доступність творів автори прагнуть за будь-яких умов виділитись, аби їх помітив читач. Якщо буквально тридцять років тому Д.Затонський назвав свою монографію «Реалізм-це сумнів?» [8], то за сучасних умов денотативна інформація і художня образність окремих творів набирають характеру категоричної і нав'язливої пропаганди власних концепцій, письменницьких технік, гри з різними стильовими напрямками тощо.

Тому за сучасних умов функціонування літературних текстів психолінгвістична стратегія перекладу, що враховує лінгвістичні і поза лінгвістичні риси тексту а також - культурні, етичні, освітні тощо особливості адресата здатна відтворити в еквівалентний спосіб всю гаму значень, захованих в модерному витворі мистецтва. Яскравим прикладом сучасної постмодерністської варіації літератури можна вважати психологічний трилер. Цей напрям останнім часом набув значного поширення переважно в англійській літературі. Укорінений він в химерних лабіринтах Е.По і викривленої свідомості Дафни дю Мор'є.

Нова літературна хвиля ламає традиційні канони і долучає до узвичаєних прийомів жанровий поліморфізм. Твори насичені особливою естетичною й емоційною атмосферою, яка повинна викликати у читачів відчуття когнітивного дисонансу і психічного дискомфорту. Такий ефект досягається зіставленням в художньому тексті промовистих і другорядних фактів і свідчень, необхідністю аналізу контрастуючих ідей, використанням прийомів «очуднення», зміною хронотопу, способів нарації тощо.

Роман британської письменниці Флінн Беррі «Тягар» [9], що отримав у 2016 р. престижну премію Едгарда написаний за багатьма зазначеними формальними канонами. Але серед них виділяється прийом, не зовсім звичний навіть для постмодерністського літературного калейдоскопу. Авторка впродовж всього сюжету прагне додатково зашифрувати те чи інше свідчення у формі не просто якогось символу, якості, процесу тощо, а значно абстрактніше – окремого семіотичного знаку. Художній текст відчутно ускладнюється і його структура з наративно - послідовної перетворюється на лабиринтову, таку улюблену для англійців, при цьому ходи лабіринту в романі є часто-густо віртуальними, а не справжніми.

Перед перекладачем такого тексту окрім типових труднощів постає ще й завдання адекватного пересотворення (Л.Коломієць) і художнього образу, і семіотичного знаку. Художній переклад сьогодні розглядається як складна система транскреації, здатна інтерпретувати знаки однієї семіотичної системи знаками іншої. За таким визначенням, переклад містять повністю в царині семіотики. Предметом семіотики є вивчення знаків, і лінгвістична семіотика досліджує мовні одиниці, кожна з яких теж становить знак. Тому для перекладача нового детективного жанру знаком часто виступає не слово, а сюжетна сцена або й цілісний художній текст.

Перекладач, як і автор, не контролює цілісного значення твору; впорядкування його змісту, структури та зовнішньої організації здійснюється, керується та контролюється кодами та функціями тексту. [10] Тому «надцілісний», семіотичний аналіз явищ художнього перекладу забезпечує вихід за межі структурної, трансформаційної чи ситуативної моделі, розширюючи цим сферу перекладознавчих досліджень і забезпечуючи простір для подальших пошуків.

Принципи семіотики, як відомо, розробляв британський науковець Чарльз Морріс. Він поділив семіотику на три розділи: семантику, синтактику і прагматику. Ці три аспекти лінгвсеміотики не розглядаються окремо, а навпаки - системно - яким чином один з них доповнює та розкриває особливості інших і навпаки.

Прагматика є основною складовою будь-якої семіотичної системи, а семантику і синтактику можна тлумачити як інструментарій досягнення бажаного прагматичного ефекту. Ми звернемо увагу на те, що

знак завжди існує у певній системі і пов'язаний з іншими знаками, які до неї належать. У лінгвістиці це називається синтактикою знаку. Синтактика досліджує відношення між знаками, зв'язки у тексті та його структуру. З огляду на ідіостиль Флінн Беррі ми вважаємо синтаксичні особливості тексту домінуючими для поезики її роману.

Загалом, з точки зору прагматики, авторка переважно використовує у сюжеті парадокс, який виражається шляхом явного ігнорування усталених законів логіки, соціальних відносин, рис індивідуальної людської психіки. Через це весь твір сприймається як поганий сон. Найяскравішим «тематичним» проявом парадоксу у творі є сумнів. Одним із прийнятих засобів досягнення сумніву є введення до тексту ненадійного оповідача, ураженого психологічною травмою.

Зазвичай, прагматична мета введення такого оповідача полягає в тім, аби змусити читача завагатися і засумніватися у правдивості написаного. У тексті «Тягар» якість «ненадійності» оповідача проявляється в тім, що сам оповідач має сумніви щодо свого «звіту», щоразу зазначаючи, що люди, опитані ним брехали або не були свідками дії, знали про неї зі слів інших, таких же непевних джерел.

Головним формальним засобом втілення семіотичного сумніву є особливий синтаксис твору. Авторська манера полягає в використанні простої, поширеної лексики і контрастного синтаксису. Основою синтаксичного малюнку роману часто стає чергування простих і дуже коротких речень із незвично довгими складними і складеними. Прості речення значно переважають кількісно, ось типовий уривок тексту: We played tennis in August. Rachel wrote our names and we waited for the court to be free. We watched other people play, and the balls arcing back and forth over the net. The court is set in chalk, surrounded by scrub pines. I felt like we were at the beach. A turquoise sky arched above the court and the pines had squiggly tips, like cypresses. [9, p. 166] Складні речення: There is another, larger town with the same name near London, with a famous pub, but Rachel never corrected people when they confused the two, or when they told her they had been to the Hand and Flowers. [9, p.23] вживаються значно рідше. Через це їхня смислова функція зміни логіки роздумів чи зміни внутрішнього психологічного стану оповідача сприймається читачем виразніш. Таким чином, поезика синтаксису є тим головним засобом, за допомогою якого авторка відтворює сум'яття суджень і дій протагоніста, фрагментарну картину світу, доступну сприйняттю Нори, головної героїні.

При перекладі роману Флінн Беррі відтворення українською мовою таких відмінних рис англійського синтаксису викликає неабиякі труднощі. Функціональна граматики і комунікативні норми англійської мови допускають переважне використання коротких речень із чіткою сурядною логікою викладення змісту. Довге ж речення носіями англійської мови сприймається як експресивне.

Стилістичні норми української мови, натомість, дозволяють вільне використання довгих речень, переважно із підрядним зв'язком, які сприймаються як нейтральні. Тому точне (формальне) відтворення синтаксичного малюнку в перекладі відчутно викривить поезику оригінального тексту. Адже «заплутане» й емоційне в оригіналі для української аудиторії видаватиметься простим і звичним. Віртуальний лабіринт стане стежкою для прогулянки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Еквівалентний переклад цього роману може допускати перетворення коротких речень оригіналу на називні, непоширені або й неповні в цільовій мові. В такий спосіб перекладений текст адекватніш відтворюватиме і фрагментарну картину світу протагоністки і її алогічне бачення світу. Довгі складносурядні і підрядні речення, звичайно, коли цього вимагає оригінальний контекст, варто трансформувати у складені. Частотне застосування лексичних компенсаторів дозволить зберегти в перекладі експресивність оригінального висловлювання, у випадках, коли суто граматичні трансформації не дають потрібного результату.

Використання для перекладу окремих сюжетних сцен: “Not far from here is a corner shop. I could buy kitchen roll, a jug of fuel, and matches. This is so clear I may have already done it. I imagine the weight of the jug rocking in my hand as the fuel glugs out. It splashes on my feet. It darkens the brick. I imagine the smell of petrol. I imagine carefully wiping the fuel from my hands before lighting the kitchen roll. I consider the house. I consider the house burning, but I would only be doing him a favor, destroying evidence. I keep thinking of the officers swarming the woods behind her house. They had seemed so certain of the direction, that they'd find something. Then and all the nights since, like a clock steadily ticking, he has been here”. [9,p.163] прийому заміни стилістичної образності із конкретнішої на абстрактнішу стане додатковим інструментом відтворення парадоксу, наявного в оригінальному тексті, особливо коли у сцені наявна певна кількість реалій. До прикладу, в наведеному епізоді уявного підпалу будинку сконцентровано значну кількість різноманітних художніх, стилістичних, і граматичних засобів. Така поезика формує особливий літературний настрій, адекватно відтворити який здатна лише комплексна психолінгвістична модель. І в якості додаткового елементу перекладацької компенсації, коли потрібна експлікація зашифрованого в оригіналі повідомлення перекладач може вдатися не просто до прийому роз'яснення, а створити метафору, нехай вона і відсутня в оригіналі. “I always wondered why the police don't use bait more often. Apparently *so did they*” [9,p.157] Я завжди удивлялась, чому поліція так рідко використовує подсадних уток. Тут вони явно *поставили приманку*. [11, с. 175] Адже метафора сама являє собою загадку і шифр, тому її присутність у такому романі-загадці як «Тягар» буде органічною.

Література

1. Кальниченко О. Історія перекладу та думок про переклад у стародавні часи навчальний посібник для студентів 5 курсу факультету іноземних мов освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр/спеціаліст» денної форми навчання / О. А. Кальниченко. - Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. - 184 с.
2. https://www.phon.ucl.ac.uk/publications/WPL/02papers/wilson_sperber.pdf
3. <https://www.researchgate.net/profile/Dieter-Wunderlich>
4. Levin S. R. The Semantics of Metaphor. The Johns Hopkins University Press, Baltimore — London, 1977.
5. <https://theses.ncl.ac.uk/jspui/bitstream/10443/3790/1/Lin%2c%20Yi-Hsin%202017.pdf>
6. J. Allwood, J. Nivre, E. Ahlsén. On the semantics and pragmatics of linguistic feedback - Journal of semantics, Vol. 9. No.1 Oxford Academics, 1993.
7. R.T.Bell Translation and Translating: Theory and Practice Longman London 1991, 230 p.
8. Затонский Д. Реализм — это сомнение? – Київ : Наукова думка, 1992 . – 278 с.
9. Berry, Flynn, Under the harrow New York: Penguin Books, [2016] 166 p
10. Пым. А. (2008) Beyond descriptive translation studies: investigations in homage to Gideon Toury. New York: John Benjamins Publishing.
11. Берри, Флинн. В опасности : [роман] / Флинн Берри ; [пер. с англ. С. Алукард]. — Москва : Издательство АСТ, 2017. — 288 с. — (Психологический триллер).

References

1. Kaljnychenko O. Istorija perekladu ta dumok pro pereklad u starodavni chasy navchalnyj posibnyk dlja studentiv 5 kursu fakul'tetu inozemnykh mov osvittjjo-kvalifikacijnogho rivnja «maghistr/specialist» dennoji formy navchannja / O. A. Kaljnychenko. - Kh. : KhNU imeni V. N. Karazina, 2013. - 184 s.
2. https://www.phon.ucl.ac.uk/publications/WPL/02papers/wilson_sperber.pdf
3. <https://www.researchgate.net/profile/Dieter-Wunderlich>
4. Levin S. R. The Semantics of Metaphor. The Johns Hopkins University Press, Baltimore — London, 1977.
5. <https://theses.ncl.ac.uk/jspui/bitstream/10443/3790/1/Lin%2c%20Yi-Hsin%202017.pdf>
6. J. Allwood, J. Nivre, E. Ahlsén. On the semantics and pragmatics of linguistic feedback - Journal of semantics, Vol. 9. No.1 Oxford Academics, 1993.
7. R.T.Bell Translation and Translating: Theory and Practice Longman London 1991, 230 p.
8. Zatonskyj D. Realyzm — это somnenye? – Kyjiv: Naukova dumka, 1992 . – 278 s.
9. Berry, Flynn, Under the harrow New York: Penguin Books, [2016] 166 p
10. Pym. A. (2008) Beyond descriptive translation studies: investigations in homage to Gideon Toury. New York: John Benjamins Publishing.
11. Berry, Flynn. V opasnosty: [roman] / Flynn Berry; [per. s anghl. S. Alukard]. — Moskva : Izdatel'jstvo AST, 2017. — 288 s. — (Psykhologhycheskyj tryller).

УДК 821.161.2.09:801.6 О.МАК(092)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-14

КУЗЬ В. В.
Хмельницький університет управління та права

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЬГИ МАК КРИЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті автор акцентує увагу на висвітленні життєдіяльності української діаспорної письменниці Ольги Мак у ракурсі наукового трактування національної ідентичності, оприсутнений в її художній практиці. Національна ідентичність спонукала письменницю до високого патріотичного чину. Національна тотожність зродила в ній загострене відчуття консолідації нації, і тому духовно-ціннісний вектор української національної ідентичності постійно висвітлювався в художній практиці письменниці. Доведено, що письменниця ще в Україні сформувала самоідентичність (Self-identity). Я-концепція особистості вбирає в себе сплав цілей, мотивів, спадкоємність життєдіяльності і смисложиттєвих установок. З'ясовано, що Ольга Мак усвідомлювала себе суб'єктом діяльності, адже належала до прогресивних творців культури, мистецтва слова, тому й ототожнювала себе з культурною ідентичністю.

Ключові слова: національна ідентичність, смисл, етнокультура, полілінгвальне середовище, Я-концепція, життєдіяльність, самоідентичність.

KUZ V.
Khmelnytskyi University of Management and Law

LIFE-ACTIVITY OF OLHA MAK THROUGH THE PRISM OF NATIONAL IDENTITY

In the article the author focuses on the coverage of the life-activity of the Ukrainian diaspora writer Olha Mak in the perspective of the scientific interpretation of national identity, present in her artistic practice. National identity prompted the writer to a high patriotic rank. National identity gave birth to a heightened sense of consolidation of the nation, and therefore the spiritual and value vector of the Ukrainian national identity was constantly highlighted in the writer's artistic practice. It is proved that the writer formed her self-identity in Ukraine. The self-concept of personality absorbs an alloy of goals, motives, continuity of life-activity and life-purpose attitudes. It was found that Olha Mak was aware of herself as a subject of activity, because she belonged to the progressive creators of culture, art of the writing, and identified herself with cultural identity.

As a student at Nizhyn Pedagogical Institute, the future writer formed the national identity to the highest level, in other words, it was strengthened and consolidated. As a result of these processes, there was an increase in the cognitive complexity and differentiation of the self-image of a woman writer as a representative of the national community, increasing the weight of its subjective significance. It was revealed that further changes in national identity as a component of the self-image took place in the emigration environment, when the author of stories and novels reached adulthood, brought up children, instilled in them a love for the Ukrainian language in the foreign land. Here we are no longer talking about the formation, but about the transformation of national identity, which depends on the economic, socio-political conditions of life-activity of Ukrainian emigrants in a foreign language space.

Key words: national identity, sense, ethnoculture, polylingual environment, self-concept, life-activity, self-identity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Творчість уродженки м. Кам'янець-Подільський, прозаїка Ольги Мак стала відомою в Україні лише на початку 90-х років минулого століття. Її повернули в українську літературу Д. Чередниченко, Галина Кирпа, Віталій Мацько. О. Мак є автором романів «Жаїра» (бразильська тематика), «Проти переконань», повістей «Чудасій», «Каміння під косою» (про голод 1933-го року), «Руслом угору», «Куди йшла стежка», «Бог вогню», автобіографічної повісті «З часів ежовщини», літературних казок «Морозні візерунки», «Казка про Киянку Красуню Подолянку», «Призабуті казки», низки оповідань та кількох драматичних творів, статей на мовознавчу тематику. Винесена у заголовок тема досі перебуває поза науковою рефлексією, тому становить новизну й актуальність в сучасній науці про літературу.

Аналіз досліджень та публікацій

Тему ідентичності порушували вітчизняні науковці. Наприклад, О. Зварич досліджувала історичну свідомість під час аналізу прози Ю. Косача в ракурсі національної ідентичності, В. Мукан зацентувала увагу на проблемі національної ідентичності за творами М. Куліша і Т. Шевченка, О. Міллер у дисертаційному дослідженні виявила модули ідентичності в прозі письменників доби МРУ [9]. У працях О. Каргунова, Л. Нагорної, Е. Еріксона зацентровано на традиційних уявленнях щодо тлумачення низки понять, розроблено нові підходи у визначенні місця і ролі етнічного, національного в державних, політичних процесах, художній літературі [3; 11; 12]. Спостерегли, що кожен дослідник інтерпретує дефініцію «ідентичність» з різних наукових концепцій. Тому ми намагаємось аналізувати окремі художні й документальні твори Ольги Мак в аспекті дослідження смислової сфери, виявити відображення проблеми національної ідентичності авторки та її художнє відтворення смислових відтінків.

Формулювання цілей статті

Мета статті – на конкретних прикладах розкрити життєдіяльність Ольги Мак в аспекті національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу

Специфіка моделювання художнього світу репрезентує письменницю як вдумливого аналітика національного характеру, української душі, автора смислових та емоційних відтінків у значенні розуміння онтологічної моделі описового предмету, явища, які, здавалося б, забуті, однак авторка оновлює світ мистецькими штрихами в обрамленні естетичних категорій. Абстрактний іменник смисл (сене) не виражений безпосередньо, позаяк є цілком непізнаним і таким, що потребує від особистості чималих зусиль його активного пошуку, дешифрування. До смислової сфери особистості ми відносимо переживання основоположних цінностей, що переважають на конкретному етапі життя людини. В. Мацько зазначає: «Відомо, що побудова художнього твору (обраний автором тип композиційного зв'язку) виконує функцію поєднання таких смислових елементів розповіді, що забезпечує тематичну зв'язність та смислову завершеність твору. Виокремлені в епістолярній автобіографії Ольги Мак тематичні блоки поєднуються лінійно-поступальним типом композиційного зв'язку, тобто розташовані в порядку їхньої природної хронологічної послідовності. Організаційний центр композиційно-тематичної зв'язності та смислової завершеності твору – постать автора-розповідача» [5, с. 72].

Психологи розглядають ідентичність як багатозначний життєвий і загальнонауковий термін, який виражає ідею успадкованості, тотожності особистості та її самосвідомості. Серед категорій на перше місце виділяють психофізичну, соціальну та особисту ідентичності. Останню ще номінують самоідентичністю (Self-identity), що увиразнює сплав цілей, мотивів, спадкоємність життєдіяльності і смисложиттєвих установок людини, котра усвідомлює себе суб'єктом діяльності. Безперечно, письменники належать до творців культури, мистецтва слова, а отже ототожнюють себе з культурною ідентичністю. Людина не існує без національної ідентичності, хоч ідентичність не є вродженою, бо належить до соціального конструкту, адже будь-яка людина співвідносить себе до певної держави, нації з її культурою, звичаями, традиціями, мовою, на чому зацентровує А. Березовенко, який вважає, що національна ідентичність – сене «нації як цілісного цілого, представлені самобутніми традиціями, культурою та мовою» [1, с. 490].

Національна ідентичність також вказує на прихильність індивіда чи приналежності до певного етносу. Останню тезу підсилюємо прикладом, коли дружина Б. Грінченка, Марія Загірня (Гладиліна), росіянка за походженням, стала українською письменницею, допомагала чоловікові укладати «Словник української мови». Марія Нілова (1895–1970), уродженка міста Петроград, дружина члена Центральної Ради Костя Туркала, також досконало освоїла українську мову, вправно перекладала нею художні твори, про що свідчив її син Ярослав: «Вона не тільки досконало вивчила українську мову, а й почала займатися перекладами. Переклала європейських класиків. Вона зняла зі себе гнилі лапті і стала українкою. Мабуть, і тепер в бібліотеках України можна знайти її переклади Дікенса, Джека Лондона, Гюґо чи Жюль Верна» [8, с. 234].

Веду мову до того, що Ольга Мак також мала російське коріння, її батько Ніл Петров одружився з кам'янчанкою Марією Михайлівною Зуб. На виховання дітей мала вплив мама і її батьки. Діти зростали в українському оточенні. Ольга Мак рано втратила батька, який помер, коли дівчинці ледь виповнилося сім років. Навчалась в третій трудовій семирічці, її вчителями були національно свідомі особистості, зокрема Зінаїда Йосипівна Свідзінська-Сулковська (дружина поета В. Свідзінського), Дмитро Мефодійович Нагноїний (директор школи), Сергій Костянтинівич Широцький та ін. Майбутня письменниця 1928 року закінчила третю трудову школу. Прагнула далі вчитися, але на заваді стояв розряд 3-ї категорії (тобто, її батько був службовцем). І вона спершу працює в селі Цибулівка, на полях радгоспу, а потім два роки ліквідувала неписьменність у с. Солобківці. Особисто свідчила: «Молода вчителька стала свідком безприкладного знущання над українськими хліборобами, бачила, як грабували десятки родин і викидали їх з рідних хат на мороз і сніг, як представники влади, надіслані партією з міста, погрозами і брутальною силою змушували селян наче б то добровільно вписуватися до колгоспів, як «доводили плани до двору» й чинили всякі інші беззаконня. Ці спостереження і правдиві факти письменниця пізніше відобразила в цілому ряді творів, як, наприклад, «Українське село під більшовиками», «Земля плаче», «Проциха» тощо» [5, с. 75]. Й у повістях «З часів ежовщини», «Каміння під косою» постають невтішні картини 30-х років, зокрема репресії та голодомор в Україні.

Письменниця 2 лютого 1932 року вийшла заміж за вченого-мовознавця Вадима Дорошенка. Чоловік застерігав її не виходити на люди зі своїми творами, але «Ольга Мак вже й сама розуміла, що стати письменником у підбільшовицьких умовах – означало йти на повіді комуністичної партії і возвеличувати її злочини. І коли московські письменники мали ще відносну свободу, то для письменників інших поневолених народів СРСР лишалася одинока можливість: обплывувати все своє і прихвалювати «великий братній російський народ», комуністичну партію, її вождів і їхні постанови. А взагалі від усіх митців вимагалось одного «хисту»: завжди співати в унісон з кривулястою політикою Кремля» [5, с. 76]. Національна ідентичність, на думку П. Мовчан, «виступає як визнання народом самого себе; знання і повага історії; національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб. Національна ідентичність як почуття любові, поваги до своєї батьківщини, культури, традицій, мови, історичної пам'яті наділена потужною як консолідуючою, так і диференціюючою силою» [9, с. 106]. Для О. Мак етнокультура, як особливий

автостереотип українського буття, відіграла потужну роль у формуванні національної свідомості. Саме етнокультура посприяла їй самозберегтися від асиміляції в полілінгвальному середовищі.

Теоретик літератури О. Міллер, аналізуючи прозу МУРівців, йдучи за англійською дослідницею М. Гібернау, розглядає означену ідентичність у кількох вимірах: «територіальному, політичному, культурному, історичному та психологічному. Усі вони, більшою чи меншою мірою, отримали специфічне та унікальне втілення в творах МУРу» [9, с. 199]. Перераховані критерії національної ідентичності можна віднести й до життєтворчості О.Мак, яка, мешкаючи в далекій Канаді, постійно думала про рідний край, Україну, її нелегку історію, культуру. Звертаючись до збірного образу народу, вона риторично заявляла: «Чи Ви і ви – всі там не можете зрозуміти, що для мене на Україні кожна жива порядна людина – це наче реставрована родина, з якої у мене рідних по крові там не залишилося нікого?!» [5, с. 80]. До речі, Монсеррат Гібернау в книзі «Ідентичність націй» дає чітке визначення щодо розуміння націй, національної ідентичності, націоналізму, вказує на «чисті» національні ідентичності та змішані, розкриває проблематичні виклики національній ідентичності та національній консолідації на сучасному етапі. Письменниця ототожнювала себе з членами своєї національної спільноти через усвідомлення взаємної подібності психічних виявів. Означена схожість поволі постає в процесі історичного становлення національної культури й відображається крізь призму вияву внутрішнього смислу.

Ольга Мак у творчій практиці звертається до минулого українського народу, як і до сучасних проблем, зокрема, відвідавши 1993 року Україну і рідні для неї місця, нав'язала контакт з письменниками Д. Чередниченком, Г. Кирпою, В. Мацьком, Т. Сис, викладачами рідної альма-матер – Нжинським державним університетом імені М. Гоголя. Вона з трепетом чекала на кожен лист з України, а коли важко захворіла, то зверталася до них, як до рідної мами. У спільному посланні до українських адресатів (6.06.1996) скрушно писала: «Мої дорогі земляки і друзі! Не вважайте моєї довгої мовчанки недбальством чи байдужістю і вірте мені на слово чести, що за весь цей час я думками була ближче з вами, ніж в часи найінтенсивнішого листування. Бракує мені вас дуже, і кожного дня я повертаюся від порожньої поштової скриньки з гірким почуттям самотності, хоч знаю, що мені ніхто листа не винен, а навпаки, я винна всім. Але, бачите, я впала в халепу й дуже невчасно занедужала» [5, с. 82]. Таке одкровення розкриває національний характер письменниці, бажання спілкуватися з рідними по духу людьми, чого бракувало в полілінгвальному чужомовному середовищі, а ще – палку любов до України та її народу, з якого вийшла у широкий світ культури.

І листи, і мемуарна повість «З часів ежовщини», і спогади «Червоний скетч у словацькому виконанні» [6, с. 2], «Мої учителі», «Коли скрипіли возики», «За гріхи батьків» чітко вказують на автобіографічний наратив, розповідь-саможиттєпис, що висновується із пережитого авторкою, нею особисто баченого, почутого і відчутого. Письмо явно позначено біографізмом («life writing») із залученням автобіографічної пам'яті. Таке письмо є терапевтичним, позаяк авторка переповідає про пережиті неприємні моменти, що траплялися на її шляху, розказує про перипетії буття не лише читачам, а й собі. Розповівши про буремні роки війни і післявоєнний побут на чужині, вона скидає з душі тягар, перетворюючи на письмі вимовлене в життєвий досвід, що служитиме для іншого. Зокрема, письменниця згадує про 30-ті роки ХХ століття під час побуту в Харкові: «Харківський період був дуже короткий і дуже важкий. Тут Ольга Мак втретє стрічається з українським селом, що прийшло в столицю за шматком власного, пограбованого владою, хліба, пухло і тисячами вмирало на вулицях міста. Письменниця каже, що кількамісячне перебування в Харкові з кінця 1932-го по травень 1933-го року залишило на її душі нестерпні рубці, а макабричні образи того часу залишаються свіжими в її пам'яті й досі. Пізніше Ольга Мак присвятила жертвам масового голоду кілька спогадів «Столиця Голодного Жаху», «У Великодню Ніч», а оце з нагоди сорокової річниці московського злочину на Україні видала в «Гомоні України» окремою книжкою повість «Каміння під косою» [5, с. 76].

Прикметно, що авторка веде мову про себе у третій особі, ніби не вона, а хтось інший про неї розповідає. Такий прийом сприяє письменниці дивитися на себе «з боку» й означає ексцентричність, незвичність. Водночас О. Мак самоіменується як «автор», щоб уникнути використання займенника «я». Ольга Мак переосмислює минуле насамперед задля виховання молодого покоління через систему естетично-художніх національно-маркованих топосів, в яких чітко прочитуються історичні події і факти крізь спектр цілісного часопростору, який виступає основоположним елементом будови мистецької дійсності: «Поневіряння письменниці як жінки «ворога народу» і складна історія з арештом її чоловіка докладно представлені в спогадах «З часів ежовщини». Роки німецької окупації, більшовицький протинаступ, утеча на Захід...» [5, с. 76].

Сформована національна ідентичність «провокувала» письменницю на спротив колоніальній залежності, усі її твори написані в антиімперському дусі. Вона стоїчно переносила виклики більшовицької тоталітарної системи, домагалася правдивого суду над її чоловіком, оббивала пороги прокуратури. Врешті-решт учечері прибіг знайомий і повідомив: «Тікай, Ольго, рятуй дітей, щоб не лишилися сиротами, бо я бачив підписаний ордер на твій арешт». І вона з малими дітьми вночі вирушає в дорогу, яка згодом пролягла на Захід. Їхала у невідоме. Національна ідентичність була протиставлена тій, що нав'язувалась згори, із зірконосного Кремля, бо як вважає М. Гібернау, «нав'язана згори і здавалось би ефемерна ідентичність

зберігається навіть після того, як держава, що її породила, припинила своє існування» [2, с. 55]. Цього якраз й остерігалась О. Мак, тому зберегла свою тотожність до кінця днів життя у вільному демократичному світі. В розмовах не раз підкреслювала, що писати, як вимагалось офіційною владою, не бажала. Такий штрих ще раз підкреслює її чітку світоглядну національну тотожність.

Ціннісні параметри скеровували письменницю на шлях активного пошуку нагромадження вагомих тенденцій вибору певного напряму самореалізації. Латинський термін ідентичність є багатоаспектним, загальнонауковим поняттям, що виражає тенденцію постійності, спадкоємності індивіда, його самосвідомості, самореалізації. Старша дочка письменниці Вікторія Мюллер (1933 р.н.) також відвідала Україну на початку 90-х років. Про мамину любов до України, її природи, згадувала: «Коли ми були в Австрії і мені було яких 12 років, мама говорила (вже не знаю з ким) на тему псевдонімів. І сказала, що псевдо має віддзеркалювати щось авторові близьке і миле. Також мусить єднати автора зі землею, з котрої він походить, і добре коли воно є просте і легко щоб запам'ятати. А маки моя мама любила. Це я знаю» [5, с. 87].

Смисл людини увиразнює емоційний цілісний шаблон-конструкт, через емоційний стан, психосвіт можна сконструювати ідентичність особистості шляхом спостережуваних ознак, понять, мовної комунікації, інтелектуальної праці. Отже, в ракурсі емоційного конструкту розпрозорюється ставлення людини до самої себе, до соціуму і світу в цілому. Смилова сфера виформовує затаєні настанови як стабілізатори загальної спрямованості, схильності індивіда до певної активності в тій чи іншій ситуації. Для О. Мак такою ситуацією виявилась затаєна життєтворчість в тоталітарному світі, де вона відчувала, що не зможе зреалізувати своїх творчих здібностей на повну силу, а прислужувати колонізаторам не бажала, ось і змушена була вибрати чужину. Російський психолог Д. Леонт'єв вважав, що усвідомлення смислу власного життя блокується механізмами психологічного захисту, на його думку, «смилова установка – це складова виконавчих механізмів діяльності, що акумулює в собі життєвий сенс об'єктів і явищ дійсності, на які ця діяльність спрямована, і феноменологічно проявляється в різних формах впливу на перебіг актуальної діяльності. Такий вплив може зводитися до однієї з чотирьох форм: стабілізуючий вплив, вплив із перешкодами, заперечний (відхиленій) вплив і дезорганізуючий вплив» [4]. З нашого погляду, саме під таким теоретико-методологічним кутом зору слід розглядати формування національної ідентичності письменниці Ольги Мак, яка мужньо сприймала виклики долі, відчувала наскільки її життя сповнене смыслом.

Таким чином, національна тотожність для О. Мак започаткувалась з переживання смыслового зв'язку з українською спільнотою, до самоусвідомлення у поняття, яке пов'язує когнітивне «Я» особистості з переживанням національної ідентичності. Перебуваючи в Харкові, а згодом у Ніжині, будучи студенткою, майбутня письменниця сформувала національну самосвідомість до найвищого рівня, тобто відбулося її зміцнення і закріплення. В результаті означених процесів відбувалося вивищення когнітивної складності й диференційованості Я-образу жінки-письменниці як представника національної спільноти, підвищення ваги її суб'єктивної значущості. Подальші зміни національної ідентичності як складової Я-образу відбувалися в еміграційному середовищі, коли авторка повістей і романів досягла зрілого віку, виховувала дітей, прищепила їм любов до української мови на чужині. Тут уже не ведемо мову про формування, а про трансформацію національної ідентичності, що узалежнена від економічних, соціально-політичних умов життєдіяльності українців-емігрантів у чужомовному просторі. С. Макаренко вважає, що «національна ідентичність вкорінює індивіда у буття рідного народу і робить учасником спільної справи. Становлення національної ідентичності є одним із чинників, який утверджує особистісну ієрархію смислів» [7, с. 349]. Ольга Мак укоренилась в буття українського народу, засвоївши систему цінностей, норм, вона була активною в суспільному та культурному житті й перетворила себе у відповідності до таких аксіологічних параметрів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Здійснивши аналіз життєдіяльності письменниці української діаспори Ольги Мак крізь призму національної ідентичності, доведено, що вона відкидала неприйнятні цінності, більшовицькі приписи, заідеологізовану цензуру, бо всім серцем відчувала: моделювання художнього світу на основі національної ідеї не сприймаються в країні несвободи, за яких ніколи не отримає похвалу, а швидше всього буде покарана. Авторка на собі відчувала, як важко в тоталітарній країні добитися справедливості. Її чоловіка безпідставно репресували і лише в 50-х роках помертвено реабілітували за відсутності складу злочину. Доля жінки також перебувала в руках можновладців, тому вона вимушено емігрувала. Як українська письменниця відбулася в демократичному світі. Мешкаючи на чужині, вчителька української мови і літератури за професією, О. Мак ніколи не втрачала зв'язку з українським середовищем, друкувалась в україномовній пресі діаспори. Пильно стежила за подіями в СРСР. Разом з У. Самчуком виступила проти насильницького зросійщення України, підписала лист, адресований Генеральній Асамблеї ООН на підтримку розвитку української мови, виступала зі статтями в пресі, пропагуючи культуру української мови, український академічний правопис, збереження історичної пам'яті про все українське. Національна ідентичність спонукала письменницю до високого патріотичного чину. Саме вищезначені тенденції зродили в ній загострене відчуття консолідації нації, і тому духовно-ціннісний вектор української національної ідентичності постійно висвітлювався в художній практиці письменниці.

Література

1. Березовенко А. Національна ідентичність. Політична енциклопедія / редкол. Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 490.
2. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Темпора, 2012. 304 с.
3. Картунов О.В. Західні етнонаціональні та етнополітичні концепції: теоретико-методологічний аналіз: автореф. дис...докт. політ. наук: 23.00.02 / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ: 1996. 41 с.
4. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. URL: https://lib.uni-dubna.ru/search/files/psy_leo_psy_smisla/1.pdf
5. Листи Ольги Мак до Віталія Мацька. Слово і час. 2015. №6. С. 71-89.
6. Мак О. Червоний скетч у словацькому виконанні. Свобода. 1952. 16 жовтня; 6 листопада; 7 листопада. Усі – С. 2.
7. Макаренко С.С. Національна ідентичність як складова формування Я-концепції особистості. / С. С. Макаренко Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. Вип. 2 (2). С. 345-354.
8. Мацько В.П. Епістолярний материк. Том 1. Хмельницький: ФОП Цюпак А., 2018. 448 с.
9. Міллер О.Р. Модуси ідентичності в художній прозі Мистецького Українського Руху: дис...канд. філолог.наук: 10.01.06 / Львівський національний університет імені І.Франка. Львів, 2018. 239 с.
10. Мовчан П.П. Зміст поняття «національна ідентичність»: теоретико-методологічний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 17. С. 103-107.
11. Нагорна Лариса. Категорія «національна ідентичність» в сучасній етнополітології. Наукові записки: збірник. Київ: ІНІЕНД. 2012. Вип. 5. С. 3-11.
12. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва: Прогресс, 1996. 450 с.

References

1. Berezozenko A. Nacional'na identy'chnist'. Polity'chna ency'klopediya / redkol. Yu. Levenecz' (golova), Yu. Shapoval (zast. golovy') ta in. Ky'yiv: Parlaments'ke vy'davny'cztvo, 2011. S. 490.
2. Gibernau M. Identy'chnist' nacij. Ky'yiv: Tempora, 2012. 304 s.
3. Kartunov O.V. Zaxidni etnonacional'ni ta etnopolity'chni koncepciyi: teorety'ko-metodologichny'j analiz: avtoref. dy's...dokt. polit. nauk: 23.00.02 / NAN Ukrainy', Insty'tut derzhavy' i prava im. V.M. Korecz'kogo. Ky'yiv: 1996. 41 s.
4. Leont'ev D.A. Psy'xology'ya smysla: pry'roda, stroeny'e y' dy'namy'ka smyslivoj real'nosti'. URL: https://lib.uni-dubna.ru/search/files/psy_leo_psy_smisla/1.pdf
5. Ly'sty' Ol'gy' Mak do Vitaliya Macz'ka. Slovo i chas. 2015. №6. S. 71-89.
6. Mak O. Chervony'j sketch u slovacz'komu vy'konanni. Svoboda. 1952. 16 zhovtnya; 6 ly'stopada; 7 ly'stopada. Usi – S. 2.
7. Makarenko S.S. Nacional'na identy'chnist' yak skladova formuvannya Ya-koncepciyi osoby'stosti. / S. S. Makarenko Naukovy'j visny'k L'vivs'kogo derzhavnogo universy'tetu vnutrishnix sprav. Seriya psy'xologichna. 2012. Vy'p. 2 (2). S. 345-354.
8. Macz'ko V.P. Epistoljarny'j matery'k. Tom 1. Xmel'ny'cz'ky'j: FOP Cyupak A., 2018. 448 s.
9. Miller O.R. Modusy' identy'chnosti v xudozhnij prozi My'stecz'kogo Ukrayins'kogo Ruxu: dy's...kand. filolog.nauk: 10.01.06 / L'vivs'ky'j nacional'ny'j universy'tet imeni I.Franka. L'viv, 2018. 239 s.
10. Movchan P.P. Zmist ponyattya «nacional'na identy'chnist'»: teorety'ko-metodologichny'j aspekt. Investy'ciyi: prakty'ka ta dosvid. 2015. № 17. S. 103-107.
11. Nagorna Lary'sa. Kategoriya «nacional'na identy'chnist'» v suchasnij etnopolitologiyi. Naukovi zapy'sky': zbimy'k. Ky'yiv: INiEND. 2012. Vy'p. 5. S. 3-11.
12. Ery'kson E. Y'denty'chnost': yunost' y' kry'zy's. Moskva: Progress, 1996. 450 s.

УДК 811.111'42:81'38
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-15

КУПЧИШИНА Ю. А.
Хмельницький національний університет

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК КОГНІТИВНЕ ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ТРАГІЧНОГО У ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ

У статті представлено когнітивну природу феномену трагічного у художньому тексті, опис якого потребує залучення інструментарію концептуального аналізу, зокрема застосування лінгвокогнітивних операцій із теорії концептуальної метафори для визначення когнітивного підґрунтя трагічного. Визначено, що когнітивним підґрунтям формування трагічного в художньому тексті постають лінгвокогнітивні операції розгортання, спеціалізації й модифікації.

Ключові слова: трагічне, когнітивний підхід, лінгвокогнітивні операції; художні прозові тексти

KUPCHYSHYNA Y.
Khmelnitsky National University

LINGUO-COGNITIVE OPERATIONS AS A COGNITIVE BASIS OF TRAGIC FORMATION IN ENGLISH LITERARY TEXTS

The article is devoted to investigation the cognitive nature of the tragic and verbal means of its creation in English literary texts by applying the linguo-cognitive approach to study the phenomenon of the tragic in British and American writer's fiction. Peculiarities of the taken material increased the linguo-cognitive hand lining of the tragic phenomenon because of characterizing the national peculiarities that helps to describe writers' intention to delve into the senses of the tragic. Revealing the tragic nature on the cognitive level determined the necessity of using linguo-cognitive operations and procedures for reconstruction the cognitive basis, cognitive instruments and mechanisms of the tragic phenomenon. The conceptual space of the tragic as an aspect of the respective world picture is claimed to be formed by literary concepts of the tragic as basic units of artistic cognition conditioned by understanding of the tragic in literary texts. The paper deals with the cognitive basis of the tragic phenomenon formation in writers' literary texts via revealing the plethora of linguo-cognitive operations. Linguo-cognitive method of revealing the tragic phenomenon was considered to be predominant in the article. It has been proved that cognitive nature of tragic formation is based on the different types of poetic thinking, conditioned by the character of a myriad of linguo-cognitive operations. The cognitive operation of modification was preferably used in the creation of the images because it is aimed at the transformation of the conventional conceptual metaphor, which leads to the emergence of novel senses.

Key words: tragic, cognitive approach, cognitive nature, linguo-cognitive operations, English literary texts.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розкриття когнітивної природи феномену трагічного потребує застосування когнітивного підходу, за допомогою якого визначається, який саме тип інформації закладається у художній текст під час його створення автором, встановлюється, які когнітивні операції з різноманітними мовленнєвими структурами і типами інформації необхідно провести для того, щоб отримати з тексту необхідні знання. За допомогою когнітивного підходу також можна вилучити відповідність або невідповідність, яка існує між одиницями художнього тексту, з одного боку, а з іншого, – тією інформацією, яку вони кодують, і ментальними структурами та їхніми елементами, які стоять за цією інформацією, і таким чином охарактеризувати інконгруентну природу трагічного [7]. Проблема розуміння художнього тексту трагічної спрямованості постає досить гостро у сучасних філологічних розвідках.

Актуальність теми дослідження зумовлена розкриттям когнітивної природи трагічного й аналізу лінгвальних засобів його створення у художньому тексті з позиції когнітивної парадигми лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У фокусі когнітивних досліджень семантики художнього тексту (праці Д.Фрімена, М.Фрімен, В.А.Кухаренко, О.П.Воробійової, І.М.Колєгаєвої, Л.І.Белєхової, О.М.Кагановської, В.Г.Ніконової та ін.) вважаємо, що варто виокремити розмаїття підходів та поглядів на сутність трагічного у ракурсі новітніх наукових парадигм, а саме в когнітивній, яка привертає увагу багатьох дослідників. Концептуальний простір трагічного є результатом системної взаємодії художніх концептів як його складників, у яких реалізовано розуміння письменником трагічного, що сформувалося на ґрунті всієї попередньої практики та зумовлене історичними і культурними традиціями, а також вимогами жанру трагедії. Своєрідність художніх концептів виявляється в порівнянні з концептами культури та мовними концептами в плані змісту і в плані вираження. Природа трагічного вербалізується за допомогою концептів «смерть», «біль», «страждання», «голод», «бідність», «самотність», «порожнеча» та в інших.

Виклад основного матеріалу

У межах когнітивної лінгвістики трагічне трактують як багатоаспектне поняття, пов'язане із соціолінгвістичними та психоаналітичними факторами, яке контролюється авторською концептуальною картиною світу та конфліктами суспільства й системою людських емоцій та виражається лексико-

семантичними та стилістичними засобами, зокрема метафорами. Ми називаємо концепт трагічного взаємодією художнього простору, культурно-історичних факторів, попередньої практики та індивідуально-авторського світогляду [7]. Дослідники зазначають, що неодмінними рисами трагічного в кожному епоху є загибель або тяжкі страждання індивідуальності, розкриття неможливості замістити втрату людської особистості, ствердження безсмертних суспільно цінних начал, закладених у цій неповторній індивідуальності, і виявлення суспільного сенсу життя людини.

Услід за В.Г. Ніконовою вважаємо, що мовний аспект трагедійної картини світу – це її вираження засобами мовної (слова і фразеологічні одиниці) і мовленнєвої (вільні словосполучення і речення) репрезентації тематичних ліній у контексті трагічного. Такими засобами є експресивні емотивні й образні звороти, а також оригінальні авторські метафори. В їхній семантичній структурі переважає конотативний аспект значення з негативною оцінкою, актуалізація якої посилює драматичне напруження ситуації, викликає у читача почуття співпереживання героєві в його боротьбі з несправедливістю та злом [7].

Основним інструментарієм на шляху до інтерпретації та моделювання концептуальних метафор сьогодні залишаються лінгвокогнітивні операції, процедури та механізми [1; 9]. Зокрема, образно-асоціативний шар ключових концептів трагічного формують не тільки базові, а й художньо переосмислені (G.Lakoff, M.Turner, Z.Kucvceses, О.П.Воробйова, Л.І.Белєхова) концептуальні тропи [1, 2, 3, 10]. Крім загальновідомих із теорії концептуальної метафори прийомів перетворення базових метафор – *extension* “розширення”, *elaboration* “нарощування”, *combination* “поєднання”, *questioning* “перегляду” (назви метафоричних перетворень подаються в перекладі О.П.Воробйової), у роботі В.Г. Ніконової також описано прийоми звуження (*restriction*), покращення (*amelioration*) і погіршення (*degradation*) базових концептуальних метафор [7]. Наприклад, у наступному текстовому фрагменті В.Г. Ніконова, досліджуючи концепт трагічного, залучає лінгвокогнітивну операцію *погіршення*: LIFE IS AN OBJECT → LIFE IS A HEAVY BURDEN: “HAMLET: *Who would these fardels bear, / To grunt and sweat under a weary life*” (життя, що осмислюється як предмет у базових метафорах, сприймається як важкий тягар).

Розглянемо приклад, де реконструюється розгорнута концептуальна метафора СТРАХ – ЦЕ КОНТРОЛЬ НАД ЛЮДЬМИ (ЗАСІБ КОНТРОЛЮ) – FEAR IS A WAY/MEAN OF CONTROL:

«When I was younger I scared my mother to death, the things I would blurt out about District 12m about the people who rule the country. Eventually I understood this would only lead to some trouble. So I learned to hold my tongue, and I turn my features into an indifferent mask so that no one could ever read my thoughts».

«Тож я навчилася тримати язика на припоні й надавати своєму обличчю байдужого виразу, щоб ніхто ніколи не здогадався, про що я думаю».

У текстовому фрагменті авторка використовує не безпосередньо лексему *fear*, а інші засоби актуалізації концепту, які є невербальними та виражені імпліцитно: *hold my tongue; turn my features into an indifferent mask; no one could ever read my thoughts*. Шляхом лінгвостилістичного аналізу було визначено, що основою концептуальної моделі є метафора *the mask of indifference*, для приховання почуттів персонажу; фразеологічна одиниця *hold my tongue*, яка також базується на метафорі та гіпербола, щоб наголосити наскільки сильно влада контролює свободу мислення населення. Накопичення стилістичних прийомів, не лише інтенсифікує образ страху, а й сприяє створенню стилістичної конвергенції. Шляхом контекстуально-інтерпретативного та семантичного аналізу було виявлено, що під час дослідження було залучено лінгвокогнітивні процедури, які сприяють реконструкції концептуальної метафори, яка зазнає **розширення** СТРАХ – ЗАСІБ КОНТРОЛЮ (FEAR IS A WAY/MEAN OF CONTROL) – СТРАХ – ЦЕ ЗАСІБ КОНТРОЛЮ ЛЮДЕЙ, що виражено страхом населення перед владою, а також **спеціалізація** СТРАХ – ЦЕ СПОСІБ КОНТРОЛЮВАТИ ЛЮДСЬКІ ДУМКИ, який спричиняє страх людей перед власними думками.

Концепт СМЕРТЬ розглядався в наукових доробках багатьох вчених, думки яких стосовно значення смерті різняться. У трилогії «Голодні Ігри» (С. Коллінз) СМЕРТЬ постає не лише в традиційному уособленому образі живої істоти (DEATH IS A HUMAN BEING/СМЕРТЬ – ЦЕ ЖИВА ІСТОТА), а й також як інструмент в руках населення (DEATH IS A GAME/СМЕРТЬ – ЦЕ ГРА) та, в результаті, як революція (DEATH IS REBELLION/СМЕРТЬ – ЦЕ ПОВСТАННЯ).

У наведеному прикладі реконструюємо концептуальну модель СМЕРТЬ – ЦЕ ПОВСТАННЯ. Символізм сойки-переспівниці втілює авторський задум про символ революції та повстання, а залучена лінгвокогнітивна операція **нарощування**, яка змінює ракурс концепту, лише підсилює образ, оскільки смерть означає повстання, а лук та сойка-переспівниця є його повстання. Таким чином, можемо реконструювати нову концептуальну схему ПОВСТАННЯ – ЦЕ БОРОТЬБА. Крім того, застосовано прийом **звуження** (*it – лук*), оскільки в цільовій мові значення концепту конкретизується. Таким чином, шляхом залучення прийому звуження, ми реконструюємо метафору *лук – це сойка у польоті*: «*I lift it carefully into the air to admire the exquisite balance, the elegant design, and the curve of the limbs that somehow suggests **the wings of a bird extended in flight.**» «Обережно виймаю лук із футляру. Він неймовірний. Прекрасне балансування, вишукана форма, плечі, які **нагадують розпростерті у польоті крила сойки...**».*

Домінатна концептуальна метафора на якій, власне, базується ідея трилогії це DEATH IS A GAME/СМЕРТЬ – ЦЕ ГРА: «*A warning bell goes off in my head. Don't be so stupid. Peeta is planning how to kill you, I remind myself. **He is luring you in to make you easy prey. The more likable he is, the more deadly he is***»

«Але в думках крутилося застереження. «Не будь дурненькою. Піта планує, як тебе вбити, — нагадала я собі. — Він просто відвертає твою увагу, щоб ти стала легкою здобиччю. Що він люб'язніший, то небезпечніший для тебе».

У проаналізованому уривку смерть представлено як гру, у якій життя всі методи хороші (*The more likable he is, the more deadly he is*), оскільки виживання одного означає смерть іншого (*He is luring you in to make you easy prey*). У фрагменті залучено лінгвокогнітивний прийом **звуження**, оскільки у цільовому варіанті не збережено концептуальну схему *warning bell goes off in my head*. Таким чином, перша частина досліджуваного фрагменту перекладена **зі зміною концептуальної моделі в мові перекладу**. Крім того, було застосовано операцію **спеціалізації**, оскільки спостерігається поява джерела додаткового складника. Таким чином, концептуальна метафора: СМЕРТЬ – ЦЕ ГРА реконструюється у додаткову концептуальну схему – СМЕРТЬ – ЦЕ ПРИМХА та СМЕРТЬ – ЦЕ ГРА БЕЗ ПРАВИЛ. Такий тип висунення підсилює авторський задум зобразити смерть з боку чиєїсь примхи та забави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

З метою інтерпретації та моделювання концептів та, зокрема, концептуальних метафор, на різних етапах дослідження нами залучаються лінгвокогнітивні операції та процедури. Під час аналізу концептів було виявлено, що домінантними лінгвокогнітивними операціями, за допомогою яких реконструюються концепти БІДНІСТЬ, СМЕРТЬ та СТРАХ, а також їх похідні концептуальні схеми є нарощування, звуження, поєднання, спеціалізація, перегляд, розширення та модифікація. Спираючись на статистичні дані, які ми отримали у ході дослідження, найбільш використовуваними концептуальними схемами є СМЕРТЬ – ЦЕ ГРА, БІДНІСТЬ – ЦЕ ЗЛИДНІ та СТРАХ – ЦЕ ЗАСІБ КОНТРОЛЮ. Згадані концептуальні схеми переважають у трилогії “Голодні ігри”, тому що голод, викликаний жорстоким ставленням тоталітарної влади до свого населення, є причиною бідності, а смерть людей – це лише «гра» для влади, що породжує страх та змушує населення відчувати себе іграшкою в руках влади. Перспективним видається висвітлення особливостей концептуальної інтеграції як когнітивного інструменту трагічного в поетичних текстах.

Література

1. Белехова Л. І. Словесний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): [монографія] / Лариса Іванівна Белехова. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. — 368 с.
2. Воробьева О. П. Вирджиния Вульф в аспекте языковой личности: когнитивный этюд / О. П. Воробьева // Языки и транснациональные проблемы: материалы междунар. конф. / ИЯ РАН, Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина, Институт развития языка и литературы. — М.: Тамбов: ТГУ, 2004. — С. 50—55.
3. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки / О. П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. — Т. 14., № 2. — С. 53—63.
4. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): [монографія] / Олена Марківна Кагановська. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. — 292 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самуиловна Кубрякова. — М.: Языки славянской культуры, Рос. академия наук, Институт языкознания, 2004. — 560 с.
6. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры / [под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. — М.: Прогресс, 1990. — С. 387—415.
7. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04 / Віра Григорівна Ніконова. — К., 2008. — 558 с.
8. Barcelona A. Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy / A. Barcelona // *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective* / [ed. by A. Barcelona]. — Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. — P. 1—30.
9. *Cognitive Linguistics Foundations, Scope and Methodology* / [ed. by T. Jansen and G. Redeker]. — Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter, 1999. — 270 p.
10. Kövesces Z. *Metaphor: A Practical Introduction* / Zoltan Kövesces. — Oxford etc.: Oxford University Press, 2002. — 287 p.

References

1. Byelyekhova L. I. Slovesnyy obraz v istoriko-tipologichniy perspektivi: lnhvokohnityvnyy aspekt (na materialy amerykanskoj poeziyi): [monohrafiya] / Larisa Ivanivna Byelyekhova. — K.: Vyd tsentr KNLU, 2002. — 368 s.
2. Vorobyova O. P. Virdzhyniya Vul'f v aspekti movnoyi osobystosti: kohnityvnyy etyud / O. P. Vorobyova // *Movy i transnatsional'ni problemy: materialy mizhnar. konf.* / IM RAN, Tambov'skyy hos. un-t im. H. R. Derzhavina, Instytut rozvytku movy i literatury. — M.: Tambov: THU, 2004. — S. 50-55.
3. Vorobyova O. P. Kontseptolohiya v Ukrayini: zdobutki, problemy, prorakhunki / O. P. Vorobyova // *Visnyk Kyuyiv'koho natsional'noho lnhvistychnoho universytetu. Seriya: Filolohiya.* — K.: Vyd. tsentr KNLU, 2011. — T. 14., № 2. — S. 53-63.

4. Kaganovskaya A. N. *Tekstovyye kontsepty khudozhestvennoy prozy (na materiale frantsuzskoy romanistiki serediny KHKH veka): [monografiya]* / Yelena Markovna Kaganovskaya. – M.: Izd. tsentr KNLU, 2002. – 292 s.
5. Kubryakova Ye. S. *YAzyk i znaniye: na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira* / Yelena Samuilovna Kubryakova. – M.: YAzyki slavyanskoy kultury, Ros. akademiya nauk, Institut yazykoznaniya, 2004. – 560 s.
6. Lakoff Dzh. *Metafory, Kotorym my zhivem* / Dzh. Lakoff, M. Dzhonson // *Teoriya metafory* / [pod red. N. D. Arutyunovoy, M. A. Zhurinskoy]. – M.: Progress, 1990. – S. 387-415.
7. Nikonova V. G. *Kontseptual'nyy prostranstvo tragicheskogo v p'yesakh Shekspira: poetiko-kognitivnyy analiz: dis. ... doktora filol. nauk: 10.02.04* / Vera Grigor'yevna Nikonova. – M., 2008. – 558 s.
8. Barcelona A. *Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy* / A. Barcelona // *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective* / [ed. by A. Barcelona]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. — P. 1—30.
9. *Cognitive Linguistics Foundations, Scope and Methodology* / [ed. by T. Jansen and G. Redeker]. — Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 1999. — 270 p.
10. Kövesces Z. *Metaphor: A Practical Introduction* / Zoltan Kövesces. — Oxford etc. : Oxford University Press, 2002. — 287 p.

УДК 811.111'373.612.2:808.51:328-057.341(73)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-16

КУРАС А. А., ЖУЛАВСЬКА О. О.
Сумський державний університет

МЕТАФОРИ В ПРОМОВАХ ФР. Д. РУЗВЕЛЬТА

З активним розвитком інформаційних технологій, що є невід'ємною частиною життя сучасної людини, зростає цікавість до політики, а саме до мови, яку використовують політичні діячі для здійснення впливу на слухачів. Зазвичай, комунікативний намір будь-якого оратора полягає в переконанні аудиторії у своїй правоті та спонуканні до певної дії. Для досягнення цієї мети президенти використовують емоційно насичену мову, що має найбільшу силу впливу.

У статті проаналізовано використання метафор 32-м президентом США Фр. Д. Рузвельтом для визначення прихованого за ними змісту та їхнього впливу на слухачів. Було розглянуто поняття й класифікації «метафори» та політичних промов. Виявлено позитивну та негативну сторону використання метафори в промовах президента.

Ключові слова: метафора, політична метафора, емоційний вплив, маніпуляція.

KURAS A., ZHULAVSKA O.
Sumy State University

METAPHORS IN FR. D. ROOSEVELT'S SPEECHES

With the active development of information technology, which is an integral part of modern life, there is a growing interest in politics, namely the language used by politicians to influence listeners. Usually, the communicative intention of any speaker is to convince the audience of their rightness and motivation for a specific action. To achieve this goal, presidents use the most emotionally charged language. The study of metaphor is not new because the term "metaphor" originated in the IV century BC, when Aristotle used it in his book "Poetics", explaining that it makes language melodious and property of figurative thinking. The philosopher even wrote that thinking metaphorically suggests that a person is talented because it is impossible to imitate others.

Further studies of metaphor by modern researchers have been based on Aristotle's views, and the results of their research are similar, as they agree that metaphor is directly related to human thinking. The use of metaphors in the speeches of US presidents is significant due to the growing popularity of information technology and the interest of citizens in situations that occur in their country and around the world. Therefore, it is essential to know the essence of metaphor. It consists of transferring the properties of one object to another, i.e. in comparing completely different things, but without using conjunctions "like", "as", and so on. This is because people can find similarities to compare. Therefore, many researchers believe that metaphor is a linguistic and mental phenomenon. The linguistic influence in order to form in the listener positive or negative thoughts about a particular political unit (political figure, party, program, event, etc.) is considered a political metaphor.

The article analyzes the use of metaphors by the 32nd President of the United States, Fr. D. Roosevelt, to determine the content hidden behind them and their impact on listeners. The definition and classification of "metaphors" and political speeches were considered. The positive and negative sides of metaphor in the president's speeches are revealed.

Key words: metaphor, political metaphor, emotional influence, manipulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сьогодні зв'язок суспільства та політичної діяльності є тісним. Політичні промови мають велике значення для президентів США і для їхніх слухачів, а метафора стає засобом впливу на громадську думку. Аналіз використаних метафор у політичних промовах дає змогу виявити цілі та приховані наміри оратора.

Аналіз досліджень та публікацій

У сучасній лінгвістиці метафора є дуже поширеним явищем. Над вивченням цього феномену працювали вітчизняні й закордонні дослідники: А. Чудінов, Дж. Лейкофф, З. Кьовечеш, М. Джонсон, О. Андрейченко, П. Ньюмарк, Р. Перлофф та інші. Деяких із них цікавили і проблеми, пов'язані з маніпулюванням суспільством, із допомогою використання метафори. Тексти промов президента Фр. Д. Рузвельта були взяті з офіційного сайту "The Miller Center" [23].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – визначення ролі метафори в політичних виступах 32-го президента США Фр. Д. Рузвельта та аналіз їхнього використання на матеріалах його промов.

Виклад основного матеріалу

Першим, хто дав визначення метафори був Аристотель. У «Поетиці» згадується про те, що Аристотель тлумачив метафору як «перенесення слова зі зміною значення або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією», причому філософ розглядав її не тільки як стилістичний прийом, як засіб стилістичної прикраси, а набагато глибше – як особливість образного мислення людини. Автор також вважав метафору не лише явищем художнього вислову, а взагалі властивістю людської мови [2, с. 8]. У книзі він навів такі приклади метафори: *розкидати насіння, сіяти світло, чаша без вина* [там само, с. 8–9]. Саме завдяки Аристотелю сформувався погляд на метафору, як на невід'ємну частину мови, яка є необхідною для здійснення комунікативних, номінативних, пізнавальних та інших цілей.

За англомовними лексикографічними джерелами метафора – це слово, або фраза для позначення однієї речі, яку використовують для позначення іншої, щоби припустити або показати, що вони схожі між собою [8; 9].

Засновники теорії когнітивної метафори, Дж. Лейкофф та М. Джонсон виконали аналіз ролі метафори в житті сучасного суспільства і висвітлили це у своїй праці “Metaphors We Live By” [7]. Вони підкреслюють, що найважливішим твердженням, яке вони зробили є те, що метафора стосується не лише мови, тобто просто слів і те, що процес мислення людини є метафоричним. Деякі люди вважають, що вони чудово обходяться й без метафор, але попри таку думку, лінгвісти виявили, що метафора пронизує наше повсякденне життя, причому не лише мову, а й мислення та повсякденну діяльність. Метафора здатна впливати на емоції, мислення, поведінку людей, збуджуючи асоціативні ланцюги та актуалізують відомі схожі образи [там само, с. 4]. Вони також розглянули значення концептуальної метафори та щоби надати певне уявлення про неї, згадали часто вживану в повсякденному житті таку концептуальну метафору, як *ARGUMENT IS WAR* (СУПЕРЕЧКА – ВІЙНА). У цьому разі видно, що суперечку не просто розглядають як війну, а зазначають, що люди можуть також програвати та перемагати у суперечці, як у реальній битві. Дослідники вважають, що ми на підсвідомому рівні сприймаємо опонентом людину, з якою сперечаємося [там само, с. 7]. Так само вони звертають увагу на те, що приховані аспекти реальності можуть стати причиною деградації людей. Вони розглянули таку метафору, як *labour is a resource*. Вчені пишуть, що дуже часто працю розглядають як природний ресурс або товар, а також, навіть, говорять про її вартість і пропозицію. Отже, за метафорою приховують характер самої праці, що є причиною дегуманізації. Слепе сприйняття метафори може приховати принизливі умови праці або, навіть, наявне рабство [там само, с. 237].

Мовознавець З. Кьовечеш у своїй книзі “Metaphor: A Practical Introduction” [6] тлумачить метафору як «таку фігуру мовлення, у якій одна річ порівнюється з іншою, говорячи, що одне – це інше. Наприклад: *Vin – лев*. Як ще один приклад автор розглядає таке речення: *Ахіллес був левом у битві*. У цьому прикладі слово *лев* є метафорою [там само, с. 9]. Це слово вживається метафорично для надання художнього та риторичного ефекту, адже метафори використовують щоби спілкування було красномовним, щоби описати інших «красивими», естетично приємними словами або для вираження глибокої емоції. З. Кьовечеш також зазначає, що метафора базується на подібності двох сутностей, які порівнюються та ідентифікуються.

Здійснивши спостереження за використанням метафор, які функціонують у політичному дискурсі, а саме в сучасних газетах, О. Андрейченко виявила взаємозв'язок між політичною подією, її сприйняттям у національній свідомості та відповідною системою образних висловів. Вона зробила висновок, що саме метафоричні моделі використовують як засіб маніпулювання свідомістю читачів [1, с. 109].

Р. Перлофф у своїй книзі “The Dynamics of Political Communication” [11] розглядає політичну комунікацію як процес, за якого мова політиків, ЗМІ або громадян чинить націлений або ненавмисний вплив на політичне пізнання, ставлення чи поведінку людей, або на результати, що впливають на державну політику, народ чи на спільноти. Автор стверджує, що політична комунікація в США включає в себе різні повідомлення, як-от промови президентів, передвиборчі дебати та громадські кампанії для впливу на ставлення громадян до певних тем. Як вважає Р. Перлофф, сила мови президентів США полягає у використанні ними гарних висловів та влучних метафор. Вони також звертають увагу на синтаксис і ритмічну організацію мовлення для того, щоби сформувати гарне ставлення, зацікавити, викликати підтримання своєї політики, і щоби спонукати громадян до певних дій [там само, с. 30].

Питання класифікації метафор вивчали різні вчені. П. Ньюмарк, який досліджував проблему перекладу метафор, виділяє у своїй праці “A Textbook of Translation” [10] такі типи метафор:

1. Стерті метафори (dead metaphors). Такі метафори важко уявити як образ. Вони часто стосуються загальних термінів часу та простору, частин тіла, екологічних особливостей та основних видів діяльності людини [10, с. 106]. Наприклад: *space, field, foot, mouth, arm*.

2. Метафори-кліше (cliche metaphors). Ньюмарк відносить до них такі метафори, які втратили свою естетичну складову й частіше використовуються лише для того, щоби вираження думки було зрозумілішим та більш емоційним [10, с. 107]. Він наводить такі приклади: *break through, traditions*.

3. Звичайні метафори (stock metaphors). Ньюмарк зазначає, що вони є дещо схожими на метафори-кліше. Така метафора є ефективним способом опису конкретного або абстрактного поняття, що надає емоційного впливу на читача, а на відміну від стертої метафори, виконує естетичну функцію [10, с. 108–109]. Прикладом слугував вислів “*widen the gulf between them*”.

4. Адаптовані метафори (adapted metaphors). До таких метафор автор відносить авторські метафоричні вислови та адаптовані з іноземної мови метафори за допомогою перекладу [10, с. 110].

5. Нові метафори (recent metaphors). Ньюмарк визначає такі метафори як метафоричні неологізми, які є поширеними в мові оригіналу [10, 111–112]. Наприклад: *with it/in it* у значенні *fashionable, pissed, groovy*.

6. Оригінальні метафори (original metaphors). Під оригінальними метафорами вчений має на увазі індивідуально-авторські метафори, які використовує лише автор та які не є поширеними в повсякденному житті [10, с. 111–113]. Наприклад: “*The company increasingly provides the machinery for its customers to make their own packages: the fishing rod, not the fish*” («*Все частіше компанії надають своїм клієнтам спеціальне*

обладнання для самостійного виготовлення упаковки, пропонуючи їм таким чином не рибу, а вудку») [там само, с. 114].

А. Чудінов (2013) працював над класифікацією політичної метафори та виділив такі різновиди:

1. Антропоморфна. Різновид метафори, що базується на концептуалізації політичної метафори за подобою тіла людини, тобто порівняння певних речей із виглядом людини, її якостями. Така метафора дає змогу сприймати складні та далекі від повсякденного життя політичні поняття [4, с. 35]. Наприклад: *nation is a person, the face of the nation*.

2. Природоморфна. Така метафора ґрунтується на порівнянні зі світом тварин, рослин та неживою природою. З допомогою них людина легко створює мовну картину політичного світу [4, с. 35–36]. Наприклад: *a light shines in the darkness, withered leaves of industry, the turtle policy, many mountains yet to climb*.

3. Соціоморфна. Вчений зазначає, що політичний світ метафорично моделюється відповідно інших сфер соціальної діяльності. Він розглядає такі поняття як «злочинність», «війна», «театр», «економіка», «ігри та спорт» [4, с. 37]. Наприклад: *attack upon our problems, advance the ball on human rights, this job is a relay runner*.

4. Артефактна. А. Чудінов пояснює такий різновид метафори тим, що люди метафорично моделюють політичну сферу, порівнюючи її з артефактами, тобто створеними ними речами. Він визначає такі її компоненти, як поняття «механізм», «будинок», «інструмент» тощо [4, с. 35–36]. Наприклад: *we are building democracy, knocking on the gates of, we have provided the machinery to*.

О. Падалка, досліджуючи політичні промови, розглядає у своїй статті такі типи [3, с. 67]:

1) парламентські промови (фокус на протиставлення «корисно-шкідливо», з'ясування «правильності-неправильності» певної дії). Наприклад, промова Фр. Д. Рузвельта "Address to Congress Requesting a Declaration of War" від 8 грудня 1941 р.;

2) передвиборчі промови (спрямовані на утримання влади та схилення виборців на свій бік). Наприклад, промова Фр. Д. Рузвельта "Speech at Madison Square Garden" від 31 жовтня 1936 р.;

3) партійні промови (зорієнтовані на пропаганду та висування власних ідей та цілей). Наприклад, промова Фр. Д. Рузвельта "Democratic Convention Acceptance Speech" від 2 липня 1932 р.;

4) дипломатичні промови (не спрямовані на створення заперечень із боку слухачів). Наприклад, промова Фр. Д. Рузвельта "State of the Union (Four Freedoms)" від 6 січня 1941 р.;

5) вітальні промови (формально присвячені тематиці заходу, але ж насправді націлені на популяризацію промовцем своїх цілей та завдань). Наприклад, промова Фр. Д. Рузвельта "Speech Upon Signing the Social Security Act" від 14 серпня 1935 р.;

6) святкові промови (мають ритуальний характер і виражають загальні цінності й погляди). Наприклад, промова Фр. Д. Рузвельта "Christmas Eve Address" від 24 грудня 1943 р.

За визначенням О. Падалки, політична промова є усним політичним текстом, який проголошують перед масовою аудиторією [3, с. 67]. Він містить назрілі завдання певної сфери громадського життя й дає рекомендації щодо їх здійснення. Також дослідниця підкреслює, що певним чином мовлення політиків є еталоном, що відображає норми стандартної мови цього соціуму.

На думку А. Бірда, автора книги "The Language of Politics" [5], найбільш поширеними в політиці є метафори спортивної та воєнної тематики (sport and war metaphors). Вони асоціюються з певними змаганнями. Часто вживаються метафори боксу (boxing metaphors), наприклад: *hit below the belt, enter the ring, go head to head*, які передають значення жорстокості та агресії, особливо коли вибори порівнюють із бійкою двох чоловіків. У політиці США також використовують багато метафор бейсболу (baseball metaphors), наприклад: *a whole new ball game, a ball park figure, to play ball, to be back at first base*. Автор стверджує, що через те, що багато метафор війни та спорту вживають для опису політичних проблем, складно уявити політику, у якій згоди та порозуміння можна досягти без протиборства [там само, с. 22].

Фр. Д. Рузвельт був одним із видатніших ораторів ХХ століття. Він робив складну політику зрозумілою кожному, розважав слухачів та розповідав веселі чи сумні історії, іноді міг сперечатися. Його політичні промови сприяли змінам та сформувавши відчуття національної гідності. Багато вчених вважає, що метафора – це властивість людської мови та мислення й те, що за метафорою можливо сховати певну інформацію. Тому щоби перевірити це, можна розглянути декілька прикладів застосування метафор у промовах Фр. Д. Рузвельта та проаналізувати їх з використанням класифікації А. Чудінова.

Перша інавгураційна промова Фр. Д. Рузвельта від 4 березня 1933 р. відбулася після його перемоги на президентських виборах 1932 р. Президент розповів про економічні труднощі країни, спричинені Великою Депресією та про свої плани щодо термінових дій, спрямованих на вирішення проблем та подолання кризи.

(1) "In every dark hour of our national life a leadership of frankness..." [12].

Dark hour of national life – артефактна метафора; у такий спосіб президент підкреслює важкі для держави події, називаючи їх «темною годиною».

(2) "I assume unhesitatingly the leadership of this great army of our people dedicated to a disciplined attack upon our common problems" [12].

Фр. Д. Рузвельт використав метафори воєнної тематики *army* та *attack*, які є соціоморфними. Він порівнює американських громадян із великою армією, яка «виступає в бій» з проблемами, маючи на увазі, що люди повинні багато працювати, поки економіка не піде вгору після Великої Депресії.

(3) “*The money changers have fled from their high seats in the temple of our civilization*” [12].

Money changers have fled from their high seats – артефактна метафора, під якою Фр. Д. Рузвельт має на увазі мінйял або обмінників грошей, які обманювали людей, а потім різко припиняли свою роботу. *The temple of our civilization* – артефактна метафора; Фр. Д. Рузвельт називає уряд та фінансові установи храмом цивілізації.

Друга інавгураційна промова Фр. Д. Рузвельта від 20 січня 1937 р. була спрямована на мотивацію громадян до роботи для розвитку та відновлення держави після Великої Депресії та кризи.

(4) “*Shall we pause now and turn our back upon the road that lies ahead? Or, shall we continue on our way?*” [13]

Саме елемент *turn our back upon the road* є соціоморфною метафорою. У цьому разі можна сказати, що розвиток американської держави президент порівнює з подорожжю.

У третій інавгураційній промові від 20 січня 1941 р., Фр. Д. Рузвельт наголошує на тому, що американський народ має бути сильним та не здаватися, навіть коли у світі відбувається глобальний конфлікт, тобто Друга світова війна.

(5) “*As Americans, we go forward, in the service of our country, by the will of God*” [14].

У цьому прикладі Ф. Д. Рузвельт так само використовує соціоморфну метафору *go forward*, порівнюючи розвиток країни із рухом уперед.

(6) “*A Nation, like a person, has a body – a body that must be fed and clothed and housed, invigorated and rested, in a manner that measures up to the standards of our time*” [14].

A Nation has a body – антропоморфна метафора. Фр. Д. Рузвельт надає державі людських якостей, говорить про неї як про людину, яка має тіло, що вказує на єдність народу та робить емоційний вплив на слухачів.

(7) “*Democracy is not dying. But if the spirit of America were killed, even though the Nation’s body and mind, constricted in an alien world, lived on, the America we know would have perished*” [14].

Вислови *democracy is not dying, the spirit of America were killed, the Nation’s body and mind* так само є антропоморфними метафорами, бо в цьому прикладі президент так само надає демократії людських якостей, говорячи про те, що вона не вмирає, що американський дух не можна вбити, що держава має тіло та розум.

У радіо-промові “*Fireside Chat 1: On the Banking Crisis*” від 12 березня 1933 р. президент пояснив людям плани уряду, спрямовані на подолання банківської кризи.

(8) “*The machinery to carry out this act of the Congress was put into effect within twelve hours after the bill was signed*” [18].

Президент використовує артефактну метафору *machinery was put into effect*, порівнюючи у такий спосіб певні зусилля або роботу, яку розпочав уряд, із введеним у дію механізмом.

У радіо-промові “*Fireside Chat 9: On Court-Packing*” Фр. Д. Рузвельт відповідає на критику щодо реструктуризації Верховного суду та виступає за зміни в судовій системі.

(9) “*The three horses are, of course, the three branches of government – the Congress, the Executive and the Courts. Two of horses are pulling in unison*” [20].

У цьому прикладі метафора – *three horses*. Вона є природоморфною, адже президент порівнює три гілки влади із трьома кінями, два з яких щось тягнуть. Тобто, мається на увазі, що дві гілки влади виконують роботу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, слово політика вважається його головним знаряддям, бо саме словом він доносить певну інформацію до слухачів, здійснює вплив на прийняття та обґрунтування політичних рішень, пропагандує ідеї та спонукає до дій. Кожен президент США, якого обирають громадяни, має справляти гарне враження, відповідати їх вимогам. Через це він шукає підхід до взаєморозуміння з ними, намагається знайти спільні погляди для переконання в своїй розсудливості. Є парламентські, передвиборчі, партійні, дипломатичні, вітальні президентські промови, але незалежно від їх типу, президент ненав’язливим чином намагається просувати свою політику, ідеї та цілі. Тому було виявлено, що часто для досягнення цієї мети вони використовують метафору – гарний інструмент переконання та пропаганди в політичній риторичній мові. Розглянувши класифікації метафор П. Ньюмарка й А. Чудінова, визначили, що усі вони зводяться до розподілу метафор за семантичним, функційним та структурним критерієм. Вчені мають схоже бачення метафори, бо вважають, що вона пов’язана із людським мисленням.

Було виявлено позитивну та негативну сторону використання метафори в промовах президента. Перша полягає в тому, що завдяки використанню президентом метафори люди розуміють складні політичні поняття, бо вони замінюються звичними для них словами. Друга – що в такий спосіб президент маніпулює своїми слухачами та приховує правду, бо кожна людина може сприймати ту чи іншу метафору по-різному. У роботі був наведений яскравий приклад, коли політики метафорично називають працю «ресурсом» (*labour*)

recourse), приховуючи, водночас, характер самої праці через можливі складні, принизливі умови. Отже, метафора може стати і причиною дегуманізації.

Промови Фр. Д. Рузвельта були ефективним механізмом управління державою в складний історичний період, але через використання великої кількості метафор, можна припустити, що вони могли мати маніпулятивний характер. Саме через це метафору можна вважати альтернативою вирішення складних політичних питань.

Література

1. Андрейченко О. Артефактна метафора в сучасному політичному дискурсі: когнітивний аспект. Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 23. С. 106–110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_25 (дата звернення: 01.12.2021)
2. Арістотель. Поетика. Пер. укр. мовою Б. Тена. вступ і комент. Й. Кобова. Харків : Фоліо, 2018. 154 с.
3. Падалка О. В. Політична промова та її просодичні характеристики. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки (мовознавство). 2012. № 6 (231). С. 66–69. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2012_6_17 (дата звернення: 01.12.2021)
4. Чудинов А. П. Очерки по современной политической метафорологии : монография. Екатеринбург : УрГПУ, 2013. 176 с.
5. Beard A. The language of politics. London : Routledge, 2001. 121 p.
6. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford, New York : Oxford University Press, 2002. xv, 285 p.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. London : The University of Chicago Press, 2003. 191 p.
8. Metaphor. Lexico Online Dictionary. URL : <https://www.lexico.com/definition/metaphor> (дата звернення: 05.11.2021)
9. Metaphor. Merriam-Webster's Online Dictionary. Merriam Webster, Inc. URL : <https://www.merriamwebster.com/dictionary/metaphor> (дата звернення: 03.12.2021)
10. Newmark P. A Textbook of Translation. Harlow : Pearson Education Limited, 2008. 292 p.
11. Perloff M. The Dynamics of Political Communication: Media and Politics in a Digital Age. London and New York : Routledge, 2014. 489 p.
12. President Fr. D. Roosevelt's First Inaugural Address. The Miller Center. 1933, Mar. 4. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-4-1933-first-inaugural-address> (дата звернення: 06.12.2021)
13. President Fr. D. Roosevelt's Second Inaugural Address. The Miller Center. 1937, Jan. 20. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-20-1937-second-inaugural-address> (дата звернення: 03.12.2021)
14. President Fr. D. Roosevelt's Third Inaugural Address. The Miller Center. 1941, Jan. 20. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-20-1941-third-inaugural-address> (дата звернення: 07.12.2021)
15. Roosevelt Fr. D. "State of the Union (Four Freedoms)". The Miller Center. 1941, Jan. 6. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-6-1941-state-union-four-freedoms> (дата звернення: 07.12.2021)
16. Roosevelt Fr. D. Address to Congress Requesting a Declaration of War. The Miller Center. 1941, Dec. 8. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-8-1941-address-congress-requesting-declaration-war#dp-expandable-text> (дата звернення: 08.12.2021)
17. Roosevelt Fr. D. Democratic Convention Acceptance Speech. Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. 1932, Jul. 2. URL : <https://www.fdrlibrary.org/dnc-curriculum-hub> (дата звернення: 07.12.2021)
18. Roosevelt Fr. D. Fireside Chat 1: On the Banking Crisis. The Miller Center. 1933, Mar. 12. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-12-1933-fireside-chat-1-banking-crisis> (дата звернення: 10.12.2021)
19. Roosevelt Fr. D. Fireside Chat 27: On the Tehran and Cairo Conferences (Christmas Eve Address). The Miller Center. 1943, Dec. 24. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-24-1943-fireside-chat-27-tehran-and-cairo-conferences> (дата звернення: 10.12.2021)
20. Roosevelt Fr. D. Fireside Chat 9: On "Court-Packing". The Miller Center. 1937, Mar. 9. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-9-1937-fireside-chat-9-court-packing> (дата звернення: 07.12.2021)
21. Roosevelt Fr. D. Speech Upon Signing the Social Security Act. American Rhetoric. Online Speech Bank. 1935, Aug. 14. URL : <https://www.americanrhetoric.com/speeches/fdrs-social-security-act.htm> (дата звернення: 06.12.2021)
22. Roosevelt Fr. D. Speech at Madison Square Garden. The Miller Center. 1936, Oct. 8. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/october-31-1936-speech-madison-square-garden> (дата звернення: 08.12.2021)

23. The Miller Center. University of Virginia. URL : <https://millercenter.org/> (дата звернення: 05.12.2021)

References

1. Andrejchenko O. Artefaktna metafora v suchasnomu politychnomu dyskursi: koghnityvnyj aspekt. *Linghivistychni studiji*. 2011. Vyp. 23. S. 106–110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_25 (data zvernennja: 01.12.2021)
2. Aristotelj. *Poetyka*. Per. ukr. movoju B. Tena. vstup i koment. J. Kobova. Kharkiv : Folio, 2018. 154 s..
3. Padalka O. V. Politychna promova ta jiji prosodychni kharakterystyky. *Naukovyj visnyk Skhidnojevropejskogo nacionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrajinky. Filologichni nauky (movoznavstvo)*. 2012. # 6 (231). S. 66–69. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2012_6_17 (data zvernennja: 01.12.2021)
4. Chudynov A. P. *Ocherky po sovremennoj polytycheskoj metaforologhyy : monoghrafyja*. Ekaterynburgh : UrGhPU, 2013. 176 s.
5. Beard A. *The language of politics*. London : Routledge, 2001. 121 p.
6. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford, New York : Oxford University Press, 2002. xv, 285 p.
7. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. London : The University of Chicago Press, 2003. 191 p.
8. *Metaphor*. *Lexico Online Dictionary*. URL : <https://www.lexico.com/definition/metaphor> (data zvernennja: 05.11.2021)
9. *Metaphor*. *Merriam-Webster's Online Dictionary*. Merriam Webster, Inc. URL : <https://www.merriamwebster.com/dictionary/metaphor> (data zvernennja: 03.12.2021)
10. Newmark P. *A Textbook of Translation*. Harlow : Pearson Education Limited, 2008. 292 p.
11. Perloff M. *The Dynamics of Political Communication: Media and Politics in a Digital Age*. London and New York : Routledge, 2014. 489 p.
12. President Fr. D. Roosevelt's First Inaugural Address. The Miller Center. 1933, Mar. 4. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-4-1933-first-inaugural-address> (data zvernennja: 06.12.2021)
13. President Fr. D. Roosevelt's Second Inaugural Address. The Miller Center. 1937, Jan. 20. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-20-1937-second-inaugural-address> (data zvernennja: 03.12.2021)
14. President Fr. D. Roosevelt's Third Inaugural Address. The Miller Center. 1941, Jan. 20. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-20-1941-third-inaugural-address> (data zvernennja: 07.12.2021)
15. Roosevelt Fr. D. "State of the Union (Four Freedoms)". The Miller Center. 1941, Jan. 6. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-6-1941-state-union-four-freedoms> (data zvernennja: 07.12.2021)
16. Roosevelt Fr. D. Address to Congress Requesting a Declaration of War. The Miller Center. 1941, Dec. 8. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-8-1941-address-congress-requesting-declaration-war#dp-expandable-text> (data zvernennja: 08.12.2021)
17. Roosevelt Fr. D. Democratic Convention Acceptance Speech. Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. 1932, Jul. 2. URL : <https://www.fdrlibrary.org/dnc-curriculum-hub> (data zvernennja: 07.12.2021)
18. Roosevelt Fr. D. Fireside Chat 1: On the Banking Crisis. The Miller Center. 1933, Mar. 12. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-12-1933-fireside-chat-1-banking-crisis> (data zvernennja: 10.12.2021)
19. Roosevelt Fr. D. Fireside Chat 27: On the Tehran and Cairo Conferences (Christmas Eve Address). The Miller Center. 1943, Dec. 24. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-24-1943-fireside-chat-27-tehran-and-cairo-conferences> (data zvernennja: 10.12.2021)
20. Roosevelt Fr. D. Fireside Chat 9: On "Court-Packing". The Miller Center. 1937, Mar. 9. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/march-9-1937-fireside-chat-9-court-packing> (data zvernennja: 07.12.2021)
21. Roosevelt Fr. D. Speech Upon Signing the Social Security Act. *American Rhetoric*. Online Speech Bank. 1935, Aug. 14. URL : <https://www.americanrhetoric.com/speeches/fdrssecurityact.htm> (data zvernennja: 06.12.2021)
22. Roosevelt. Fr. D. Speech at Madison Square Garden. The Miller Center. 1936, Oct. 8. URL : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/october-31-1936-speech-madison-square-garden> (data zvernennja: 08.12.2021)
23. The Miller Center. University of Virginia. URL : <https://millercenter.org/> (data zvernennja: 05.12.2021)

УДК 372.8:378:811
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-17

ЛЕВИЦЬКА Н. В.
Хмельницький національний університет

СПЕЦИФІКА «ЧОРНОГО ГУМОРУ» В РОМАНАХ Е.М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН» ТА «ЧОРНИЙ ОБЕЛІСК»

У статті аналізується гумористичний дискурс романів «На Західному фронті без змін» та «Чорний обеліск» Е. М. Ремарка, розглядаються специфічні риси «чорного гумору», аналізуються форми його вираження, досліджується функціональна роль «чорного гумору» у різних художніх ситуаціях. У статті з'ясовується, що поняття «чорний гумор» це категорія світоглядного характеру, яка наближена до поетологічного поняття. У художній системі Е. М. Ремарка ми зустрічаємо цілий спектр форм вираження «чорного гумору»: екзистенційний регіт, тонку іронію, мудру посмішку, карикатурний сміх, сувору сатиру, колючу іронію, сумний гумор, комізм, криву скептичну посмішку.

Ключові слова: «чорний гумор», специфіка, естетика, гумористичний дискурс, форма вираження, функціональна роль.

LEVYTSKA N.
Khmelnyskyi National University

SPECIFIC FEATURES OF “BLACK HUMOR” IN THE NOVELS BY E.M. REMARQUE “ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT” AND “THE BLACK OBELISK”

The article deals with the interpretation of the notion of “black humor” suggested by leading experts in literature. It has been revealed that the notion of “black humor” is a category of an outlook character close to poem-based notion. The article analyzes humor discourse of the novels “All Quiet on the Western Front” and “The Black Obelisk” by E.M. Remarque. It has been revealed that “black humor” by Remarque is a versatile phenomenon that changes by the “degree of coloring”, attributes. Specific features of Remarque’s “black humor”, forms of its expression, and functional role in various artistic situations have been studied. The author gives examples of Remarque’s “black humor” that functions as a parody, gains forms of contradiction, allogism, mockery, or play revealing role. It has been revealed that a whole range of the forms of expression of “black humor” appears in the artistic system of E.M. Remarque: existential boisterous laugh, subtle irony, wise smile, grotesque laugh, harsh satire, biting irony, sad humor, the comic element, crooked skeptical smile and others.

Key words: “black humor”, specifics, aesthetic, humor discourse, form of expression, functional role.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Творчість німецького письменника Еріха Марії Ремарка (1898-1970) традиційно асоціюється з образами трагедійного характеру – двома світовими війнами та з «втраченим поколінням». Але у творчості Е. М. Ремарка «чорний гумор» набуває своєрідного і багатовимірного вираження. Дослідження обмежується текстом романів «На Західному фронті без змін» та «Чорний обеліск», тому що саме в цих творах найбільш рельєфно проявляється світобачення представників «втраченого покоління», які споглядають світ крізь окуляри «чорного гумору».

Аналіз досліджень та публікацій

«Чорний гумор» як феномен у літературному світі другої половини ХХ ст. привернув увагу багатьох дослідників. Дослідженням даного питання в літературознавстві займалися Аверенцев С. С., Андреев Л. Г., Давидова Т. Т., Засурський Я. М., Кіреєва Н., Лотман Ю. М., Пронін В. О., Толкачев С. П., Черняк М. О., Староверова Є. В. Вагомий науковий внесок у дослідження цієї проблеми зробили О. М. Зверев, М. О. Мендельсон, В. І. Оленева, Т. Н. Денисова, Р. О. Катхе, Л. В. Короткова, Ч.Б. Гарріс, І. Хассан, Ч. Рассел, С. Трахтенберг, Дж. Семроу, М.Ф. Шульц та ін. У своїх працях вони досліджували своєрідність світогляду та творчого методу «чорних гумористів», обґрунтували приналежність тих чи інших письменників до цього літературного угруповання та окреслили основні тенденції його розвитку. Серед праць, присвячених дослідженню внутрішньої природи «чорного гумору», можна виділити працю Л. Черниченка «Чорний гумор як форма модерністського роману» [8], а також праці про «чорний гумор» у «Літературній Енциклопедії термінів та понять» [4]. Водночас, феномен «чорний гумор» досі залишається недостатньо вивченим. Ще менш дослідженим є цей феномен на матеріалі художньої прози німецького письменника Е. М. Ремарка, численні романи якого отримали, на думку вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, успіх і загальне визнання завдяки своєрідності мови і широкому використанню засобів різних мовних рівнів.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – розкриття специфіки «чорного гумору» в романах «На Західному фронті без змін» та «Чорний обеліск» та аналіз його функціональної ролі та форм вираження.

Виклад основного матеріалу

Аналіз теоретичних робіт вказує на неоднозначне трактування поняття «чорного гумору» різними авторами. На думку одних теоретиків, «чорний гумор» є визначенням для спеціалізованої літературної

школи США. Інші кваліфікують «чорний гумор» як складову частину постмодернізму, що має багато подібних рис із явищем романтичної іронії. Наша концептуальна думка зводиться до того що, що поняття «чорний гумор» – категорія світоглядного характеру, наближена до поетологічного поняття. У цьому переконув той факт, що Ремарк не є ні представником американської школи «чорного гумору», ні сюрреалістом у класичній його формі. Але, як митець, він є одним із найактивніших «генераторів» чорного гумору в літературі двадцятого століття. Саме цей чинник дає нам підставу вважати, що чорний гумор, окрім позначених у «Літературній Енциклопедії» функціональних ролей, служить ще й як поетологічна категорія, що виражає світоглядні особливості літописців «втраченого покоління».

Проаналізувавши весь гумористичний дискурс романів «На Західному фронті без змін» та «Чорний обеліск» ми дійшли висновку, що «чорний гумор» Ремарка – явище далеко не однозначне, а скоріше багатомірне, багатогранне, що змінюється як за «ступенем забарвленості», за атрибутивними ознаками, так і за функціональною роллю у різних художніх ситуаціях.

Наприклад, герой Ремарка, пародіюючи надмірний абсолютизм військових наказів, запитує офіцера: «Дозвольте вийти з ладу? Дозвольте вирушити на той світ!». У цьому експресивному монолозі Кроппа, спрямованому проти манії величчя армійських чиновників, міститься завуальована філософія дегуманізації людини на війні. Умови війни призводять до нейтралізації особистісного начала в поєднаннях «людина-солдат» та «людина-офіцер» з одночасним роздмухуванням до неймовірних розмірів офіційного начала в людині. Постає воєначальника пародійно доводиться до розмірів божества, володаря світу, він мало не претендує на роль Всевишнього, який вирішуватиме, «кому вирушити на той світ, а кому – ні». У понятті ж «солдат» роздмухується «підрядна семантика», згідно якої рядовий не має права навіть на смерть без дозволу командира. Можна дійти невтішного висновку, що у багатьох ситуаціях, де стикаються солдати і чиновник, естетика «чорного гумору» народжується через переваги форми над змістом, переваги соціального статусу над природно-людським.

Нерідко причиною «чорного гумору» стає зсунення звичної системи цінностей. Даючи оцінку військовому світопорядку, Пауль Боймер зауважує: «Начищений гудзик важливіший, ніж цілих чотири томи Шопенгауера» [6, с. 19]. Ось інші його афоризми, породжені естетикою чорного гумору: тут все вирішує не розум, а шевська штітка; «Тут все вирішує не думка, а заведений колісць порядок»; «через тиждень нам здавалося незбагненим, що офіцер має над нами більше влади, ніж усі носії людської культури від Платона до Гете, разом узяті» [6, с. 20].

Молоді люди не лише висміюють війну, але перебуваючи в естетичному полі «чорного гумору», шукають альтернативу війні. «На протигагу Катю Кролл – філософ. Він пропонує при оголошенні війни влаштувати щось на кшталт народного свята, з музикою та з вхідними квитками, як під час бою биків. Потім на арену мають вийти міністри та генерали ворогуючих країн, у трусиках, озброєні палицями, і нехай вони б'ються один з одним. Хто залишиться живим, оголосить свою країну переможницею. Це було б справедливіше, ніж те, що робиться тут, де один з одним воюють зовсім не ті люди» [6, с. 31].

Герої німецького письменника часто розмірковують про війну, намагаючись докопатися до її суті і пояснити її причину. І щоразу нитка роздумів наводить їх до того ж абсурду. Так, намагаючись розкрити витоки воєн, Альберт каже: «Найчастіше війни виникають від того, що одна країна завдає іншій важкої образи. Йому заперечує Тьяден, запевняючи свого опонента в тому, що «не може гора в Німеччині образити гору у Франції, чи річка, чи ліс, чи пшеничне поле» [6, с. 133].

Ю. Борев, досліджуючи природу комічного, пише: «Сутність комічного – у протиріччі. Комізм – результат контрасту, розладу, протиставлення: потворного – прекрасному, нікчемного – піднесеному, безглузлого – розсудливого, безкінечної визначеності – безкінечному свавіллю, автоматичного – живому, хибного, уявно ґрунтового – значному, міцному та істинному, внутрішньої порожнечі – зовнішності, яка претендує на значимість, нижче середнього – вище середньому. У комічному присутні два протилежні начала, перший з яких здається позитивним і привертає до себе увагу, але насправді обертається негативною властивістю». [2, с. 10].

Найкращою художньою ілюстрацією теоретичних положень Ю. Борева слугує епізод з роману, де солдати, які йдуть у наступ, «проїжджаючи повз розбомбленої снарядами школи», бачать уздовж її фасаду складені штабелями «новенькі світлі неполіровані труни, що пахнуть смолою, сосновим деревом. Коментуючи побачене, солдати жартують з приводу гуманного уряду, який так сильно дбає про солдатів, що для кожного заготовили «нову світлу труну». Тут іскра «чорного гумору» висікається інверсійними іграми опозиційних точок бінару, де надстурботність насправді означає байдужість; природне, добротне – фізичну кончину; світло – могильну пільму.

У тому ж полі «чорного гумору» є і історія з сиром, яку розповідає Пауль Боймер. «Наступного дня нам видають сир. Кожен отримує майже по четвертині голівки. З одного боку, це добре, тому що сир – смачна штука, але, з іншого боку, це погано, оскільки досі ці великі червоні кулі завжди були ознакою того, що нам доведеться потрапити в халепу. Після того, як нам видали ще й горілку, у нас стало ще більше підстав чекати біди» [6, с. 70]. З погляду здорового глузду отримувати делікатеси – благо, але тут все вивернуто і має особливе підґрунтя з поправкою на абсурдні закони війни. Певною мірою «карнавалізація» фронтового побуту – це захисна реакція на трагізм та безглуздість того, що відбувається. Важливо те,

навіщо створюється ряд фізіологічного у Ремарка: це очевидне протиставлення «живого» «мертвому»: солдати, які повернулися з фронту, насолоджуються життям у тій доступній для них формі, якою є всі можливі фізіологічні процеси. Використовуючи цей прийом, Ремарк досягає реалістичності опису і готує читача до наступних епізодів війни.

У першому розділі з поля бою повертаються лише 80 із 150 осіб, та солдати, що залишилися в живих, раді отримати більше їжі. Так, «шлунок» і «травлення» стають двома найважливішими мотивами цієї частини роману. Комізм, який згідно з термінологією В. Я. Проппа можна позначити як «комізм їжі» є в романі є суттєвим елементом стилістики. Так, в одному з епізодів Кат звертає гусячу шию, позбавляючи гусака від «мук», і збирається його засмажити: «Кат общипує гусака і готує його. Пір'я ми дбайливо відкладаємо убік. [7, с. 121]

них ми збираємося зробити собі дві подушечки з написом: «Спокійно спи під гуркіт канонади!»». Інший епізод, який також стосується комізму їжі, але вже з дещо іншого погляду – як неминучий результат гастрономічного надлишку: Кат удається отримати двох свиней, після чого ті були засмажені та з'їдені солдатами. Ремарк особливу увагу акцентує на наслідках цього «бенкету» та пов'язані з ними фізіологічні процеси.

Зовсім іншого відтінку набуває ремарківський «чорний гумор» в системі комунікативної поведінки героїв з рідними, близькими, особливо з матерями, чії прохання, настанови, застереження виглядають трагікомічними, з точки зору солдатів на війні. Це так званий сумний, ліричний «чорний гумор», що народжується на перетинах двох правд: правди війни та материнської правди, а також «екзистенційної недоречності» материнської тривоги за умов військової обстановки. Показовим є епізод, пов'язаний із Кеммеріхом. У момент, коли молоді солдати стоять біля ліжка однокласника, що вмирає, Пауль Боймер згадує фразу матері Кеммеріха: «Ти вже там приглянь за моїм синочком на фронті!» [6, с. 121]. Сам по собі цей вислів, здавалося б, не містить нальоту «чорного гумору», проте, потрапивши в контекст військової обстановки, ці слова набувають «чорного» забарвлення. «Але як накажете приглядати за людиною, якщо вона на фронті!» – розгнівано вигукує Пауль Боймер. Наведений приклад ми відносимо до так званого контекстуального «чорного гумору», під яким мається на увазі трансформація нейтральних слів і виразів, які в умовах абсурду війни набувають абсурдного характеру.

Алогізм – складова частина «чорного гумору», що висікає сміх з несумісності, несхожості об'єкта оцінки та системи оцінки. Значимість речі (предмета, явища, людини) оцінюється, виходячи не з її внутрішніх законів, а із застосуванням мірил зовсім іншої площини. В естетичній системі Ремарка ситуація, коли стикаються дві різні системи цінностей трапляється часто: воєнного часу та мирного. Реалії мирного часу судяться із залученням системи оцінок воєнного часу чи навпаки. Відбувається неминуче аксіологічне зрушення, що породжує естетику «чорного гумору».

Найяскравіший приклад із роману «На Західному фронті без змін»: Пауль Боймер із друзями дивляться на зображення дівчини на довоєнній афіші і починають засуджувати погану якість її взуття, «в якому й одного кілометра не пройде» [6, с. 95]. Характерно, що оповідач у заключній частині цього епізоду сам оперує словом «безглуздо», підтверджуючи нашу думку про те, що джерелом «чорного гумору» часто є безглуздість, абсурд.

Подібний приклад зустрічається на сторінках роману «Три товарища»: Роберт Камп, дивлячись на рожевощого карапуза, говорить фразу, яку міг промовити лише представник «втраченого покоління». Він каже: «Цікаво, до якої війни він дозріє?». У цьому риторичному питанні міститься естетика зміщеної аксіології – все судиться мірилом війни, а представник чоловічої статі асоціюється у представника «втраченого покоління» лише з тематикою війни.

Важливе місце у сміховій парадигмі романів Ремарка займає й зовсім іншого сміх – сміх викривальний, сатиричний, який висміює несумлінних і непрофесійних воєначальників. Свої сатиричні стріли герой Ремарка направляє в бік військових лікарів та військових чиновників. Ось один із анекдотів, «що обійшли весь фронт від Вогезів до Фландрії, – анекдот про військового лікаря, який читає на комісії прізвища за списком і, не дивлячись на того, хто підійшов, каже: «Придатний. На фронті потрібні солдати». До нього підходить солдат на дерев'яному протезі, лікар знову каже: «Придатний». І тоді солдат відповідає йому: «У мене вже є дерев'яна нога, але якщо ви мене відправите на фронт і мені відірвуть голову, я замовлю собі дерев'яну голову і стану лікарем» [6, с. 178].

Під час аналізу роману ми звертали увагу і на той рівень сміхової культури, який приховується в ненормативних лексичних одиницях, алегоріях, зооморфних зіставних образах (лайно, дригалка, драпати, дисциплінка, примружити дупу, кошенята, цуценята, барани, зайці, старий хом'як, бики), які працюють на зниження образу війни загалом.

Подібні сатиричні художні засоби Ремарк застосовує в романі «Чорний обеліск». Твір, часом, надривний, похмуро – гротескний, але разом з тим викривальний. Роман «Чорний обеліск» – можливо, взагалі найзріліший, найсильніший у літературному сенсі твір цього письменника. Світ навколо Людвіга Бодмера, головного героя роману – хиткий, тут знецінене все: почуття, поезія, курс марки, коли вранці не знають, що буде ввечері, а від асигнацій розкурюють сигарети. Герої роману люблять та цінують гумор, тому що саме гумор допомагає їм справлятися з гнітом обтяжуючих обставин. Людвіг Бодмер змушений

займатися торгівлею надгробками і вважає за краще не надто серйозно і не надто шанобливо думати про смерть і життя, – це теж спосіб самозахисту: «Справа в тому, що для повноти враження я робив на пам'ятниках у каталозі написи розведеним у олії сусальним золотом. Це давало мені величезне задоволення; всіх кого я не ненавидів, я прирікав на смерть і малював їм надгробок – наприклад, своєму унтер-офіцерові з часів солдатчини, який ще й сьогодні живий і здоровий: «Тут спочиває після довгих страждань, після того як він провів у домовину всіх своїх близьких, поліцай Карл Флюмер». Для такої епітафії я мав підстави – цей негідник добре намучив мене, а на фронті двічі посилав у дозор, звідки я лише випадково повернувся живим». [6, с. 348]

Створюючи «Чорний обеліск» автор поставив собі за мету через призму «чорного гумору» викрити вульгарну сучасність, через висміювання минулого засудити сучасне і застерегти нове покоління від його повторення. Ремарк допускає поєднання комічного і потворного, що допомагає йому загострювати трагічне настільки, що воно викликає сміх, і гіпертрофує комічне до такої неймовірної потворності, що воно починає викликати відразу. Ось один із прикладів «чорного гумору» нового гатунку Ремарка з роману «Чорний обеліск»:

«На землі один побіч одного вишукувались чотири орли, два бронзові і два чугунні. Вони теж мають увінчати пам'ятники полеглим і надихнути молодь на нову війну, бо як переконливо заявляє відставний майор Волькенштейн, «колись же, нарешті, ми мусимо перемогти, і тоді горе нашим ворогам! Правда, поки що орли скидаються на величезних курок, які сідають нестися». Соковитими сатиричними мазками Ремарк накреслює карикатурні портрети тих «справжніх германців», які нічого не забули і нічого не навчилися: шкуродера Вацека, що сліпо вірить розгнуданій нацистській демагогії, тупоголового Генріха Кроля, який народився «стоячи струнко»: «Генріх Кроль належить до тих людей, які ніколи не мають сумніву, що їхні погляди правильні -це робить їх не тільки нудними, але й небезпечним. Із них складається та тупоголова маса нашої любої батьківщини, яку завжди можна знову і знову гнати на війну.»

Знаменне є глузування письменника з антигуманістичного, манірного, декадентського мистецтва – з верденського «клубу поетів», з їх далекої від життя писанини – цієї покручі «світової скорботи» і жалюгідного провінціалізму: «Отто Бамбус – один із наших поетів, який користується найбільшим успіхом. Ми всі заздимо йому. Він пише ліричні вірші про затишні куточки, навколишні села, завулки у вечірню пору і про свою сумну душу... Я ж користуюся у Отто особливою довірою. Він дуже хотів би піти колись до публічного будинку, однак не наслідуюється. Від цих відвідин Бамбус сподівається могутнього зльоту дещо анемічної лірики».[3 с. 12]

Впадає в око різке сатиричне, викривальне забарвлення багатьох епізодів. В «Чорному обеліску» змінюється весь ракурс авторського бачення світу. Здається, що він ніби зсунутий із звичайних фундаментів – цей світ патологічного егоїзму та анемічних пороків, у якому живе і діє головний герой роману. Тут зустрічаються повії, які турботливо перевіряють шкільні зошити рожевошоких хлопчаків; щаслива вдова голосить над гробом недолюдка – чоловіка; компанія юних поетів вирушає в будинок розпусти, щоб набратись вражень для платонічних віршів; літнє подружжя вішається в шафі, залишаючи записку мебляру з вибаченням за незручності, а комендант військового кладовища торгує мертвими полковниками; найдорожчий і найпотворніший скарб фірми «Кроль і сини», чорний обеліск – символ цього божевільного життя, – на який протягом років мочився п'яний фельдфебель, встановлюється на могилі жінки легкої поведінки, а бездомні парочки особливо охоче віддаються тілесним утіхам на надмогильному камні.

Такий гротескно загострений контраст, загальне зсунення, навмисне викривлення проєкцій роману, схильність до побіжних карикатурних портретів – масок, – все це вказує на певну залежність художньої манери Ремарка від естетики німецького експресіонізму. Але, якщо експресіонізм, як правило, йшов від ідеї, від абстракції, під які підводив характери і події, то Ремарк відштовхується від життя, від дійсності, від історичних уроків, які вона дає. [3, с. 15]

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, наш основний висновок: «чорний гумор» Ремарка – явище далеко не однозначне, а скоріше багатовимірне, багатогранне, що змінюється як за «ступенем забарвленості», за атрибутивними ознаками, так і за функціональною роллю у різних художніх ситуаціях. Нерідко «Чорний гумор» Ремарка виступає пародією, набуває форм протиріччя, алогізму, глузування або відіграє викривальну роль. Таким чином, у художній системі класика німецької літератури Е. М. Ремарка ми зустрічаємо цілий спектр форм вираження «чорного гумору»: екзистенційний регіт, тонку іронію, мудру посмішку, карикатурний сміх, сувору сатиру, колочу іронію, сумний гумор, комізм, криву скептичну посмішку і т. д. У сукупності вся ця гама відтінків «чорного гумору» складається в єдиний карнавальний світоглядний сміх, який заперечує недосконалість буття заради гармонійного суспільства, де немає місця війнам.

Література

1. Бахтін М. М. Творчість Франсуа Рабле та народна культура середньовіччя та Ренесансу/ М.М. Бахтін. – М.: Художня література, 1990.
2. Борев Ю. Б. Комічне, або про те, як сміх страчує недосконалість світу, очищує та оновлює людину та утверджує радість буття / Ю. Б. Борев. - М.: Мистецтво, 1970. - 272 с.

3. Затонський Д. В. Перечитуючи Ремарка / Д. В. Затонський . – К.: Дніпро, 1986. – 33с.
4. Українська мова : Енциклопедія. [ред.-упоряд.: В. М. Русанівський., О. О. Тараненко та ін.] – 2-ге вид. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 824 с.
5. Ремарк Е. М. Вибрані твори у 2-х томах / Е. М. Ремарк. – Кишинів: Література, 1979. – 442 с.
6. Пропп. В. Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне) / В. Я. Пропп. – М. : Лабиринт, 1999. - 288 с.
7. Цепордей О. В. Іронія як категорія художнього тексту (на матеріалі мови романів Е. М. Ремарка та їх перекладів російською мовою) / О. В. Цепордей // Вісник Адигейського державного університету. Сер. Філологія і мистецтвознавство. – Майкоп, 2008. – Вип. 10. – С. 95-99.
8. Черниченко Л. Л. «Чорний гумор» як форма модерністського роману / Л.Л. Черниченко // Сучасний роман: Досвід дослідження. – М. : Наука, 1990. – С. 245-255.

References

1. Bakhtin M. M. Tvorchistj Fransua Rable ta narodna kuljtura srednjovichchja ta Renesansu/ M.M. Bakhtin. – М. : Khudozhnja literatura, 1990.
2. Borjev Ju. B. Komichne, abo pro te, jak smikh strachuje nedoskonalistj svitu, ochyshhaje ta onovljuje ljudynu ta utverdzhuje radistj buttja / Ju. B. Borjev. - М.: Mystectvo, 1970. - 272 s.
3. Zatonjskij D. V. Perechytujuchy Remarka / D. V. Zatonjskij . – К.: Dnipro, 1986. – 33s.
4. Ukrajinsjka mova : Encyklopedija. [red.-uporjad.: V. M. Rusanivskij., O. O. Taranenko ta in.] – 2-ghe vyd. – К. : Ukr. encykl., 2004. – 824 s.
5. Remark E. M. Vybrani tvory u 2-kh tomakh / E. M. Remark. – Kyshyniv: Literatura, 1979. – 442 s.
6. Propp. V. Ja. Problemy komizma y smekha. Rytualjnij smekh v foljklоре (po povodu skazky o Nesmejane) / V. Ja. Propp. – М. : Labyrynt, 1999. - 288 s.
7. Cepordej O. V. Ironija jak kateghorija khudozhnjogho tekstu (na materiali movy romaniv E. M. Remarka ta jikh perekladiv rosijjskoju movoju) / O. V. Cepordej // Visnyk Adyghejsjkogho derzhavnogho universytetu. Ser. Filologhija i mystectvoznnavstvo. – Majkop, 2008. – Vyp. 10. – S. 95-99.
8. Chernychenko L. L. «Chornyj ghumor» jak forma modernistsjkogho romanu / L.L. Chernychenko // Suchasnyj roman: Dosvid doslidzhennja. – М. : Nauka, 1990. – S. 245-255.

УДК 008:81

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-18

ЛЕВІ-ДЖОРДЖ О. В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ УЧАСНИКІВ ПРОГРАМ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання міжнародної комунікації учасників програм академічної мобільності, визначено, що співпраця через реалізацію академічної мобільності підвищує конкурентоспроможність випускників ВНЗ України, створює умови для використання студентського творчого потенціалу в міжнародних освітніх проєктах. Виявлено особливості комунікаційних процесів академічної мобільності, наведено приклади успішних проєктів, реалізованих в 2014 -2021 роках.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, академічна мобільність, освітній проєкт, професійна компетентність, інновації, іноземна мова

LEVI-DZHORDZH O.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

INTERCULTURAL COMMUNICATION OF THE PARTICIPANTS OF ACADEMIC MOBILITY PROGRAMS

The effective international communication in the sphere of education and science of Ukraine makes it possible to create a complete European educational zone of "European higher education". This cooperation due to the implementation of academic mobility helps to increase the competitiveness of graduates of Ukrainian universities, provides an opportunity to use students' creativity in international educational projects. International communication is the way of communication which transfers the information related to international cooperation. This is the exchange of cross-cultural information between participants, it can be mediated by special technical means, taking into account the influence of social institutions. The level of academic mobility is one of important criteria of universities' development as it supposes receiving additional qualifications, new professional standards, the quality of education is monitored. University ratings are determined by the effectiveness of communication in international educational projects as their content is actively updated, new disciplines are developed and implemented. Optimization of communication is based on introducing innovative methods and techniques in teaching practice is an important factor for the formation of positive images of institutions. It is necessary to search for creative educational projects continuously, the implementation of collective and original scientific and managerial ideas. Sufficient international educational programs for Ukrainian students are not only the progressive way to develop their professional competence, but also it is a basis for effective integration into the cultural space of another country. Students do not only acquire professional knowledge, but also interact properly with the local community to establish fruitful cross-cultural communication. Productive international communication and participation in joint educational projects have the strategic importance for the Ukrainian higher educational institutions.

Keywords: intercultural communication, academic mobility, educational project, professional competence, innovation, foreign language

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Глобалізаційні процеси в суспільстві несуть суттєві соціальні суперечності та зміни в освіті, що значною мірою впливають на якість рівня життя та виявляються у прагненні формувати нові цінності загальнолюдської культури, готовність співпрацювати з представниками інших культур, взаємодіяти в економічній, науково-технічній, освітній сферах. Серед змін, зумовлених глобалізацією можна віднести діяльність численних міжнародних організацій: ЮНЕСКО, Міжнародного бюро освіти, Міжнародного інституту планування освіти та інші.

Ефективна міжнародна комунікація в сфері освіти та науки України з різними державами дає можливість створити цілісний європейський освітній простір – зону «Європейської вищої освіти». Зазначена співпраця через реалізацію академічної мобільності сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників ВНЗ України, дає можливість використовувати студентський творчий потенціал в міжнародних освітніх проєктах.

Актуальність дослідження особливостей міжкультурної комунікації учасників програм академічної мобільності зумовлена потребою розуміти сутність і механізми суспільного розвитку, адже вивчення та впровадження інновацій у поєднанні з досягненнями науки та з можливостями виробництва, спрямованими на задоволення потреб за допомогою створюваних інновацій, є необхідною умовою розвитку суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій

Здійснений аналіз наукових публікацій, нормативної документації, інформаційно-аналітичних доповідей підтверджує, що вивчення змісту та визначення особливостей процесів академічної мобільності було предметом аналізу зарубіжних та українських вчених. Таратухина Ю.В. [7], Шпиґа П.С.[8] досліджують сутність міжнародної комунікації; Марґінсон С., Тайхлер У. досліджують тенденції та перспективи впровадження академічної мобільності в різних країнах; Дубасенюк О.А. приділяє увагу впровадженню інновацій в сучасній освіті [2].

Особливості міжнародної діяльності вищих навчальних закладів та вироблення підходів до формування концепції розвитку міжнародного співробітництва розглядають Кремень В.Г., Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я. Горобець І.А., Федорова І.І. акцентують увагу на актуальності питань співробітництва університетів із зарубіжними організаціями, фондами, грантодавцями. Проте, враховуючи значні зміни, що відбуваються в системі вищої освіти, наближаючи ВНЗ України до міжнародних стандартів, недостатньо дослідженим аспектом вважаємо вивчення особливостей міжнародної комунікації під час програм академічної мобільності, актуальним вважаємо необхідність розкриття можливостей академічної мобільності, які ефективно впливають на інтеграцію до світового освітнього простору.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є потреба проаналізувати особливості міжнародної комунікації учасників програм академічної мобільності, вивчити можливості академічної мобільності як важливого чинника в процесі реалізації міжнародних освітніх проєктів з метою підвищення конкурентоспроможності фахівців.

Виклад основного матеріалу

Проаналізуємо зміст поняття «Міжнародна комунікація». На думку Шпиги П.С., міжнародна комунікація – спілкування, передача інформації, що пов'язані з міжнародними відносинами. Це обмін міжнародною інформацією між соціальними суб'єктами, який може бути опосередкований спеціальними технічними засобами, з урахуванням впливу соціальних інститутів, членами яких є ці суб'єкти. Міжнародна комунікація позначає принаймні три явища: 1) процес передачі й поширення інформації; 2) власне інформацію; 3) засоби комунікації. [8, с.7]

Міжнародна комунікація учасників програм академічної мобільності може бути формальною або неформальною. До неформальної Шпига П.С. відносить офіційні ситуації, тривалість і процедура яких регламентовані міжнародними домовленостями, звичаями тих країн, представники яких беруть у них участь. Неформальній комунікації учасників програм академічної мобільності властивий невимушений характер спілкування [8, с.9].

Федорова І.І. визначає академічну мобільність як можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін та періодів навчання; ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал [5, с.141]. Науковець вважає, що саме академічна мобільність в освітніх проєктах є важливою формою інтернаціоналізації освітнього середовища, це сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти та виступає важливою складовою процесу інтеграції ВНЗ у міжнародний освітній простір. Федорова І.І. вважає, що вибір оптимальних варіантів закладів навчання для підготовки сучасних фахівців є важливою передумовою забезпечення ефективної комунікації учасників [5, с.141].

Значною перевагою є факт, що в процесі академічної мобільності передбачається отримання додаткової освіти, нових професійних освітніх стандартів, здійснюється моніторинг якості освіти, визначаються рейтинги ВНЗ, відбувається активне оновлення змісту, розробляються та реалізуються нові навчальні дисципліни із перспективних наукових напрямів.

Проаналізуємо особливості студентської академічної мобільності. Федорова І.І. розглядає комунікацію під час академічної мобільності як процес взаємодії учасників з метою здобуття студентом знань і навичок у ВНЗ країни, в якій він не має статусу громадянина [5, с.142]. Важливою вимогою є необхідність фізичного перетину державного кордону, враховуючи здобуту освіту в країні проживання та передбачається присвоєння кваліфікацій чи наукового ступеня після закінчення навчального терміну.

Розглянемо різні підходи класифікації академічної мобільності:

- відповідно до способу організації: організована та індивідуальна;

- згідно мети: горизонтальна мобільність (навчання з метою отримання академічного або наукового ступеня) і вертикальна (з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня) [5].

Використання відкритого освітнього простору є важливою умовою ефективної комунікації для успішного втілення програм академічної мобільності для викладачів та студентів під час реалізації міжнародних освітніх проєктів, оскільки це позитивно впливає на співробітництво країн в галузі освіти.

На думку Дубасенюк О.А., з метою підвищення рівня конкурентоспроможності системи вищої освіти в європейських державах академічна мобільність пов'язана з виконанням таких завдань:

1) створення системи кваліфікаційних ступенів вищої освіти;

2) створення системи накопичення та переведення залікових одиниць або «кредитів», що дають змогу продовжувати навчання в іншій країні;

3) співробітництво в галузі управління якістю;

4) створення європейського стандарту вищої освіти;

5) мобільність студентів, викладачів, дослідників [2, с.20].

Українська вища освіта має низку перешкод, що здійснюють негативний вплив на комунікацію під час реалізації програм академічної мобільності: візовий режим, недосконала законодавча база в галузі освіти, економічні характеристики країни, вартість навчання і проживання, доступність побутових послуг, відповідність міжнародним освітнім стандартам тощо. Переважна кількість академічних програм мобільності реалізується за кошти батьків студентів або спонсорів, в окремих випадках фінансову допомогу

можуть надавати благодійні фундації. Навчання за кордоном за кошти ВНЗ або державні є досить рідким явищем. Позитивною особливістю є те, що активно розвиваються програми внутрішньої мобільності, адже процедура переведення студента з одного українського ВНЗ до іншого за рахунок трансферу та накопичення кредитів ECTS є доволі простішою, ніж переведення до іноземного навчального закладу.

На думку Федорової І.І., ефективна міжнародна комунікація учасників програм академічної мобільності дає змогу: відкрити в українських ВНЗ філій міжнародного університету для організації обміну студентами; створити інформаційні бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності; інтернаціоналізувати навчальні плани; розробити веб-сторінки, які б відображали процеси, що відбуваються у створених консорціумах; створити необхідну систему кураторства, яка б дозволяла практично реалізовувати програми; організувати служби для адаптації студентів у новому середовищі; забезпечити належний рівень підготовки студентів до навчання в іноземному ВНЗ за допомогою спеціальних курсів, конференцій, спеціалізованих тренінгових програм» [5, с.143]

Зазначимо, що дія міжнародних комунікацій спрямовується як на індивідуальну, так і на масову свідомість. Засоби комунікації є матеріальними компонентами комунікативного процесу та впливають на способи передачі, збереження, й поширення культурних цінностей у суспільстві. Міжнародна комунікація учасників програм академічної мобільності відбувається за допомогою двох основних каналів: вербального та зорового. Вербальна комунікація відбувається на основі лексично виокремлених одиниць, що відповідають окремим реаліям. Цей факт передбачає наявність словника, що містить значну кількість тлумачень. Якщо комуніканти з однієї країни, зазначені словники є близькими за змістом, але якщо передбачена міжнародна комунікація, вони значною мірою відрізняються. Метою комунікатора є створення повідомлення для висловлення визначеної кількості інформації. Важливе значення у тексті має не тільки словник, але й структура висловленого тексту. Неорганізований за своєю структурою матеріал не виступає ефективним засобом збереження й передачі інформації. Важливим етапом утворення комунікативного тексту є створення системи. Учасники програм академічної мобільності мають усвідомлювати, що створення структури це ще не акт комунікації, а тільки її умова. У текстах інформативною частиною виступає не мова, а повідомлення «закодоване» цією мовою [7, с.131].

Шапіга П.С. зазначає, що співпраця учасників програм академічної мобільності передбачає широке використання візуальної комунікації, яка, на відміну від вербальної, не має набору задалегідь встановлених одиниць. Відсутність елементарних одиниць робить процес сприймання візуальної комунікації універсальним, оскільки не вимагає попереднього вивчення словника для розуміння повідомлення [8, с.9].

Пріоритетну роль в розвитку міжнародної академічної мобільності в Україні відіграють багатосторонні договори в галузі освіти. Найбільш популярними програмами можна вважати Erasmus+, DAAD, IREX, UGRAD, Muskie та Програма стипендій ім. Фулбрайта. Метою зазначених проєктів є створення ефективних умов для підвищення конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів через впровадження міжнародних освітніх стандартів.

Кобаль М.В. зазначає, що значення міжнародних освітніх програм для українських студентів не лише в тому, що вони позитивно впливають на формування професійної компетентності, а також виступають основою для ефективної інтеграції в культурний простір іншої країни [4, с.5]. Студенти не лише набувають фахові знання, але й якісно взаємодіють із місцевою спільнотою, в процесі цього і налагоджується крос-культурна комунікація, коли спостерігається опанування іноземною мовою, а також й набуття мовних навичок в процесі комунікації з місцевими мешканцями даної країни або студентами з інших держав. Важливим напрямом наукової та навчальної діяльності ВНЗ України в процесі євроінтеграції створення інноваційних методик підготовки спеціалістів й оптимізація існуючих програм підготовки фахівців із урахуванням передового зарубіжного і вітчизняного досвіду. Оптимізація процесу навчання на основі впровадження інноваційних методів і прийомів у практику викладання важливою передумовою формування позитивного іміджу навчальних закладів. Необхідним є безперервний пошук творчих освітніх проєктів, реалізація колективних та авторських оригінальних наукових та управлінських ідей.

На думку Амеліної С., з метою підвищення рівня міжнародного співробітництва в освітній галузі необхідно залучати ВНЗ України до активної участі в міжнародних освітніх проєктах [1, с.5]. Ефективна робота відділів міжнародних зв'язків, робота культурних центрів мають своєчасно надавати інформація про діючі програми та гранти, створювати власні проєктні ініціативи. Саме ефективне поширення інформації про міжнародні програми та можливість участі в індивідуальних грантах студентів, аспірантів, адміністраторів та інших співробітників значно покращують конкурентоспроможність сучасного українського ВНЗ. Підписання меморандумів та угод про співпрацю з закордонними організаціями, освітніми фондами і провідними науковими школами сприятиме підвищенню наукового потенціалу викладачів, аспірантів і студентів. Право студентів на академічну мобільність регулюється Законом України «Про вищу освіту» [3], Положенням про порядок реалізації права на академічну мобільність затвердженим постановою КМУ від 12 серпня 2015 р. 579 [6]. Разом із тим, ВНЗ України можуть приймати внутрішні правові акти щодо реалізації права на академічну мобільність. Такі акти діють у КНУ ім. Тараса Шевченка (КНУ), Київському національному лінгвістичному університеті (КНЛУ), ЛНУ ім. Івана Франка (ЛНУ), НУ «Львівська політехніка» (ЛПІ) та інших навчальних закладах.

Розвиток міжнародної співпраці передбачає участь в таких освітніх проєктах академічної мобільності та грантових програмах:

1) «Erasmus+» це програма Європейського Союзу на період 2014- 2020 рр., що підтримує проєкти, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, підготовки, молоді і спорту. Ключові напрямки діяльності програми Erasmus+ мобільність працівників, співпраця задля інновацій, підтримка реформ

2) «Горизонт 2020» – програма ЄС з досліджень та інноваційної діяльності. Вона тривала з 2014 року до 2020 року з загальним бюджетом близько 70 млрд євро. Програма покликана об'єднати всі існуючі європейські ініціативи з досліджень та інновацій, які фінансуються через Рамкову програму з досліджень та інноваційного розвитку, Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій та Європейський інститут інновацій та технологій. «Горизонт 2020» робить акцент на соціальних викликах та дає більший доступ для університетів, інститутів у країнах ЄС та за його межами.

3) «Eureka» – наукова програма, націлена на розвиток міжнародного співробітництва шляхом реалізації спільних проєктів, метою яких сприяння розвитку промислового, технологічного та наукового співробітництва.

Прикладами реалізованих програм академічної мобільності з ефективною міжнародною комунікацією можна вважати «Canadian Horizons» (м.Торонто, м.Херсон, проєкт реалізовано на базі ХДАЕУ), «Подвійні дипломи» (м.Слупськ, Польща (Поморська академія м.Слупськ), та м.Херсон (ХДУ), SmartJ (Ієрусалім, Київ, Москва, Херсон, Баку), в яких враховано основні принципи щодо нової освітньої політики в системі міжнародної діяльності

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, ефективна міжнародна комунікація та участь у спільних освітніх проєктах мають стратегічне значення для освітнього простору України. Академічна мобільність в Україні є актуальним явищем та набуває значних темпів розвитку, адже особливості комунікації зумовлені необхідністю співіснування в умовах постійного зростання багатокультурного суспільства і створення глобального освітнього простору. Специфікою комунікативних процесів вважаємо необхідність вільно володіти іноземною мовою, мати глибокі соціокультурні знання, що допомагають уникнути дискримінації, відторгнення, насильства та конфліктів, пов'язаних із взаємодією різних культур та світоглядом різних народів. Саме міжкультурна комунікація стає визначною рисою сучасного українського суспільства, а її розвиток одним з пріоритетних напрямків системи освіти.

Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення ефективних технологій міжособистісної комунікації та роль іноземної мови в реалізації освітніх проєктів.

Література

1. Амеліна С. Інноваційні процеси та технології в освіті концепція «навчання впродовж життя» у європейському вимірі. Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–26 лютого 2016 р. – К. : Міленіум, 2016. – 358 с. – С.5

2. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С. 12–28.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html

4. Кобаль М.В. Особливості інноваційної культури сучасного українського суспільства «Теоретичні питання культури, освіти і виховання». Збірник наукових праць, вип. 45, КНЛУ, 2012. 3 С. 3–6

5. Федорова І. І. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 2'2012 – С. 139–144

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579 Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

7. Таратухина Ю.В., Цыганова Л.А., Ткаленко Д.Э. Межкультурная коммуникация в информационном обществе [Текст]: учеб. Пособие / Ю.В. Таратухина, Л.А. Цыганова, Д.Э. Ткаленко; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. Дом Высшей школы экономики, 2019. – 255 с.

8. Шпига П.С. Міжнародні комунікації: Конспект лекцій. – К.: Київський міжнародний університет, 2004. – 94 с.

References

1. Amelina S. Innovacijni procesy ta tekhnologiji v osviti koncepcija «navchannja vprodovzh zhyttja» u jevropejskomu vymiri. Rozvytok suchasnoj osvity: teorija, praktyka, innovacii: zb. materialiv II Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Kyjiv, 25–26 ljutogho 2016 r. – K. : Milenium, 2016. – 358 s. – S.5

2. Dubasenjuk O.A. Innovacii v suchasnij osviti // Innovacii v osviti: integhracija nauky i praktyky: zbirnyk naukovo-metodychnykh pracj / za zagh. red. O.A. Dubasenjuk. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I.Franka, 2014. – S. 12-28.

3. ZAKON UKRAJINY Pro vyshhu osvitu vid 01.07.2014 # 1556-VII http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html

4. Kobalj M.V. Osoblyvosti innovacijnoj kuljтуры suchasnogho ukrainskoghho suspiljstva «Teoretychni pytannja kuljтуры, osvity i vykhovannja» Zbirnyk naukovykh pracj, vyp. 45, KNLU, 2012 3 S 3–6

5. Fedorova I. I. Akademichna mobilnistj ukrajinsjkykh studentiv suchasnogho osvithnjogho prostoru visnyk NTUU «KPI». Filosofija. Psykhologhija. Pedagoghika. Vypusk 2'2012 – S. 139–144
6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 serpnja 2015 r. # 579 Pro zatverdzhennja Polozhennja pro porjadok realizaciji prava na akademichnu mobilnistj <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>
7. Taratuhina, Ju.V., Tsyganova, L.A., Tkalenko, D.E. Mezhhuljturnaja kommunykatsija v informatsyonnom obshhestve [Tekst]: ucheb. posobyje / Ju.V. Taratuhina, L.A. Tsyganova, D.E. Tkalenko; Nats. issled. un-t «Vysshaja shkola ekonomiki». – M.: Yzd. Dom Vysshej shkoly ekonomiki, 2019. – 255 s.
8. Shpygha P.S. Mizhnarodni komunikaciji: Konspekt lekcij. – K.: Kyjivsjkyj mizhnarodnyj universytet, 2004. – 94 s.

УДК 811.111-26
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-19

МАРТИНЮК О. В.
Хмельницький національний університет

РЕГІОНАЛЬНІ АНГЛОМОВНІ ДІАЛЕКТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто особливості розвитку та функціонування окремих регіональних англійських діалектів Великої Британії; досліджено вплив історичних та соціокультурних чинників на їх розвиток. Схарактеризовано основні фонетичні, граматичні та лексичні відмінності північноанглійського діалекту від загальноприйнятих норм англійської мови, які можуть ускладнювати процес сприйняття та інтерпретації мовного матеріалу у процесі перекладу.

Ключові слова: регіональний діалект, історичні чинники, соціокультурні чинники, фонетичні (граматичні, лексичні) особливості, Велика Британія.

MARTYNYUK O.
Khmelnitskyi National University

REGIONAL ENGLISH DIALECTS OF GREAT BRITAIN IN THE CONTEXT OF TRANSLATION RESEARCH

The article deals with the development and characteristic features of distinct regional English dialects in Great Britain. It has been suggested that the development of English dialects on the British Isles was influenced by many historical and socio-cultural factors. Contacts between tribes and communities of different genetic and cultural origins contributed to the linguistic exchange between them, during which lexical units came from one dialect to another, transformed and gained new meanings. Factors that significantly influenced and hybridized the English language include the colonization of territories, Christianization, the influence of the French language, which began with the conquest of England by the Norman invaders, borrowing words from Latin caused by the popularity of classical texts and concepts in the Renaissance period, formation of urban conglomerates, industrialization, innovation processes in society, etc.

Taking Northern English as an example of a distinct English dialect, we came to a conclusion that there are many linguistic features of a particular English dialect that can be difficult to interpret in the translation process. The most noticeable characteristic features of the dialect are its phonetic differences from generally accepted linguistic norms, but it is also worth taking into account the numerous lexical and individual grammatical peculiarities described in this paper. The prospect of further scientific research is translation of colloquial vocabulary and socio-cultural realities used in some regional English dialects.

Keywords: regional dialect, historical factors, socio-cultural factors, phonetic (grammatical, lexical) features, Great Britain.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Глобалізація суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, активізація економічної, освітньої, наукової та культурної інтеграції України до світової спільноти актуалізує роль англійської мови як мови-посередника, засобу спілкування і взаєморозуміння між суб'єктами глобалізаційних відносин. У процесі вивчення англійської мови для професійного спілкування та перекладацької діяльності важливо навчитися здійснювати комунікацію не винятково з «класичними» носіями мови, а й з представниками численних англійських регіональних діалектів. Володіння навичками розпізнавання основних фонетичних, граматичних та лексичних відмінностей окремого англійського регіонального діалекту від загальноприйнятих норм англійської мови дасть змогу долати труднощі сприйняття та інтерпретації мовного матеріалу у процесі професійної перекладацької діяльності. Розуміння соціокультурних особливостей носіїв регіонального англійського діалекту сприятиме ефективності комунікації та встановленню діалогу культур.

Аналіз досліджень та публікацій

Значна кількість науковців-лінгвістів беззаперечно вважають англійську мову глобальною. Соціолінгвістичні особливості розвитку англійської мови у світовому контексті ґрунтовно досліджуються зарубіжними (Я. Бломмарт, Г. Віддоусон, Д. Гредол, Е. Ерлінг, Б. Какру, Д. Кристал, Т. Макартур, А. Пеннікук, Ф. Сарджент, Р. Філіпсон та ін.) та вітчизняними (Б. Ажнюк, Н. Пелагеша, О. Хоменко та ін.) фахівцями.

Популярною у науковому світі є модель, запропонована Б. Какру, що демонструє класифікацію різновидів англійської мови у вигляді трьох концентричних кіл: 1) внутрішнього кола (Inner Circle), сформованого країнами, де англійська мова є рідною для переважної більшості населення; 2) зовнішнього кола (Outer Circle), представленого країнами, для яких англійська є офіційною (другою) мовою, використовується у галузях освіти, судочинства, на урядовому рівні тощо (Південна Африка, Індія та ін.); 3) колом, що розширюється (Expanding Circle), утвореного країнами, де вивчають англійську мову як іноземну [2].

Сучасний стан британських англомовних діалектів свідчить про те, що регіональні діалекти не піддаються повному впливу норми, і значно відрізняються від літературної мови. Ступінь цих розбіжностей залежить від історичного розвитку діалекту. Основна відмінність полягає у тому, що в діалектах часто зберігаються риси, які не збереглися у літературному стандарті.

Формулювання цілей статті

Метою нашого дослідження є характеристика особливостей розвитку та функціонування окремих регіональних англомовних діалектів Великої Британії на прикладі північноанглійського діалекту; визначення впливу історичних та соціокультурних чинників на розвиток фонетичних, граматичних та лексичних відмінностей регіонального діалекту від загальноприйнятих норм англійської мови, які можуть ускладнювати процес сприйняття та інтерпретації мовного матеріалу у процесі перекладу.

Виклад основного матеріалу

Жодна мова не виникає раптово, вона передається від одного покоління до іншого і, цілком ймовірно, змінюються у цьому процесі. Розвиток мови можна простежити назад у часі допоки існують письмові згадки, припустивши, що й до їх появи лінгвістичні процеси відбувалися приблизно таким же чином. Те ж саме стосується англійської мови. Початком її виникнення науковці вважають середину V століття нашої ери, коли германські племена завоювали Англію, принісши з собою західногерманські діалекти. Ці самі племена були нащадками носіїв прагерманської мови у Східній та Центральній Європі. Германські племена мали контакти з племенами і народами іншого генетичного і культурного походження. Окрім товарообміну, між ними існував й лінгвістичний обмін, під час якого лексичні одиниці потрапляли з одного діалекту в інший, видозмінювалися, інколи набирали нових значень.

Германські племена на континенті, наприклад, перейняли слова з латинської мови для позначення речей і понять, яких вони не мали чи знали, і які для них були пов'язані з культурними інноваціями та прогресом. До прикладу, технологічні новинки: *street* (вулиця), одиниці вимірювання: *mile* (миля) і *pound* (фунт), засоби задоволення та розваг: *wine* (вино). Контакт і обмін на рівні мови і спілкування відбуваються, коли люди різного походження збираються разом і взаємодіють між собою. Е. Шнайдер зазначає, що ще відносно недавно традиційна філологічна наука мала тенденцію применшувати або ігнорувати цей факт. Можливо, цьому причиною була націоналістична позиція, яка панувала в дев'ятнадцятому столітті, коли були створені найперші впливові «дискурсивно сконструйовані» описи історії англійської мови вченими, які здебільшого підкреслювали «чистоту» германського походження англійської мови [4, с. 63].

Отже, початком розвитку англійської мови вважається 449 рік нашої ери, коли кілька західногерманських племен, відомих як англи, сакси та юти, перейшли до Англії. За першими германськими загарбниками відбулися ще багато хвиль переселень, що призвели до підкорення корінного населення. Протягом наступних кількох століть переселенці заснували окремі регіональні королівства, які пізніше в IX-X століттях були об'єднані під керівництвом короля Альфреда та його наступників. На острові вони зіткнулися з кельтами, іншим індоєвропейським, але негерманським племенем, які жили там протягом кількох століть. Самі кельти зазнали культурного впливу інших ранніх контактів (і, ймовірно, лінгвістичного, однак немає достовірних свідчень цього). Сюди віднесемо вплив Римської імперії, провінцією якої частина острова Велика Британія (так звана Римська Британія), була більше трьох століть (43-409 рр.). На півночі, як свідчать історичні джерела, у той час проживали «дикі» племена, відомі як пікти та скоти, які чинили напади на Римську Британію. Ще раніше у часі на Британських островах, ймовірно, жили інші етнічні групи, про які майже нічого не відомо, однак саме вони вважаються будівельниками Стоунхенджу.

Коли кельти були завойовані англосаксонами, багато з них були відкинуті назад до так званої «кельтської країни» на заході та півночі. Кельтські мови все ще можна почути в Уельсі, на північному заході Шотландії та Ірландії, до недавнього часу вони також існували у Корнуоллі та на острові Мен. Швидше за все, частина кельтів все ж залишилися на своїй території і були культурно та мовно асимільовані. На сьогодні предметом наукових дебатів залишається той факт, чи вплинув ранній період колонізації та гібридизації на англосаксонську (пізніше так звану староанглійську) мову і чи спричинив її модифікацію. У традиційних «пуристичних» наукових працях стверджувалось, що за винятком кількох топонімів, кельтський контакт не залишив жодних слідів в англійській мові [4, с. 65].

Проте останніми роками мовознавці припустили, що, подібно до нинішніх контактних процесів, асиміляція кельтів та англосаксонський контакт з їхньою мовою, ймовірно, таки залишили сліди в англійській мові. Наприклад, у деяких її основних граматичних властивостях – ранній випадок «структурної нативізації» в контактному середовищі. П. Лоуен визначає поняття «нативізація» як процес, за допомогою якого при фактичній відсутності її носіїв мова зазнає нових фонологічних, морфологічних, синтаксичних, семантичних і стилістичних змін, і набуває нових носіїв мови [3].

У VIII-IX століттях з'явилися надійні документовані свідчення про староанглійську мову, саме цей період вважається періодом її розквіту. Однак, це не була чиста, «велична», усталена германська мова без впливу будь-яких зовнішніх чинників, якою її можна знайти в епічних поемах та біблійних текстах. По-перше, припущення щодо однорідності староанглійської мови насправді не відповідає реальності.

Спрошеність уявлень про неї підтверджується тим фактом, що більшість наявних записів староанглійською мовою збереглися з одного її діалекту – західно-саксонського. Насправді існувало безліч діалектів, про які мало відомо, оскільки ними розмовляли селяни, жінки-робітниці, воїни – люди, чий висловлювання не залишили жодних письмових згадок.

По-друге, існували важливі зовнішні чинники, які суттєво вплинули на мову та гібридизували її. Одним з таких чинників була християнізація, яка поширювалася з самого кінця VI століття як з півдня під час місіонерського руху, організованого Римом, так і з півночі через ревність шотландських та ірландських ченців, які поширювали свою віру. Завдяки цьому у ранньоанглійській мові з'явилися лексичні запозичення з латинської, церковної мови. Разом з тим відбулася трансформація старих мовних звичок, наприклад, слова, які тривалий час уживалися як *God (Бог)*, *heaven (небеса)*, або *sin (гріх)*, набули радикально нових значень, сформованих новими культурними контекстами.

У VIII та IX століттях данці та вікінги спочатку здійснили набіг, а потім вторглися на острів, і зрештою за так званим Ведморським договором 878 року отримали дозвіл оселитися в частині країни та частково зберегти свій спосіб життя. Вони розмовляли давньоскандинавською мовою, частково спорідненою зі староанглійською (за походженням вона північна, а не західна германська). Тісний контакт між двома народами після того, як скандинави остаточно влаштувалися, спричинив нову хвилю мовних контактів, що супроводжувалися впливом зовнішніх чинників. Це спричинило інтенсивні лексичні запозичення, включаючи повсякденний лексикон, як-от *call (кликати)*, *cast (кидати)*, *take (брати)* або *egg (яйце)* та окремі істотні граматичні зміни. Найбільш помітним фактом, що свідчить про інтенсивність контакту, є прийняття староанглійською мовою функціональних слів, як-от займенник *they (вони)*. Більше того, цілком імовірно, що носії давньоанглійської мови у розмові зі скандинавами інколи пропускали закінчення слів, адже закінчення в обох мовах відрізнялися одне від одного і викликали мовленнєві труднощі. Більшість основ слів, навпаки, були подібними, взаємно впізнаваними і, відповідно, – комунікативно кориснішими.

У 1066 році Англія була завойована загарбниками з Нормандії, які розмовляли на північному французькому діалекті. Варто зазначити, що сам цей діалект також був продуктом гібридизації та мовного зсуву. Як випливає з назви, загарбники походили від норманів, які проживали у Франції лише близько 150 років, але повністю там асимілювалися. Так чи інакше, за короткий проміжок часу вони зайняли всі владні позиції в суспільстві, і протягом кількох століть їхній англо-нормандський діалект широко використовувався в Англії як мова правлячого класу, часто єдина. Звернімо увагу на той факт, що протягом цих століть англійська мова значною мірою перебувала у тій же ситуації, яку вона спричинила для багатьох мов корінних народів століттями пізніше під час колонізації. Вона зазнала того самого процесу змішування, хоча з зовнішніх політичних причин врешті-решт стала мовою Англії.

Зазначимо, що лінгвістичні трансформації у випадку англійської мови значним чином відрізнялися від лінгвістичних змін у мовах корінних народів. Словниковий запас англійської мови був надзвичайно розширений під впливом французької мови, настільки, що сучасні англійські слова вважаються наполовину германськими і наполовину романськими за своїм характером. Більшість з цих слів, як-от *saint (святий)*, *royal (королівський)*, *deep (глибокий)* або *pleasure (задоволення)*, взагалі важко виокремити як запозичення. Зауважимо, що французький вплив відчутний не лише на лексичному рівні. Подібно до процесу «структурної нативізації» в колоніальний період спостерігається вплив і на фонетичному рівні. Наприклад, середній приголосний у слові *pleasure – /z/ – звук, який характеризував французьку мову, але не існував в англійській, став новою фонемою англійської мови. На граматичному рівні, в англійській мові присутні конструкції, характерні для французької мови. Сюди відносять:*

- порівняння прикметників за допомогою окремого слова *more/most (більш/найбільш)*, подібно до французького *plus*;
- використання займенника множини *you (ви)* для звернення до осіб, подібно до французького *vous*;
- використання займенників *who (хто)* чи *which (котрий)* у відносних реченнях, на зразок французького *qui*.

Поступова інтеграція компонента французької лексики в середньоанглійську мову також опосередковано підвищила сприйнятливості англомовної спільноти до іншомовних запозичень. Крім окремих лексичних одиниць з інших європейських мов, наприкінці Середньовіччя відбувалося запозичення слів з латинської мови, оскільки через культурну хвилю під назвою Відродження увійшли у моду класичні тексти та концепції. Через переклади стародавніх текстів до англійської мови увійшли слова на зразок *expect (очікувати)*, *habitual (звичний)*, *dedicate (присвячувати)*, *disrespect (неповага)* або *illustrate (ілюструвати)*. Вони повністю інтегрувалися, втративши ознаки іншомовності, тоді як багато інших лексичних одиниць залишилися рідковживаними в англійській мові. Колоніальна експансія збагатила не лише нові різновиди англійської мови словами з корінних мов, а й «основну» англійську мову на територіях її поширення. Такі слова як *barbecue (барбекю)*, *moccasin (мокасін)*, *bungalow (бунгало)*, *taboo (табу)* або *boomerang (бумеранг)* повністю інтегровані в міжнародне «ядро» англійської лексики, навіть якщо багато з них залишаються семантично прив'язаними до свого оригінального культурного контексту.

Ідея колонізації, яка, на думку Е. Шнайдера, є центральною для розвитку британського різновиду англійської мови, сприяє розумінню особливостей «неанглійських» різновидів англійської мови на Британських островах. Шотландія залишалася, по суті, кельтською територією протягом усього Середньовіччя. Вона ще й досі має гаельську мову, якою розмовляють на віддалених територіях, навіть якщо англійська мова у формі північних діалектів проникла в південно-східну Шотландію ще в період староанглійської мови, а пізніше поширилася далі. У XVI столітті шотландська рівнинна мова (скотс) була окремою мовою з багатою літературною традицією. Однак, після Союзу з Англією в 1707 році вона поступово поступилася місцем англійській, хоча шотландський діалект зберігає свої характерні ознаки. Так само в Уельсі та в Ірландії англійська мова вводилася повільно і хвилеподібно, поступово і в різному обсязі замінюючи рідні кельтські мови (валлійську та ірландську) у різних регіонах. На сьогоднішній день ця заміна ще не завершилася. Окремі науковці стверджують, що існують відмінні кельтські різновиди англійської мови – діалекти, які виникли на цих ранніх етапах колоніальної експансії і зазнали впливу кельтського субстрату [4, с. 67].

У самій Англії мова демонструє значну кількість регіональних варіацій. Англію зазвичай поділяють на діалектні регіони, які приблизно відповідають моделям поселення англосаксонських племен. Причому основними регіонами є південний захід, південний схід, захід і центральний схід, а також північ [5; 6]. Відображаючи демографічні та соціально-політичні зміни двадцятого століття, мовний ландшафт Англії значно змінився за останні кілька поколінь. Старше покоління сільських жителів розмовляло на так званих «традиційних діалектах», які зараз є сильно рецесивними. Але з'явилися нові регіональні відмінності, а так звані «сучасні діалекти» все ще демонструють регіональні мовні розмежування.

Міські конгломерати створили чіткі й добре відомі стереотипні діалекти, як-от скаус у Ліверпулі чи джорді в Ньюкаслі, а великі міста все ще залишаються центрами мовних варіацій та інновацій [1]. Велика кількість іммігрантів із колишніх колоній, зокрема з Південної Азії та Карибського басейну, обрали Велику Британію, а їхня мовна інтеграція породила нові різновиди англійської мови на їхніх батьківщинах. І, звичайно, ця мінлива ситуація також сильно вплинула на давні англосаксонські традиції. Наприклад, кокні (традиційний лондонський діалект) сьогодні зникає. Його місце займає, принаймні серед міських підлітків, суміш традиційних елементів кокні з мовними формами молодих іммігрантів.

Вище в соціальному континуумі, у формах мовлення середнього та вищого класу, теж відбуваються певні трансформаційні процеси. Регіональні моделі мовлення сьогодні прийняті в багатьох публічних контекстах, до прикладу у ЗМІ, чого не було ще кілька десятиліть тому. Вважається, що «естуарна англійська мова» (Estuary English), суміш англійської літературної вимови (Received Pronunciation), окремих особливостей кокні та південно-східного діалекту, поступово замінює англійську літературну вимову, точніше її консервативний варіант.

Таким чином, навіть британська англійська мова, яку часто розглядають як «ідеальний» модельний різновид, далека від чистоти і виникла як продукт колонізації, культурної адаптації та гібридизації. Відмінності між регіональними та соціальними діалектами величезні, і багато місцевих діалектів важко зрозуміти сторонньому.

Розглянемо більш детально діалект, який використовують у Північній Англії. «Північ» в Англії – це насамперед культурне поняття, і його діалектне мовлення значною мірою сприяє самобутності регіону. Саме поняття також далеко не однорідне. У його основі лежить сільський компонент: Північ асоціюється з фермерством, пасовищами та красивими ландшафтами в Озерному краї (Lake District) чи в районі Йоркшир-Мурс (Yorkshire Moors), а прототипами північних жителів здавна були селяни Ланкаширу та рибалки Уїтбі.

Однак Північна Англія ніколи не була ідиличною, вона завжди мала свої суворі риси. Це регіон, що характеризується видобутком корисних копалин, ранньою індустріалізацією і, як наслідок, урбанізацією, важкою працею та бідністю. Певним чином регіональна культура поєднує свої міцні історичні корені, гордість за свій регіон із відчуттям маргіналізації з точки зору центру політичної влади – Лондона. Це саме відчуття двозначності характеризує і мовлення регіону. Як і до багатьох чітко визначених діалектів, ставлення до північної англійської мови різниться. Ззовні вона значно стигматизована і, за словами К. Уельс, здається «провінційною», «робітничою» і «незграбною» [7, с. 4]. Однак соціолінгвісти вважають, що для її носіїв вона є джерелом гордості та престижу.

Як і багато культурно визначених регіонів, Північна Англія не має чіткої лінгвістичної лінії розмежування. Цікаво, що, незважаючи на явні асоціації з низьким престижем, деякі характерні для північної вимови особливості впродовж минулого століття переміщалися далі на південь.

Історично єдність регіону сягає корінням англосаксонського королівства Нортумбрія. Мовні особливості північного діалекту також можна простежити у контексті колонізації та змішання мов. Це регіон, де мовний вплив скандинавських поселенців був найсильнішим. Отже, топоніми та запозичені слова скандинавського походження майже виключно зосереджені в цьому регіоні та на північ від нього. Було виявлено тисячі таких слів, регіональних пережитків ранніх запозичень вікінгів, наприклад: *garth* (двіп), *laik* (грату), *farmstead* (ферма, господарство) і *aye* (так) [7, с. 55].

Як і в інших випадках інтенсивного соціального контакту через мовні кордони, скандинавський вплив залишив свій відбиток на окремих граматичних явищах. Займенник третьої особи множини *they*

(вони), а також похідні від нього *them* (ix) та *their* (ixnii), з'явилися тут і поступово замінили відповідні давньоанглійські форми *hie* та *hem*, поширюючись на південну англійську протягом усього середньоанглійського періоду. Цікаво, що багато характерних особливостей сучасної англійської мови виникли на Півночі Англії. Такі з них як втрата граматичного роду або відмінкових закінчень в іменниках, використання дієслівного закінчення -s спочатку з'явилися в цьому регіоні, а вже звідти поширилися на південь. Соціальний процес, який, ймовірно, спричинив ці зміни, – великомасштабна міграція жителів Півночі на Південь наприкінці Середньовіччя задля задоволення попиту на робочу силу, викликаного депопуляцією через пандемію чуми, а також соціально-політичними процесами.

Північноанглійський діалект досить консервативний в багатьох аспектах. Наприклад, деякі монофтонгальні довгі голосні в таких словах як *mouse* (римується з сучасним *shoes*), *time* (звучить як *team*), є прикладами середньоанглійської вимови, яка на півдні (а отже, і в стандартній англійській вимові) була змінена у ранній період розвитку сучасної англійської мови (так званий «великий зсув голосних»). Іншою характерною північною формою, яка збереглася з середньоанглійського періоду, є коротка /ʊ/ у словах, які у південному діалекті вимовляються через /ʌ/, наприклад *blood* або *but*, а на півночі римуються з *foot* або *put*.

Розглянемо інші особливості північноанглійського діалекту. Одна з найпоширеніших і найпомітніших ознак стоїть на межі між лексикою, граматикую та фонологією, мова йде про скорочення артикля. Дуже типовим для північної англійської мови є те, що означений артикль *the* зводиться до *t'*, як у *t'chair*, *t'shop*, *t'doorar*.

Фонетичні особливості, безсумнівно, найбільш помітні. Характерний північний /ʊ/ замість /ʌ/ можна почути у *cut* (*різати*), *shut* (*закривати*), *sumbdy* (*хтось*) тощо. Звук /a:/, який в інших різновидах англійської мови є довгим, на півночі короткий /a/, як-то у словах *passed* (*пройшов*), *fast* (*швидкий*). Дифтонги часто вимовляються як монофтонги: голосні /o:/ в *goa* (*go – йти*), *noasy* (*noisy – шумний*), *groan* (*стогін*); /e:/ в *face* (*обличчя*), *sem* (*came – прийшов*) та /i:/ у *freetnin* (*frightening – страшний*).

Трапляються протилежні фонетичні явища, коли стандартні монофтонги вимовляються як дифтонги, наприклад, /iə/ у словах *leean* (*lean – нахилитися*) і *feeat* (*feet – ступні*), що також є характерною ознакою консервативності північноанглійського діалекту. Дифтонг /aʊ/ вимовляється як довгий низький монофтонг /u:/ у словах *ahnt* (*out – зовні*), *mahth* (*mouth – рот*) або *rahnd* (*round – круглий*).

У таких словах, як *granddad* (дідусь) або *back* (спина), голосний є низьким /a/, а не підвищеним /æ/. Початковий приголосний h- часто пропускається, тому *'is* означає *his*, *'air* – *hair*, так само з *'ere* (*here*), *'ardly* (*hardly*) тощо. На Півночі ця вимова є типовою для чоловіків робітничого класу та деяких субрегіонів.

У позиції після голосного /l/ вокалізується, як у *owd* (*old – старий*), *od* (*hold – утримувати*). Як і в багатьох діалектах, кінцевий велярний носовий /ŋ/, представлений на письмі як -ng, вимовляється в альвеолярному положенні як /n/: *evvin* (*having – маючи*), *expectin* (*expecting – очікуючи*) тощо. Кінцеві приголосні часто пропускаються, як у *i'* (*in – в*), *wi'* (*with – з*). Усередині слова скупчення приголосних можуть спрощуватись, як у *assed* (*asked – запитав*) або *cannle* (*candle – свічка*).

Деякі частини регіону, зокрема ті, що знаходяться поблизу шотландського кордону на крайній півночі, а також частини регіону Ланкашир і Нортумбрія використовують ротичний (rhotic) діалект, у якому звук /r/ вимовляється у таких словах як *chair* (*крісло*), *hair* (*волосся*), інші – неротичний (non-rhotic).

Проаналізуємо окремі діалектні граматичні явища. Дієслівний суфікс -s, який обмежується третьою особою однини в стандартній англійській мові, вільно зустрічається і в інших граматичних особах: *Ah sez* (*I say – я кажу*), *the knaws* (*you know – ти знаєш*). І в історичному, і в регіональному плані це характерна північна риса. Зв'язкова форма *were* (як у стверджувальній, так і в заперечній формах) зустрічається там, де мала би бути форма *was*: *Freddie wor sat, it wernt, Ah wor, 'e wor*.

Зберігся тут і старий займенник другої особи однини *thou/thee* (*ти*), замінений у «стандартній» мові формою множини *you*: *tha/ta, thee/thi*. Присвійна форма *my* (*мій*) має вигляд *mi*, як-от у *mi Mam*. До того ж, як і в багатьох розмовних формах англійської мови, у цьому діалекті вживаються подвійні заперечення: *it wernt no surprize* (*це не дивно*).

Північноанглійській мові притаманна діалектна лексика, зокрема *lads* (чоловіки, хлопчики), *aye* (так), *owt* (будь-хто), *sarped* (здивований) та *outen* (з). Зазвичай діалект характеризується невеликою кількістю помітних ознак, які часто дають змогу визначити походження мовця. Але крім цього є багато спільних з іншими діалектами або «стандартним» варіантом англійської мови особливостей. Наприклад, вимова слів *face* (*обличчя*) або *o(l)d* (*старий*), подвійне заперечення, або присвійний займенник *mi* (*мій*) [4, с. 73-75].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, розвиток англійських діалектів на Британських островах відбувався під впливом багатьох історичних та соціокультурних чинників. Контакти між племенами і народами різного генетичного і культурного походження сприяли лінгвістичному обміну між ними, під час якого лексичні одиниці потрапляли з одного діалекту в інший, видозмінювалися, набирали нових значень. До чинників, які суттєво вплинули на англійську мову та гібридизували її, варто віднести колонізацію територій, християнізацію, вплив французької мови, що розпочався з 1066 р. із завоюванням Англії нормандськими загарбниками,

запозичення слів з латинської мови, спричинене популярністю класичних текстів та концепцій в епоху Відродження, утворення міських конгломератів, індустріалізацію, інноваційні процеси у суспільстві тощо.

На прикладі північноанглійського діалекту ми дійшли висновку, які саме особливості того чи іншого англомовного діалекту можуть становити труднощі інтерпретації мовного матеріалу у процесі перекладу. Найбільш помітними характерними ознаками діалекту є його фонетичні відмінності від загальноприйнятих мовних норм, однак так само варто взяти до уваги й численні лексичні та окремі граматичні особливості.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні особливостей перекладу побутової лексики та соціокультурних реалій в окремих англомовних регіональних діалектах.

Література

1. Folkes P., Docherty G. *Urban Voices: Accent Studies in the British Isles*. London: Arnold, 1999. 313 p.
2. Kachru B. *World Englishes: approaches, issues and resources*. *Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. Volume 25. Issue 1. P. 1–14. URL : www.cambridge.org/core/journals/language-teaching (дата звернення 19.10.2021).
3. Lowenberg P. H. *Non-Native Varieties of English: Nativization, Norms, and Implications*. *Studies in Second Language Acquisition*, 1986. Volume 8 (1). P. 1–18.
4. Schneider E. W. *English Around the World*. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 189-206.
5. Trudgill P. *The Dialects of England*. Cambridge, MA: Blackwell, 1990. 154 p.
6. Trudgill P. *New-Dialect Formation: The Inevitability of Colonial Englishes*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004. 180 p.
7. Wales K. *Northern English: A Social and Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 257 p.

References

1. Folkes P., Docherty G. *Urban Voices: Accent Studies in the British Isles*. London: Arnold, 1999. 313 p.
2. Kachru B. *World Englishes: approaches, issues and resources*. *Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. Volume 25. Issue 1. P. 1–14. URL : www.cambridge.org/core/journals/language-teaching (data zvernennja 19.10.2021).
3. Lowenberg P. H. *Non-Native Varieties of English: Nativization, Norms, and Implications*. *Studies in Second Language Acquisition*, 1986. Volume 8 (1). P. 1–18.
4. Schneider E. W. *English Around the World*. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 189-206.
5. Trudgill P. *The Dialects of England*. Cambridge, MA: Blackwell, 1990. 154 p.
6. Trudgill P. *New-Dialect Formation: The Inevitability of Colonial Englishes*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004. 180 p.
7. Wales K. *Northern English: A Social and Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 257 p.

УДК 811.131.1'42
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-20

ОКСАК Г. Л.
Київський національний лінгвістичний університет

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОДІЇ ЧИТАЧА ТА ТЕКСТУ В ТЕОРІЇ У. ЕКО

У статті розглянута теорія інтерпретації У. Еко. Зокрема проаналізовано роль читача, яка досліджується у роботах У. Еко: «Роль читача» (1979), «Межі тлумачення» (1990). Увагу зосереджено на досвіді інтерпретативного акту художнього тексту з точки зору її впливу на читача. Визначено залежний взаємозв'язок інтерпретації від контексту та змісту і форми художнього твору, авторського задуму. Теорія текстової співпраці У. Еко надає читачеві істотну роль у процесі створення сенсу. Текст створює модель читача, що здатний актуалізувати різноманітні змістові структури, щоб декодувати можливі світи нарративу. Читач заповнює численні прогалини в тексті, ніколи не є повністю явним, використовуючи будь-що від простого лінгвістичного висновку до більш складного дедуктивного міркування, яке стосується всього тексту.

Ключові слова: теорія, читач, образ читача, інтерпретація тексту, текст, автор.

OKSAK H.
Kyiv national linguistic university

INTERPRETATION AS AN INSTRUMENT OF INTERACTION READER AND TEXT IN THE THEORY OF U. ECO

The article examines the theory of interpretation of U. Eco. In particular, the role of the reader, which is studied in the works of U. Eco: "The role of the reader" (1984), "I limiti dell'interpretazione" (1990) is analyzed. Specific attention is focused on the experience of interpreting a literary text in terms of its impact on the reader. Transformation of the theory of semiotics made by U. Eco in the direction of cooperation with text analysis that opens the way to the necessity of the existence of the text and the reader as a whole. The dependence of interpretation on the context and content and form of a literary work, the author's idea is determined. U. Eco's theory of textual cooperation gives the reader a significant role in the process of creating meaning. A necessary parameter for updating the content of the text is the reader's reading experience and understanding of the context. The text creates a reader model that is able to actualize a variety of semantic structures to decode possible worlds of contemporary literary narratives. However, U. Eco emphasizes that the text is a source of interpretations, but it is impossible to interpret the text in any way. The reader fills numerous gaps in the text, never fully explicit, using anything from a simple linguistic conclusion to a more complex deductive reasoning that pertains to the entire text. U. Eco as a writer of the postmodern era, due to the transformation of his theories and concepts, comes to the conclusion that the text and reads are an inseparable pair. The model of interpretation of U. Eco is synchronously traced in the process of reading and is always ready to help the reader, especially the uninitiated to orient in the text and text structures. According to U. Eco, all possible interpretations that the reader can comprehend are available in advance in the text.

Key words: theory, reader, image of the reader, text interaction, text, author.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Зв'язок між текстом та читачем нерозривно прослідковується на перетині критичної теорії, основою для якої слугує семіотика, в галузі гуманітарних наук та перекладознавства зокрема. Зацікавленість прийомом інтерпретації актуалізується в ХХ столітті у зв'язку з інтерпретацією художніх текстів в контексті міжкультурного діалогу. Зміна статусу інтерпретації в сучасному науковому мисленні й у філологічних науках дала привід У. Еко синтезувати дві основні моделі які важливі для інтерпретативного акту, а саме цими моделями є текст та читач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Наприкінці ХІХ- початку ХХ століть теорія комунікації з текстом зазнає істотних змін внаслідок зміни адресата і його кодів. Американський філософ Ч. Пірс розглядає інтерпретацію у рамках загальної теорії комунікації, зв'язує її з семіотикою та семіотичним аналізом, специфікою текстів як знакових систем тобто з семіозисом. Французький філософ Ж. Дерріда розробив теоретичні і методологічні основи відношення до тексту та до його інтерпретації, сформулював основні підходи і поняття які дозволяють описувати і пізнавати світ в якості тексту: письмо, граматиологія, розрізнення. Фундаментальними дослідженнями семіотичної теорії традиційно вважають праці У. Еко, Ю. Лотмана, Ю. Крістевої, Ч. Пірса, М. Бахтіна, А. Греймаса.

Формулювання цілей статті

Мега дослідження – дослідити концепцію інтерпретації Умберто Еко із залученням пари текст/читач. Зосередити увагу на ключовій ролі читача в інтерпретаційному акті в концепції У. Еко. Розкрити витоки породження смислу в процесі гри мовних форм, записаного слова, граматичних структур. Розглянути спробу синтезу У. Еко двох основних моделей, які важливі для інтерпретативного акту, а саме цими моделями є текст та читач.

Виклад основного матеріалу

Інтерпретація залишається в центрі уваги роздумів Еко у таких роботах, як «Читач у грі», «Роль читача» (1979), «Межі тлумачення» (1990), «Шість прогулянок літературним лісом» (1994).

У. Еко пропонує застосування єдиного семіотичного підходу до всіх явищ комунікації та до різних форм мистецтва, з особливою увагою до літератури та образотворчого мистецтва, не забуваючи при цьому ситуацій повсякденного спілкування.

Концепція інтерпретації виникає у межах загальної теорії комунікації та пов'язана з семіотичним аналізом, специфікою тексту як знакової системи. Еко приймає точку зору Пірса щодо семіозису як потоку інтерпретантів, але поняття семантичної моделі розробляє особисту.

Вчений постійно вдосконалює власну теорію, він робить спробу трансформувати свої погляди. Не лише проблема читачької рецепції цікавить У. Еко, художній текст на його думку включає в себе взаємовідносини автора і читача. У 1990 році світ побачив «Межі тлумачення», де Еко розмежовує істинне і хибне прочитання (розуміння) тексту.

Сучасна дослідниця І.Пеццінні, в своїй статті «Нічого немає більш відкритого ніж закритий текст», розвиває численні «пристрасні» значення, що мають на увазі в кожному акті читання. Тексти мають потенційну силу викликати захоплення у читача за допомогою різних текстових стратегій, які, в свою чергу, дозволяють читачеві емоційно або «пристрасно» брати участь в оповіданні і, більш того, розділяти емоції персонажів.

Інтерпретативна модель, розроблена У. Еко, функціонує поряд зі звичайним процесом читання, вона підкреслює і розвиває те, як читач втягується і «захоплюється» текстом як ключовим елементом процесу співпраці.

У своїй роботі «Межі тлумачення» (1990) Еко не зосереджує увагу на тексті як об'єкті аналізу, а скоріше аналізує інтерпретаційний акт із залученням пари текст/читач. Цей вибір передбачає прийняття теорії Ч. Пірса, згідно з якою зміст тексту залежить від того які впливи створює текст на розум, або поведінку читача.

Еко припускає, що для того, щоб зрозуміти, як працює текст, треба виходити з досвіду читання, який він породжує або здатний генерувати, застосовувати аналітичне мислення. На нашу думку, для того щоб зрозуміти смисл текстів У. Еко читач повинен відмовитися від намагання захопити найглибшу структуру тексту незалежно від його власних інтерпретаційних дій. Вбачається сумнівним нехтування постагтю автора, не виключається врахування авторських коментарів.

У. Еко не приймає можливість інтерпретації Ж. Дерріди породжувати неконтрольований потік прочитань «...текст даючи посилання на інші тексти, ніколи не залишається тим самим текстом. Він завжди є відкритим, потенційно відкритим до безкінечності, ніколи не замикається в собі або в своїх межах...текст ніколи не є тим що ми називаємо річчю у собі» [1, с. 35-36]. Надає аргументи щодо теорії впливу читача на процес формування смислу.

Рух у напрямку надмірно різкого поступу до читача призводить до висновку, що значення тексту виявляється виключно у можливих прочитаннях самого тексту. Еко полемізує з теорією Ж. Дерріди, спростовуючи уявлення про необмежену свободу тлумача і захищаючи права тексту від непропорційних претензій читача. Він стверджує, що кожен учасник інтерпретаційного акту відіграє особливу роль у породженні сенсу. За словами Еко: «Читач – є комплексом сприятливих умов (визначаються в кожному конкретному випадку самим текстом), які мають бути виконані, для того щоб текст повністю актуалізував свій потенційний зміст» [7, с. 27].

Концепція «інтерпретаційної співпраці», яка широко обговорювалася Еко в «Читач у грі» (1979) декларує, що «... подібний спосіб інтерпретації художнього тексту може призвести виключно до хибної інтерпретації, коли інтерпретатор довільним чином приписує тексту свої власні суб'єктивні смисли» [2, с. 42].

Текст не дозволяє інтерпретувати себе всіяко, але він є параметром його можливих інтерпретацій «...кожний акт читання являє собою складну транзакцію між компетенцією читача (читацьким знанням про світ) та тою компетенцією яку постулює текст, щоб бути розтлумаченим самим «економічним» чином – так щоб інтерпретація будувалась на максимальному розумінні написаного і підтримувалась контекстом. Зразковий читач не є тотожним читачеві емпіричному. Читач емпіричний – це ви, я, будь хто, хто взявся за прочитання тексту. Емпіричні читачі інтерпретують текст по різному: не існує закону який би вказав емпіричним читачам, як саме читати, оскільки вони частіше використовують текст як провідник для власних почуттів, які зародилися поза текстом або випадково навіяні текстом» [6, с. 51-52].

Витоки теорії інтерпретаційної співпраці У. Еко базуються на ідеї, що текст є (семантично) неповним без активної участі читача, і де заповнює порожні місця сам текст. Вважаємо, що прийняття інтерпретацій тексту зобов'язує враховувати сприйняте з інформацією яку містить текст. Як правило, текст дає читачеві можливості для інтерпретаційного руху. Однак, навіть у самих крайніх випадках текст завжди залишається на задньому плані для створення уяви щодо його інтерпретацій, а автономія, надана читачеві, нагадує скоріше систему випробування, а не повну свободу пересування. Емпіричні читачі можуть робити

все, що їм заманеться, і ігнорувати всі підказки, які надає текст, щоб продемонструвати, якого прочитання текст очікує від читача.

З розвитком і трансформацією своїх теорій та концепцій У. Еко стверджує, що інколи межі тлумачення перевищуються, що часом призводить до несподіваних наслідків – руйнівних. «Читач не може використовувати текст як йому заманеться, але виключно так, як сам текст хоче бути використаним» [7, с. 21].

Питання про те, які критерії дозволяють розрізнити тлумачення та використання тексту, залишається відкритим. Враховуючи, що сенс завжди є результатом зустрічі між текстом і читачем, і що кожен читач уявляє текст по-різному, будується образ «зразкового» читача.

У теорії семіотики Умберто Еко поняття тексту та інтерпретації тісно переплітаються: неможливо визначити одне без посилання на інше. Здається цілком очевидним, що якщо є тлумачення, то має бути що тлумачити. Це є щось схоже на текст, що на думку У. Еко збігається з твердженням Ч. Пірса «...те, що означає щось для когось у якійсь мірі чи якості» [5, с. 228].

У. Еко припускає, що інтерпретаційні можливості тексту певною мірою вбудовані в сам текст. Отже, текст стає матрицею всіх можливих прочитань: «... текст є продуктом, інтерпретаційний результат якого повинен бути частиною його власного генеративного механізму» [3, с. 54].

У відповідь для тих, хто ідентифікує читача як єдиного виробника та судить про значення тексту, Еко знову розвиває протиставлення між інтерпретацією та використанням тексту, про що він говорить у «Ролі читача». «...виключно сам текст, саме такий як він є, каже нам про те, якого читача він передбачає. Чіткість текстового замислу («проекту») створює свободу для читача даного тексту. Якщо існує «наслода текстом» то вона може бути пробуджена і досліджена лише за допомогою тексту який сам прокладає всі шляхи до «успішного» прочитання (скільки б читань не було і в якій би мірі вони б не були визначені задалегідь)» [4, с. 14].

У. Еко, який хоче перевести спекулятивний рівень (тобто філософські питання, поставлені теорією загальної семіотики) у взаємодію з прикладним рівнем (текстовий аналіз), звертається до іншої галузі семіотичних досліджень, а саме до семіології Ф. де Сосюра та Л. Ельмслева, щоб завершити своє визначення тексту. З цієї точки зору текст розглядається як дискурсивна конфігурація, чій смислові стрижні можна досліджувати на різних структурних рівнях. Однак погляди У. Еко відрізняються від більшості структуралістів тим, що він вважає ці рівні вже завантаженими інтерпретацією ще до того, як аналітик їх висвітлить. В «Ролі читача» він обговорює «рівні можливої абстракції, на яких може проходити спільна діяльність» [4, с. 14-15], де співпраця передбачає неподільну пару, утворену текстом та інтерпретатором.

«...вести читача певною доріжкою, прорахованими ефектами викликаючи у нього в потрібному місці і в потрібний момент співчуття або страх, захват або пригнічення. Кожний епізод «історії» повинен пробуджувати саме те очікування, яке буде виправданим подальшим її рухом» [7, с. 19].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що теорія ролі читача за У. Еко доводить – твір мистецтва є завершеною і замкнутою формою у своїй унікальності як збалансоване органічне ціле, і в той же час являє собою відкритий продукт через його сприйнятливість до незліченної кількості різних інтерпретацій, які не впливають на його непередану специфіку. Активна роль читача залежить від пропорції до того, наскільки широко або вузько задумується сам текст. Читач є комплексом умов для того щоб текст повністю актуалізував свій потенційний зміст.

Література

1. Derrida J. Dissemination. – Chicago: University of Chicago Press, and London : The Athlone Press. – /Transl. By B.Johnson/ - 1981.
2. Eco, U. (1990) Unlimited Semiosis and Drift: Pragmaticism vs. «Pragmatism» // The Limits of Interpretation (Advances in Semiotics). Bloomington ; Indianapolis : Indiana University Press. P. 22–43.
3. Eco, U. 1979 Lector in fabula, Milano, Bompiani. P.256.
4. Eco, U. 1984, The Role of the Reader, Bloomington, Indiana University Press.p.288.
5. Peirce, C. S.1931–1966. The collected papers of Charles S. Peirce, 8 vols., C., HartshorneP., Weiss & A. W., Burks (eds.). Cambridge: Harvard University Press.
6. Эко У. Откровения молодого романиста. М., 2013. 320 с. (51-52)
7. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста. СПб., 2007. 502 с.

References

1. Derrida J. Dissemination. – Chicago: University of Chicago Press, and London : The Athlone Press. – /Transl. By B.Johnson/ - 1981.
2. Eco, U. (1990) Unlimited Semiosis and Drift: Pragmaticism vs. «Pragmatism» // The Limits of Interpretation (Advances in Semiotics). Bloomington ; Indianapolis : Indiana University Press. P. 22–43.
3. Eco, U. 1979 Lector in fabula, Milano, Bompiani. P.256.
4. Eco, U. 1984, The Role of the Reader, Bloomington, Indiana University Press. p.288.
5. Peirce, C. S.1931–1966. The collected papers of Charles S. Peirce, 8 vols., C., HartshorneP., Weiss & A. W., Burks (eds.). Cambridge: Harvard University Press.
6. Эко У. Откровения молодого романиста. М. 2013. 320 S. (51-52)
7. Эко U. Rol chitatelya. Issledovaniya po semiotike teksta. SPb., 2007. 502 S.

УДК: 81-11

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-21

ОЛЕНЯК М. Я.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ОБРАЗНОГО ПОРІВНЯННЯ: ДОБА АНТИЧНОСТІ

В статті описано античне потрактування образного порівняння; зокрема доводиться те, що розвідки античних філософів, логіків, ораторів і літераторів не можуть розглядатися як наївні, на противагу сучасним – науковим. Звертається увага на те, що вони не лише заклали основи вивчення образного мовлення, але й актуалізували вектори сучасних його досліджень. Зазначається вплив перекладу ключових термінів на розвиток теорій у східній і західній традиціях.

Ключові слова: образне порівняння, метафора, еталон, семантика, образне мовлення.

OLENIAK M.

Vasyl' Stus Donetsk National University

HISTORIOGRAPHY OF SIMILE: THE AGE OF ANTIQUITY

*The paper deals with the ancient interpretation of simile based on the primary sources; it proves that the explorations of ancient Greek and Roman philosophers, logicians, and orators cannot be considered naive in contrast to the modern ones regarded as scientific. Attention is drawn to the fact that not only did they lay the foundations for the study of figurative speech, but also outlined the vectors of modern research: using a contemporary terminology they differentiated between logical and figurative comparisons (similes), similes of equality and inequality; discussed explicatures and implicatures, the cognitive nature of the phenomenon, types of tenors and vehicles, the role of a comparison marker, source and target mappings as well as the main functions of metaphorical speech. The article sheds some light on the most profound conceptualization of simile by Aristotle, which is often misinterpreted in modern literature, as well as on less popular sources such as Rhetorica ad Herennium, Cicero, Quintilian, and Seneca. The question concerning the key terminology translation is touched upon in the paper. It is estimated that several stages of translation (from Greek to Latin, from Latin to modern European languages) with the focus on different senses of the original terminological lexemes *εἰκὼν* and *παραβολή* have resulted in somewhat different approaches used in the theory of simile in the eastern and western traditions. It is found out that modern terms for simile in Ukrainian and English are not fully equivalent, they display the result of generalization, which in the process of translation has led to the blending of the originally used several terms in classical ancient literature into one, not always covering all meanings of the original source and including different meanings in different languages.*

Key words: simile, metaphor, vehicle, semantics, figurative speech.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасні теорії метафори, а, відтак, і образного порівняння, яке практично завжди розглядається в світлі теорії метафори, переважно позиціонуються як такі, що стоять в опозиції до класичних традицій, пов'язаних, перш за все з Аристотелем, котрий розглядав метафору виключно з позиції її функціонування в літературі та ораторських промовах [1, с. 22]; [15, с. 190-193]; [21, с. 3]. Однак, з відносною долею впевненості можна стверджувати, що не тільки дослідження образності сягають епохи античності, але й ключові аспекти сучасних концепцій і теорій метафори кореняться в давньогрецьких та давньоримських розвідках.

Аналіз досліджень та публікацій

Протягом двох тисячоліть урізноманітнюється термінологія, змінюється метамова та відбувається більш конкретизоване тлумачення ключових параметрів кожної окремої наукової концепції завдяки широкому колу її дослідників, проте чогось революційно нового, або такого, що могло б повністю нівелювати погляди античних авторитетів, немає. Прихильниками такого бачення проблеми можна вважати цілу низку дослідників [7]; [13]; [17]; [20]; [22]; [23]; [24], які знаходять ремінісценції Аристотелівських вчень в сучасних когнітивних теоріях метафори. Зокрема Swiggers [23] вбачає «дивовижно сучасні» тенденції в потрактуванні метафоричних процесів Аристотелем, в яких він прослідковує лінгвістичні, когнітивні і культурні параметри аналізу. Kirby [13] вважає, що дещо поблажливе, а інколи й агресивне, ставлення до теорій Стагирита є питанням моди і користанням з того, що подальша полемізація з ним неможлива. Про некоректне тлумачення і перебільшення різниці в поглядах на метафору давньогрецькими і сучасними дослідниками пише Filonik [7], який стверджує, що когнітивні аспекти метафори були достатньо чітко сформульовані в давньогрецьких теоретичних працях, і що Аристотель розглядав метафору не тільки як риторичний прийом, але й як концептуальний процес, що згодом частково було втрачено в давньоримській риторичній, яка слугувала основою пізніших європейських студій. Novokhatko, вивчаючи лінгвістичне потрактування метафори Квінтіліаном, доходить висновку, що «не зважаючи на те, що Квінтіліан термінологічно залишається в царині риторики, він достатньо прогресивно висвітлює деякі аспекти когнітивного, семантичного та прагматичного потрактування метафори, що наближається до того,

що Лакофф назвав би «головним механізмом, за допомогою якого ми розуміємо абстрактні поняття та виконуємо абстрактні міркування» [20, с. 317].

Такі не завжди очевидні, зв'язки між класичними та сучасними підходами до потрактування метафоричного мовлення інколи, на жаль, ігноруються сучасними мовознавцями, які націлені на новизну своїх розвідок, що нерідко породжує термінологічний плеоназм і дублювання ідей без віддання належного тим геніям, які стояли при витоках наукової думки і були спроможними заложити фундамент пошуку наукової істини в умовах технічно і технологічно набагато складніших, ніж ми працюємо сьогодні.

Формулювання цілей статті

Метою цієї статті є аналіз античних першоджерел щодо висвітлення проблеми образного порівняння, а також доведення безпосереднього впливу перекладацьких рішень стосовно ключової термінології на подальший розвиток історіографії образного порівняння.

Виклад основного матеріалу

Філософсько-антропологічний підхід до феномену образності існує стільки ж, скільки існує риторика і всі науки, які згодом розвинулися з неї. Елементи соціалізації, пізнання і буття, так чи інакше пов'язані з порівнянням і образністю, вказують не завжди очевидну для свідомості мовця мисленнєву діяльність і конструюють глобальну когнітивну категоризацію досвіду, яка матеріалізується з-поміж іншого в метафорі, аналогії, алегорії, порівнянні та інших тропях і фігурах мовлення. Через це останні не тільки ідеосинкретично використовуються, але й критично аналізуються в працях античних мислителів, починаючи з часів до нашої ери. Вже в Платона (427 – 347 або 348 до н.е.) з'являються роздуми про образність як когнітивну здатність, хоча сам термін він, звичайно, не застосовує, оперуючи лексемою *мислення*. Словесна образність для Платона є надзвичайно значущим явищем, яку, за словами Ford [8], він вважає неабияким здобутком своїх власних праць, порівнюючи вербалізацію образності до маленьких фігурок богів [6, с.3], насиченість тексту якими має цінне приховане значення, зрозуміле тим, хто здатен проникнути крізь поверхневі смисли. Однак, не зважаючи на широку полеміку довкола образів, їх відповідності сигніфікатам та їхнього функційного навантаження, Платон не робить спроби інвентаризації і конструювання системи образів, а аналіз мовознавцями й літературознавцями його засобів образності неминуче розкриває філософські імплікації щодо епістемології [19]. Центральний термін, який сигналізує введення Платоном образу, і який в подальших працях інших давньогрецьких експертів з риторики вказує на образне порівняння, є лексема *εἰκών* (дослівно: *ікона, образ, подібність, портрет, статуя*), котра, як зазначено у Федрі, позначає не те, чим насправді є об'єкт, а те, до чого він уподібнюється [4]¹. Платон в своїх діалогах актуалізує багато образів, полемізуючи, перш за все, про причини вибору конкретного образу для певного денотату; він – чи Сократ, чиїми устами Платон доносить філософські ідеї до своєї аудиторії – концентрує зусилля довкола того наскільки (важко і) важливо підібрати влучний образ, який максимально точно зможе втілити задум філософа. Іншими словами, Платон намагається аргументувати різні асоціації, які можуть виникнути в процесі сприйняття реципієнтом еталону порівняння, залученого для створення відповідного образу, що беззаперечно є свідченням розуміння когніції як невід'ємної складової частини процесу створення та інтерпретації образних засобів. На цьому етапі жодної полеміки стосовно співвідношення метафори і образного порівняння, чиї долі є тісно переплетеними ще з часів античності, поки не відбувається. І в цьому відношенні можна говорити про той випадок, коли учень – Аристотель – перевершив свого учителя.

Аристотель постає ключовою особистістю античної риторики, а його праці – точкою відліку в теоріях і концепціях метафори та образного порівняння, з різним ступенем підтримки чи критики. Найбільше уваги Аристотель приділяє образним конструкціям, позначеним терміном *εἰκών*, у своїх лекціях, які складають третю книгу *Риторики*, присвячену стилю. В четвертій главі він наводить приклад образного порівняння як контрастної з метафорою структури, перефразувавши опис Ахіллеса в Іліаді: коли поет говорить про Ахіллеса, що той «кинувся на ворога як лев», він використовує образне порівняння (*εἰκών*), а коли він говорить, що на ворога «кинувся лев», він використовує метафору. Ці два всесвітньо відомі речення, як протиставлення метафори та образного порівняння, через дві тисячі років спорадично продовжують з'являтися в текстах сучасних дослідників ([9]; [16]). Відмінність між ними, яка полягає в наявності показника компаративності як (*ὡς*), на чому, власне, й акцентує увагу автор *Риторики*, стала основоположною в потрактуванні образного порівняння, втім спричинивши надто вузьку інтерпретацію останнього деякими дослідниками. Так, McCall [18, с. 32] зазначає, що таке пояснення різниці між двома конструкціями імплікує не лише те, що *ὡς* є інтегральною частиною *εἰκών*, але й те, що термін *εἰκών* може бути застосований тільки до формулювань типу «кинувся на ворога як лев», з чим навряд чи погодився б сам Аристотель, і що стало причиною конструювання низки сучасних теорій (особливо в Америці), які все

¹ Схильність до маніпуляції образами (*εἰκών*) засвідчується не тільки комунікативними прийомами античної риторики, але й популярною свого часу Афіньською грою, згідно правил якої одна сторона запитувала на кого подібна певна особа (з кола гравців), пропонуючи свій варіант порівняння, а інша сторона повинна була сформулювати своє порівняння у відповідь. Відмовляючись грати в цю гру, очевидно через не надто привабливу зовнішність, Сократ використовує саме лексеми *εἰκών* [18, с. 13-14].

різноманіття структур образного порівняння зводять до однієї конвенційної конструкції *X є як Y*, де аналог давньогрецької лексеми *ὡς* є індикатором образного порівняння. Іншими словами, при такому підході визначальним параметром образних порівнянь вважається стандартизована форма, тоді як зміст відходить на другий план. Щоправда, далі в тексті монографії знаходимо подив стосовно того, чому Аристотель використовує дієслівний дериват від *εἰκόν*, посилаючись на діалоги Платона, в яких ця лексема відсутня, або чому позначає терміном *εἰκόν* як стилі, так і розлогі синтаксичні утворення з більшою кількістю компонентів, або чому недостатньо приділяє уваги формі стилістичних фігур, заперечуючи собі в тому, що лише *εἰκόν* може мати компаративний елемент, коли говорить, що пропорційна метафора вводиться порівняльним словом *наче*, яке також є компаративним елементом. Нарешті дослідник доходить висновку, що для Аристотеля наявність формальної ознаки *ὡς* (чи її аналогів) не була ключовою в потрактуванні образних засобів (метафори і порівняння) за умови, що вони досягали бажаного стилістичного ефекту, і що *εἰκόν* могло бути різним за формою [18, с. 32-44]. Це певною мірою суперечить смислового наповненню його сучасного англійського аналогу *simile*. Не маючи можливості емпірично підтвердити повний смисловий збіг понять давньогрецького *εἰκόν* і новоанглійського *simile*, автор вдається до інтуїтивного припущення, нічим не аргументуючи останнє: «Можна зробити висновок, що в системі Аристотеля термін *εἰκόν* охоплює всі типи стилістичного порівняння, а частково інше поняття *simile*, як найбільш достойне, вже починає викристалізовуватися» [18, с. 53]. Не зважаючи на деяку суб'єктивність у спробі ототожнити Аристотелівське *εἰκόν* та сучасне англійське *simile*, необхідно віддати належне його глибокому аналізу оригінальних рукописів Стагирита, який, по-суті, свідчить про некоректність звуження поняття образного порівняння чи англійського *simile* виключно до конструкції типу *X є як Y*, принаймні цього не робив Аристотель. В четвертій главі третьої книги він, зокрема, наводить низку прикладів *εἰκόν*, в котрих еталон порівняння, виражений у давальному відмінку, вводиться різними компаративними елементами [25].

Більшість сучасників, однак, працюють з перекладами рукописів Аристотеля, використовуючи у своїх теоріях ту термінологію та інтерпретацію, яку створили перекладачі з давньогрецької чи, пізніше, латини, не задумуючись над ступенем їхньої відповідності оригіналу тексту, або й взагалі не звертаються до першоджерела, відтворюючи тезу інших дослідників про те, що ще з часів Аристотеля образним порівнянням (англ. *simile*) вважається структура на кшталт *X є як Y*. Насправді наведення прототипного для формули *X є як Y* прикладу про Ахіллеса, котрий «кинувся на ворога як лев» є узагальненням цілого абзацу – дев'яти строчок Іліади [18, с. 37], що свідчить про використання Аристотелем терміну *εἰκόν* безвідносно до синтаксичної розлогості структури, яку він позначає. Більш того, конструкції, які він називає *εἰκόν*, в першу чергу асоціюються у нього з Гомерівськими образними порівняннями, відомими своєю громіздкістю, розлогістю і складністю. Було б неправильно вважати, що теза Аристотеля про те, що *εἰκόν* є довшим за метафору, а тому небажаним для прози, є питанням наявності одного лише слова. У зв'язку з цим, Аристотель вказує на певну пріоритетність розміру образного порівняння для прози, виокремлюючи прості / звичайні образні порівняння, які, очевидно, на протигагу Гомерівським розлогим, можуть бути конвертовані в метафору. Прикладами таких конструкцій є власне структури, які відповідають формулі тлумачення *X є як Y* (флейтист, як мавпа; очі близорукої людини, як полум'я лампи, на яке падають краплі води) [2, с. 285]. Він називає їх «успішними образними порівняннями», які нагадують «пропорційну метафору». Термінологічне співвідношення «успішних образних порівнянь» і «пропорційної метафори» в розумінні першоджерела навряд чи може бути доступним сучасному читачеві, оскільки думки різних перекладачів з давньогрецької дещо різняться [18, с. 48], проте факт залишається фактом: Аристотель наводить два приклади пропорційної метафори без сполучника *ὡς* (як), які класифікує як *εἰκόν*, ототожнюючи останні.

Аристотель розмежовує терміни уподібнення, образ (*εἰκόν*) і придумане порівняння, яке базується на аналогії (*παραβολή*). «Придумане порівняння» – парабола – придумується автором, і його ефективність залежить від гостроти розуму мовця, здатності відшукати потрібні аналогії [2, с. 128]. Щоправда, причини такого розмежування не експлікуються. Парадоксально, але, як зазначив Kennedy [12, с. 108], Аристотель потрактовує *εἰκόν* як ефективний поетичний засіб, проте термін *εἰκόν* жодного разу не фігурує в його *Поетиці*, де останній подається як поширена форма метафори. Крім того, в жодній з його книг співвідношення між термінами *εἰκόν* та *παραβολή* не пояснюється.

Не зважаючи на неоднозначність інтерпретації Аристотелівського розуміння образного порівняння, спричинену різними перекладами і неможливістю уточнення авторського бачення, все ж можна зробити певні узагальнення: 1) *εἰκόν* є тісно пов'язаним з метафоричним мовленням і охоплює різні за структурою образні порівняння; 2) *εἰκόν* обов'язково має показник компаративності, тобто формальний елемент, який відрізняє його від метафори, однак останній не обмежується конкретною словоформою; 3) *εἰκόν* розглядається як підвид метафори, хоча ніколи з нею повністю не ототожнюється, виказуючи різні формальні показники і жанрові преференції; він також не дорівнює аналогії і «придуманому порівнянню (*παραβολή*)». Єдиним поняттям для усіх трьох термінів є аналогія, яка вважається основою «придуманого порівняння» і «пропорційної метафори», котра, в свою чергу, конвертується в *εἰκόν* [2, с. 284]. Аристотелівські тексти засвідчують оперування суміжними термінами зі спільною основою – аналогією, – без докладного пояснення їхніх співвідношень, що, ймовірно, не було метою автора *Риторики*, і що може мати причетність до різного смислового наповнення термінологічних аналогів, використовуваних в

подальших перекладах. Так, конструкції, які охоплюються кожним з трьох термінів в українській мові позначаються словосполученням *образне порівняння*, який очевидно поєднає два ключові терміни тексту-оригіналу: полісемічну лексему *εἰκών* (в значенні 'ікона, образ') та *παραβολή* (придумане порівняння), в той час як англomовна література оперує словом *simile*, яке використовується для перекладу *εἰκών* (в значенні 'подібність'), і не включає сему порівняння, що може бути причиною невіднесення структур *simile* до домену порівняльних конструкцій багатьма західноєвропейськими та американськими дослідниками. Інакше кажучи, полісемія первісного терміну, а також наявність інших суміжних термінів, може бути першочерговою і зараз слабо очевидною причиною того, що в українському мовознавстві образні порівняння завжди розглядалися в царині компаративних конструкцій, в той час як в англomовній спеціалізованій літературі *simile* розглядається окремо від компаративних структур, а її причетність до категорії компаративності вимагає додаткового доведення і аргументації сучасними мовознавцями ([9, с. 170, 194, 289]; [11, с. 125]).

Після смерті Аристотеля, на жаль, немає жодних вагомих давньогрецьких праць, присвячених образному порівнянню чи метафорі, які з'являються пізніше в Древньому Римі, мовою оригіналу котрих тепер стає латина – черговий виклик для перекладу теорій на всі мови світу, а, відтак, встановлення прямих смислових відповідників, зокрема в термінології. Найвідомішою роботою в період після Аристотеля і до Цицерона є підручник з риторики *Rhetorica ad Herennium*, датований першим століттям до нашої ери, автором котрого певний час вважався Цицерон, проте первісна гіпотеза зазнала серйозної контраргументації. Ключовими термінами, пов'язаними з образним порівнянням, в ньому є *similitudo*, *simile* та *imago*. Carpan [5] перекладає перший термін як «порівняння», а другий – як «образне порівняння». Подальші дослідники піддають сумніву доцільність розмежування цих понять в перекладі і припускають, що автор *ad Herennium* використовує їх як взаємозамінні, виказуючи при цьому певне протиріччя, адже далі вони констатують, що велика кількість прикладів *similitudo* демонструє власне образне порівняння (*simile*), а ще більша частина – ні, і що приклади *similitudo* у своїй сукупності охоплюють ширший діапазон контекстів, ніж ті, які в оригіналі позначаються терміном *simile* [18, с. 77-78]. Виходячи з цього, можна припустити, що перекладач першоджерела був правим у підборі відповідників і вищезазначені терміни в розумінні автора не були взаємозамінними, а вступали в гіпонімо-гіперонімію відношення. Третій термін – *imago* – перекладач також перекладає як *simile* (образне порівняння), користуючись, очевидно тим, що в тексті оригіналу чіткі критерії розмежування цих трьох явищ не прописуються; причому при первинному використанні відповідника зазначається пряма кореляція *imago* з давньогрецьким *εἰκών* [5, с. 385]. Стосовно структурного та смислового наповнення оригінальних термінів зазначається, що всі вони представляють засоби «прикраси думки», використовуючись в залежності від мети і методів аргументації. З тексту *ad Herennium* розуміємо, що найширшим поняттям є *similitudo*, яке включає різноманітні види порівнянь, основними функціями котрих є доведення і спростування фактів у суді. Одним з їх підвидів є найбільш метафорично орієнтовані – образні порівняння (*similitudo per brevitatem*) в оригіналі позначені терміном *simile*, які характеризуються стислістю і використовуються з метою пояснення. *Imago* вживається виключно в фігуративних контекстах з метою цензури (викликаючи емоції ненависті, заздрості та зневаги) або похвали [18, с. 70-80]. В *ad Herennium* містяться положення, які прямим чином корелюють з баченням Аристотеля: повна відповідність термінів *imago* і *εἰκών*, структурна стислість *simile* і *εἰκών*, асиметричність образного порівняння як мовного знака з пріоритетністю змісту над формою. Найбільшим, однак, відступом від бачення Аристотеля є те, що метафора і (образні) порівняння не перемешуються, а розглядаються окремо як несуміжні категорії.

Одночасно з *ad Herennium* з'являються трактати Цицерона (106 до н.е. – 43 н.е.), перекладом котрих з-поміж інших займався Hubbell [10], однак їхня значущість в плані розвитку наукової думки стосовно образного порівняння є радше лімітованою. Він досить часто використовує різноманітні терміни (*comparatio*, *collatio*, *similitudo*, *simile*, *imago*), демонструючи різного роду порівняння, проте не ставить за мету їх докладну інвентаризацію. Крім того, актуалізовані терміни далеко не завжди підкріплюються прикладами, хоча, коли останні все ж мають місце, вони рідко ілюструють стилістичні фігури. Точне визначення використовуваної термінології не надається, як і не експлікується її зв'язок з фігуративністю, тому що автор, в першу чергу, розглядає їх як способи доведення певної точки зору і аргументації. Не зважаючи на чітку історичну / юридичну тематичну спрямованість текстів, Цицерон торкається питання метафор, розглядаючи їх – як свого часу це робив Аристотель і всупереч своєму сучаснику, автору *ad Herennium* – у взаємозв'язку з порівнянням як складовим елементом більш широкої категорії, названої ним компаративністю. Цицерон, як і інші мислителі античності, не концентрується на формальних способах вираження *comparatio*, *collatio*, *similitudo*, *simile* чи *imago*, кожен з яких позначав в його працях як образні, так і необразні порівняння, фокусуючись радше на їх функційному потенціалі, важливому для риторики і філософії. Їхні функції він вважав цінними при аргументації чи дискусії та сприяючими довершеності стилю промови, який, згідно з елліністичною теорією трьох стилів красномовства (досягнення, яке росіяни люблять приписувати Ломоносову), міг бути простим (для переконання), середнім (для насолоди) і високим (для схвилювання і захоплення слухача). В жодній своїй праці Цицерон не виділяє образне порівняння як окрему риторичну фігуру.

Одним з «прихильників» образного порівняння можна вважати Сенеку Молодшого (4 до н.е. – 65 н.е.). І хоча його роботи прямим чином не пов'язані з навчанням риторики, яка є єдиним свідченням античного потрактування фігур мовлення, вони виказують певні релевантні міркування, в котрих він проявляє деяку опозиційність до вже існуючих поглядів. По-перше, прослідковується термінологічна невизначеність серед його сучасників, адже в роботах Сенеки, на відміну від інших, *imago* (найчастіше використовуваний із синонімічного ряду) постає більш узагальненим поняттям, ніж *similitudo*, і використовується не тільки для похвали чи цензури як це рекомендував автор *ad Herennium*. По-друге, Сенека коментує образне порівняння у розрізі метафоричного мовлення, що зближає його з Аристотелем, але віддаляє від Цицерона чи автора *ad Herennium*. І, на противагу усім, Сенека досить різко реагує на пораду не використовувати образне порівняння в прозі, констатує його беззаперечну цінність поза поезією в тому числі [18, с. 169]. Щоправда автор використовує термін *imagines*, що в черговий раз доводить тогочасну незакріпленість смислів за конкретними термінами, однак посилання на погляди попередників, зокрема Аристотеля і його *εἰκόων*, є очевидним. Терміном *simile* на позначення хоча б одного з видів порівняння Сенека не послуговується взагалі.

З урахуванням досягнень попередників, достатньо глибокий і результативний аналіз порівняння здійснює Квінтіліан (бл. 35 н.е. – бл. 100 н.е.), чие 12-ти томне *Institutio Oratoria* 'Повчання оратору' вважається найповнішим підручником з риторики, на який робляться посилання в добу середньовіччя і відродження. Видання англomовного перекладу цієї праці [3] є двомовним: воно поєднує текст оригіналу і текст перекладу, що для дослідження історії вивчення образного порівняння є надзвичайно сприятливим, адже Квінтіліан у своїй роботі з-поміж іншого піднімає проблему термінології та встановлює певні латинські відповідники давньогрецькій термінології. Використовуючи весь синонімічний ряд на позначення різного роду порівнянь (*similitudo*, *simile*, *imago*, *comparatio*, *collatio*), Квінтіліан, як і Цицерон, застосовує термін *similitudo* як основний, який номінує поняття порівняння, констатує його ефективність як методу і повсюдну поширеність, називаючи його однією з фігур мислення. В четвертій книзі він торкається питання доцільності використання в промовах порівняння (яке повинно бути стислим) і метафори, згадуючи заборону обережних і педантичних наставників стосовно зловживання ними та іншими тропами. Таким чином, порівняння (*similitudo*) виказує в працях Квінтіліана подвійну природу: з одного боку воно пов'язується з мисленням, а з іншого боку – зі стилістичним ефектом, яким не варто перенасичувати промови ораторів. І хоча співвідношення фігур мислення, фігур мовлення і тропів не є чітко окресленим в *Institutio Oratoria*, Квінтіліан розмежує два типи порівняння: порівняння з метою доведення (*probandi causa*) і порівняння з метою прикраси мовлення (*ornandi causa*). Там, де Аристотель використовував два різні терміни (*εἰκόων* і *παραβολή*), які могли позначати як спосіб аргументативного доведення, так і прикрасу мовлення, Квінтіліан застосовує один – *similitudo* – актуалізуючи, таким чином, єдину основу двох різних, незалежних проявів порівняння: як з метою доведення певної точки зору, так і з метою досягнення стилістичного ефекту. Характеризуючи перший, Квінтіліан посилається на Цицерона і констатує, що порівняння для доведення зіставляє майже однакові поняття без додавання метафори, тобто є неметафоричним порівнянням, а порівняння для прикраси мовлення зіставляє більш віддалені поняття, наприклад людей і тварин, або неживих предметів, тобто має певну метафоричність. Іншими словами, Квінтіліан стверджує наявність двох типів порівняння, які через тисячоліття дослідники назвуть логічним і образним порівняннями. Останні він чітко співвідносить з утвореннями, які в давніх греків позначалися терміном *εἰκόων*, і обачливо попереджає про недоцільність надмірного їх використання під час аргументації [18, с. 192-201]. Автор *Institutio Oratoria* констатує свою обізнаність в більш детальних і більш подрібнених класифікаціях порівняння, які здійснювали відомі античні риторичи, проте вважає свою категоризацію порівняння цілком оптимальною і достатньою, не бачучи необхідності окремо розглядати зокрема аналогію чи деякі види гіперболи, які в сучасному потрактуванні відносять до образних порівнянь нерівності. Квінтіліан, як і всі його попередники, не зводить образне порівняння до конкретної структури, однак робить певний прогрес в тому, що він вперше розмежує предмет і еталон порівняння, оперуючи, звичайно, тогочасною термінологією, яка була дещо неоднозначною, адже на позначення еталона використовувався той самий термін, що й позначав порівняльну конструкцію загалом – *similitudo*. Він рекомендує прискіпливо підбирати поняття, яке оратор використовує в якості еталона порівняння, тому що останній повинен бути зрозумілим і відомим слухачеві, він повинен бути більш очевидним для реципієнта, ніж предмет порівняння. Побіжно також піднімається питання позиційності компонентів образного порівняння і зазначається, що еталон порівняння може розташовуватися як в пре-, так і в постпозиції стосовно предмета порівняння, останні можуть бути розміщені як контактено, так і дистантно. Квінтіліан не оминає співвідношення образного порівняння і метафори, посилаючись на відомий Аристотелівський приклад з порівнянням (*Vin zrobuiv shos' yak lev*) чи ототожненням (*Vin – lev*), ствержуючи що у випадку образного порівняння ми порівнюємо певний об'єкт з предметом, який хочемо описати, в той час як у випадку метафори цей об'єкт фактично використовується замість предмета порівняння. Практично дублюючи Аристотеля, Квінтіліан все ж під іншим кутом подає образне порівняння і метафору, тому що розглядає обидва явища в царині порівняння (*similitudo*), роблячи метафору одним з підвидів порівняння, незалежно від того наскільки вона є витонченою і досконалою. Компаративність (*comparatio*) Квінтіліан розглядає як дію / процес порівняння, а

не як фігуру мовлення. Таким чином, можна зробити висновок, що Квінтіліан значною мірою впорядкував дещо розрізнені спорадичні спроби опису категорії порівняння, оптимізувавши з-поміж іншого й термінологічний апарат. Він виокремлює ємну за обсягом категорію порівняння, яка включає як логічні, так і образні порівняння; останні співвідносяться з метафорою, не мають визначеної для них конкретної структури, тому охоплюють зокрема аналогію, порівняння нерівності та інші утворення, які зіставляють віддалені поняття; образні порівняння розглядаються як такі, що не повинні перенасичувати промови ораторів, але, за умови використання, вони не мають бути розлогими, а еталон порівняння, позиційність якого не регламентується, повинен бути доступним і зрозумілим для реципієнта. Таке потрактування образного порівняння видається набагато ближчим до його сучасного розуміння, ніж часова дистанція між античною риторикою і сучасною лінгвістикою.

Праці Квінтіліана є останнім значущим доробком, який відображає становлення наукового потрактування образного порівняння античними мислителями. Вони, фокусуючись, в першу чергу, на використанні образного порівняння в риторичі (на протигагу поезії), звертають особливу увагу на стилістичний ефект, який може бути досягнуто його використанням, на функціях, які воно може виконувати в текстах різних жанрів, на співвідношення понять, позначених предметом і еталоном порівняння, на когнітивну (не)складність еталона порівняння для реципієнта. Усе це розглядається крізь призму особливостей риторичі того часу, яку не слід ототожнювати з будь-яким іншим жанром, адже виключно практична спрямованість діяльності ораторів (публічні виступи перед сучасниками, зокрема у суді чи під час конкретних політичних подій) зумовлювала певною мірою «вимоги» до образного порівняння як інструменту впливу на реципієнта і мистецтва здійснювати цей вплив красномовно. По-суті, явища, які ми сьогодні називаємо логічним порівнянням, образним порівнянням, предметом порівняння, еталоном порівняння, показником порівняння, порівнянням рівності чи нерівності, концептуальним зв'язком між предметом і еталоном порівняння, цільовим доменом порівняння / метафори, конкретизацією абстрактних понять шляхом порівняння та ін., активно аналізувалися ще до нашої ери, чи в перші століття нашої ери. Той факт, що термінологічний апарат був іншим, відмінним від сучасного, не може зменшувати значущості класичних праць.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Сучасні терміни на позначення образного порівняння є результатом генералізації, яка в процесі перекладу призвела до об'єднання первісно використовуваних декількох термінів у класичній античній спеціалізованій літературі в один, не завжди при цьому охоплюючи всі смисли першоджерела, причому в різних мовах перекладу включаючи різні смисли. Так, в слов'янській термінології розглядуване явище номінується словосполученням, що априорі є семантично ємнішим і більш конкретизованим, ніж аналогічна номінація лексемою в англійській літературі (пор. укр. *образне порівняння* і англ. *simile*). Кожен з термінів, використовуваний в перекладах першоджерел, віддзеркалює різні значення первісного багатозначного *εἰκόων*, причому в українськомовній номінації терміна додатково актуалізується значення суміжного *παράβολή*, в той час як в англійськомовному терміні цього не відбувається, що, начебто, позбавляє його підстав існувати в домені порівняння. Звідси й виникають колізії на кшталт сумнівності того, що *simile* – еквівалент давньогрецького *εἰκόων* – може бути пов'язаний з категорією порівняння: «важко встановити що відрізняє *εἰκόων* від загального *similitudo*, але здається, що цією відмінністю є відсутність будь-якого реального порівняння в *εἰκόων*» [18, с. 202]. Закономірно виникає питання: що саме вважається «реальним порівнянням» і чому в класичному Аристотелівському, усіма визнаному прикладі образного порівняння, визначеного як *εἰκόων*, в якому Ахіллес «кинувся на ворога як лев» цього «реального порівняння» немає? Таким чином, переклад, а саме часткова еквівалентність термінів у різних мовах може зумовлювати особливості своєрідного розвитку теоретичних напрацювань стосовно одного і того ж явища в різних наукових школах, не зважаючи на спільне першоджерело. Приймаючи це до уваги, беззаперечне ствердження і критика того, що саме класики-ритори розуміли під образним порівнянням видаються дещо слабо аргументованими. Можна швидше говорити про те, що ми припускаємо / вважаємо, що вони вкладали в це поняття (не маючи можливості уточнити), а не шукати недоліки в їхніх потрактуваннях образного порівняння, які повною мірою реалізовували завдання свого часу.

References

1. Black M. More about metaphor. *Metaphor and thought*, ed. A. Ortony. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1993. P. 19–41.
2. Burkett J. W. Aristotle, *Rhetoric III: a commentary*. Dissertation Submitted to the Graduate Faculty of AddRan College of Liberal Arts Texas Christian University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, 2011. 547 p.
3. Butler H. E. *The Institutio oratoria of Quintilian*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1920. 595 p.
4. Cairns D. *The Tripartite Soul as Metaphor. Plato and the power of images*. Boston: Brill, 2017. P. 219–238.
5. Caplan H. Trans. Ad C. Herennium *De Ratione Dicendi (Rhetorica ad Herennium)*. London: William Heinemann Ltd, 1954. 433 p.
6. Destrée P. and Edmonds R. G. Introduction: The Power and the Problems of Plato's Images. *Plato and the power of images*. Boston : Brill, 2017. P.1-10.
7. Filonik J. *Metaphors in Rhetoric: From Ancient Greek to 21st-Century Politics*. S. Papaioannou, A. Serafim and M. Edwards (eds.). Brill's Companion to the Reception of Ancient Rhetoric, 2020. P. 1-28. DOI: 10.13140/RG.2.2.30432.71682
8. Ford A. Alcibiades' Eikōn of Socrates and the Platonic Text: Symp. *Plato and the power of images*. Boston : Brill, 2017. P. 11-28.

-
9. Gargani, A. Poetic comparisons. How similes are understood. PhD thesis, University of Salford, 2014. https://usir.salford.ac.uk/id/eprint/31952/1/Adam_Gargani_Electronic_Final_Redacted.pdf
 10. Hubbell H. M. De inventione. De optimo genere oratorum. Topica by Cicero, Marcus Tullius. London: Heinemann; Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1960. 466 p.
 11. Israel M., Harding J. R. and Tobin V. On simile. Language, Culture, and Mind. StanfordCA: CSLI Publications, 2004. P. 123-35.
 12. Kennedy G. A. The Art of Persuasion in Greece. Princeton: Princeton University Press, 2016. 364 p.
 13. Kirby J. T. Aristotle on metaphor. American Journal of Philology 118(4), 1997. P. 517-554.
 14. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. Metaphor and thought, ed. A. Ortony. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1993. P. 202-251.
 15. Lakoff G. and Johnson M. Metaphors we live by. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
 16. Leezenberg M. Contexts of metaphor. Amsterdam: Elsevier. 2001. 231 p.
 17. Mahon J. E. Getting your sources right: what Aristotle didn't say. Researching and applying metaphor, eds. L. Cameron and G. Low: Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1999. P. 69-80.
 18. McCall M. H. Ancient Rhetorical Theories of Simile and Comparison, Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1969. 272 p.
 19. Morgan K. Plato's Goat-Stags and the Uses of Comparison. Plato and the power of images. Boston: Brill, 2017. P. 179-198.
 20. Novokhatko A. The linguistic treatment of metaphor in Quintilian. Pallas (103), 2017. P. 311-318.
 21. Ortony A. Metaphor, language and thought. Metaphor and thought, ed. A. Ortony. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1999. P. 1-16.
 22. Ricoeur P. Between Rhetoric and Poetics. Essays on Aristotle's Rhetoric, ed. A. Rorty. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press, 1996. P. 324-84.
 23. Swiggers P. Cognitive aspects of Aristotle's theory of metaphor. Glotta 62(1/2), 1984. P. 40-45.
 24. Wierzbicka A. Metaphors linguists live by: Lakoff & Johnson contra Aristotle. Research on Language and Social Interaction 19(2), 1986. P. 287-313.
 25. Ziolkowski J. Plato's Similes: A Compendium of 500 Similes in 35 Dialogues. 2014. <https://plato.chs.harvard.edu/toc>

УДК 414.73
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-22

ПАВЛИК О. Б.
Хмельницький національний університет

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В СУЧАСНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Стаття вивчає питання використання гендерного аспекту у сучасних рекламних текстах. Аналіз різних текстів крізь призму гендерного аспекту є у наш час дуже популярним та затребуваним. Це дослідження має на меті вивчити використання гендерних стереотипів в рекламних текстах. Використання таких стереотипів як культурної категорії, яка ґрунтується на мовних та немовних засобах спілкування є невід'ємною складовою рекламного виробництва і оцінюється ним як норма, яка априорі може забезпечити найбільший вплив рекламного тексту на адресата. У ході дослідження виявлено, що гендерний компонент рекламних текстів формує суспільну думку щодо чоловічих та жіночих якостей, норм їхньої поведінки.

Ключові слова: гендерний аспект, рекламні тексти, стереотипи, вплив рекламних текстів.

PAVLYK O.
Khmelnitsky National University

GENDER ASPECTS IN MODERN ADVERTISING TEXTS

The article deals with modern advertising texts under the gender aspect. The analysis of various texts through the prism of the gender aspects is nowadays popular.

The aim of this research is the study of gender stereotypes in the modern advertising texts. Gender stereotypes are defined as cognitive structures containing socially shared knowledge about the characteristic features of women and men. Gender as a social-cultural component is defined by a system of norms in the spectrum of communicative relations. Women and men are subject or objects in a lot of advertising texts.

Each time period and each communicative situation has its influence of people and creates gender stereotypes of masculinity and femininity. The use of stereotype as a culture category, which is related in verbal and non-verbal language tools is a necessary belonging to advertising production and is assessed by it as a norm already a priori, can ensure the most effective impact of such advertising text on the recipient. In the social development, under the influence of new relationships, gender aspect gives in to the process of modeling new and breaking old stereotypes and forming a new understanding of men and women roles in a particular society and in the world community.

The study has found that the gender component in advertising texts is forming social shared knowledge about the characteristic features of men and women and their typical behavior. The explicit expression of the gender component is representative in using lexemes, language tools and semantic structures those appeal to a male or female representative. The implicit expression of a genus in advertising texts is predetermined by the presence of situations, reactions, gestic and other tools, those indicates a certain sex.

Key words: gender aspect, advertising texts, stereotype, influence of advertising texts.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Останнім часом в науковій спільноті жваво обговорюється тема гендерної орієнтації текстів та вживання фемінітивів. Окреме місце у цій дискусії займають рекламні тексти, адже вони часто впливають на формування стереотипів сприйняття та мислення. Рекламні тексти, незважаючи на їхній невеликий обсяг, можуть мати різний вплив та слугувати різним цілям. Вони можуть мати на меті презентувати певні товари чи послуги та водночас впливати на емоційну чи раціональну складову споживачів. При цьому звісно рекламодавці враховують гендерні особливості цільової аудиторії та використовують конкретних відомих людей або абстрактні образи представників певної статі для досягнення найбільшого ефекту.

У результаті стрімкого розвитку засобів масової комунікації спостерігається процес створення єдиного інформаційного простору, який завдяки широкому доступу до іншомовної інформаційної продукції, сильно впливає на формування суспільної думки та створення національних картин світу. Зокрема, це стосується і специфіки споживання іншомовної рекламної інформації, яка розширяє та збагачує національні картини світу новими образами та стилістичними прийомами, які не є притаманними країні споживача, оскільки в цьому процесі «окрім мовних, у зміні змісту висловлювання, велику роль відіграють також позамовні чинники» [1, с.24]. Цей процес потребує певної адаптації до ціннісних структур та знакового коду комунікативного спілкування. Саме перекладач стає при цьому посередником адекватної трансляції рекламної інформації.

Формулювання цілей статті

Мета цього дослідження полягає у тому, щоб дослідити специфіку перекладу рекламних текстів та застосування гендерного компонента для збільшення продажів та впливу на суспільство завдяки створенню гендерних стереотипів за допомогою вербальних та невербальних засобів. Для дослідження були використані рекламні тексти англійською та українською мовами.

Аналіз досліджень та публікацій

Такі вітчизняні та зарубіжні науковці як В. Самаріна, В. Мірошніченко, А. Григорян, А. Кириліна, І. Коломийська та інші, займалися аналізом текстів щодо наявності гендерного компоненту у текстах різних функціональних стилів. Незважаючи на великий інтерес науковців до вивчення гендерного аспекту в мові та літературі, фактично немає робіт, які б досліджували використання цього аспекту в рекламі.

Виклад основного матеріалу

Гендерні стереотипи визначаються як когнітивні структури, що є носіями розповсюдженої суспільної думки про характерні жіночі та чоловічі риси. Гендер як соціально-культурний компонент визначається системою норм мовної поведінки під час комунікативних відносин. Жінки та чоловіки є суб'єктами або об'єктами багатьох рекламних текстів. Кожен часовий період та кожна конкретна комунікативна ситуація мають свій вплив на людей та створюють гендерні стереотипи щодо мужності та жіночності. У своїй праці науковець А. Григорян зазначає, що в основі гендерних маркерів лежить «чіткий розподіл лексем на пари супідрядних елементів, із певною гендерною характеристикою, а саме протиставленням чоловічого і жіночого родів. Агентивні іменники утворюють відкриту систему гендерних маркерів. Належність таких лексем до «маскулінного» чи «фемінного» аспектів культури зумовлена історичною традицією і відрізняється досить нестійким характером. У процесі історичного розвитку агентивні лексеми здатні зазнавати змін у своєму гендерному статусі, оскільки вони схильні до процесу гендерної генералізації, тобто можуть розширювати сферу своєї віднесеності, поширюючи її на осіб обох статей. Цей процес зумовлений низкою соціальних чинників, важливе місце серед яких посідає розширення громадської діяльності жінок» [2, с.90].

За гендерним забарвленням рекламних текстів можна опосередковано оцінити культурний рівень суспільства та його приналежність до патріархальних чи феміністичних поглядів. Звичайно, що особливості суспільних настроїв використовують і маркетологи задля того, щоб знайти найкоротший шлях до своїх потенційних покупців чи клієнтів.

Реклама супроводжує нас повсюди: інтернет, телебачення, супермаркети і стадіони, рекламні проспекти, білборди, зони відпочинку. Звичайно, що таке засилля реклами, особливо на українському телебаченні, не може не впливати на гендерну рівність у суспільстві та ставленню до гендерних ролей чоловіка і жінки. Особливо важливо враховувати гендерні аспекти рекламних текстів у міжнародній комунікації. Найбільш очевидно така потреба виникає при перекладі, коли перекладач постає перед необхідністю максимально точно передати авторський задум та семантичні компоненти вихідного тексту із врахуванням національної специфіки та лінгвокраїнознавчої складової обидвох мов.

Однак не менш цікавим є гендерний аспект рекламних текстів і для філологів та науковців. Рекламні слогани та оголошення є цікавим об'єктом для наукових досліджень, особливо в умовах постійної зміни як мовної так і соціальної складової.

Аналізуючи гендерні особливості рекламних текстів, ми виходимо із того, що існує три основних підходи у розумінні гендеру [5, с.27]. Перший – це сприйняття гендеру як моделі соціальної взаємодії, згідно з яким він є певною нормою міжособистісного спілкування між особами чоловічої та жіночої статі між собою, в родині, в суспільстві.

Інший підхід пов'язаний із визначенням гендеру як стратифікаційної категорії, де гендер сприймається як певна ієрархія соціальних ролей між представниками різних статей. Згідно із цим підходом, гендер як і раса, вік чи суспільний клас входять у систему «владного підпорядкування». Таким чином визначають підвладні стосунки у суспільстві та їх структуру, що базується на керуванні та підкоренні.

Третій підхід пов'язаний із сприйняттям гендера як культурного феномена. Згідно із філософськими та постмодерністськими концепціями гендер констатується культурою, а його представники (чоловіки та жінки) наділяються символічними якостями. До чоловічого відноситься все раціональне, духовне, божественне, а до жіночого – чуттєве, тілесне, фізичне. За цим підходом чоловік займає домінуючу позицію, адже з його образом пов'язані всі позитивні якості, а з жіночим усі негативні.

Незалежно від того, якого гендерного підходу дотримуватись, більшість товарів та послуг, які рекламуються на ринку, орієнтовані на жінок. З одного боку це пояснюється тим, що саме жінка опікується веденням домашнього господарства і тому вона зацікавлена в його організації. З іншого боку, рекламні тексти, на відміну від технічних чи наукових, не займаються пошуком реальних рішень чи переваг, а опираються на емоційне складову, звідси і постійні пошуки естетичного оформлення, задіяння органів чуттів. Цього не можна торкнутися, але це можна відчувати.

Через те, що суспільство і його система цінностей постійно змінюються, змін зазнають і уявлення про певні поняття, наприклад про те, що є суто чоловічим. Якщо раніше мужність сприймалась як синонімічне із владою, військовою виправкою, силою, то зараз, чоловічий образ має бути «сексуальним», що часто супроводжується наданням йому певних жіночих якостей. Чоловіки більше уваги приділяють своїй зовнішності, аніж фізичній підготовці, а рекламують товари, тим самим створюючи певний стереотип чоловічого образу, часто чоловіки-актори.

Отже, як ми бачимо, відбулись певні зміни у розумінні гендера, що в свою чергу позначилось і на візуальній, і на вербальній складовій реклами.

Експліцитний прояв гендерного аспекту полягає у використанні певних лексем, мовних засобів та семантичних структур, що апелюють до чоловічої чи жіночої статі. Імпліцитне вираження статі виявляється у використанні ситуацій, реакцій, жестів та інших засобів, що опосередковано вказують на певну гендерну приналежність.

Використання стандартних образів чоловіків і жінок в рекламі є розповсюдженим прийомом для зображення реальної побутової ситуації. Використання в рекламі жіночих образів (особливо сексуальних, оголених) часто пов'язане із бажанням вплинути на підсвідомість та дає можливість маніпулювати аудиторією за допомогою створення певних стереотипів. Найчастіше у нашій рекламі використовують три жіночі образи:

- дружина (домогосподарка, мама);
- кар'єристка;
- жінка як сексуальний об'єкт.

В образі жінки-домогосподарки часто зображають самопожертву жінки, яка виконує всю домашню роботу та задовольняє потреби інших членів родини. Така реклама мало де може зустрітись закордоном, а у нас є звичним явищем. Моделювання такої поведінки призводить до створення стереотипу про суто жіночі обов'язки, навіть якщо чоловік цей час просто лежить на дивані. Чи не нагадує така картина модель поведінки у деяких країнах третього світу Африки? Наше суспільство непевно в цьому напрямку ще теж має над чим працювати. Але зображення жінки в ролі кухарки чи прачки це ще дрібниця у порівнянні із використанням жінки як сексуального об'єкта чи просто чоловічого аксесуару. Така реклама формує у молодого покоління неправильну систему цінностей, наші дівчата прагнуть постійно покращувати свою зовнішність, сидять на дієтах, але не думають про зовсім інший розвиток, розвиток своїх розумових чи духовних якостей. Таким чином формується відношення до жінки як товару чи об'єкта без поваги до її особистості чи почуття гідності.

В деяких випадках привабливі жіночі образи використовують, щоб підсвідомо применшити шкоду від вживання певних шкідливих продуктів, наприклад цигарок чи алкоголю. Ці образи змінюють акцент, ми бачимо не проблеми із здоров'ям як наслідок вживання шкідливих речовин, а щасливих, успішних, задоволених своїм життям моделей із білосніжною посмішкою. У цьому контексті не можна не згадати вчинок всесвітнього відомого футболіста Рональдо, який на прес-конференції відставив у бік напоїв фірми Соса Соса і закликав глядачів пити просту воду. Це викликало неабиякий резонанс у цілому світі.

Окремим питанням є мовна складова соціальних рекламних текстів та її гендерна забарвленість. Згідно із дослідженням науковців США, соціальні рекламні тексти пов'язані із захистом навколишнього середовища, донорством, здоровим образом життя, запобіганню домашнього насилля – більше направлені на чоловіків і характеризуються високою частотністю використання речень в наказовому способі, а також спонукальних слів і речень (don't go there, make your choice, stop, prevent). Наприклад:

- Find your freedom from smoking.
- Act now to end domestic violence.
- Loosing a little bit blood for a good cause is not a big deal, see?

Для текстів про допомогу дітям, жінкам, літнім людям, беззахисним тваринам характерним є використання слів про допомогу (to help, to support, to donate, to interest, poverty, poor...). Наприклад:

- Please help, every penny can make a difference.
- Help us to stop the cold killing older people.

Не зважаючи на культурні відмінності, у таких текстах прослідковуються універсальні риси, які відкарбовані у свідомості носіїв мови. Вони несуть у собі певні гендерні стереотипи, які визначають поведінку чоловіків і жінок у різних ситуаціях. Автори реклами часто використовують різні способи поведінки, мислення, проведення вільного часу, а також певні фобії чоловіків і жінок. Це, в свою чергу, знаходить відображення у рекламних текстах.

Таким чином, соціальна реклама є певною системою текстів, які поєднуються за допомогою єдиним замислом та впливають на адресата, враховуючи його гендерну приналежність. Відмінності між українською та зарубіжною рекламою виникають насамперед у виборі тематики. Найбільш часто соціальна реклама українських засобів масової інформації пов'язана із наступною тематикою:

- протидія домашньому насиллю;
- боротьба з алкоголізмом та курінням;
- аборти;
- усиновлення дітей;
- запобігання нещасним випадкам;
- безпека на дорозі;
- запобігання небажаній вагітності та певним хворобам.

У більшості випадків ця соціальна реклама семантично направлена на чоловіків. Можливо це пов'язано із наданням домінуючої позиції у суспільстві саме чоловікам, адже і в бізнесі, і в політиці в нашому суспільстві все ще прослідковується певна дискримінація жінок.

Водночас, українське суспільство не стоїть осторонь світових тенденцій. У Верховній Раді уже зареєстрований законопроект № 8558 про внесення змін в Закон України «Про рекламу» для протидії дискримінації. Автор цього законопроекту пропонує розуміти під поняттям «дискримінаційна реклама за ознакою статі» той рекламний контент, який:

- принижує гідність людини за статевою ознакою;
- транслює стереотипні уявлення щодо інтелектуальних, фізичних, соціальних чи іншого роду переваг однієї статі над іншою;
- тиражує стереотипні ролі, які обмежують свободу життєвого вибору людини;
- використовує людину виключно як сексуальний об'єкт з метою привернути увагу споживачів;
- ґрунтується на неоднозначних виразах з натяками на сексуальні відносини;
- демонструє фізичне насилля.

В своєму соціальному розвитку, зазнаючи впливу нових моделей відносин, гендерний аспект зазнає змін, створює нові та ламає старі стереотипи та формує нове розуміння чоловічої та жіночої ролей як у конкретному суспільстві, так і у світі загалом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, підводячи підсумки, можемо зробити висновок, що гендерний аспект сучасних рекламних текстів потребує подальшого вивчення і становить інтерес для науковців багатьох галузей, а також для практичної маркетингової діяльності. Гендерна забарвленість реклами відображається на візуальному, лексичному, семантичному рівні та є показником культурного рівня суспільства у межах конкретної території та певного часового періоду.

Література

1. Архипова И.В., Копоть Л.В., Шеватлохова Е.Д. Национально-культурные особенности речи как средство трансформации смысла высказывания. Вестник Адыгейского государственного университета. Серия: Филология и искусствоведение. Майкоп, 2017. Вып.4. 226 с.
2. Григорян А. Гендерная маркированность имен существительных в современном английском языке// Проблемы семантики фразеологических единиц: сборник научных трудов. 2002. С.89-91.
3. Кирилина А. Гендер: лингвистические аспекты. Москва: Издательство института социологии РАН. 1999. 180с.
4. Коломийська І. Гендерний аспект функціонування парних сполучень на матеріалі німецькомовного видання «Süddeutsche Zeitung»). Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. 2015. Вип.751: Германська філологія. С. 87-96.
5. Макарова Н.Г. Половые и гендерные различия в проявлениях волевых свойств личности: монография.- Москва: Изд-во РУДН, 2005. 125 с.

References

1. Arkhipova I.V., Kopot L.V., Shevatloхова E.D. Natsyonalno-kulturnyye osobynnosti rechi kak sredstvo transformatsyi smysla vyskazyvaniya. Vvestnik Adyheiskoho hjsudarstvennogo universityeta. Syeriya: Filolohiya i iskusstvovyedyeniye. Majkop, 2017. Vyp.4. 226 s.
2. Hrihoryan A. Hendermaya markirovanost imen sushchestvitelnykh v sovryemyennom anhlijskom yazykye// Probyemy syemantiki frazyeolohicheskikh yedenits: sbornik nauchnykh trudov. 2002. S.89-91.
3. Kirilina A. Hender: linhvisticheskiye aspyekty. Moskva: Izdatelstvo instituta sotsyolohii RAN. 1999. 180 s.
4. Kolomyiska I. Hendernyi aspekt funkcionuvannia parnykh spoluchen na materialii nimetskomovnoho vydannia «Süddeutsche Zeitung»). Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. 2015. Vyp.751: Hermanska filolohia. S. 87-96.
5. Makarova N.H. Polovyye i hendernyye razlichiya v proyavlyenyakh volyevykh svoistv lichnosti: monohrafiya. Moskva: Izdatelstvo RUDN, 2005. 125 s.

УДК 811.112.2'42

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-23

ПЕШКОВА Т. В.

Хмельницький національний університет

ВАРІАНТИ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ЛАКУНИ PFLEGE У СКЛАДІ ІНШИХ СЛІВ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКИХ ТЕКСТІВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ)

У статті досліджено переклад німецької лакуни Pflege у тому числі у складі інших слів. Роз'яснено тлумачення перекладу слів Pflegewissenschaft та Pflegeberufe як особливих понять міжкультурної німецько-української комунікації з урахуванням соціальних концептів. Проаналізовано переклад назви терапевтичного методу «Elementare Gesundheitspflege».

Ключові слова: міжкультурна комунікація, лакуна, переклад у міжкультурній комунікації; Pflege

PESHKOVA T.

Khmelnitskyi National University

TRANSLATION VARIANTS OF THE GERMAN LACUNA "PFLEGE" BEING A PART OF OTHER WORDS (BASED ON THE GERMAN MEDICAL TEXTS)

The key term "intercultural communication" refers to the exchange of knowledge, ideas, thoughts, concepts and emotions between people from different cultures. As you know, intercultural communication is a complex, complex phenomenon that includes various areas and forms of communication between individuals, groups, states belonging to different cultures. Translation in the context of intercultural communication is a complex multifaceted activity, in the process of which there is an interaction of different cultures, and hence different mentalities, traditions and customs.

The article deals with the ways of translating the German lacuna "Pflege" being a part of other complex words. Intercultural difference in interpretations of the German words "Pflegerwissenschaft" and "Pflegeberufe" has been clarified. The German medical texts served as a background for analysing the differences in comprehending German and Ukrainian words "care" and "caretaker". The given research is expected to provide translators with a better understanding of the German medical words "Gesundheitspflege" and "Krankenpflege". Grammatical, pragmalinguistic, and socio-cultural aspects of translation from German into Ukrainian as well as their peculiarities have been considered. The article analyzes main features of translating a German-language text, focuses on the translator's role which determines the pragmatic effect of the translation, its perception and influence on the recipients. The medical term "Elementare Gesundheitspflege" that is used to name a therapeutic system founded by Doctor Erna Weerts in the 1980s has been translated and analysed.

Key words: intercultural communication, lacuna, translation in intercultural communication, "care"

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Ключовий термін назви "міжкультурна комунікація" відноситься до обміну знаннями, ідеями, думками, концептами та емоціями між людьми з різних культур. Як відомо, міжкультурна комунікація – це складне, комплексне явище, яке включає різноманітні напрямки і форми спілкування між окремими індивідами, групами, державами, які належать до різних культур. Переклад в контексті міжкультурної комунікації – це комплексна багатогранна діяльність, у процесі якої відбувається взаємодія різних культур, а отже і різних менталітетів, традицій, звичаїв.

Процес міжкультурної комунікації починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур, що є однією з найважливіших причин непорозуміння, а також їх Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти розуміють один одного, і переклад у цьому процесі виступає спільним кодом для досягнення взаєморозуміння. [1, с. 32]. Міжкультурна комунікація – це соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму. У центрі міжкультурних взаємодій перебуває людина як носій загальнолюдських універсальї і культурних особливостей. Ця людина діє й взаємодіє з іними на основі цих універсальї та особливостей у великій кількості контекстів спілкування [2, с. 2].

Аналіз досліджень і публікацій

Науково-технічний прогрес сьогодення та інтенсифікація міжнародного економічного і технічного співробітництва підвищують роль термінологічної лексики в сучасних мовах. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність перекладу великого обсягу текстів, чим і пояснюється нагальна потреба дослідження лакун як каркасного словника мови спеціальностей та - що найголовніше для перекладача - особливостей їхнього перекладу, їхнього розвитку та взаємодії з розмовною і літературною мовами. Різні аспекти перекладу статей наукового стилю представлено в працях таких науковців, як М. Аполова, Л. Борисова, В. Карабан, Р. Проніна, В. Судовцев, Бацевич Ф. С., Борзих О. О., Гук І. С., Селіванова О.О.

Виклад основного матеріалу

Важливим аспектом міжкультурної комунікації є переклад, оскільки він передбачає подолання культурної бар'єру між тими, хто спілкується і спрямований на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує

міжмовний та міжкультурний бар'єр. Перекладачі повинні мати певну сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і іншої національнокультурної спільноти, адже ними володіють носії цих мов і ці знання формують специфічний національно-культурний менталітет. Переклад розглядають як особливий вид міжкультурної комунікації, адже він є важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного середовища. З точки зору теорії міжкультурної комунікації, при перекладі зіставляються не тільки дві мови, а й дві культури в широкому розумінні цього слова. Через міжкультурні відмінності, те, що є зрозумілим носіям однієї мовної культури може викликати нерозуміння у іншомовного реципієнта тексту перекладу. Тому завдання перекладу включає не тільки пошук еквівалентних відповістей для передачі комунікативної установки відправника, а й надання одержувачу необхідних для розуміння пояснень, щоб реакція іншомовного одержувача відповідала одержувачу повідомлення на вихідній мові [2, с. 7–9].

Формування цілей статті

ета статті - дослідити та пояснити особливості німецької лакуни Pflege, у тому числі у складі інших слів.

Складовими лінгвоетнічного бар'єра є розбіжності в мовних системах, мовних нормах, узусах та преінформаційних запасах мовців. Лінгвоетнічні особливості мови оригіналу найбільш яскраво втілені в лакунах реаліях та фразеологічних одиницях. Лакуна (від лат. lacuna – пробіл, заглиблення) – базовий елемент національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнює переклад її текстів і сприйняття їх іншопольованими реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [3, с. 321]. Лакуни суперечать звичному діапазону досвіду мовця, носія іншої мови. Головними ознаками лакун є незрозумілість, незвичність (екзотичність), чужість.

У даній статті ми хочемо розглянути лакуну німецької мови Pflege як окреме слово, так і в складі інших. Нижче наводимо переклад даних слів, що подано у словниках:

Die Pflege - догляд

Die Gesundheitspflege – 1) охорона здоров'я; 2) гігієна (догляд за здоров'ям); 3) санітарія; 4) гігієнічні заходи

Die Krankenpflege -1) сестринська справа; 2) догляд за хворими; 3) медична допомога; 4) лікування; 5) обов'язкова медична допомога застрахованим особам.

Die Pflegedienst – 1) послуга догляду за хворими; 2) служба догляду за хворими; 3) служба техогляду (напр. автомобілей)

Pflegeberufen: Pfleger/in – професії медсестр

Die Pflegewissenschaft – сестринська наука

Деякі словники взагалі не дають перекладу слів Pflegeberufen та Pflegewissenschaft

Всі переклади слів, у складі яких є слово Pflege різняться у перекладі на українську мову, тому що в Україні не має науки по догляду за хворою людиною або за людиною з особовими потребами та професій доглядача (опікуна, санітара), за якою в Німеччині отримують спеціальну освіту. У нашій країні сфера послуг доглядачів не достатньо розвинена (не говорячи про освіту і науку у цьому напрямку), тому під санітарами, доглядачами розуміють людей без спеціальної освіти, які можуть виконувати таку роботу. Як висновок, переклад самої професії Pfleger/in має стільки варіацій.

Точне роз'яснення понять Pflege, Krankenpflege, Gesundheitspflege надає німецька підприємниця та волонтер Марія Еглзеер у своїй статті, що присвячена саме цьому питанню. Переклад к.філ.н. Пешкової Т.В.

Was ist der Unterschied zwischen Gesundheitspflege und Krankenpflege beim Altwerden?

In unserer Gesellschaft liegt der Schwerpunkt ganz klar bei der Krankenpflege. In den meisten Fällen gehen Menschen erst zum Arzt oder holen sich Hilfe, wenn es praktisch schon zu spät ist. Frei nach dem Motto: so lange mir nichts weh tut, bin ich gesund.

Die Gesundheitspflege und anstehende Vorsorge finden erst statt, wenn das Problem schon da war....

Bei der **Krankenpflege** geht es darum, so schnell wie möglich wieder gesund zu werden und Menschen in Krisensituationen zu helfen. Dahingegen steht bei der **Gesundheitspflege** das Verhindern von Krankheiten und Krisen im Mittelpunkt. Menschen sollen gar nicht erst krank werden, autark bleiben und auch Vorsorgemaßnahmen für Krisensituationen treffen. Gerade beim Altwerden spielt die Gesundheitspflege eine erhebliche Rolle, da ältere Menschen häufiger krank werden und oftmals anhaltende Beschwerden aufweisen.

Wie grenzen sich Gesundheitspflege und Krankenpflege in den Pflegeberufen ab?

Für den Laien ist es sehr schwer, **Gesundheitspflege** und **Krankenpflege** bei den Pflegeberufen abzugrenzen. Der Schwerpunkt bei den **Pflegeberufen** liegt ganz klar bei der Unterstützung der Aktivitäten im alltäglichen Leben. Dies erweckt den Anschein, dass im Prinzip jeder diese Tätigkeit ausführen kann. Dabei muss ein/e **Pfleger/in** genau wissen, wie man mit erkrankten Menschen richtig umgehen muss. Beispielsweise sind bei demenzerkrankten Menschen viele Besonderheiten zu beachten.

Neben der richtigen **Pflege** spielt die Selbstbestimmung in allen Belangen persönlicher Lebensbereiche, eine zentrale Rolle in der **Pflege**. Eine wesentliche Aufgabe der Pflege ist die Wiederhinführung zur autonomen Lebensgestaltung bei erkrankten und behinderten Menschen.

Hier spricht man von Gesundheitspflege, weil die pflegerischen Maßnahmen ein gesundheitsbezogenes Ziel enthalten, welches sich auf die autonome Bewältigung des Alltags bezieht. Weitere Aufgaben zur Gesundheitsförderung sind Prävention und Rehabilitation in der **Gesundheitspflege**.

Zusammenfassend versteht die professionelle **Gesundheits- und Krankenpflege**, Menschen aus Krisen herauszuführen und ihnen zu helfen, wieder selbstbestimmt zu leben.

В чому різниця між охороною здоров'я та доглядом за хворими похилого віку?

У нашому суспільстві дуже чітко стоїть питання догляду за хворими. У більшості випадків люди приходять до лікаря або потребують допомоги, коли вже практично пізно. За правилом девізу: якщо в мене не болить – я здоровий.

Заходи з підтримки та збереженню здоров'я та їх призначення, відбувається лише тоді, коли проблема вже існує... ..

У догляді за хворими йдеться про те, щоб допомогти людям у кризовій ситуації одужати як найшвидше. За цим стоїть під час догляду за здоров'ям виключення хвороби та кризів як головний пункт. Люди повинні взагалі не хворіти, залишатися самодостатніми та застосовувати попереджувальні заходи для уникнення кризових ситуацій. Особливо у похилому віці догляд за здоров'ям відіграє значну роль.....

Як відокремити догляд за здоров'ям та догляд за хворими у професіях по догляду?

Для пересічної людини дуже важко відокремити догляд за здоров'ям та догляд за хворими. Головним у професіях по догляду є підтримання активності у повсякденному житті. На вигляд здається, що в принципі кожен може виконати таку діяльність. Але при цьому доглядачі точно знають, як поводитись з хворими. Наприклад, потрібно зважати на багато особливостей людей хворих на деменцію.

Правильний догляд завжди буде зважати на свободу вибору у всіх галузях особистого життя. Суттю завдань догляду є повернення до самостійної форми життя хворого або людини з особливими потребами.

Тут йдеться про догляд за здоров'ям, тому що заходи по збереженню та підтриманню здоров'я переслідують мету одужання, яка призводить до самостійного існування у буденності. Також головними завданнями є попередження та реабілітація у догляді за здоров'ям.

Підсумовуючі сказане: професійний догляд за здоров'ям та догляд за хворими переслідують мету вивести людей з кризи, допомогти самостійно жити.

Таким чином, щоб правильно перекласти текст новітнього медичного направлення перекладачу необхідно самому зрозуміти процеси, предмет функції відповідно до тексту. Такий підхід веде до найточнішої передачі змісту реципієнтам та уникнення глобальних помилок, що для медичних текстів є вкрай важливим. Адже медичний переклад може впливати на стан здоров'я пацієнтів, або на прийняття рішень лікарями.

Необхідний дослідницький підхід був застосований перекладачем до перекладу лакуни «Elementare Gesundheitspflege», яке є визначенням цілої терапевтичної системи та метода та започаткована док. Ерною Веертс у 80-х роках. В основі цього методу лежить особливий метод догляду за здоров'ям, що має певний терапевтичний та профілактичний ефект.

Цитати наведені з анотацій док.мед.н. Ути Кьонке, переклад к.філол.н. Пешкової Т.В.

Entspannende und stärkende Familienpflege mit Anwendungen der Elementaren Gesundheitspflege®

Elementare Gesundheitspflege® (EGP) wurde Mitte der 80er Jahre von Erna Weerts, Lehrerin für Gesundheits- und Krankenpflege, zur Gesunderhaltung und Gesundheitsförderung aller Menschen entwickelt. Es werden dabei die originären Grundformen der Pflege genutzt: Begegnen, Wahrnehmen, Berühren, Wärmen, Bewegen

Im folgenden Text finden Sie einfach zu handhabende Formen der Gesundheitspflege, die Sie Ihrem Kind zukommen lassen können.

Сімейний догляд з застосуванням Елементарного метода збереження та підтримання здоров'я, що розслаблює та зміцнює®

Елементарний метод збереження та підтримання здоров'я був розроблений у середині 80-х років Ерною Веертс - вчителем методам збереження та підтримання здоров'я, допомоги хворим, для оздоровлення та підтримання здоров'я всіх людей. Були використані оригінальні основні форми догляду: звернення сприйняття, доторкання, зігрівання, рухи.

У наведеному тексті знайдете Ви форми збереження та підтримання здоров'я за допомогою рук, які Ви зможете запропонувати Вашим дітям.

Таким чином наведені приклади дають розуміння, що переклад слова на українську мову Gesundheitspflege в одному тексті може різнитися - «збереження та підтримання здоров'я», «охороною здоров'я», «догляд за здоров'ям». Наданий переклад доводить, що без розуміння лакуни Pflege та досвіду міжкультурної комунікації перекладача, було б дуже складно сформулювати правильний переклад новому терміну.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підбиваючи підсумок викладеним міркуванням, все вищесказане доводить необхідність багаторівневої ментальної освіти, що втілює в собі когнітивні, емоційні, соціальні образи представників німецької лінгвокультурної спільності, оскільки текстовий вплив досягає максимального ефекту за наявності у співбесідників спільного соціального досвіду і професійних знань про суть таких понять як Pfliegewissenschaft, Pflegeberufen та «Elementare Gesundheitspflege®». Важливу у роль у перекладі відіграють нетекстові комунікативні фактори. Отже, варто підсумувати, що з огляду на забезпечення міжкультурної комунікації творча діяльність перекладача має спрямовуватися на примирення двох суперечливих тенденцій: збереження мовної норми рецептивної культури в перекладі, з одного боку, та її гармонізацію з нормою оригіналу як феномена вихідної культури, з іншого.

Література

1. Бачевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ :Академія, 2004.
2. Борзих О. О., Гук І. С. Роль перекладу в міжкультурному спілкуванні. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2014. №3. С. 31–34.
3. Селіванова О. Лінгвістична Енциклопедія. Київ: Довкілля. 211, 844 с.
4. Maria Eglseer. Was ist der Unterschied zwischen Gesundheitspflege und Krankenpflege beim Altwerden? <https://community-health-nurse.at/lebensheldinnen/was-ist-der-unterschied-zwischen-gesundheitspflege-und-krankenpflege-beim-altwerden/>
5. Ute Könke. Entschpanende und stärkende Familienpflege mit Anwendungen der Elementaren Gesundheitspflege® www.elementare-gesundheitspflege.de
6. Schröck, R. (2016). Geleitwort. In: Erna Weerts (2. Aufl. 2017): Dynamisierende Selbstregulation (S.16f). Nidda: hpsmedia.

References

1. Basevich F. Disputatio De Communicative Communicative. Kyiv: Academy, MMIV.
2. Bords O. O., Guk I. S. partes translation in communicationis interculturali. Scientific notas ndu eos. M. Gogol. 2014. №3. P. 31-34.
3. Selivanova O. Linguistic Encyclopedia. Kiovi: environment. CCXI, DCCCXLIV p.
4. Maria Eglseer. Was ist der Unterschied zwischen Gesundheitspflege und Krankenpflege beim Altwerden? <https://community-health-nurse.at/lebensheldinnen/was-ist-der-unterschied-zwischen-gesundheitspflege-und-krankenpflege-beim-altwerden/>
5. Ute Könke. Entschpanende und stärkende Familienpflege mit Anwendungen der Elementaren Gesundheitspflege® www.elementare-gesundheitspflege.de
6. Schröck, R. (2016). Geleitwort. In: Erna Weerts (2. Aufl. 2017): Dynamisierende Selbstregulation (S.16f). Nidda: hpsmedia.

УДК:81.811.112.2

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-24

РАХИМОВА О. К.
Хмельницький національний університет

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАСОБІВ ЕВФЕМІЇ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПРОСТОРУ

Евфемізми складають суттєву частину комунікації будь-якої мовленнєвої спільноти і мають історичне або релігійне підґрунтя. У статті йдеться про походження евфемізмів, їхнє використання у сучасній лінгвокультурній спільноті, запропоновані приклади вживання евфемізмів та їхнього перекладу у повсякденному житті, у сфері бізнесу, політики, економіки, художньої літератури. Авторка розглядає групи евфемізмів, утворені на основі подібності значення, та утворені на основі звукової подібності, надає класифікацію евфемізмів за етичними, тематичними, етно-культурними характеристиками. Зокрема, евфемізми можна розрізняти за ступенем етичності, тактовності, частоти тематичного використання, етнокультурним характеристикам.

Ключові слова: евфемізм, табу, культура, політкоректність, етичний, етно-культурний.

RAKHIMOVA O.
Khmelnitsky National University

SOCIAL AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF THE EMANS OF EUPHEMISMS IN PRESENT-DAY GERMAN-LANGUAGE PLANE

The article deals with euphemisms as an urgent linguistic issue as the processes of euphemisms formation have been occurring intensively lately. Euphemisms are words and phrases that soften and veil reality giving unpleasant notions pleasant associations thereby making a conversation on a taboo topic possible. The author divides euphemisms into two groups: those formed on the basis of similarity of notion and those formed on the basis of sound similarity. In the first case, euphemisms perform communicative role, while in the second – expressive one not as information media but for expression of an effect. Euphemisms of the first group veil unpleasant aspects of reality. Euphemisms formed on the basis of sound similarity include profanity substitutes and other pejorative phrases (aggressive exclamations, threatening, curses, or aggressive orders).

In the given paper, various spheres of euphemisms application are singled out starting from diplomatic discourse ("the minister does not feel well" means the minister has no intention to participate in the event) and ending with private columns in dating newspapers. The author gives examples of the use of euphemisms in political, economic, official and business sphere, fiction literature.

The author assumes that despite extensive use of euphemisms in various types of discourse, we may talk about their certain classifications. Euphemisms may be classified by ethic, thematic, ethno-cultural characteristics. Today, the Americans are most bigoted to the use of euphemisms. The British are also famous masters of using euphemisms.

Euphemisms or language taboo exist in any society and have certain historic or religious basis. Sometime, we do not notice how we use euphemisms subconsciously choosing an option that sounds better. We may assume that even under present-day conditions of guaranteed freedom of speech and opinion, taboo still functions in society. Thus, the use of euphemisms is a necessity. Their serve as means of setting boundaries of taboo zones and help avoid the undesired effect of a straightforward expression. The author views perspectives of further research in a detailed analysis of the use of euphemisms in German political discourse.

Key words: euphemism, taboo, culture, political correctness, German political discourse.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Вивчення евфемії сьогодні є актуальною лінгвістичною проблемою, адже останнім часом процеси утворення евфемізмів відбуваються надзвичайно інтенсивно. Зокрема вживання евфемізмів у ЗМІ, суспільно значущих сферах мовленнєвої діяльності сприяє їх масштабному поширенню.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблемі теоретичного обґрунтування евфемізації в мовознавстві приділяють велику увагу. Ті чи інші аспекти евфемізації певною мірою досліджено й описано в роботах багатьох мовознавців ХХ ст., зокрема в працях С. Відлак, Б. Ларіна, І.Р. Гальперіна, В.І. Жельвіса, А.М. Кацева, Л.П. Крисіна, К. Аллан, О.І. Шейгал, В.І. Заботкіної, В.П. Москвіна, К. Беррідж, німецьких науковців А. Болена, Г. Шредера тощо.

Актуальність праці мотивується необхідністю дослідження евфемістичних мовних одиниць з позицій лінгвопрагматичного та соціокультурного підходів, які сьогодні викликають найбільший інтерес.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі структурно-семантичних і прагматичних особливостей мовних табу з різних сфер життя, лінгвопрагматичних та соціокультурних характеристик засобів евфемії сучасного німецькомовного простору.

Виклад основного матеріалу

На сьогоднішній день у мовознавстві існують різні інтерпретації терміну «евфемізм». Явище евфемії в лінгвістиці традиційно пов'язують з явищем табу. Невипадково спочатку вивченням евфемізмів займалися етнографи, які досліджували проблематику табу в первісних спільнотах. Табу має безпосередній

вплив і на німецьку мову, відображаючи різноманітні процеси у житті суспільства: політичні, соціальні, історичні. Табуюванню і подальшій евфемізації підлягають слова різних тематичних груп з багатьох причин.

Найближчим до уявлення про табу в сучасних європейських суспільствах є поняття соціальної норми. Звідси табу поширюється на все, що пов'язане із соромом, тактом чи пієтетом; натомість страх, який лежав в основі табуїзації у первісних суспільствах, втратив своє значення. Отож, табу (як і евфемізми) залежать від часу і віддзеркалюють соціокультурні норми конкретного суспільства.

Під мовним табу розуміють мовну норму, яка диктує соціально узгоджене невживання певних слів та виразів, на заміну яким і приходять евфемізми.

Евфемізми – слова і звороти, які пом'якшують, завуальовують дійсність і її реалії, надаючи неприємним реаліям приємних асоціацій і уможливаючи таким чином комунікацію на табуйовану тему.

Причинами вживання евфемізмів є: забобонність, пов'язана із вірою в магічну дію слова; дотримання усталених соціокультурних норм (з цієї причини ми вживаємо політкоректні позначення, уникаємо вживання лайливих слів та вульгаризмів або використовуємо їхні замітники)

Евфемізми можна поділити на дві групи:

- утворені на основі подібності значення;
- утворені на основі звукової подібності.

У першому випадку евфемізми виконують комунікативну роль, у другому – експресивну, не як носії інформації, а для виявлення афекту. Евфемізми першої групи прикрашають і завуальовують неприємні аспекти нашої дійсності. Крім хвороб чи смерті вони можуть бути пов'язані з сексуальністю, функціями людського тіла чи певних його частин. Лише невеликий відсоток людей використовує в приватних розмовах відповідні медичні позначення. До евфемізмів, утворених на основі подібності звучання належать замітники лайливих слів та інших пейоративних зворотів (агресивних вигуків, погроз, прокльонів чи агресивних наказів).

Слід зазначити, що евфемізація тісно пов'язана із гумором, а яскраві евфемізми знаходимо в діалектах (урбанолектах), які загалом вирізняються барвистістю в порівнянні зі стандартною мовою. У якості прикладу можна навести вибірку образних гумористичних евфемізмів з віденського урбанолекту: Privatdozentin (репетиторка) – дівчина за викликом; Reitschule (школа верхової їзди) – бордель; Winterkirsch'n (зимові черешні) – геморої; Hofrauer (двірська жалоба) – бруд під нігтями; Klavier (піаніно) – зубний протез. Евфемізм Hundstrümmel (псячі руїни) ошляхетнює продукти життєдіяльності собак, які часто-густо зустрічаються у Відні, так що місто розпочало агітацію за допомогою плакатів із зображенням милого песика, який просить прибрати за ним «Nimm ein Sackerl für mein Gackerl». Використання слів дитячої мови (Gackerl – какулька) – продуктивний шлях евфемізації. В інших образних евфемізмах відбувається іронічне «ошляхетнення» позначуваного продукту/істоти тощо завдяки порівнянню з більш вартісними: Bauernkaviar – салера (на основі спільної для обидвох продуктів дії як афродізіак), Beamtenforelle – сосиска. За допомогою образних гумористичних евфемістичних слів та зворотів маскуємо також наші страхи, як-от страх перед смертю: einen Holzpyjama anziehen – одягнути дерев'яну піжаму; die Erdäpfel/das Gras/Radieschen von unten wachsen sehen – бачити зісподу, як росте картопля/трава/редиска. На хвилі політкоректності впливають нові евфемістичні позначення професій та людей певного етнічного походження, до яких в суспільстві існує негативне чи упереджене ставлення. Наприклад, перукаря стали називати «стилістом» або «фахівцем з краси». Цікаві приклади політкоректних етноекфемізмів в німецькій мові, коли замість збірних позначення (Eskimo, Zigeuner), яке набуло негативних конотацій, почали вживати як нейтральне позначення частин цієї народності (Inuit, Roma). Старі позначення ще якийсь час можуть функціонувати у фразеологічних зворотах чи назвах продуктів (морозиво Eskimo, кукурудзяні палички Zigeunerräder, шницель Zigeunerschnitzel чи десерт Mohr im Hemd), проте з політкоректних міркувань з часом зникають і звідти (як це сталося із назвою зефіру в шоколаді Negerküsse (поцілунки негра), який переіменували на Schokoküsse/шоколадні поцілунки) [7].

Яскравим прикладом того, що в різних суспільствах слово на позначення однієї і тієї ж групи людей може мати різні конотації, є слово іноземець/іноземка в українській та німецькій мові: нейтральне в українській мові, німецьке Ausländer/Ausländerin сприймається негативно і пов'язується з економічною міграцією. Відтак і значення слова мігрант/мігрантка (Migrant/Migrantin), зазнало звуження і погіршення значення, асоціюється з економічними мігрантами, бідністю і (як і Ausländer) не використовується щодо вихідців із забезпечених суспільств, які змінили країну проживання. До останніх вживаються позначення із першим компонентом Wahl- (вибір), який підкреслює, що переселення відбулося не з економічної нужди, а із власної волі: Wahldeutscher/österreicher – німець/австрієць за вибором, Wahl-Berliner/Wahl-Wiener – берлінець/віденець за вибором.

Мова змушена постійно працювати над створенням нових слів, які б допомагали уникати негативних асоціацій, пов'язаних з попередніми словами – так зване «евфемістичне бігове колесо»: так, замість «каліка» почали використовувати іншомовне «інвалід», яке невдовзі також отримало негативні конотації і отримало заміну у вигляді формулювання «люди з особливими потребами». В німецькій мові цей процес виглядає подібно: Krüppel – Invalide – der/die Behinderte. Останнє слово впродовж останніх років також почало сприйматися як негативне. Як наслідок – відкореговано оголошення у віденському

громадському транспорті з «Wir bitten Sie, älteren oder behinderten Fahrgästen die Sitzplätze zu überlassen» на «Bitte seien Sie achtsam. Andere brauchen Ihren Sitzplatz vielleicht notwendiger» із завуальованим позначенням «пасажир, яким потрібніше місце для сидіння». Ефект евфемізації досягається і завдяки вживанню інішомовних слів. Тому дедалі частіше на позначення людей з особливими потребами в німецькій мові вживають запозичені з англійської *disabled* та *differently*.

Як бачимо, значення слова не є незмінною константою. Зміни в семантиці, а саме – отримання словом негативної конотації – процес, відомий в мовознавстві як «погіршення значення». Цей шлях пройшло багато слів і якщо в наведених вище прикладах ми були свідками цього процесу, то в інших словах, які зазнали видозмін кілька століть тому, бачимо лише негативне значення. Це стосується німецького *Dirne*, яке вживається на позначення повії і походить від старовірхньонімецького *thiorna*, що означало «(незаймана) дівчина, служниця». В середньовірхньонімецькій мові *dierne* почало вживатися евфемістично на позначення повії і, заразившись негативом від позначуваної особи, отримало додаткове негативне значення – «повія». З плином часу перше нейтральне значення відпало і в сучасній німецькій мові це слово належить до лайливих. Тому якщо ми візьмемо до рук старе видання казки про Червону шапочку, перше речення викличе в нас здивування: «Es war einmal eine kleine süße Dirne, die hatte jedermann lieb ...» [8]. Нейтральне значення («дівчина») слово та його похідні зберегли лише в діалектах. З похідних варто згадати назву національного одягу в Австрії та Баварії – *Dirndl* та його омонім на позначення дереву в австрійському варіанті німецької мови.

Сфера застосування евфемізмів дійсно широка, починаючи з дипломатичного дискурсу («міністр погано себе почуває», що означає, що міністр взагалі не має наміру відвідувати захід) і до приватних оголошень у газетах про знайомства.

Евфемізми – вірні друзі бізнесу і політики, адже допомагають подати стан речей чи ситуацію кращими, ніж насправді. Так, неперевершеним майстром завуальовувати дійсність був колишній австрійський канцлер Бруно Крайскі. Коли в 70-х роках внаслідок першої нафтової кризи економіка пішла на спад, він охарактеризував цей стан як «Nullwachstum» – «нульове зростання», коли ж ситуація стала ще драматичнішою, Крайскі повів мову про «Minuswachstum» – «мінусове зростання». Прикладами евфемізмів в економіці можна назвати також: *Bürger sollen Eigenverantwortung übernehmen* (громадяни мають проїнятися відповідальністю) означає, що громадяни скоріш за все заплатять за щось з власної кишені; *Freisetzung von Personal* (вивільнення персоналу) – звільнення; *militärischer Konflikt* (військовий конфлікт) – війна.

Рекламні тексти також уникають небажаної інформації і описують товари тільки з позитивного боку, тому використання евфемізмів тут надзвичайно поширене. Наприклад, у рекламі дезодоранту йдеться про «*Transpiration*» (транспірацію, вивільнення води з організму через шкіру), а не про те, що людина пітніє; *die Dritten* (треті) означає «вставна щелепа», *Kundeninformation* (інформація для клієнтів) – «реклама», *Frischequell* (джерело свіжості) – вода, *weniger müssen müssen* (менше мусити мусити) – рідше ходити до туалету [6].

Евфемізми ділового стилю найкраще представлені лексикою, вживаною торговцями нерухомістю. «Витончена», «дорогоцінна» квартира означає «надто маленька», крім того, невеличкий розмір помешкання можна описати «чарівне гніздечко», а те, що ви можете зробити «будь-який ремонт на власний смак» та «підійде особі-ентузіасту» означає, що мова йде про абсолютно занедбану квартиру.

Чи не найблагодатніший ґрунт для евфемізмів в німецькомовному просторі – характеристики та рекомендаційні листи. У них немає негативних формулювань, адже негативний зміст ховається за позитивною формою. Найчастіше згадуваний приклад – «*Er/Sie war stets bemüht* – Він /вона завжди дуже старався/старалася», який прочитується: «На стараннях все і закінчилося, успішно його/її праця не була». Вирішальну роль відіграє і порядок слів або їх упушення: так, у реченні «*Sein Betragen gegenüber den Kollegen (und Vorgesetzten) war stets vorbildlich*» («Він завжди знаходив порозуміння з колегами (і керівництвом)») керівництво згадується на другому місці, після колег, і це означає, що з керівництвом у працівника були проблеми. Як бачимо, щоб розкодувати інформацію попереднього працедавця, треба вміти читати «між рядками», керуватися принципом «від супротивного» і вибирати з позитивного негативні аспекти. Закодована інформація подається в характеристичі навіть у завершальних фразах-побажаннях: *Wir wünschen ihm auf seinem künftigen Lebensweg viel Erfolg* (Бажаємо успіху в подальшій професійній діяльності = *Er hatte bisher wenig Erfolg* (Дотепер його діяльність не була успішною). *Wir wünschen alles Gute und beste Gesundheit* (Бажаємо всього найкращого і доброго здоров'я) = *Der Mitarbeiter war oft krank* (Працівник часто хворів).

Широке вживання евфемізмів відображено у художній літературі, і як правило пов'язано з діалогами та прямою мовою, що містять елементи розмовно-побутової лексики. Вони надають додаткових характеристик особі, яка їх використовує: як позитивних (делікатність, співчуття, гумор), так і негативних (маніпуляція іншою людиною, нещирість, брехня).

Однак, не зважаючи на поширеність евфемізмів у найрізноманітніших видах дискурсу, можна говорити про їх певні класифікації.

Евфемізми можна класифікувати за етичним принципом. Політики, дипломати, військові, офіційні особи будь-якого відомства чи організації, а також журналісти стрімко «напрацьовують», а часто і просто вигадують такі евфемізми, які відволікають увагу від негативних явищ чи подій. Ще один приклад – група евфемізмів, які пом'якшують майнову дискримінацію. Майже всі ЗМІ замість слова «бідні» користуються сьогодні словосполученнями «особи з низькими доходами», «соціально знедолені», або «малозаможні». Наступну групу евфемізмів за етичним принципом утворюють ті, що виключають дискримінацію людей з фізичними чи розумовими вадами. Майже на кожний недолік чи ваду вже існує певний евфемізм: наприклад, слово «каліка» замінюється на «фізично інший», «товстий» перетворюється на «з надмірною вагою». «Розумово відсталіх» політкоректно називати «такими, що не здатні вчитися», «особливими», або «з ментальними труднощами».

По-друге, евфемізми можна класифікувати за тематичним принципом. Найяскравішими у тематичній класифікації евфемізмів, є ті, що стосуються торгівлі і комерції.

І, нарешті, евфемізми можна класифікувати за етно-культурними характеристиками. Сьогодні найбільшими прихильниками евфемізмів є американці. Американські евфемізми здебільшого складаються з таких слів, які взагалі не сприймаються як образливі, та замінюються двозначними фразами. Наприклад, «туалетний папір» стає «тканиною ванної кімнати», «зубні протези» перетворюються на «стоматологічні пристрої», замість «лікарень» з'являються «центри доброго здоров'я». Британці також відомі майстри евфемістичних висловлювань. Найвиразніші з їх витворів прекрасно зрозумілі, принаймні, носіям мови і створюють приємне відчуття співучасті між автором евфемізму та слухачами [5].

Інколи евфемізми можуть бути і милосердними, навіть, необхідними. Зокрема, у випадках, коли на перший план, замість ясного і точного вираження емоцій, виходить потреба не зачепити почуттів. Про дітей, які відстають в інтелектуальному розвитку, чи неадекватно поводяться, мабуть, дійсно краще сказати, що в них «особливі (спеціальні) потреби». Звісно, це не полегшує завдання навчати їх чи просто знаходити з ними спільну мову, однак, це може позбавити їх знущань з боку їх однолітків, чи дозволить їм не зламатися. Говорячи про стару людину також, напевно, краще і милосердніше описати її як «тендітну», аніж як «старезну».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Евфемізми або мовні табу існують у будь-якому суспільстві і мають історичне або релігійне підґрунтя. Інколи ми самі не помічаємо, як користуємося ними, підсвідомо вибираючи той варіант, який звучить милозвучніше. Можемо стверджувати, що навіть за теперішніх часів гарантованої свободи слова та думки у суспільстві продовжують функціонувати мовні табу. Таким чином, використання евфемізмів є необхідністю. Вони слугують для встановлення меж табуйованих зон і допомагають уникнути небажаного ефекту від прямолінійного висловлювання. Перспективи подальших пошуків у згаданому науковому напрямку полягають в ґрунтовному аналізі вживання явища евфемії в німецькому політичному дискурсі.

Література

1. Великорода В. Б. Механізми поповнення евфемістичної лексики / В. Б. Великорода // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2017. – № 4. – С. 212-217.
2. Курагіна, Л. Евфемізми як форма реалізації мовних табу (на прикладі німецької мови) / Л. Курагіна // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2016. – Вип. 15. – С. 209-213.
3. Постатнік М. М. Евфемізми, причини їх виникнення, особливості вживання та перекладу (на матеріалі німецької мови) / М. М. Постатнік, А. М. Свирид // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету. – Суми: СумДУ, 2015. – Ч. 2. – С. 14-15.
4. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М.: «Менеджер», 2014. – 192 с.
5. Снегірьова С.О. Евфемізми як витончена форма мовленнєвого мистецтва / С.О. Снегірьова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К.: Логос, 2012. — С. 261-266.
6. Bohlen A. Die sanfte Offensive: Untersuchungen zur Verwendung politischer Euphemismen / Andreas Bohlen. – Frankfurt am Main; Berlin, 2013. – 278 s.
7. <https://everest-center.com/movnyj-serpanok-abo-korotko-pro-evfemizmy/>
8. [https://de.wikisource.org/wiki/Rothkappchen_\(1837\)](https://de.wikisource.org/wiki/Rothkappchen_(1837))

References

1. Velykoroda V. B. Mekhanizmy popovnenia evfemistychnoi leksyky / V. B. Velykoroda // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. – 2017. – № 4. – S. 212-217.
2. Kurahina, L. Evfemizmy yak forma realizatsii movnykh tabu (na prykladni nimetskoj movy) / L. Kurahina // Naukovyi visnyk KhDU. Seriya «Linhvistyka»: zb. nauk. nauk. prats. – Kherson: KhDU, 2016. – Vyp. 15. – S. 209-213.
3. Postatnik M. M. Evfemizmy, prychny yikh vynyknennia, osoblyvosti vzhivannia ta perekladu (na materialni nimetskoj movy) / M. M. Postatnik, A. M. Svyryd // Materialy naukovo-teoretychnoi konferentsii vykladachiv, aspirantiv, spivrobitnykiv ta studentiv humanitarnoho fakultetu. – Sumy: SumDU, 2015. – Ch. 2. – S. 14-15.

4. Rozen E. V. Na porohe XXI veka. Novye slova i slovosochetanyia v nemetskom yazyke / E. V. Rozen. – M.: «Menedzher», 2014. – 192 s.
5. Sniehirova Ye.O. Evfemizmy yak vytonchena forma movlennievoho mystetstva / Ye.O. Sniehirova // Lihvistyka KhKhI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy. – K.: Lohos, 2012. — S. 261-266.
6. Bohlen A. Die sanfte Offensive: Untersuchungen zur Verwendung politischer Euphemismen / Andreas Bohlen. – Frankfurt am Main; Berlin, 2013. – 278 s.
7. <https://everest-center.com/movnyj-serpanok-abo-korotko-pro-evfemizmy/>
8. [https://de.wikisource.org/wiki/Rothkäppchen_\(1837\)](https://de.wikisource.org/wiki/Rothkäppchen_(1837))

УДК 811.111/007

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-25

САДОВЕЦЬ О. В.

Хмельницький національний університет

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ВИСЛОВЛЮВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ІНОЗЕМНОЮ

У статті охарактеризовано види комунікативних стратегій, що використовуються не носіями англійської мови для подолання труднощів у спілкуванні. Розкрито суть кожної з них та наведено приклади їх практичного застосування. Проаналізовано дослідження Малайзійського університету щодо частотності використання студентами-носіями арабської та китайської мов найбільш поширених комунікативних стратегій у процесі усного спілкування англійською мовою як іноземною. Відповідне дослідження було проведено й для студентів Хмельницького національного університету, які вивчають англійську мову як іноземну. Його результати викладено у статті.

Ключові слова: комунікативні стратегії, англійська мова як іноземна, усне спілкування, висловлювання, стратегії досягнення або компенсації, стратегії уникнення або скорочення, рівень володіння мовою.

SADOVETS O.

Khmelnitskyi National University

COMMUNICATION STRATEGIES FOR OVERCOMING DIFFICULTIES WHILE SPEAKING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

The paper describes the types of communication strategies used by non-native English speakers to overcome communication difficulties. The essence of each of strategy has been revealed and practical examples of their application have been given. Definitions of communication strategies for learners of English as a foreign language have been generalized. The most widely spread typologies of communication strategies have been presented and characterized in the article – generalized classification by E. Tarone, C. Faerch, G. Kasper and G. Willems and classification by M. Celce-Murcia. All the strategies can be divided into two groups – avoidance or reduction strategies and achievement or compensation strategies. The former group includes topic avoidance and message abandonment and the latter group includes literal translation, language switch (to the native language, as a rule), foreignizing, approximation or generalization, word coinage, circumlocution, all-purpose words, self-correction or restructuring, appeal for help, stalling or time-gaining strategies.

In order to identify the most effective communication strategies used by those who study English as a foreign language and the frequency of their use, a special survey has been conducted at University of Malaysia among Arab and Chinese students studying English as a foreign language. The results of the study were summarized separately for students with the high level of language proficiency and with the low one, as this is the factor that influences students' choice of communication strategies. The same survey was conducted by us among Ukrainian students who study English as a foreign language at Khmelnytskyi National University in the specialties "Secondary education. English Language and Literature" and "Philology. Applied Linguistics" (106 students). When comparing the results of the survey of native Chinese and Arabic students and native Ukrainian students, it becomes obvious that the rating of strategies differs slightly, but not significantly. At the same time, it was noticed that in both cases, students with the high level of language proficiency use strategies of achievement or compensation more, and practically do not use strategies of avoidance or reduction, in contrast to students with low language proficiency.

Key words: communication strategies, English as a foreign language, oral communication, message, achievement or compensation strategies, avoidance or reduction strategies, language proficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Вивчення іноземної мови перш за все спрямоване на реалізацію вміння спілкування, яке є складним когнітивним, емоційним та соціальним процесом. Для полегшення спілкування мовці мають знайти ефективні засоби, за допомогою яких вони передаватимуть свої думки та висловлювання, адже усне спілкування – це не лише знання граматики та лексики, а й здатність планувати та структурувати висловлювання, що вимагає достатнього рівня комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність складається з 3 компетенцій: граматичної, соціолінгвістичної (соціокультурні правила та правила дискурсу) і стратегічної, яка визначається як вербальні та невербальні комунікативні стратегії, що використовуються для компенсації труднощів у спілкуванні. На особливу увагу у контексті нашого дослідження заслуговує стратегічна компетенція, яка досягається шляхом використання комунікативних стратегій і активується, коли мовець не може висловити думку через брак необхідних лінгвістичних ресурсів. Комунікативна стратегія – це техніка ефективного спілкування і досягнення основних комунікативних цілей. Комунікативні стратегії розроблені з урахуванням цільової аудиторії. Вони є спеціально розробленими для маркетингу, реклами, політики, публічних виступів, координації персоналу, ЗМІ, психологічного впливу тощо. Спеціально розробленими є й стратегії для спілкування іноземною мовою, коли не носії мови намагаються висловити думку й досягнути комунікативних цілей з носіями іноземної мови.

Аналіз досліджень та публікацій

У науково-педагогічній літературі проблемі комунікативних стратегій приділено чимало уваги. Серед українських вчених цією проблемою займалися Ф. Бацевич [1], А. Левицький, Т. Набережна, Р. Поворознюк [2], Г. Поенцов [3] та інші. Засновниками основних класифікацій та типологій комунікативних стратегій є Е. Bialystok (1990), С. Faerch та G. Kasper (1983), Е. Tarone та G. Yule (1989), G. Willems (1987). Сучасні дослідники продовжують розвивати тему застосування комунікативних стратегій не носіями мови для подолання труднощів спілкування (М. Aliakbari (2009), N. Fariza, A. Karimi, W. Lam (2012)), проте подальшого вивчення потребує питання ефективного та свідомого використання комунікативних стратегій, а також виявлення найбільш поширених стратегій для того, щоб розвивати навички їх використання не носіями мови у процесі її вивчення.

Існує чимало визначень комунікативних стратегій для спілкування іноземною мовою. Наведемо деякі з них. С. Ферч та Дж. Каспер визначають комунікативні стратегії як свідомий план дій для розв'язання потенційної проблеми у досягненні певної комунікативної цілі [7, с.77]. І. Бялисток визначає комунікативні стратегії як систематичні підходи, які використовуються мовцем для вираження своєї думки іноземною мовою в умовах недостатніх мовних знань та лінгвістичних ресурсів для повноцінного спілкування [5, с. 130]. Е. Тароун трактує комунікативні стратегії як спільну спробу двох співрозмовників дійти згоди у ситуаціях, коли мовці не в змозі висловити свою думку однією мовою [11, с. 29]. Комунікативні стратегії також трактуються як техніка подолання труднощів спілкування у ситуаціях, коли один з співрозмовників не володіє іноземною мовою досконало [14, с. 45].

Формулювання цілей статті

Мета статті – узагальнити відомі комунікативні стратегії, які використовуються не носіями англійської мови в усному спілкуванні, та їх типології, визначити найбільш поширені стратегії серед студентів, які вивчають англійську мову як іноземну, а також окреслити засади ефективного й свідомого їх використання.

Виклад основного матеріалу

Усі комунікативні стратегії для тих, хто вивчає англійську як іноземну, і намагається спілкуватися нею, традиційно можна поділити на дві групи: стратегії скорочення або уникнення висловлювання та стратегії досягнення або компенсації (табл.1).

Таблиця 1.

Узагальнена класифікація найбільш поширених комунікативних стратегій, адаптована за Е. Тароуном (1977), С. Ферчем та Дж. Каспером (1984) та Дж. Вілемсом (1987)

Стратегії уникнення або скорочення висловлювання		
1	Уникання предмету розмови	Уникання
2	Відмова від продовження розмови	
Стратегії досягнення або компенсації		
3	Перифраз	Інтерлінгвальні стратегії – передбачають перехід з однієї мови на іншу Інтралінгвальні стратегії – передбачають використання лише іноземної мови
4	Апроксимація або узагальнення	
5	Використання багатоцільових слів	
6	Утворення нового слова	
7	Буквальний переклад	
8	Наслідування фонології іноземної мови (foreignizing)	
9	Перехід на іншу мову (рідну)	
10	Прохання про допомогу	
11	Самовиправлення або реструктурування висловлювання	
12	Затягування або вигравання часу	

Розглянемо детальніше суть кожної стратегії та наведемо приклади їх практичного застосування. Стратегії скорочення або уникнення висловлювання включають:

1. Уникання предмету розмови. Ця стратегія має місце, коли мовець намагається уникнути згадки про певний предмет мовлення, для спілкування про який мовець не має достатнього словникового запасу або граматичних знань. У такому випадку мовець змінює тему розмови або переводить її у інше русло [13, с. 352].

N: ... Do you ah... do you consider yourself ah... part of the.. what they call the new breed of Japanese young people.

S: Un.. yes, I think so, but.. I am the... between.. new generation and old people? so called old people.

N: Um..

S: Un.

N: What do you mean by "between"?

S: Un... cause... (pause) ah... I thi-... What's what's the new generation's idea, do you think?

2. Відмова від продовження розмови – мовець починає висловлюватися про певний предмет чи явище, але припиняє розмову, тому що йому важко висловитися іноземною мовою [5, с. 140].

N: Ummm ... why is it called Crater Lake?

S: Why ... called?

N: Why is it called Crater Lake?

S: Ah ... I'm not sure but ... the .. maybe in the first ... Um ... crater means the Ah ... I don't know how to explain ... (laugh)

It's an insect er.. a big one, with wings...er.. It's like a big grasshopper... well, never mind.

Стратегії досягнення або компенсації використовуються, коли необхідно досягнути мети комунікації і пристосувати своє висловлювання відповідно до обмежених лінгвістичних ресурсів. Мовці не уникають предмету розмови, не переривають її, а використовують усі наявні їм ресурси, щоб висловити думку [4, с. 11]. Такі стратегії включають:

3. Перифраз – опис цільового об'єкту або наведення прикладу, схожого до нього (наприклад, якщо мовець не може пригадати слово «штопор» англійською мовою, він може описати його «*the thing you open bottles with*»; якщо неможливо згадати слово «криниця», можна використати її опис «*People in villages still use eh... deep round holes to get water from underground...*»; щоб описати зубну нитку, можна сказати «*That thing you do to remove food between your teeth...*»; якщо важко згадати слово «вуглеводи», можна сказати «*So, it is good way for the sport ah.. sports ah... people to ah... eat ah.. bread or rice or spaghetti... something like that.*»; слово «*випаровується*» можна описати так: «*it becomes a gas*» тощо.

4. Апроксимація – використання альтернативного терміну, який виражає значення цільового об'єкту (лексичної одиниці) якомога точніше. Наприклад, якщо мовець не пам'ятає англійського еквіваленту слова «*вітрильний човен*», він може використати узагальнювальне «*ship*»; якщо хочеться згадати породу собаки «*такса*», а потрібне слово не «*приходить*», можна сказати: «*They have this long funny-looking dog*»; якщо потрібно сказати «*лофери*», а мовець не знає англійського еквіваленту, можна використати слово «*shoes*» [4, с. 12]. Інші приклади: *My father.. is ah.. president of eh.. junior high school, and.. my mother is a president of kindergarten* («*president*» = «*principal*»). *Eh... I... went to:: uh.. Mikuni port to Oki island in a small boat, ah!, we need two days.* («*went*» = «*sailed*»).

5. Використання «багатоцільових» слів – передбачає використання загальних, так званих «пустих» лексичних одиниць, у контекстах, коли мовець не може пригадати потрібні слова вузького значення. В англійській мові це такі слова як *thing, stuff, what-do-you-call-it, thingie* та інші. «*There are so many things going on onstage. The lighting, the dancers, the props and other stuff.*»

6. Утворення нового слова – це створення неіснуючого слова в англійській мові на основі типових правил словотворення англійської мови. Наприклад: «*vegetarianist*» замість «*vegetarian*»; «*cooker*» замість «*cook*»; «*любить читати*» – «*book friendly*»; «*позаурочний час*» – «*post-lesson*»; «*footballist*» замість «*footballer*». «*The presidentiables are having a debate tonight.*» (термін, викарбуваний для «кандидати у президента»).

... *ah... we have to uh... uh.. internationalization, but.. before.. before that we have uh.. Been internationaliza-, internationalized* (приклад намагання утворити слово «інтернаціоналізувати»).

7. Буквальний переклад лексичної одиниці, ідіоми, складного слова чи структури. Наприклад: *За нас! – For us! Влаштувати скандал на пустому місці – to make a scandal on an empty place.*

8. Наслідкування фонології іноземної мови (foreignizing) – використання слова рідної мови, пристосовуючи його до англійської за допомогою фонології (з вимовою англійської мови) [12].

9. Перехід на іншу мову (як правило, рідну). Відбувається тоді, коли мовець використовує слова чи вирази рідної мови у процесі говоріння англійською, оскільки йому виявилось неможливим знайти потрібні англійські еквіваленти. Наприклад: *I like desserts with nuts, especially фісташками.*

10. Прохання про допомогу може відбуватися безпосередньо, коли мовець звертається по допомогу до англомовного співрозмовника (наприклад: «*What do you call...?*») або опосередковано, змінюючи інтонацію голосу, роблячи паузу, встановлюючи візуальний контакт, роблячи здивований/спантелечений вираз обличчя, використовуючи міміку, жести, наслідуючи певні звуки тощо.

11. Стратегія самовиправлення або реструктурування висловлювання передбачає, що мовець може виправити себе сам у процесі мовлення або перебудувати висловлювання таким чином, щоб суть повідомлення була зрозумілою. Наприклад: мовець може сказати «*I feel well*», і відразу ж виправити себе «*I feel good*». Приклад реструктурування висловлювання: «*I am so... I want to drink so much!*» У цьому прикладі мовець мав би використати слово «*thirsty*», але, не згадавши його, перебудував висловлювання. «*At the time I felt so... the atmosphere wasn't that good*» – мовець не зміг підібрати потрібного прикметника і перефразував висловлювання. «*He seemed so... bo... bour... bourgeois*» – мовець не відразу зміг правильно вимовити слово і виправляв себе у процесі мовлення.

12. Стратегії вигравання або затягування часу – використання філерів або вставних слів для заповнення пауз, щоб мати у своєму розпорядженні більше часу для згадування потрібного еквіваленту. Надмірне використання філерів може негативно впливати на легкість спілкування, але адекватне їх використання дозволяє виграти час для продумування відповіді [9, с. 14-17]. До найбільш поширених філерів відносять такі: *well, now, let's see, uh, as a matter of fact, you see* та інші. ... *It's very hard for me to answer..*

- *What are you planning to do after that?*

- *Well, actually... I haven't really thought about it yet... But...*

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне навести ще одну класифікацію комунікативних стратегій за М. Сельсе-Мурсія, яка виокремлює 5 видів комунікативних стратегій [6, с. 20-23]:

1. Уникання або скорочення висловлювання.
2. Стратегії досягнення або компенсації.
3. Затягування або вигравання часу.
4. Самомоніторингові стратегії, які передбачають, що мовець у процесі мовлення постійно моніторить своє повідомлення, виправляє помилки та уникає зайвих або зтяжних пауз. Сюди ж відноситься перефразування або додаткове пояснення, коли мовці не отримали реакції від співрозмовника або не отримали реакцію, на яку сподівалися. Наприклад, студент використовує самомоніторингову стратегію, коли описує свої почуття стосовно домашнього завдання під час канікул: *I hate doing homework. I mean, during weekends, holidays, and summer break, you know, I understand the importance of homework... why we need assignments... projects... but when you're on vacation or when you're on a trip somewhere, you can't really enjoy the moment when you're thinking of something you need to do... something... some school work you haven't done yet.*

5. Інтерактивні (кооперативні) стратегії, які відрізняються від попередніх тим, що мовець не намагається вирішити проблему у спілкуванні з використанням своїх власних ресурсів, а звертається по допомогу до співрозмовника [12]. Вони включають:

1) пряме і непряме прохання про допомогу. Пряме передбачає, що мовець задає відкрите питання стосовно невідомого слова іноземної мови. Наприклад: *It's a kind of race, in which er.. they run and jump over those things. What's the name?* Ще один приклад: *S1: His face is covered with hair. He's wearing a moustache and a... S2: A beard.*

Непряме прохання – це ситуації, коли мовець хоче добитися допомоги від співрозмовника опосередковано, використовуючи вербальні і невербальні засоби. Наприклад: «*I don't know the name*» зі зростаючою інтонацією, паузою, візуальним контактом тощо. Невербальні стратегії використовуються, коли мовець замінює лексичну одиницю чи дію мімікою, жестом, виразом обличчя, звукоімітацією чи супроводжує вербальну стратегію візуальною ілюстрацією [8].

2) стратегії уточнення значення, коли мовець показує, що він не зрозумів або неправильно зрозумів значення. Сюди відносять прохання повторити, уточнити чи підтвердити інформацію (наприклад: *I am sorry, could you please say that again? Pardon? What do you mean? Did I understand you correctly?*). Вирази, які виражають те, що мовець не зовсім зрозумів суть, можуть бути вербальними (*Sorry, I don't understand; Sorry, I couldn't follow you*) і невербальними (наприклад, пустий збентежений погляд). Сюди ж відноситься й інтерпретативне уточнення, коли мовець перепитує і підсумовує чи правильно він зрозумів суть повідомлення (*You mean to say that...*).

3) Відповіді, які включають повтори, перефразування, виправлення, доповнення чи скорочення повідомлення, підтвердження або відхилення. Наприклад, можна повторити слово, вжите співрозмовником, зі зростаючою інтонацією, щоб показати, що термін, вжитий ним, є невідомим мовцю.

4) Перевірка правильності розуміння за допомогою навідних питань:

Am I making sense? (щоб перевірити чи слухач розуміє те, що говорить співрозмовник)

How do you say this...? (щоб перевірити чи речення побудовано граматично коректно)

Are you still there? Do you follow? (щоб перевірити чи співрозмовник уважно слухає)

Can you hear me? (щоб перевірити чи співрозмовник чітко чує).

З метою виявлення найбільш поширених комунікативних стратегій, які використовуються тими, хто вивчає англійську як іноземну, ефективним є проведення дослідження, яке має на меті виявити частотність використання різних комунікативних стратегій, їх ефективність та рівень свідомості використання. Таке дослідження було проведено в Малайзійському університеті серед арабських та китайських студентів, які вивчають англійську мову як іноземну. Дослідження складалося з двох етапів. Спочатку викладачі здійснювали аудіозапис усного спілкування студентів з носіями мови, щоб виявити які стратегії вони використовували свідомо чи підсвідомо. Далі проводилося анкетування студентів, за результатами якого було складено рейтинг комунікативних стратегій від найбільш уживаних до найменш уживаних. Анкета складається з двох частин. У першій студенти надають інформацію про себе (стать, вік, спеціальність, тривалість вивчення мови, результат діагностувального тесту знання мови з зазначенням рівня – низький або високий). У другій частині було 10 тверджень та варіанти відповідей: а) завжди; б) часто; в) час від часу; г) ніколи; д) не впевнений (а) [10, с. 831-834].

Твердження анкетування:

1. Ви починаєте розмовляти англійською мовою про певний предмет, але не можете продовжувати і залишаєте розмову незакінченою через мовні труднощі.
2. Ви уникаєте розмов на певну тему чи про певний предмет через мовні труднощі.
3. Ви перекладаєте буквально лексичну одиницю, ідіому, складне слово чи структуру з рідної мови на англійську.

4. Ви використовуєте слово чи фразу рідної мови з вимовою рідної мови під час спілкування англійською мовою, коли не можете підібрати відповідник.
5. Коли Ви не знаєте чи не можете згадати потрібну вам англійську лексичну одиницю, Ви використовуєте схожу до неї лексичну одиницю з спільними семантичними ознаками (наприклад: *ship* замість *boat*).
6. Ви створюєте нове слово англійською мовою на основі типових правил (наприклад: *vegetarianist* замість *vegetarian*).
7. Ви описуєте чи наводите приклад об'єкта чи дії англійською мовою, коли не можете підібрати потрібне слово.
8. Ви використовуєте загальні або пусті лексичні одиниці для заповнення пропусків у лексичному запасі (наприклад, надмірне використання *thing, make, do*).
9. Ви використовуєте новий план побудови (реструктурування) висловлювання, коли перший виявляється неефективним або виправляє себе у процесі мовлення.
10. Ви звертаєтесь до співрозмовника по допомогу (наприклад: *What do you call it? Can you speak more slowly? Do you understand?*) [10, с. 840-844].

Такі твердження були спрямовані на перевірку частотності використання студентами таких комунікативних стратегій (за результатами аналізу аудіо записів): уникання теми; відмова від продовження розмови; перехід на іншу мову; буквальний переклад; створення нового слова; апроксимація; прохання про допомогу; самовиправлення; використання багатоцільових слів; перифраз. Стратегія наслідування фонології англійської мови не була включена в анкетування, оскільки в аудіо записах вона не прослідковувалася. Що стосується стратегії вигравання або затягування часу, то її в анкетування не включали, оскільки використання її переважно є підсвідомим процесом, і студенти об'єктивно не можуть оцінити частотність її фактичного використання.

Результати дослідження підсумовувалися окремо для студентів з високим рівнем володіння мовою та низьким, оскільки це той фактор, який впливає на вибір студентами комунікативних стратегій. За результатами дослідження стратегії були розміщені у порядку спадання – від найбільш уживаних до найменш уживаних (табл.2) [10, с. 846]:

Таблиця 2.

Рейтинг найбільш уживаних комунікативних стратегій серед студентів, які вивчають англійську мову як іноземну, за результатами анкетування студентів-носіїв китайської та арабської мов

Студенти з низьким рівнем володіння мовою	Студенти з високим рівнем володіння мовою
1. Перехід на рідну мову	1. Самовиправлення або реструктурування висловлювання
2. Прохання про допомогу	2. Апроксимація
3. Уникання предмету розмови	3. Використання багатоцільових слів
4. Відмова від продовження розмови	4. Буквальний переклад
5. Буквальний переклад	5. Утворення нового слова
6. Апроксимація	6. Перифраз
7. Самовиправлення або реструктурування висловлювання	7. Перехід на рідну мову
8. Використання багатоцільових слів	8. Відмова від продовження розмови
9. Перифраз	9. Уникання предмету розмови
10. Утворення нового слова	10. Прохання про допомогу

Результати дослідження свідчать, що рівень володіння мовою впливає на вибір комунікативних стратегій. Якщо студенти повністю володіють лінгвістичними ресурсами, вони більше використовують стратегії досягнення або компенсації. Студенти з нижчим рівнем володіння англійською мовою використовують комунікативні стратегії частіше, особливо ті, які передбачають використання рідної мови та стратегії уникнення або скорочення висловлювання.

Таке ж дослідження було проведено нами серед студентів-носіїв української мови, які вивчають англійську мову як іноземну, на спеціальностях «Середня освіта. Англійська мова і література» та «Філологія. Прикладна лінгвістика» (106 студентів) Хмельницького національного університету. Результати анкетування викладено у таблиці 3:

Таблиця 3

Рейтинг найбільш уживаних комунікативних стратегій серед студентів, які вивчають англійську мову як іноземну, за результатами анкетування студентів-носіїв української мови

Студенти з низьким рівнем володіння мовою	Студенти з високим рівнем володіння мовою
1. Прохання про допомогу	1. Самовиправлення або реструктурування висловлювання
2. Уникання предмету розмови	2. Апроксимація
3. Перехід на рідну мову	3. Перифраз
4. Відмова від продовження розмови	4. Використання багатоцільових слів
5. Використання багатоцільових слів	5. Утворення нового слова
6. Буквальний переклад	6. Буквальний переклад
7. Апроксимація	7. Прохання про допомогу
8. Самовиправлення або реструктурування висловлювання	8. Перехід на рідну мову
9. Перифраз	9. Уникання предмету розмови
10. Утворення нового слова	10. Відмова від продовження розмови

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

При порівнянні результатів анкетування студентів-носіїв китайської та арабської мови та студентів-носіїв української мови стає очевидним, що рейтинг стратегій дещо відрізняється, проте не суттєво. Водночас помічено, що в обидвох випадках студенти високого рівня володіння мови більше використовують стратегії досягнення або компенсації і практично не використовують стратегії уникнення або скорочення, на відміну від студентів з низьким рівнем володіння мовою.

Водночас варто відзначити, що при зіставленні результатів аудіо записів та анкетування помічена невідповідність між самоусвідомленням студентами того, які стратегії вони могли б потенційно застосувати і фактично застосовують у реальному спілкуванні, що можна пояснити недостатньою усвідомленістю що таке стратегії і як вони використовуються. Це викликає необхідність більш систематичної підготовки студентів до використання комунікативних стратегій, що й буде предметом наших подальших розвідок. Необхідно піднімати усвідомлення студентами потенційних проблем спілкування незалежно від рівня володіння іноземною мовою і переваг використання різних стратегій для їх подолання у різних контекстах. Здатність обирати найбільш доречні стратегії та використовувати їх креативно, ефективно, а головне – свідомо – є проявом сформованості комунікативної компетентності студентів.

Література

1. Бацевич Ф.С. Атмосфера спілкування: спроба психолінгвістичного дослідження. Мовознавство. 2012. №4–5. С. 26–33.
2. Комунікативні стратегії: підручник /А. Е. Левицький, Т. Є. Набережнева, Р. В. Поворознюк та ін. : За ред. А. Е. Левицького. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 559 с.
3. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ : Видавничий центр «Київський університет», 1999. 308 с.
4. Aliakbari M., Karimi A. N. Communication strategies in the written medium: The effect of language proficiency. *Linguistik Online*. 2009. №40. С. 3-13.
5. Bialystok E. *Communication Strategies*. Oxford : Blackwell, 1990. P. 127–142.
6. Celce-Murcia M., Dörnyei Z., Thurrell S. A pedagogical framework for communicative competence: A Pedagogically motivated model with content specifications. *Issues in Applied Linguistics*. 1995. 6(2). P. 5–35
7. Faerch C., Kasper G. *Strategies in Interlanguage Communication*. London : Longman, 1983. P. 76–79.
8. Khudayerka T. Helping learners to get their message across. URL: <https://ihworld.com/ih-journal/issues/issue-45/helping-learners-to-get-their-message-across/> (date of access: 02.07.2021).
9. Lam W. Implementing communication strategy instruction in the ESL oral classroom: What do low-proficiency learners tell us? *TESL Canada Journal/Revue TESL Du Canada*. 2012. №11. 27(2). P. 11-30.
10. Tan Kim Hua, Fariza N., Jaradat M.N. Communication Strategies Among EFL Students -An Examination Of Frequency Of Use And Types Of Strategies Used. *GEMA Online Journal of Language Studies*. 2012. №12. P. 831-848.
11. Tarone E., Yule G. *Focus on the Language Learner*. Oxford : OUP, 1989. P. 28–42.
12. Types of Communicative Strategies. *Elcomblus*. 2020. URL: <https://www.elcomblus.com/types-of-communicative-strategies/> (date of access: 15.07.2021).
13. Willems G. Communication strategies and their significance in foreign language teaching. *System*. 1987. Volume 15. Issue 3. P. 351–364.
14. Zhang Ya-ni. Communication Strategies and foreign language learning. *US-China Foreign Language*. 2007. №5(4). P. 43-48.

References

1. Bacevych F.S. Atmosfera spilkuvannja: sprobha psykholinghivistychnogho doslidzhennja. *Movoznavstvo*. 2012. #4–5. S. 26–33.
2. Komunikatyvni strateghiji: pidruchnyk /A. E. Levycykj, T. Je. Naberezhnjeva, R. V. Povoroznjuk ta in. : Za red. A. Levycjkogho. Kyjiv : Vydavnycho-polighrafichnyj centr «Kyjivsjkyj universytet», 2013. 559 s.
3. Pohepcov Gh. Gh. Teorija komunikaciji. Kyjiv : Vydavnychj centr «Kyjivsjkyj universytet», 1999. 308 s.
4. Aliakbari M., Karimi A. N. Communication strategies in the written medium: The effect of language proficiency. *Linguistik Online*. 2009. №40. C. 3-13.
5. Bialystok E. *Communication Strategies*. Oxford : Blackwell, 1990. P. 127–142.
6. Celce-Murcia M., Dörnyei Z., Thurrell S. A pedagogical framework for communicative competence: A Pedagogically motivated model with content specifications. *Issues in Applied Linguistics*. 1995. 6(2). P. 5–35
7. Faerch C., Kasper G. *Strategies in Interlanguage Communication*. London : Longman, 1983. P. 76–79.
8. Khudayerka T. Helping learners to get their message across. URL: <https://ihworld.com/ih-journal/issues/issue-45/helping-learners-to-get-their-message-across/> (date of access: 02.07.2021).
9. Lam W. Implementing communication strategy instruction in the ESL oral classroom: What do low-proficiency learners tell us? *TESL Canada Journal/Revue TESL Du Canada*. 2012. №11. 27(2). P. 11-30.
10. Tan Kim Hua, Fariza N., Jaradat M.N. Communication Strategies Among EFL Students -An Examination Of Frequency Of Use And Types Of Strategies Used. *GEMA Online Journal of Language Studies*. 2012. №12. P. 831-848.
11. Tarone E., Yule G. *Focus on the Language Learner*. Oxford : OUP, 1989. P. 28–42.
12. Types of Communicative Strategies. *Elcomblus*. 2020. URL: <https://www.elcomblus.com/types-of-communicative-strategies/> (date of access: 15.07.2021).
13. Willems G. Communication strategies and their significance in foreign language teaching. *System*. 1987. Volume 15. Issue 3. P. 351–364.
14. Zhang Ya-ni. Communication Strategies and foreign language learning. *US-China Foreign Language*. 2007. №5(4). P. 43-48.

УДК 811.111'675.337
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-26

СЕРГЄЄВА О. В., ПРОВОЗОН А. В.
Хмельницький національний університет

НЕОЛОГІЗМИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА СПОСОБИ ЇХ УТВОРЕННЯ

У статті розглянуто поняття «неологізм» та досліджено його теоретичні основи. Розглянуто неологізми як головний фактор, що відображає те, як розвивається сучасне суспільство, особливо в сфері Інтернет-спілкування. З'ясовано специфіку класифікації неологізмів та визначено основні способи їх утворення на платформах таких соціальних мереж, як Twitter та Facebook.

Ключові слова: неологія, неологізм, способи утворення, словотворчі процеси, соціальні мережі, Інтернет.

SIERHIEIEVA O., PROVOZON A.
Khmelnytskyi National University

NEOLOGISMS IN SOCIAL NETWORKS AND WAYS OF THEIR FORMATION

The article focuses on the neologisms in social networks. The study looked into the word forming processes and gave examples of processes that social media neologisms undergo. The study guided by the objectives, aimed at determining how social media neologisms deviate from the use of Standard English using linguistic levels of analysis giving various examples. The study focused on the factors that lead to the production and usage of the social media neologisms. Finally, the study focused on the effectiveness of social media neologisms in communication. The relevance of this topic is that neologisms are very important in our life, especially now, because we have the development of science and technology, new directions in the field of literature, art, and music, etc. Moreover, there are many new words created in different areas of peoples' activities.

English vocabulary is constantly changing and supplemented by new language units. The most common area of neologisms is, first of all, those where innovations take place. Modern technology, advances in science and all other factors that lead to the emergence of neologisms, these are the rapid events that occur in the life of English society. Thus, according to scientists, many neologisms (invented words) appeared in the fields of information technology, economics and social networks.

The article deals with the study of neologisms and the place they occupy among language units, substantiates the need for their practical application and research. In modern English, there is a tendency to increase vocabulary. Given the above, it means that the topicality of this theme is very important.

Key words: neology, neologism, methods of formation, word-formation processes, social networks, Internet.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розвиток мови зумовлений, перш за все, розвитком її системи словотворення, формуванням нових моделей словотворення, змінами існуючих моделей, збільшенням або зниженням їх продуктивності та багатьма іншими факторами процесу словотворення. Величезна кількість нових слів та необхідність їх пояснення призвели до створення нової галузі лексикології - науки неології, яка вивчає неологізми. Як молода та перспективна галузь мовознавства, неологія переживає своєрідний «неологічний бум». Однак є деякі важливі питання, які залишаються відкритими.

Формулювання цілей статті

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення неологізмів соціальних мереж, оскільки кількість нових лексичних одиниць у цій сфері щорічно збільшується. Мова користувачів Інтернету є продуктом включення специфічної термінологічної мови та професіонального сленгу до мови повсякденного спілкування. В той самий час ця лексика виходить за межі побутового спілкування. Вона активно використовується в пресі, на телебаченні та радіо. Попри значне зацікавлення з боку науковців, ці лексичні одиниці ще не були предметом системного лінгвістичного аналізу, тому є потреба у дослідженні неологізмів інтернет-сфери.

Метою статті є аналіз нових лексичних одиниць соціальних мереж Twitter та Facebook, а також виявлення особливостей способів та причин їх утворення.

Питання про появу неологізмів у системі мови, про принципи їх творення, класифікації, функціонування завжди привертала увагу мовознавців. Дослідженню неологізмів присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, проблемами виникнення і функціонування неологізмів займалися такі українські мовознавці, як Ю. Ковалів, З. Корнева, О. Ликов, В. Лопатін, А. Янков та інші.

Аналіз досліджень та публікацій

Найбільших успіхів у розробці теоретичних і методичних питань неології досягли російські лінгвісти: В. Заботкіна, Н. Котелова, Є. Левашов, В. Сергєєв та ін. Практичними лексикографічними проблемами неологізмів займалися також англійські й американські лінгвісти: Дж. Альгео, Р. Байен, Дж. Кенон, К. Куртлер, В. Лі, Дж. Сімсон та ін.

Виклад основного матеріалу

Сучасні неологічні дослідження зводяться до пошуку нових типів слів у мові та мовленні. Однак систематизація придуманих слів вимагає спочатку реіфікації, уточнення самого поняття «придуманих

слів», яке найчастіше ідентифікується за допомогою нових слів, інновацій та новаторства. Перш за все, загальноновживаним та поширеним є перший з термінів – неологізм.

В мовознавстві поняття «неологізм» (від грецької *Νέος* - «нові» та *λόγος* - «слова») має давню традицію, але її аналіз досить суперечливий. Вперше англійський термін «неологізм» був офіційно зафіксований у 1772 році. Однак англійська версія цього терміну не була новою. Франція, Італія та Німеччина вже мали відповідні терміни [3, с. 44]. Слово «неологізм» вперше з'явилося у французькій мові (*néologisme*) у 1735 році та було запозичене англійською мовою, що означає «нове слово або звичай, мовна інновація, нове слово чи вираз». У лінгвістичній літературі термін «неологізм» використовується у зв'язку з новими словами в різних мовах. Придумані слова – неологізми відрізняються від традиційних стандартних слів особливими зв'язками з суспільством, структурними девіаціями, зафіксованими колективною свідомістю [7, с. 5].

Поява нових слів – результат боротьби двох тенденцій: розвитку мови та її збереження. У цьому випадку поява нових слів не обов'язково викликається прямими потребами суспільства в новому значенні. Нова наука не може пояснити сьогоденну реальність без придуманих та нових слів і нових тлумачень існуючих слів. Нові знання потребують нових термінів та понять. Відмова від таких придуманих слів – неологізмів означає відмову від наукових розробок. Тривалий час західні лінгвісти вважали неологізми патологічним відхиленням від норм. Тому третій Новий міжнародний словник Вебстера (1966) описує неологізми як «a meaningless word coined by psychotic» (безглузде слово, створене психічними захворюваннями) [6, с. 95].

Вивчення новоутворених слів є невід'ємною частиною лексичної теорії. Неологізм відображає динамічний розвиток суспільства, одночасно демонструючи здатність мови розширювати традиційні межі словотворення. Для того, щоб відображати, відтворювати та інтегрувати нові ідеї та концепції, особливо необхідно перебудувати мову та словниковий запас та додати нові компоненти. Однак теорія англійської неології ще не сформувалася як самостійне поле лексичної теорії. Тим часом щорічно в англійській мові з'являється 800 нових слів, що більше, ніж у будь-якій іншій мові світу. В результаті дослідники стикаються з проблемою не лише фіксувати нові слова, а й досліджувати їх [10, с. 200].

Безсумнівно, що неологізми є ознакою творчого креативного процесу. Поки що одностайного рішення щодо цього питання немає: що таке поняття неологізму та які критерії включення конкретних словникових одиниць до придуманих слів потребує подальшого вивчення. Аналіз визначення поняття «неологізму» різними дослідниками виявляє різні точки зору, які містять позиції, що термін «неологізм» застосовується до новотворів. Іншими словами, це нове творіння, яке повністю відповідає матеріалу існуючої мови. Модель словотворення, слово чи фраза, нові, раніше невідомі, неіснуючі поняття, предмети, дисципліни науки, галузі, професії тощо [5, с. 81].

Нова лексична одиниця проходить кілька етапів соціалізації (прийняття в суспільстві) та лексикалізації (закріплення у мові). Коли неологізми з'являються, то їх зазвичай поширюють викладачі університетів, вчителі шкіл та засоби масової інформації. Тоді це буде виправлено у друкованому вигляді. Наступним кроком у соціалізації є прийняття нової лексики для широкого кола носіїв мови. Потім починається процес лексикалізації. Набуття навичок використання неологізмів у суспільстві, визначення умов та протипоказань для вживання в різних ситуаціях. В результаті виходить словникова одиниця іншого типу структури (проста, похідна, складна, складно похідне слово або словосполучення), яку включають до різних словників неологізмів [10, с. 200].

Словниковий запас англійської мови може зростати на тисячі або десятки тисяч слів на рік. Ця кількість неологізмів – це не тільки суспільства та технології, що швидко розвиваються, а й різні варіанти англійської мови, від американської до тисяч слів, наявних у базовій англійській версії, до багатьох китайських версій, де слова розуміють лише носії мови. Останні дослідження неологізмів показують збагачення мовної структури мови, перш за все засобами власних мовних ресурсів [11, с. 184].

Можна навести багато прикладів змін у змісті слів. Там на певному етапі свого становлення нове значення вважається неологізмом та або стверджується в цьому сенсі (іноді співіснує зі старим), або зовсім зникає з мови.

Неологізми поділяються на кілька способів творення, кожен з яких має свою характеристику:

Фонологічні неологізми – утворюються з окремих звуків. Вони представляють собою конфігурації звуків. Такі слова інколи називають «штучними». До групи фонологічних неологізмів ми умовно відносимо нові слова, утворені від вигуків. Наприклад: *Zizz* (британський сленг) – «короткий сон» (імітація звуків, які видає людина уві сні, нерідко передається в коміксах за допомогою трьох букв *ZZZ*). Або *Sis-bombah* (американський сленг) – «видовищні види спорту, особливо футбол» (склади часто застосовувались школярами для підбадьорювання гравців). Дієслово *to zap* – «стріляти, вдарити в зуби» (в прямому і переносному значенні): спочатку *zap* використовувалося як вигук в коміксах для передачі в графічній формі звука космічної зброї. Такі неологізми мають найвищий рівень конотації новизни і можуть бути віднесені до «сильних неологізмів». Високий рівень їх новизни пояснюється незвичністю та свіжістю їх форм [4, с. 60].

Запозичення – джерело поповнення словникового складу, посідають в англійській мові значне місце, запозичення з'являлися, головним чином, унаслідок розширення політичних, економічних і культурних зв'язків Англії, а також США з іншими країнами: традиційні джерела (французька, іспанська, італійська, російська, німецька, грецька, португальська та інші європейські мови) дали 52 % запозичень, тобто трохи більше половини. Наприклад, *schadenfreude* запозичено з німецької мови у значенні «злорадство»; *plethora* «багато» походить від грецького *plēthōrē* «повнота»; *kito* - «занапащати через обман у соціальних мережах» походить із мови йоруба, де має таке ж значення.

Для деяких запозичень характерним є вживання в одному, рідше двох варіантах англійської мови (британському, канадському, австралійському та ін.).

Синтаксичні – утворюються шляхом комбінації існуючих у мові знаків.

Мова йде про словотвір, про такі регулярні словотворчі процеси як: *конверсія, афіксація, аббревіатура, телескопія, словоскладання* [9, с. 461].

1) **Конверсія** як спосіб творення нових слів шляхом деривації значно

знижує свою активність та поступається всім іншим методам словотворення. Як і додаткові та складені слова, нові конвертовані утворення характеризуються тенденцією до багатокомпонентних структур. Зрозуміти значення новоутворення можна, спираючись на значення початкового слова: *The actor was hissed off the stage.* — «Актора зігнали зі сцени шиканням» [9, с. 462]. Значна кількість дієслів утворюється від іменників: *to leaflet* – «випускати листівки», *to butterfly* – «прогулюватися безцільно по місту».

2) Одним із найпродуктивніших способів утворення неологізмів є:

афіксація. Афіксація - це словотворення, які використовують службові морфеми (афікси) з дериваційними значеннями як засіб уточнення або зміни їх значення [11, с. 49]. Сьогодні за допомогою афіксів утворюється величезна кількість нових слів. Цей метод широко поширений при формуванні дійсно придуманих слів. Похідні не тільки складні, але й характеризуються розчленованістю і наявністю внутрішньої предикації. Тому сучасний стан системи афіксів характеризується появою нових і напівафіксів, нових значень та варіантів афіксів, нових моделей та обмежень щодо їх використання [2, с. 224].

Афіксація представлена такими способами творення, як:

- **суфіксація:** *texting* - складається з кореня *text* та суфіксу *-ing*; *ageism* - складається з іменника *age* та суфіксу *-ism*; *millennial* - складається з кореня *millennium* та суфіксу *-al*; *selfie* - складається з кореня *self* «сам себе» та суфіксу *-ie*;

- **префіксація:** *interweb* - складається з префіксу *inter-* та кореня *web* «мережа»; *subreddit* - складається з префіксу *sub-* та власної назви *Reddit* (соціальна мережа);

- **префіксально-суфіксальний спосіб:** *ungendering* - складається із префіксу *un-*, кореня *gender* «вид, сорт, клас чи вид людей або речей, що поділяють певні риси» та суфіксу *-ing*.

3) Дуже продуктивним способом словотворення в цей період розвитку

англійської мови є **аббревіатура**. О. Есперсен писав про важливість аббревіатури і вказував, що в сучасній англійській мові існує велика кількість скорочень. Вони насправді представляють одну з найбільш характерних рис англійської мови [2, с. 200]. В останні десятиліття скорочення як мовні явища набули більшого поширення [5, с. 204]. Зазвичай, аббревіатури використовують частіше, ніж самі терміни:

VCR - *video-cassette recorder* – «відеомагнітофон»;

PC - *personal computer* – «персональний комп'ютер»;

MTV - *Music Television* – «канал кабельного телебачення, який передає різноманітну музику».

Також є графічні аббревіатури, які використовують лише на письмі

і не мають своєї власної звукової форми. Оскільки графічні скорочення утворені з елементів повного слова або поєднання скороченої форми декількох слів, вони повинні володіти необхідною і у достатній мірі ступенем стислості. Дані одиниці передають інформацію, закладену в слові або словосполученні по можливості найменшою кількістю графічних знаків (букв), не доводячи до втрати його зрозумілості. Тобто, графічні скорочення мають межу, кінцеву протяжність, що дозволяє зберігати семантичну цілісність зашифрованих одиниць: *IWM* – *If It Were Me* – що до мене; *IMHO* – *In My Humble Opinion* – за моїм переконанням [7, с. 383].

4) **Телескопія** – це метод словотворення, при якому нове похідне слово

породжується шляхом злиття повної основи вихідного слова та усіченої основи іншого слова або злиття усіченої основи двох вихідних слів [9, с. 83]. Серед них переважає слово частковий злиток. Тобто одиниця, яка поєднує повну форму одного усіченого елемента та повну форму другого елемента. Значення **телескопних слів** включає все або частину значення слів, які входять до них.

Телескопія поділяється на:

- **апокопи** (відсікання кінцевої частини слова): *hyper* ← *hyperactive* (гіперактивний), *ad* ← *advertisement* (реклама, оголошення), У деяких словах усіченню піддається морфема, наприклад: *anchor* ← *anchorman* (оглядач новин, який координує теле-чи радіопроекти), а інколи лише частина морфеми: *lib* ← *liberation* (звільнення);

- **афери́зи** (відсікання початкової частини слова): *phone* ← *telephone* (телефон), *bus* ← *omnibus* (антологія; телевізійна або радіопередача, що складається з передач, що раніше виходили окремо; автобус), *chauvinism* ← *male chauvinism* (шовінізм), *zine* ← *magazine* (журнал);
- **синко́пи** (вилучення центральної частини слова, скорочені слова, які зазнають граматичної флексії, наприклад, множини): *closed caption* ← *closed circuit caption* (титри телевізійних програм для глухих); *dreads* ← *dreadlocks* (дреди – зачіска, що складається з численних окремо скручених пасом); *comms* ← *communications* (лінії комунікації) [8, с. 80].

5) **Словоскладання.** Складні слова – слова, утворені додаванням двох або

більше слів. Часто одне й те саме слово зустрічається в трьох типах написання: роздільному (*laid back* – розслаблюючий, самовпевнений, спокійний), через дефіс (*laid-back*) та злите (*laidback*). Складні слова складаються з різних частин мови. Наприклад: *screenshot* походить з основ *screen* «екран» та *shot* «знімок»; *pop up* – від складання компонентів фразового дієслова *to pop up* «спливати»; *meme-worthy* походить від складання слів *meme* «зображення чи фрагмент відео чи тексту, які вважаються дотепними чи проникливими, що широко та швидко поширюються користувачами Інтернету» та *worthy* «вартий» [7, с. 382].

Розглянемо неологізми соціальних мереж та найпоширеніші способи їх творення. В Твіттері існує обмежена кількість символів, що дає змогу багатьом людям висловлювати свої думки за допомогою графічних аббревіатур, які в цій мережі загальновідомі та зрозумілі для всіх. Серед таких аббревіатур можна виділити наступні:

- *DM* – скорочення від *Direct Message* (приватні повідомлення);
- *IM* – скорочення від *Instant message* (миттєве повідомлення);
- *IDC* – скорочення від *I don't care* (мені байдуже);
- *IKR* – скорочення від *I know, right?* (я вже все знаю);
- *FYI* – скорочення від *For Your Information* (до вашого відома);
- *HTH* – скорочення від *Hope This Help* (сподіваюся, це допоможе);
- *IBTD* – скорочення від *I Beg To Differ* (вибачте, але я з вами не згоден) [3, с. 21].

На просторах соціальних мереж переважає спосіб телескопії, який часто допомагає створювати нові терміни для нових подій та явищ. Практично кожний другий користувач Інтернету хоча би раз сам створював свій власний неологізм на основі злиття двох або більше слів.

Trying to impress my date, I used *Twitterpedia* to find a fancy restaurant for us to go to. – *Щоб вразити свою дівчину, я скористався твіттерпедією, щоб знайти нам милий ресторанчик.* Як бачимо, в даному прикладі *twitterpedia* – це використання соціальних мереж для того, щоб отримати інформацію, яка вас цікавить, від інших користувачів соціальних мереж, задаючи їм потрібні запитання, і утворене це слово завдяки злиттю двох слів – *twitter* і *wikipedia*. Подібне ми можемо побачити і в наступному реченні:

I can't stand this *facebooktivist*, he's so annoying. – *Я не можу терпіти цього активіста імені Фейсбука, він такий набридливий.* Тут ми теж спостерігаємо телескопні слова – Facebook та activist, що при злитті в одне ціле означає пересічного користувача Facebook, котрий спеціалізується на створенні «статусів», які отримують багато «лайків».

Звичайно, не потрібно забувати про неологізми, які створені завдяки афіксації. Наприклад:

In *twitterdom* of gossip, Ann and Katie are queens. – *У твіттердомі пліток, Енн з Кет просто королеви.* Неологізм *twitterdom* утворений за допомогою іменникового суфіксального способу –*dom*.

I don't want to *unsubscribe* all my friends, but I am getting at least 10 notifications a day from one friend. Everything she posts on Facebook, I get in my e-mail. – *Я не хочу відписуватись від всіх своїх друзів, але на день мені приходить щонайменше десять сповіщень лише від одної подруги. Все, що вона постить в себе на сторінці в Фейсбук, потім приходить мені на електронну пошту* [9, с. 81]. Неологізм *unsubscribe* складений префіксальним способом *in-*, який вживається для утворення заперечної форми слова.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

В умовах прискорення сучасного темпу життя та блискавичного розвитку інформаційних технологій для багатьох із нас соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого сьогодення. Новітні технології та, перш за все, Інтернет-спілкування, стають новим виміром життя для сучасної прогресивної молоді. Саме тому виникає нагальна потреба у мовному відбитті нових понять, які масово зароджуються у сфері соціальних мереж. Отже, знання особливостей утворення неологізмів необхідно для адекватного перекладу текстів різних жанрів, оскільки вони поповнюють словниковий запас завдяки новим термінам та явищам, які ми можемо спостерігати в Інтернет-дискурсі; і тому, перспективу подальших лінгвістичних розвідок у зазначеній площині можуть становити дослідження неологізмів у цих сферах.

Література

1. Гак В. Г. О современной французской неологии. Новые слова и словари новых слов. Москва, 2005. 36-57 с.
2. Громовенко В. В. Словотворення політичних неологізмів в українській та англійській мовах: зіставний аспект: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії: спец. 035 філологія, 03 гуманітарні науки. Одеса. 2021. 204 с.

3. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації. Записки з романо-германської філології. 2014. Вип. 2 (33). 17–23 с.
4. Кривенко Д. М. Інноваційні процеси у лексиці сучасної англійської мови. Філологія. 2018. 60 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/168412205.pdf> (дата звернення 14.07.2021).
5. Мацько Л. І. Стилістика української мови: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Вища школа, 2003. 461 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
7. Сеньків О.М., Летнянка О.І. Неологізми-скорочення в англомовних версіях міжнародних соцмереж. Молодий вчений. Філологічні науки. 2016. №6 (33). 380-384 с.
8. Шутова М.О. Неологізми в сучасній англійській мові. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. 2010. Вип. 21. 79–85 с.
9. Шутова М.О. Неологізми в сучасній англійській мові. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія: Філологія, педагогіка, психологія. Випуск 21. 2010. 79-85 с.
10. Яшина О. М. Процеси неологізації у словниковому складі англійської мови XIX століття (на матеріалі прозових літературних творів): дисертація канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 2017. 200 с.
11. Rey A. *Semantics* / A. Rey. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2001. – 184 p.

References

1. Hak V. H. *O sovremennoi frantsuzskoi neolohyy. Novye slova y slovary novykh slov.* Moskva, 2005. 36-57 s.
2. Hromovenko V. V. *Slovotvorennia politychnykh neolohizmiv v ukrainskii ta anhliiskii movakh: zistavnyi aspekt: dysertatsiia na zdobuttia stupenia doktora filosofii: spets. 035 filolohiia, 03 humanitarni nauky.* Odesa. 2021. 204 s.
3. Dziubina O. I. *Osoblyvosti utvorennia ta funktsionuvannia semantychnykh neolohizmiv anhliiskoi movy v sferi internet-komunikatsii. Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* 2014. Vyp. 2 (33). 17–23 s.
4. Kryvenko D. M. *Innovatsiini protsesy u leksytsi suchasnoi anhliiskoi movy. Filolohiia.* 2018. 60 s. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/168412205.pdf> (data zvernennia 14.07.2021).
5. Matsko L. I. *Stylistyka ukrainskoi movy: Pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchyykh navchalnykh zakladiv.* Kyiv: Vyshcha shkola, 2003. 461 s.
6. Selivanova O. O. *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia.* Poltava: Dovkillia-K, 2006. 716 s.
7. Senkiv O.M., Letnianka O.I. *Neolohizmy-skorochennia v anhlo-movnykh versiiakh mizhnarodnykh sotsmerezh. Molodyi vchenyi. Filolohichni nauky.* 2016. №6 (33). 380-384 s.
8. Shutova M.O. *Neolohizmy v suchasni anhliiskii movi. Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO KNL. Serii Filolohiia. Pedahohika. Psykholohiia.* 2010. Vyp. 21. 79–85 s.
9. Shutova M.O. *Neolohizmy v suchasni anhliiskii movi. Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU Serii: Filolohiia, pedahohika, psykholohiia.* Vypusk 21. 2010. 79-85 s.
10. Yashyna O. M. *Protsepy neolohizatsiui u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy XIX stolittia (na materialii prozovykh literaturnykh tvoriv): dysertatsiia kand. filol. nauk: spets. 10.02.04.* Kyiv, 2017. 200 s.
11. Rey A. *Semantics* / A. Rey. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2001. – 184 p.

УДК: 81'367.4:646]=111=161.2
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-27

СТРІУК Н. В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСІВ НА ОДЯЗІ: РІВЕНЬ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

У статті на матеріалі англійської та української мов проаналізовано структурні особливості написів на одязі представлених словосполученням. Виділено основні підгрупи написів-словосполучень, з'ясовано, що особливості структури написів на рівні словосполучення відображають реалізацію потреби носія вбрання в самопрезентації. Водночас структурно-граматичні риси досліджуваних мов також впливають на структурні особливості аналізованих текстів

Ключові слова: написи на одязі, само презентація, структура, словосполучення, сурядні словосполучення, підрядні словосполучення.

STRIUK N.

Vasyl' Stus Donetsk National University

STRUCTURAL FEATURES OF INSCRIPTIONS ON CLOTHING: LEVEL OF PHRASE (ON THE MATERIAL OF ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Though the growing popularity of clothing with text prints causes the study of the inscriptions on clothing as a linguistic phenomenon there are only few papers devoted to this topic. The present research is an attempt to analyse the structure of English and Ukrainian clothing inscriptions in a comparative aspect. The study focuses on defining the main features of clothing inscriptions on the level of phrase. It deals with 2286 English and 1216 Ukrainian inscriptions on clothing harvested on the internet by employing a continuous sampling method.

The paper shows that phrase-inscriptions are evenly typical of English and Ukrainian linguocultural environments and make up a quarter of the entire data under analysis. The peculiarities of the source from which the units were collected allows us to identify three main sub-groups of phrase-inscriptions: coordinative phrases, subordinate phrases and mixed phrases. Isomorphic and allomorphic models of phrase-inscriptions are considered within each subgroup. It has been determined that the vast majority of phrase-inscriptions in both languages are subordinate phrases. However, coordinative phrases are three times more typical of English inscriptions on clothing. Moreover, three adjectival coordinative models have been identified as allomorphic for the English language.

The research proves that the structure of both English and Ukrainian clothing phrase-inscriptions reflects the realization of the wearer's need in self-presentation. It is implemented with the variety of models, the use of adjectives of positive semantics and visual means of emphasis. At the same time, the structural and grammatical features of the studied languages, such as the analytical nature of English and the synthetic nature of Ukrainian, also influence the structural peculiarities of the analyzed texts.

Key words: inscriptions on clothing, self-presentation, structure, phrases, coordinative phrases, subordinate phrases.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Зростаюча популярність вбрання з текстовими принтами свідчить про важливу роль написів на одязі не лише як різновиду дизайну, але й як засобу комунікації, спрямованого на реалізацію потреби людини в самопрезентації. Відповідно, актуальним є дослідження написів на одязі як лінгвістичного феномену загалом, та аналіз мовних засобів, за допомогою яких носій одягу транслює своє внутрішнє Я, ідеї, думки та наміри.

Аналіз досліджень та публікацій

Вивчення написів на одязі ще не має широкого висвітлення ні в зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі; існують лише поодинокі розвідки, присвячені цьому своєрідному комунікативному явищу. Так О. Івус досліджує особливий різновид написів на одязі – слогани [6], М. Халіков фокусується на ігрових аспектах текстів на футболках [10], І. Чілува та Е. Аджібоє розглядають прагматику повідомлень на вбранні студентів [12], Н. Долусова робить спробу окреслити особливості написів на жіночих футболках [5].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу та визначенні структурних особливостей написів на одязі, представлених словосполученнями, на матеріалі англійської та української мов.

Виклад основного матеріалу

Матеріалом дослідження слугують 2286 написів на одязі англійською мовою та 1216 написів українською, відібраних методом суцільної вибірки з мережі Інтернет, зокрема інтернет-магазинів та сайтів-аукціонів. Слід зазначити, що у прикладах збережено оригінальну графіку написів на одязі: вживання малих та великих літер, символів; знак «|» використовується для позначення розміщення частини тексту з нового рядка.

Вивчення структурних особливостей написів на одязі ще не отримало належного висвітлення в мовознавчій науці. В єдиній, відомій авторці роботі, яка частково торкається структури написів на одязі,

виділяються однослівні, двослівні, трьохслівні і багатослівні написи [5, с. 33]. На нашу думку, такий підхід досить поверхневий і не дозволяє ґрунтовно дослідити структуру аналізованих мікротекстів, а також позбавляє останніх їхньої ідеосинкратичності і своєрідності, яка викристалізовується на тлі жанрових характеристик інших текстів.

Беручи до уваги текстову природу написів на одязі та їхню структурну різноманітність, а також погоджуючись з думкою мовознавців про можливість функціонування слова чи словосполучення як речення, а речення як тексту [4, с. 18; 8, с. 170], вважаємо за доцільне розглядати структурні особливості написів на одязі, базуючись на належності досліджуваного матеріалу до відповідного ярусу мовної структури, одним з яких є рівень словосполучень, що й становить об'єкт даного дослідження.

В широкому значенні під словосполученням розуміють будь-яку синтаксично організовану групу, яка розглядається з точки зору її лінійної структури [1]. Усталеною є думка, що, на відміну від речення, «словосполучення є непередикативною синтаксичною одиницею, оскільки через нього подається розгорнута назва тієї чи іншої реалії» [3, с. 357]. Приймаючи цю точку зору, в групу написів на одязі, описану у цьому підрозділі, ми включаємо ті сполучення слів, які утворюють смислову єдність; мають, як мінімум, двокомпонентну структуру; виконують номінативну функцію і не характеризуються передикативністю. В результаті кількісного аналізу було виділено 548 англійськомовних та 280 українськомовних написів-словосполучень, що становить 24 % та 23 % усієї вибірки.

У сучасному синтаксисі словосполучення розглядають як поєднання слів, які побудовані на основі підрядного або сурядного зв'язку [2, с. 9; 11, с. 22]. Відповідно, у досліджуваному корпусі виділяємо три підгрупи написів-словосполучень: сурядні (1), підрядні (2) та з різними типами зв'язку (3).

1. Написи на одязі представлені сурядними словосполученнями

До складу сурядних написів-словосполучень входять граматично рівноправні, синтаксично не підпорядковані один одному компоненти, синтаксичні відношення яких виражаються за допомогою простого сполучення елементів без формального вираження синтаксичної залежності. Такі словосполучення утворюються за допомогою п'яти основних моделей: N + N (1.1), N + Conj. + N (1.2), Adj. + Adj. (1.3), Adj. + Conj. + Adj. (1.4) та N + Num. (1.5).

1.1 Модель N + N є ізоморфною для обох досліджуваних мов, і може складатись з двох і більше іменників. Серед англійськомовних написів на одязі даної підгрупи зазначена модель характеризується найвищою продуктивністю і налічує 50 (9%) одиниць, серед українськомовних було виділено лише 6 написів, що становить 2,2%. Безсполучникове поєднання слів у написах уможливує фокусування на ключових складниках певного явища чи поняття, зокрема, уточнювати його просторове розміщення або основну суть, квінтесенцію, наприклад: англ. LONDON (N) ENGLAND (N) 'Лондон Англія'; укр. СЕЛО (N) | УКРАЇНА (N).

Поєднання більше ніж двох іменників, зазвичай, виступає засобом емпізи, наприклад: англ. SUN (N) SAND (N) | SELFIE (N) ! 'сонце пісок селфі!'; укр. ПОЕТКА (N) | ЮРИСТКА (N) | МЕНЕДЖЕРКА (N) | МИСТКИНЯ (N) | АГЕНТКА (N) | ВЕЛОСИПЕДИСТКА (N) | БОКСЕРКА (N) | ВЧЕНА (N) | ПОЛЯРНИЦЯ (N). Так, в українськомовному написі нагромадження однакових іменникових форм апелює до нещодавно введених до офіційного правопису фемінітивів, які досі неоднозначно сприймаються суспільством.

1.2 Ще однією ізоморфною моделлю є N + Conj. + N, яка характеризується практично однаковою продуктивністю в англійській та українській мовах, що становить 25 (4,5 %) та 9 (3,2 %) одиниць відповідно. Для англійськомовних написів характерним є лише єднальний сполучник *and* 'і'; такі мікротексти відображають одночасне поєднання позитивних та негативних понять, наприклад: англ. The | Young (N) | and (Conj.) | Rebel (N) 'Молодь та бунтарі'; SHAMROCKS (N) | AND (Conj.) | SHENANIGANS (N) 'трилисники і збитки'.

В українськомовних написах крім єднального *i* використовується розділовий сполучник *або*. Відповідно, написи, створені за такою моделлю, не лише поєднують однаково важливі поняття, наприклад: укр. ЧЕСТЬ (N) & (Conj.) ГІДНІСТЬ (N), а й акцентують можливість вибору, наприклад: укр. Воля (N) або (Conj.) смерть (N).

Слід відзначити, що написи аналізованої моделі характеризуються полікодовістю. Так, і в англійськомовних, і в українськомовних текстах на одязі простежується тенденція заміняти сполучник англ. *and*, укр. *i* амперсандом (&).

1.3 Структурна модель Adj. + Adj. типова лише для англійськомовних написів на одязі і становить 7 (1,3 %) одиниць, які відзначаються високою емоційністю, наприклад: англ. thankful (Adj.) | grateful (Adj.) | blessed (Adj.) 'задоволений вдячний благословений'; BEAUTIFUL (Adj.) | BEAUTIFUL (Adj.) | BEAUTIFUL (Adj.) | BEAUTIFUL (Adj.) | BEAUTIFUL (Adj.) | BEAUTIFUL (Adj.) 'прекрасний прекрасний прекрасний прекрасний прекрасний прекрасний'.

1.4 Серед моделей, типових лише для англійськомовних написів на одязі, слід виділити Adj. + Conj. + Adj., що має таку ж продуктивність, як і модель Adj. + Adj. і нараховує 7 (1,3 %) одиниць. Прикметники в написах даної моделі поєднуються протиставним сполучником *but* 'але', відповідно така структура напису передбачає зіставлення протилежних понять за параметром оцінки чи ознаки, наприклад: англ. Sweet (Adj.)

but (Conj.) *psycho* (Adj.) ‘милий, але психований’; *SAME-SAME* (Adj.) | *BUT* (Conj.) | *DIFFERENT* (Adj.) ‘такий самий, але інший’.

1.5 Модель **N + Num.**, яка є аломорфною для англійськомовних написів, характеризується низькою продуктивністю: було виділено лише 6 (1%) написів, наприклад: англ. *PINT* (N) *562* (Num.) ‘пінта 562’; *THE THING* (N) *1* (Num.) ‘Річ № 1’.

Варто зазначити, що всі написи даної моделі є полікодовими, оскільки числівник завжди виражений цифрою, а не лексемою.

2. Написи на одязі, представлені підрядними словосполученнями

До підгрупи написів-підрядних словосполучень належать такі, у яких компоненти взаємопов’язані, підпорядковуються один одному, перебуваючи в синтаксичній взаємозалежності. Серед написів представлених сурядними словосполученнями було виділено 10 основних моделей: **Adj. + N** (2.1), **N + Adj.** (2.2), **Adj. + N + (Prep.+ N.)** (2.3), **N + N** (2.4), **N + Adj. + N** (2.5), **N + Prep. + N** (2.6), **Adj. + Prep. + N.** (2.7), **Adv. + Adj.** (2.8), **Prep. + N** (2.9), **Num. + N** (2.10).

2.1 Ізоморфна модель **Adj. + N** є другою за продуктивністю для англійськомовних написів на одязі і становить 127 (23,3 %) одиниць, та найпродуктивнішою для українськомовних, - було виділено 120 (42,9 %) мікротекстів. Написи, створені за такою моделлю, як правило вказують на позитивну характеристику, наприклад: англ. *Big* (Adj.) | *Sister* (N) ‘старша сестра’; *COSMIC* (Adj.) | *HERO* (N) ‘космічний герой’; *POSITIVE* (Adj.) | *ATTITUDE* (N) ‘позитивне ставлення’; укр. *Щаслива* (Adj.) | *МАМА* (N); *НАЙКРАЩИЙ* (Adj.) | *ДИДУСЬ* (N); *Славні* (Adj.) | *українці* (N).

Різновидом даної моделі є модель **Adj. + Adj. + N**, у якій за рахунок кількох прикметників інтенсифікується уже зазначена позитивна характеристика чи ознака, наприклад: англ. *Super* (Adj.) | *little* (Adj.) | *sister* (N) ‘супер молодша сестра; укр. *Легідна* (Adj.) | *КОХАНА* (Adj.) | *МАТУСЯ* (N).

2.2 Єдина аломорфна модель підгрупи підрядних написів-словосполучень **N + Adj.** типова лише для українськомовних одиниць, оскільки в англійській мові атрибутив знаходиться в препозиції до означуваного іменника, що зумовлено фіксованим порядком слів у реченні. Така модель не продуктивна, – було виділено лише 9 (3,2 %) написів.

Постпозиція прикметника не є типовою і для української мови, однак може відбуватись «в умовах актуалізації ознаки, логічного наголосу, експресивного навантаження на ад’єктив» [7, с. 40]. Цілком закономірно, що виділені написи – це або уже усталені фразеологізми, або емоційні сполучення, що перебувають на стадії фразеологізації. Так, напис укр. *БАБА* (N) *БАЗАРНА* (Adj.) – це ідіома що означає «крикливу, сварливу, грубу людину» [9], а напис укр. *БЕНТЕГА* (N) | *НЕПОЗБУВНА* (Adj.) є мемом, вперше вжитим перекладачем Олегом Королем, що набув досить великого поширення у 2017 році в результаті публікації українськомовного перекладу роману Джона Фаулза «Маг» видавництвом «КСД».

2.3 Модель **Adj. + N + (Prep.+ N/NP)**, яка характеризується низькою продуктивністю як для англійськомовних, так і для українськомовних написів, налічує 17 (3,1 %) і 12 (4,2%) одиниць відповідно та може бути продемонстрована такими прикладами: англ. *Best* (Adj.) | *MOM* (N) | *in the solar system* (Prep.+ NP.) ‘найкраща мама в сонячній системі’; англ. *BEST* (Adj.) *BOYFRIEND* (N) | *IN THE* | *GALAXY* (Prep.+ N.) ‘найкращий хлопець в світі’; укр. *Перший* (Adj.) | *хлопець* (N) | *на селі* (Prep.+ N.); укр. *КРАЩИЙ* (Adj.) | *ПРИКОРДОННИК* (N) | *У СВІТІ* (Prep.+ N.).

За рахунок використання найвищого ступеня порівняння прикметників, така структура напису уможливує вирізнення об’єкта на тлі інших і на матеріалі дослідження це завжди відбувається в межах певного простору.

2.4 Ізоморфна модель **N + N** є найпродуктивнішою для англійськомовних написів на одязі і налічує 158 (28,9%) одиниць та друга за продуктивністю для українськомовних, в межах яких було виділено 70 (25%) таких структур. Англійськомовні написи, створені за даною моделлю – це атрибутивні конструкції з субстантивним атрибутом, де роль атрибуту виконує іменник, наприклад: англ. *ZOMBIE* (N) | *SNACK* (N) ‘закуска зомбі’; *GAME* (N) | *DAY* (N) ‘день гри’; *Beach* (N) | *VIBES* (N) ‘пляжна аура’;

Україномовні написи, створені за даною моделлю, виконують номінативну функцію, яка оснований на родових відношеннях, наприклад: укр. *Воїн* (N) *світла* (N); *Команда* (N) | *нареченої* (N); *ПОЛК* (N) *АЗОВ* (N).

Модель **N + N** може поширюватись прикметником **Adj. + N + N**, що додає номінації додаткову ознаку, наприклад: англ. *FREE* (Adj.) | *CHRISTMAS* (N) | *HUGS* (N) ‘безкоштовні різдвяні обійми’; *FUTURE* (Adj.) | *GUITAR* (N) | *HERO* (N) ‘майбутній герой гітари’; укр. *ГОЛОВНИЙ* (Adj.) | *БУХАР* (N) | *СВЯТА* (N); *Маленька* (Adj.) | *принцеса* (N) | *Веронічка* (N).

2.5 Однаковою продуктивністю в обох досліджуваних мовах характеризується модель **N + Adj. + N**: зафіксовано 17 (3,1 %) англійськомовних і 13 (4,6 %) українськомовних одиниць. Така структура написів уможливує актуалізацію родових відношень в обох мовах, щоправда в межах матеріалу англійської мови це забезпечується шляхом використання присвійної форми іменника, наприклад: англ. *SANTA’S* (N) *LITTLE* (Adj.) *HELPERS* (N) ‘маленькі помічники Санти’, *Mummy’s* (N) | *Little* (Adj.) | *Monster* (N) ‘мамин маленький монстр’, інколи з навмисним порушенням граматичних норм з метою привернення уваги, наприклад: англ. *Worlds* (N) | *Bestest* (Adj.) | *Teacher* (N) ‘найкращий вчитель у світі’. Так

замість *best* 'найкращий', форми найвищого ступеня порівняння прикметника *good* 'хороший', вживається граматично неправильний варіант *bestest*. Хоча така форма не відповідає стандартам англійської мови, значення прикметника цілком очевидне і зрозуміле, а тому досить часто зустрічається в розмовному мовленні з метою емпізи.

Серед аналізованих написів українською мовою родові відношення актуалізуються поєднанням іменників у називному і родовому відмінках, наприклад: укр. *Тато* (N) | *Маленької* (Adj.) *принцеси* (N); *Нащадок* (N) | *запорізьких* (Adj.) | *козаків* (N); *Доця* (N) | *найкращих* (Adj.) | *батьків* (N).

2.6 Ізоморфна модель **N + Prep. + N** є більш продуктивною для англійськомовних написів на одязі ніж для українськомовних і налічує 54 (10 %) та 7 (2,5 %) одиниць відповідно. Така кількісна різниця цілком логічна, оскільки англійська мова є аналітичною і, відповідно, прийменники слугують для встановлення відношень між словами, в той час як в українській мові цю функцію виконують флексії. Така структура написів, як і **Adj. + N**, є засобом вираження переважно позитивної характеристики, наприклад: англ. *GODDESS* (N) | *OF* (Prep.) *THE* | *RAINBOW* (N) 'богиня райдуги'; *STAR* (N) | *IN* (Prep.) *THE* | *HOOD* (N) 'зірка в капюшоні'; *DAD* (N) | *TO* (Prep.) *THE BONE* (N) 'тато до кісток'; укр. *РИБАК* (N) | *ЗА* (Prep.) *ПОКЛИКАННЯМ* (N); *MASTER* (N) | *НА* (Prep.) *ВСІ РУКИ* (N); *СТУДЕНТ* (N) | *за* (Prep.) *покликанням* (N).

2.7 Модель **Adj. + Prep. + N**, яка містить прийменник, також є більш продуктивною для англійськомовних написів ніж для українськомовних. Було виділено 27 (5 %) текстів англійською мовою та 9 (3,2 %) українською. Написи побудовані за даною моделлю виражають характеристику особи, але на відміну від моделі **N + Prep. + N**, вони імплікують певну інтенсивність прояву ознаки завдяки тому, що перший елемент словосполучення виражається прикметником, категорійна семантика якого передбачає градуальність, що неможливо у випадку іменника, наприклад: англ. *WILD* (Adj.) | *FOR* (Prep.) | *SUM* | *MER* (N) 'несамовито хочу літа'; *BLIND* (Adj.) *FOR* (Prep.) *LOVE* (N) 'сліпо шукаю любові'; англ. *WILD* (Adj.) | *AT* (Prep.) | *HEART* (N) 'шалений в серці'; укр. *СТРАШНИЙ* (Adj.) | *БЕЗ* (Prep.) *ГРИМУ* (N); *ГОЛОВНИЙ* (Adj.) | *ПО* (Prep.) *ХАРЧОБЛОКУ* (N); *КУЧЕРЯВА* (Adj.) | *НА* (Prep.) *ВСЮ ГОЛОВУ* (N).

2.8 Однаково низькою продуктивністю характеризується ізоморфна модель **Adv. + Adj.** Було виділено 18 (3,3 %) англійськомовних і 6 (2,1 %) українськомовних написів. Причому в обох досліджуваних мовах більшою мірою вживаються прислівники-інтенсифікатори, наприклад: англ. *SEVERELY* (Adv.) | *DAMAGED* (Adj.) 'серйозно пошкоджений'; *NATURALLY* (Adv.) | *HIGH* (Adj.) 'природно високий'; *SUPER* (Adv.) | *FAST* (Adj.)! 'супер швидкий'; укр. *ДУЖЕ* (Adv.) | *дороге* (Adj.); *Щойно* (Adv.) *одружені* (Adj.).

2.9 Хоча написи-словосполучення, побудовані за моделлю **Prep. + N**, є малопродуктивними в обох аналізованих мовах, такі прийменникові сполучення слів удвічі частіше зустрічаються серед англійськомовних написів і становлять 8 (1,5 %) одиниць, ніж серед українськомовних, які нараховують лише 2 (0,7 %) написи. Тексти, утворені за такою моделлю, зазвичай позначають стан об'єкта, наприклад: англ. *IN* (Prep.) | *FLAMES* (N) 'у вогні'; *BEYOND* (Prep.) *THE LIMIT* (N) 'за межею можливостей'; укр. *НА* (Prep.) *ЗАХИСТІ* (N) *ВІТЧИЗНИ* (N).

2.10 Найнижчою продуктивністю в обох аналізованих мовах характеризується модель **Num. + N**. Було виділено лише 4 (0,7 %) англійськомовні і 2 (0,7 %) українськомовні написи, наприклад: англ. *ONE* (Num.) | *LOVE* (N) 'одне кохання'; укр. *1* (Num.) | *ГРИВНЯ* (N).

3. Написи-словосполучення з різними типами зв'язку

До написів-словосполучень цієї підгрупи належать ті, що складаються з кількох словосполучень, об'єднаних в єдине структурно-сміслову ціле. Переважно, це підрядні словосполучення, поєднані сурядним зв'язком. Написи-словосполучення з різними типами зв'язку є нечисленними в обох аналізованих мовах, і становлять 23 (4 %) англійськомовних і 15 (5,4 %) українськомовних написів. Такі тексти інтенсифікують ознаки номінації, наприклад: англ. *SWEET little blossom* | *Strawberry kiss* 'Милий маленький цвіт полуничний поцілунок'; укр. *ВІЧНО МОЛОДИЙ* | *ВІЧНО КРАЙНІЙ*, або уточнюють інформацію презентовану в першій частині, наприклад: англ. *LAST NIGHT* | *OF FREEDOM* | *James' Stag* 'остання ніч свободи парубочька вечірка Джеймса'; укр. *НАЙКРАЩА* | *НІЧ В ЖИТТІ* | *Тараса* | *УЖГОРОД* | 2018.

Кількісний розподіл написів-словосполучень представлений у Таблиці 1.

У результаті аналізу виявлено, що сурядне поєднання слів у написах-словосполученнях є менш продуктивним, водночас простежується структурно залежна закономірність: безсполучникове поєднання словоформ в межах одного напису слугує засобом емпізи, в той час як сполучникове поєднання словоформ у написах виказує тенденцію до поєднання чи зіставлення подекуди неоднорідних, часто протилежних понять. Сурядні словосполучення втричі характерніші для англійськомовних написів на одязі; крім того, було виділено три прикметникові моделі, які є аломорфними для англійської мови, що корелює зі схильністю останньої до частішої субстантивації прикметників.

Переважає більшість написів-словосполучень в досліджуваних мовах є підрядними, однак в українській мові майже половина підрядних написів утворена за моделлю **Adj. + N**., в той час як моделі **Adj. + N** та **N + N** характеризуються приблизно однаковою високою продуктивністю в англійській мові і в сукупності дорівнюють кількості українськомовних написів моделі **Adj. + N**., що пояснюється здатністю англійського іменника виступати в ролі атрибута і означати інший іменник. Більша продуктивність англійськомовних написів, побудованих за моделями з прийменниками в англійській мові зумовлена

аналітичною природою англійської мови і використанням прийменників для зв'язку слів. Наявність єдиної аломорфної моделі (N + Adj.), типової для українськомовних написів-підрядних словосполучень, пояснюється фіксованим порядком слів в англійській мові, що унеможливує препозитивну позицію прикметника в словосполученні.

Серед написів-словосполучень в обох досліджуваних мовах прослідковується тенденція до використання полікодності, як з метою економії простору так і для візуального привертання уваги до тексту.

Слід зауважити, що в обох досліджуваних мовах написи-словосполучення, які містять прикметник, наголошують на позитивних або ж виняткових характеристиках людини, що сприяє реалізації потреби в самопрезентації, вирізненню носія одягу на фоні інших.

Таблиця 1

Написи-словосполучення (на матеріалі англійської та української мов)

Підгрупа	Структурні моделі	Англійська мова	Українська мова
1.	Сурядні	95 (17 %)	15 (5,4 %)
1.1	N + N	50 (9 %)	6 (2,2 %)
1.2	N + Conj. + N	25 (4,5 %)	9 (3,2 %)
1.3	Adj. + Adj.	7 (1,3 %)	-
1.4	Adj. + Conj. + Adj.	7 (1,3 %)	-
1.5	N + Num.	6 (1 %)	-
2.	Підрядні	430 (79 %)	250 (89,2 %)
2.1	Adj. + N	127 (23,3 %)	120 (42,9 %)
2.2	N + Adj.	-	9 (3,2 %)
2.3	Adj. + N + (Prep. + N/NP)	17 (3,1 %)	12 (4,2 %)
2.4	N + N	158 (28,9 %)	70 (25 %)
2.5	N + Adj. + N	17 (3,1 %)	13 (4,6 %)
2.6	N + Prep. + N	54 (10%)	7 (2,5 %)
2.7	Adj. + Prep. + N.	27 (5%)	9(3,2 %)
2.8	Adv. +Adj.	18 (3,3 %)	6 (2,1 %)
2.9	Prep. + N	8 (1,5 %)	2 (0,7 %)
2.10	Num. + N	4 (0,7 %)	2(0,7 %)
3.	З різними типами зв'язку	23 (4 %)	15 (5,4 %)
	Разом	548 (100 %)	280 (100 %)

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Написи на одязі призначені привертати увагу до його носія і це досягається не лише влучним висловленням, але й своєрідним його поданням, яке окрім структурної різноманітності може бути полікодовим та з навмисним допущенням граматичних помилок. Інакше кажучи, особливості структури написів на одязі на рівні словосполучення відображають реалізацію потреби носія вбрання в самопрезентації. Цьому сприяє різноманітність моделей, використання прикметників позитивної семантики, виокремлення особи на певному територіальному обшарі за рахунок найвищого ступеня порівняння прикметника у поєднанні з прислівником місця, та візуальних засобів емпізи. Загалом, спостерігається тенденція до продуктивного використання прикметників в написах-словосполученнях, особливо в англійській мові, де це посилюється також використанням іменників у атрибутивній функції. Водночас структурно-граматичні риси досліджуваних мов (зокрема аналітичність англійської та синтетичність української) також впливають на структурні особливості аналізованих текстів, що відбивається в існуванні таких структурних моделей як Adj. + Adj., Adj. + Conj. + Adj. та N + Adj.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому ґрунтовному вивченні інших структурних груп особливостей написів на одязі інших мовних рівнів.

Література

1. Блумфилд Л. Язык. Изд. 2-е, стереотипное. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 608 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 365 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 4-е, стереотипное. Москва : КомКнига, 2006. 144 с.
5. Долусова Н. В. Структурно-семантичні характеристики англійськомовних написів на жіночих футболках. Дослідження та впровадження в початковий процес сучасних моделей викладання іноземної мови за фахом: І Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. з питань методики викладання іноземн. мови, присвячена

150-річчю ОНУ імені І.І.Мечникова та 55-річчю факультету романо-германської філології, 17 квітня 2015 р. Одеса : 2015. С. 32–35.

6. Ивус О. Н. Слоган на одежде: история, сущность и функционирование. Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2012. № 6 (17). С. 59–64.

7. Кононенко І. В. Семантико-синтаксичний потенціал препозитивних та постпозитивних атрибутів (на матеріалі української та польської мов). Мовознавство, 2007, № 3. С. 39–47.

8. Маслов Ю. С. Введение в языкознание: учебник для ВУЗов. Москва : «Высшая школа», 1987. 345 с.

9. Словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/>

10. Халиков М. М. Зрелищно-ігрові аспекти речевих жанрів: надписи на футболках. Жанри речі. 2020. № 2 (26). С. 118–127.

11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

12. Chiluya I., Ajiboye E. Discursive pragmatics of T-shirt inscriptions: Constructing the self, context and social aspirations. *Pragmatics and Society*. 2016. 7(3), P. 436–462.

References

1. Blumfeld L. Yazyk. Izd. 2-ye, stereotipnoye. Moskva : Yeditorial URSS, 2002. 608 s
2. Vykhoanecj I. R. Ghramatyka ukrajinsjkoji movy. Syntaksys. Kyjiv : Lybidj, 1993. 365 s.
3. Zaghnitko A. P. Teoretychna ghramatyka suchasnoji ukrajinsjkoji movy. Morfolohija. Syntaksys. Donecjk : TOV «VKF «BAO», 2011. 992 s.
4. Galperin I. R. Tekst kak ob"yekt lingvisticheskogo issledovaniya. Izd. 4-ye, stereotipnoye. Moskva : KomKniga, 2006. 144 s.
5. Dolusova N. V. Strukturno-semantychni kharakterystyky anghlomovnykh napysiv na zhinochykh futbolkakh. Doslidzhennja ta vprovadzhennja v nachalnjnyj proces suchasnykh modelej vykladannja inozemnoji movy za fakhom: I Vseukr. naukovo-prakt. internet-konf. z pytanj metodyky vykladannja inozemn. movy, prysvjachena 150-richchu ONU imeni I.I.Mechnykova ta 55-richchu fakuljtetu romano-ghermansjkoji filologhii, 17 kvitnja 2015 r. Odesa : 2015. S. 32–35.
6. Ivus O. N. Slogan na odezhde: istoriya, sushchnost' i funktsionirovaniye. Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki. Tambov : Gramota, 2012. № 6 (17). S. 59–64.
7. Kononenko I. V. Semantyko-syntaksychnyj potencial prepozytyvnykh ta postpozytyvnykh atrybutiv (na materiali ukrajinsjkoji ta poljsjkoji mov). Movozaavstvo, 2007, № 3. S. 39–47.
8. Maslov Yu. S. Vvedeniye v yazykoznaniiye: uchebnik dlya VUZov. Moskva : «Vysshaya shkola», 1987. 345 s.
9. Slovnyk ukrajinsjkoji movy. URL : <http://sum.in.ua/>
10. Khalikov M. M. Zrelishchno-igrovyye aspekty rechevykh zhanrov: nadpisi na futbolkakh. Zhanry rechi. 2020. № 2 (26). S. 118–127.
11. Shulzhuk K. F. Syntaksys ukrajinsjkoji movy. Kyjiv : Vydavnychyj centr «Akademija», 2004. 408 s.
12. Chiluya I., Ajiboye E. Discursive pragmatics of T-shirt inscriptions: Constructing the self, context and social aspirations. *Pragmatics and Society*. 2016. 7(3), P. 436–462.

УДК: 811.112.2'25=161.2:659.1
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-28

ЧЕРНИК М. В., КОНЯЩЕНКОВА І. Ю.
Сумський державний університет

ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО РЕЦИПІЄНТА

У статті проаналізовані можливості перекладу німецькомовної реклами українською мовою зі збереженням прагматичної функції оригінального тексту. У процесі дослідження виокремлені основні типи та види прагматичної адаптації, а також проведений аналіз прикладів адаптації німецькомовної реклами для українського реципієнта з урахуванням комунікативної функціональної спрямованості текстів. У роботі визначені перекладацькі трансформації, які забезпечують досягнення бажаного прагматичного ефекту.

Ключові слова: реклама, прагматична адаптація, прагматичний ефект, комунікативна функція, реципієнт.

CHERNYK M., KONIASHCHENKOVA I.
Sumy State University

PRAGMATIC ADAPTATION OF GERMAN ADVERTISING TEXTS FOR UKRAINIAN RECIPIENTS

The article deals with the analysis of the possibilities of translating German advertising texts into Ukrainian while preserving the pragmatic function of the original text. In the course of the research the main types and kinds of pragmatic adaptation were singled out. We also analysed the examples of adaptation of German-language advertising texts for the Ukrainian recipient and determined that if a translator systematically refuses to adapt a translation, it will eventually weaken the impact of the target text.

In order to maintain the pragmatic and communicative effect in advertising, the translator must pay attention not only to the needs of the advertiser to preserve the structure of the advertising text, but also to the culture and history of consumers of the language in translation. In the process of translation, the advertising text of the original language as a whole or its segments may undergo various modifications, which are known in the theory and practice of translation as translation transformations. Only an equivalent translation leads to the fact that the addressee of the translated text does not perceive it the same way as the recipient in the original language. In this case, the translator resorts to pragmatic adaptation and partially or completely changes the text of the message.

There are four types of pragmatic adaptation: ensuring adequate perception of the translated text by the recipient and, if necessary, reproducing his background knowledge; by maintaining the emotional impact on the recipient, to ensure the correct perception of the original text; partially deviating from the original text and transforming the text according to the realities of the language of translation to ensure the desired effect on a particular recipient; solving problems with non-translatable elements of the original text or the so-called "extra-translation supertask".

Thus, pragmatic adaptation is the main part of the translation process, which contributes to the correct understanding of the text in the language of translation and the impact on the recipient.

Key words: advertising, pragmatic adaptation, pragmatic effect, communicative function, recipient.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сьогодні мова реклами є об'єктом не тільки наукового інтересу, а й належить до одного з основних жанрів у сучасній комунікації. Реклама є типовим явищем нашого часу, складаючи значну частину повсякденного життя та впливаючи на наше сприйняття світу. Насамперед це пов'язане зі стрімким розвитком інформаційних технологій і з феноменом Інтернету.

Оскільки кількість реклами в нашому світі зростає, ця сфера діяльності потребує якісного перекладу задля розширення міжнародних торговельних зв'язків. Економічна співпраця України й Німеччини зумовлює необхідність перекладу рекламних текстів з урахуванням національно-культурних відмінностей цих країн і лінгвістичних особливостей німецькомовної реклами.

Головною метою перекладача під час перекладу рекламних текстів є забезпечення у реципієнта відповідної реакції та встановлення у нього таким чином необхідного прагматичного відношення до повідомлення. У процесі роботи над перекладом перед перекладачем постає завдання знайти відповідні прагматично адекватні та еквівалентні оригіналу мовні засоби. Тож **актуальність теми** роботи полягає в необхідності поглиблення та систематизації знань про комунікативно-прагматичний переклад німецькомовної реклами.

Аналіз досліджень та публікацій

Дослідження прагматичних аспектів перекладу реклами базується на працях таких науковців, як Т. Волкова [1], Т. Смірнова [3], М. Бейкер [4], М. Комісаров [2], С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. Л. Овсянко [6], В. С. Куліш [7], О. О. Жулавська, А. А. Мартинюк [8].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – вивчення способів перекладу німецькомовної реклами українською мовою зі збереженням прагматичної цінності оригінального тексту.

Виклад основного матеріалу

Часто лише еквівалентний переклад призводить до того, що адресат тексту перекладу не сприймає його так само, як реципієнт мовою оригіналу. У цьому випадку перекладач вдається до прагматичної адаптації та частково або повністю змінює текст повідомлення [3].

Прагматична адаптація – це прийом, що використовують для того, щоб переконатися, що мета тексту передається мовою перекладу природним чином та правильно сприймається. Загалом, адаптацію можна визначити як перекладацькі втручання, які призводять до того, що текст стає не загальноприйнятим перекладом, але тим не менш визнається як репрезентуючий текст оригіналу [4, с. 41]

Важливість адаптації підкреслюється таким твердженням: «якщо перекладач систематично відмовляється адаптувати переклад, це в кінцевому підсумку призведе до ослаблення впливу тексту перекладу». Ця точка зору дає чітке розуміння адаптації як неминучої частини процесу перекладу, що має на меті зміцнення зв'язку між оригінальним і перекладеним текстами, а також між комунікатором та реципієнтом [1, с. 89].

Згідно з В. М. Комісаровим розрізняють чотири типи прагматичної адаптації: 1. Забезпечення адекватного сприйняття тексту перекладу реципієнтом та за необхідності відтворення у ньому фонових знань. 2. Забезпечення правильного сприйняття тексту оригіналу шляхом збереження емоційного впливу на реципієнта. 3. Забезпечення бажаного ефекту на конкретного адресата з частковим відхиленням від тексту оригіналу та трансформуванням тексту відповідно до реалій мови перекладу. 4. Вирішення проблем з неперекладними елементами тексту оригіналу або так званого «екстраперекладацького надзавдання» [2, с. 209–223].

На матеріалі німецькомовної реклами з різних сфер розглянемо види прагматичної адаптації, задіяної під час перекладу українською мовою.

Якщо в рекламі засобів для прибирання „Meister Proper“ римований слоган „*Meister Proper gibts, damit das Putzen leichter wird*“ перекласти дослівно, він втратить свою комунікативну та прагматичну функцію. Тож заради збереження римованого повідомлення та досягнення відповідного комунікативного ефекту використали прийом ревізії і цей слоган переклали таким чином: «*З Містер Пронер веселіше, прибирати вдвічі швидше*».

Ще одним прикладом римованого рекламного тексту є реклама виробника дитячого харчування торгової марки Hippi:

Hippi-Hippi, du! / Hippi-Hippi, je! / Wir sind die Hippis, / Machen unser Werk – / pflücken, catchen, checken. / Hey! Das wird euch / so richtig schmecken

Відтворити дослівно текст оригіналу і при цьому зберегти ритм та риму складно, тож перекладачі вдаються до повної заміни, проте зберігають сенс та стиль оригінального тексту:

Фрукти зберем ми, / приготую я, / Hippi's дружні ми / і вся наша сім'я. / Hippi's обері – / смак фруктів заціни.

У наступному прикладі проаналізуємо рекламний слоган німецького виробника Tschibo „*Alles von Tschibo*“, який переклали українською мовою як «*Чибо. Давати найкраще*». У Німеччині компанія Tschibo відома не тільки виробництвом кави, а й фірмовим одягом, предметами для дому, та іншим спектром діяльності. У цьому випадку перекладач врахував фонові знання, які споживач мови перекладу має про цю продукцію та які асоціації назва продукції викликає в реципієнта і не став використовувати дослівний переклад «*Усе від Tschibo*».

Слоган напою Schweppes „*Heute schon geschweppt?*“, де використовують дієслово *schweppen*, що походить від назви бренду, українською переклали «*А ти сьогодні зі Schweppes?*». Проте на нашу думку можна було б зберегти гру слів та вербалізувати назву напою і в українському варіанті – наприклад, «Вже заШВЕПСився сьогодні?».

Кава Jakobs має у своєму слогані „*Versunken im Verwöhnaroma*“ складне слово *Verwöhnaroma*, що в буквальному перекладі означає «аромат, яким можна себе побалувати». Оскільки зберегти гру слів, використовуючи початкове значення оригіналу неможливо, слоган адаптували таким чином: «*Магія аромоксамиту*».

Прикладом вдалої прагматичної адаптації можна назвати переклад слогану виробника посудомийних машин Bosch: „*Bosch macht Frauenwünsche wahr*“. При дослівному перекладі слоган звучав би «Bosch здійснює жіночі бажання», що сприймався б реципієнтом мови перекладу так само, як і реципієнтом мови оригіналу та не втратив би своєї комунікативної функції. Проте в адаптивному варіанті «*Ти жінка, а не посудомийка*» прагматичний ефект є більш впливовим та радикальним завдяки протиставленню жінка-посудомийка, римованому складу слогана та внесенню певних коректив у соціокультурні відмінності між реципієнтами мови оригіналу та мови перекладу.

У мові німецької реклами досить часто використовують різноманітні стилістичні елементи (метафори, фразеологізми, ідіоматичні фрази), адже завдяки їх багатозначності можна легко вразити та

розважити споживача. Під час прагматичного перекладу ідіоматичні елементи відтворюються шляхом семантичної заміни.

Zielt aufs Auge. Triffi ins Herz. SLK MercedesBenz – Приїшов. Побачив. Закохався. MercedesBenz SLK (MercedesBenz) – у цьому слогані метафоричні якості автомобіля замінені на неметафоричні, до того ж, був обраний більш впливовий для українського споживача переклад, що творчо змінений і походить від висловлювання «*Приїшов, побачив, переміг*». Тим самим була збережена комунікативна та прагматична функції при перекладі.

У рекламному слогані напою Red Bull „*Red Bull verleiht Flüüügel*“ застосований фразеологізм „*jemandem Flügel verleihen*“, що має значення «*замотивувати або підбадьорити когось*». В українській мові знайшли еквівалент «*надавати комусь крила*», що несе таке саме семантичне значення – «*Red Bull надає кришила*». Окрім семантичної заміни, збережена також фонетична імітація усного мовлення, що надає слогану виразності.

Слоган виробника сирної продукції Baby Bel звучить „*Der Käse, der aus der Reihe tanzt*“. У цьому випадку використане метафоричне висловлювання „*aus der Reihe tanzen*“, що має значення «*бути не таким, як усі, відірватися*». У перекладі українською мовою застосували прийом субституції та висловлювання змінили на «*Винятковий сир*». При цьому метафорична функція слогану не була збережена і переклад не є настільки ж запам'ятовуваним у порівнянні з оригіналом. Тому на нашу думку доречніше було використати український аналог «*виходити за рамки*», що є досить позитивно забарвленим та виділяється на фоні слоганів інших брендів.

„*Immer nur das tun, was alle tun? Nichts für Toyota Rav 4*“. У перекладі цього слогану виробника авто Toyota можна спостерігати вдале використання прийому цілісного перетворення. – «*Бути таким як усі? Тільки не з Toyota Rav 4*». Перекладачеві вдалося зберегти сенс і комунікативну функцію оригінальної фрази, та одночасно зробити слоган коротшим, і тим самим легшим для сприйняття українським споживачем.

Також існують випадки неперекладних слоганів, якщо слоган мовою оригіналу є відомим у всьому світі й мовою перекладу втрапить свою особливість та впізнаваність:

Ritter Sport – “Quadratisch. Praktisch. Gut!”

Audi – „Das Auto“

Порівнюючи рекламний текст шоколадної продукції Milka на україномовному та німецькомовному офіційних сайтах, можна зустріти такі випадки збереження прагматично-комунікативного ефекту:

Zarte Vielfalt.

Du bist ein Fan der Milka Tafelschokolade? Oder doch eher der Riegel-Typ? Du magst am liebsten Milka Produkte zum Knabbern? Kekse sind für dich unverzichtbar? Du naschst ab und zu gerne eine Praline? Bei Milka findest du bestimmt das Richtige für deinen Geschmack.

Ніжне різноманіття.

Обожнюєте шоколад Milka в плитках? Чи вам більше до вподоби батончики? Полюбляєте хрусткі снеки Milka? Не уявляєте, як можна жити без печива? Час від часу ласуєте шоколадними цукерками? З Milka ви напевне знайдете те, що смакуватиме саме вам.

Варто звернути увагу на різницю у формі звертання до реципієнта. У німецькомовній версії автор тексту звертається до реципієнта за допомогою неформального займенника *du – ti*, в той час як в україномовному тексті використовують формальне звертання. Окрім того в українському варіанті такі розмовні лексичні одиниці, як *Fan, Riegel-Typ, zum Knabbern*, репрезентовані не буквально як фанат шоколаду, тип, що полюбляє батончики та погризти, а у більш ввічливій формі. Це свідчить про проведений аналіз особливостей культури та середнього віку більшості споживачів, адаптацію тексту перекладу таким чином, щоб він відповідав тому стилю спілкування, який є найбільш природним для цієї аудиторії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, прагматична адаптація є головною частиною процесу перекладу, що сприяє правильному розумінню тексту мовою перекладу та впливу на реципієнта. Заради досягнення мовою перекладу в споживача саме такої реакції, яку певна реклама викликає у реципієнтів мовою оригіналу, а також для збереження комунікативного ефекту перекладач має приділяти увагу не тільки потребам рекламодавця, а й зберігати структуру рекламного тексту, зважаючи на особливості культури та історії споживачів товару мовою перекладу.

Література

1. Волкова Т., Зубеніна В. Pragmatic and Sociocultural Adaptation in Translation: Discourse and Communication Approach. *Skase journal of translation and interpretation*, Випуск 8. 2015. С. 89–106.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Высшая школа, 1990. 253 с.
3. Смірнова Т. В. Переклад рекламних повідомлень та слоганів. Київ "Аграр Медіа Груп", 2010 URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/23022>.
4. Baker M., & Saldanha G. *Routledge encyclopedia of translation studies*. New York: Routledge. 2011. P. 271–275.

5. Chernyk M.V. Stages of the artistic realia introduction into English literary texts. Філологічні трактати. 2020. Том 12. № 1 С. 7–16. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/78929>.
6. Kobyakova I. K., Ovsianko O. L., Shvachko S. O. Dimensions of nominative and communicative units. Нова філологія: збірник наукових праць. Запоріжжя: ЗНУ. 2020. Вип. 79. С. 46–53.
7. Kulish V., Niemtseva Ya. Verbal and non-verbal component of emotiveness in political discourse: translation aspect. Філологічні трактати. 2018. Том 10, № 4. С. 37–43. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72014>
8. Zhulavska O., Martynyuk A. English-Ukrainian translations of synesthetic metaphors. Translation and Power (Studies in Linguistics, Anglophone Literatures and Cultures). Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2020. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85111795866&origin=resultslist&sort=plf-f>

References

1. Volkova T. Zubenina M. Pragmatic and Sociocultural Adaptation in Translation: Discourse and Communication Approach, Skase journal of translation and interpretation, Volume 8. 2015. P. 89–106.
2. Komissarov V. N. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty). Vysshaya shkola, 1990. 253 s.
3. Smirnova T. V. Pereklad reklamnykh povidomlen ta slohaniv. Kyiv "Ahrar Media Hrup", 2010. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/23022>.
4. Baker M., & Saldanha G. Routledge encyclopedia of translation studies. New York: Routledge. 2011. P. 271–275.
5. Chernyk M. Stages of the artistic realia introduction into English literary texts. Filolohichni traktaty. 2020. Tom. 12. № 1 S. 7–16. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/78929>.
6. Kobyakova I. K., Ovsianko O. L., Shvachko S. O. Dimensions of nominative and communicative units. Nova filolohiia: zbirnyk naukovykh prats. Zaporizhzhia: ZNU. 2020. Vyp. 79. S. 46–53.
7. Kulish V., Niemtseva Ya. Verbal and non-verbal component of emotiveness in political discourse: translation aspect. Filolohichni traktaty. 2018. Tom 10, № 4. S. 37–43. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72014>
8. Zhulavska O., Martynyuk A. English-Ukrainian translations of synesthetic metaphors. Translation and Power (Studies in Linguistics, Anglophone Literatures and Cultures). Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2020. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85111795866&origin=resultslist&sort=plf-f>

УДК 821.111 (73)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-29

ЧЕРНИШОВА С. О.
Київський національний лінгвістичний університет

МАГІЯ ТА РЕЛІГІЯ У РОМАНІ ІБІ ЗОБОЙ “АМЕРИКАНСЬКА ВУЛИЦЯ”

У статті проаналізовано роман гаїтянсько-американської письменниці Ібі Зобой. У дослідженні наголошено, що релігійні вірування та практики становлять один із стержнів як колективної, так й індивідуальної самості чужинців, від якого вони зрідка відмовляються. Загалом у ситуації перебування на чужині релігія набуває нового сенсу для людини, адже через релігійний словник вона вербалізує свої страхи, переживання, пояснює негаразди та отримує певну розраду. У романі “Американська вулиця” магичні та релігійні елементи відіграють важливу роль. Так, практики вуду, які використовує головна оповідачка, допомагають їй вижити в чужому світі, не втратити інтуїтивного зв'язку з реальністю і, зрештою, вберегтися від втрати самості як такої. Крім того, магичні елементи увиразнюють особливості світогляду та світовідчуття гаїтянців. Наративна техніка магичного реалізму дає змогу охопити значні історичні періоди через мікроісторію будинку.

Ключові слова: Ібі Зобой, роман «Американська вулиця», релігійні вірування, імміграція, вуду.

CHERNYSHOVA S.
Kyiv National Linguistic University

MAGIC AND RELIGION IN IBI ZOBOY'S AMERICAN STREET

The relation between religion and migration is fundamental for scholars from different fields. This article broadens the exploration of population movements and religious experience. The author argues that religion and religious traditions are crucial factors for the formation of immigrants' identities. Stories of migration that are present in religious texts help migrants to locate their own experience of exile or forced migration and to interpret their predicaments. The author briefly discusses scholarship that concentrates on the relationship between migration and narration, but at the same time points out that it lacks the immigrant's perspective. Thus, the article entails a discussion of religion and religious beliefs in Ibi Zoboy's novel 'American Street'. The homodiegetic narrator, Fabiola, an American-born girl, raised in Haiti, returns to the United States. There she faces drug dealing and an abusive relationship. Fabiola lives in Detroit's violent neighborhood and her religious beliefs help her to cope with the harsh reality. Moreover, the narrator disrupts colonial stereotypes of Voodoo as primitive and naïve religion. Being an immigrant, she extends the boundaries of ritual space. Fabiola reproduces ritual contexts - offerings, prayers, and possessions by the Lwa (Voodoo gods). Nevertheless, the narrator emphasizes the racialization of religion. For example, immigrants from Haiti are identified as others because they practice Voodoo. The author of the article devotes special attention to the historical context of Voodoo as well as to the peculiarities of migration from Haiti to the United States. It is concluded that religion and religious practices are crucial for the self-determination of immigrants, but they also contribute to their Othering.

Key words: Ibi Zoboy, American Street, religious beliefs, immigration, Voodoo.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Релігія та релігійні вірування становлять один із вагомих стержнів ідентичності іммігрантів. Після прибуття в нову країну вони звертаються до священного світу своїх пращурів, щоб надалі підтримувати зв'язок із втраченим краєм. У молитвах, ритуалах і обрядах чужинці знаходять пояснення, виправдання, розраду і впевненість у майбутньому. Магія та релігія іммігрантів акцентовані у романі гаїтянсько-американської письменниці Ібі Зобой «Американська вулиця». Основний фокус цього дослідження зосереджений на значенні сакрального дискурсу у процесі адаптації дівчини-іммігрантки до нових умов проживання.

Аналіз досліджень та публікацій

У художній словесності США міграційний досвід, процес міграції та суб'єктивність іммігрантів посідають чільне місце найперше з огляду на те, що американська нація формувалася як нація мігрантів. Звичайно, що така ідеологема не позбавлена дискримінативного сенсу, оскільки до її смислового поля не належать корінні народи, які, власне, і становлять кістяк американської нації. Від часу публікації одного з перших у літературі США роману про міграцію, що належить перу Гілберта Імлея “Емігранти” (1793), до таких творів сучасності, як Джумпа Лахірі “Тезка”, Чімаманда Нгозі Едічі «Американках», Зігрід Нуньєз «Перо на подиху Бога», Ібі Зобой «Американська вулиця», Діна Наєрі “Біженство” і “Чайна ложка землі і моря” та інших тема міграції не втрачає актуальності. Звичайно, що сучасні процеси переміщення мають свої особливості, що спричинені транскультурною ситуацією та поширенням цифрових технологій. Наприклад, всеохопна влада соціальних мереж дає можливість мігрантам долучатися до кількох культур.

Дослідженню міграції та релігії присвячено низку наукових праць, основна увага яких зосереджена на релігійних практиках іммігрантів, досвіді міграції в релігійних текстах та реальному житті, расовізації релігійних вірувань, психологічній складовій релігійних практик, важливості релігії для формування діаспорних спільнот та впливі релігії іммігрантів на світогляд мешканців країни поселення. Серед нещодавніх публікацій із цієї проблематики слід згадати колективну монографію “Перехрестя релігії та міграції” [7], що була опублікована 2016 року, а також напрацювання П. Левітта [9], Р. Генкеля [6], Г. Ібаух

[4], Е. Галло [5] та інших. Теоретичним контекстом для цієї статті стали праці ті, які мають стосунок до проблематики релігії Вуду та імміграції. Зокрема, йдеться про дослідження А. Метро [10], К. Річмен [11, 12], Ф. Конвея [3], П. Бродвіна [2].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження полягає в аналізі дискурсу релігії та магії в романі Ібі Зобой «Американська вулиця» та виявленні значення сакрального для становлення ідентичності іммігранта у країні поселення.

Виклад основного матеріалу

Роман «Американська вулиця», опублікований 2017 року, зосереджений на досвіді іммігрантки з Гаїті, сімнадцятирічної Фабіоли Тюссо. Дівчина, народжена в США і отже, громадянка Америки, прибуває з матір'ю до Нового Світу, щоб нарешті об'єднатися з родиною рідної тітки та здійснити свою американську мрію.

Першим випробовуванням на тернистому шляху іммігрантів стають суворі реалії митного контролю. Незважаючи на те, що родина надала необхідні документи, минуле матері, а саме колись порушений нею візовий режим, стає перешкодою для перетину кордону. Дівчину дивує, що митні службовці прочитали їхні справжні наміри, а не те, що потенційні мігранти намагалися видати за правду: відвідини родичів. «Але як вони здогадалися, що старша сестра моєї матері, яка живе у Детройті, надсилала нам гроші, щоб ми змогли покинути Гаїті назавжди? Ну як вони лишень здогадалися, що ми і не планували повертатися?» [14, с. 7]. Наївні запитання дівчини перегукуються із подивуваннями мільйонів інших мігрантів, яким теж зась зрозуміти проникливу природу митного офіцера. Кордон, що поділяє світ на тут і там, підсилює гостре відчуття нерівності. Шанталь, одна із сестер Фабіоли, роздумує: «Для кордонів неважливо, що ми усі люди і, що моє серце б'ється так само, як і будь-чье інше» [14, с. 90]. Щасливі мрії матері та доньки, коли вони покидали Гаїті, потрохи починають змінюватися розчаруваннями. І першим із них, став кордон. Фабіола, народжена у США, має інший статус, аніж її мати гаїтянка. Водночас лінія розмежування це певна критична точка розриву між матір'ю та донькою, коли остання вкинута у світ, щоб вижити і знайти себе.

В аеропорту самотню Фабіолу зустрічають три двоюрідні сестри, які впізнають її за світлинами з Фейсбуку. Перше знайомство з реаліями американського життя не надто позитивне. В автівці по дорозі додому дівчата майже не спілкуються між собою, з одного боку, вони приголомшені звісткою про те, що їхній тітці не дозволили в'їзд, а з іншого, вони добре знають про життя сестри із соціальних мереж. Перша зустріч із тіткою Джо теж затьмарена затриманням матері Фабіоли. Крім того, племінниця відчуває певну стриманість і навіть прохолодність родички. Найперше, це проявляється в чутливості до мови. Тітка не хоче чути і слова креольською, лише англійською, а тому з острахом запитує: «Сподіваюся, мама відіслала тебе в ту англійську школу, за яку я платила такі гроші» [14, с. 18]. Вона навіть погрожує штрафами за кожне неанглійське слово. Очевидно, що природа іммігрантського життя сьогодні відрізняється від ситуації початку чи середини минулого століття, коли збереження рідної мови було своєрідним імперативом для іммігрантських спільнот.

Розчарування, одна із домінантних тем міграційного нарративу, присутнє у романі на кількох оповідних рівнях. Так, чоловік тітки Джо, Філіп, покинув Гаїті і на останні заощадження купив будинок у Детройті на перехресті Американської вулиці та вулиці Радості. Згодом у своєму спогаді тітка напише: «Він думав, що купив Американську Радість» [14, с. 47]. Родина плекала великі надії про безтурботне життя в Америці. Одна з доньок роздумує: «Мама нарекла мене Примадонною або Принцесою, оскільки сподівалася, що живучи в Америці з чоловіком, у якого добре оплачувана робота на автомобільному заводі і будинок, означає прекрасне майбутнє і майже королівський статус» [14, с. 38]. Однак із часом стало зрозуміло, що щастя й Америка розійшлися на цьому перехресті.

Розчарування властиве й іншим персонажам, які сподівалися на Американську мрію. Тітка і мати Фабіоли потрапили до США, коли одній із них було тринадцять, а іншій - п'ятнадцять років. Вони покинули рідний край на човні, що переправляв нелегалів до Маямі. Дорогою до омріяної Америки вони ледь не потонули. Традиційним локусом для мігрантів з Гаїті була південна Флорида. Як констатує Карен Річман: «З 1971 по 1981 роки 70 тисяч гаїтянців дісталися Флориди на човнах» [11, 6]. З приходом до влади Р. Рейгана нелегальний перетин кордону людьми з Карібського регіону став досить складним через посилення контролю над прикордонними територіями. Тітці Джо вдалося легалізуватися, а матір Фабіоли повернулася назад на Гаїті, після того, як народила дівчинку у Детройті. Тож хоч дитина і виросла на острові, все ж громадянство у неї - американське.

Після повернення через сімнадцять років до Детройту Фабіола усвідомлює, що щастя і радість оминули родину тітки. Її чоловіка вбили, старша донька відмовилася від навчання у престижному університеті, бо мусить доглядати маму і молодших сестер, близнючки Прі та Донна страждають через своє походження і змушені увесь час наганяти страх на однокласників, щоб ті не сміли ображати їх. Крім того, вони залучені до торгівлі наркотиками. Усі ці реалії, а також депресивний район Детройта, де проживає родина, розвінчують оптимістичні мрії гаїтянки.

Старша сестра Фабіоли зізнається: «Іноді я думаю, яким було б моє життя, якщо б мій батько не попросив маму переїхати зі мною до Детройта. Можливо, двійнята ніколи б не народилися. І твоя мати не

приїхала б сюди, щоб народити тебе. Напевно, ми були б як рідні сестри. Ходили б щодня на пляж, їли смачну гаїтянську їжу, купували б джинси та інші американський одяг і дізнавалися б про Америку з фільмів” [14, с. 88]. Так само, як Фабіола у мріях уявляла собі щасливе американське життя, подібно її сестра уявляє екзотичне Гаїті. Оповідачка ж розвіює такі уявлення: “гарні пляжі - платні, а громадські - брудні і переповнені людьми. Нема великих кінотеатрів, а щоб купити гарний одяг у торговому центрі потрібно їхати вісім годин в Домініканську Республіку” [14, с. 88]. Зрештою, людині властиво мріяти і вірити, що десь таки на Землі щасливе життя є реальністю.

Життя іммігрантів ускладнене реаліями неприйняття їх як інших. Їх демонізують та приписують їм неприродні властивості. Наприклад, однокласники сестер Фабіоли вважають, що мама дівчат “королева вуду”. Інакшість іммігрантів, оприявлена в одязі, мові та їжі, викликає острах та настороженість з боку місцевих жителів. Наприклад, сестра Фабіоли, Прі, пригадує: “Мама заплітала нам коси і зав’язувала різнокольоровими гумками, стрічками та іншим барахлом. Вони думали, що якщо ми гаїтянці, то ми не миємося, одягаємо всі кольори підряд і практикуємо вуду. Ті, які відчували до нас приязнь, постійно запитували чи ми розмовляємо французькою” [14, с. 38].

Дж. Рутерфорд у праці “Після ідентичності” [13] наголошує на впливі мігрантів на світовідчуття місцевих мешканців “Біженці, шукачі притулку, економічні мігранти - всі вони провісники неспокійного світу. Вже за своєю природою вони непостійні: їхня присутність нагадує нам про те, що існує мінливість та невпорядкованість. На їхніх тілах і в їхніх долях прописані страшні життєві історії. Вони приносять сумні звістки з далеких куточків світу до нашого порога. Їм потрібна матеріальна допомога і поміч, тому вони викликають заздрість, злість і підозру” [13, с. 64]. Неприязнь і побоювання, які відчувають діти мігрантів у школі, відображають реалії дорослого світу. Такі фактори, як соціальна незахищеність, невідрегульований ринок праці, соціальна нерівність, злочинність та безробіття зумовлюють надзвичайну настороженість щодо чужинців. Риторика загрози формується і через статистичні дані про новоприбульців, прогнози щодо їхнього поширення, розселення, зайнятості та ін. Надзвичайна індивідуалізація суспільства та мрія про те, що З. Бауман [1] називає “захищеним простором”, викликають острах перед мігрантами і біженцями, які видаються такими, що легко руйнують кордони. Своєю чергою діти змалечку засвоюють коди поведінки щодо чужинців.

Зі свого боку, іммігранти обирають тактику замкнутості, а їхнє невизнання з боку більшості, спонукає їх до агресії. Услід за такими теоретиками ідентичності, як М. Гайдегер, Г. Арендт, Ч. Тейлор, Моріс Мерло-Понті, П. Рікер, Дж. Рутерфорд у праці “Після ідентичності” зазначає: “Визнання та необхідність бути визнаними іншими основа нашого існування. Вона дає нам почуття власної гідності, з якого народжується бажання до гармонійного життя, де інші також мають гідність” [13, с. 162]. Якщо ж ми принижуюмо, зневажаємо, ігноруємо тих, хто поруч, то викликаємо у них жорстокість, мета якої утвердити і врятувати себе [дет див. 13, с. 163]. Так поступають дівчатка-гаїтянки у романі Ібі Зобой. Вони дають відсіч будь-яким найменшим образам. І зрештою в усій школі їх бояться і називають небезпечними “бджолами” із західного району. Учні вірять, що гаїтянки з допомогою вуду насилають порчу, крім того, вони бояться їхньої жорстокості. Оповідачка розкриває природу брутальної поведінки дівчат і пояснює її прагненням до виживання.

Ще одним зі шляхів до визнання з боку більшості є матеріальний статус. Неоліберальна ідеологія та економіка кардинально змінили людські відносини і втягнули людське життя в консюмеристську ненаситність. У сучасних реаліях утвердження самості відбувається через придбання статусних речей та володіння предметами розкоші. Визнання, що необхідне для успішного процесу формування ідентичності, набуло економічної логіки. Такої логіки дотримується одна з сестер Фабіоли – Донна. Вона одягає дорогі речі, ходить до салону краси і переконана, що таким чином уникає своєї меншовартості як іммігрантки. У той час, коли двоюрідні сестри головної оповідачки не мають зв’язку з рідною їм культурою, адже мати виховувала їх як американок, то дівчина з Гаїті намагається зберегти свою ідентичність, хоча цим викликає здивування і насмішки з боку рідних. Одним із таких вагомих центрів її самості є релігійна практика.

Релігійні вірування та практики становлять один із стержнів як колективної, так й індивідуальної самості чужинців, від якого вони зрідка відмовляються. Загалом у ситуації перебування на чужині релігія набуває нового сенсу для людини, адже через релігійний словник вона вербалізує свої страхи, переживання, пояснює негарзди та отримує певну розраду. Як зазначає К. Кнотт: “Релігійні традиції підтримують людей, коли вони готуються до імміграції, під час самого процесу переміщення, коли вони прибувають до місця призначення і розпочинають своє життя в новому краї” [8, с. 71]. Загалом дослідник виокремлює кілька важливих функцій релігійних практик іммігрантів. По-перше, вони стають опорою для чужинців в нових реаліях життя. Адже іммігранти апелюють передовсім до своїх святих і духів, щоб ті допомогли їм у тяжку хвилину. По-друге, релігія допомагає згуртувати спільноти і надає самотнім переселенцям відчуття приналежності. По-третє, коли релігійні практики виходять за межі поселення окремої колективності, то сприяють інтенсифікації її (спільноти) видимості у суспільстві. У дослідженнях про міграцію та релігію увага головним чином зосереджена на релігійних спільнотах та їхній ролі як нового дому для мігранта, що підтримує його у складну хвилину [дет. див.: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7], а також на впливі релігії мігрантів на місцеві практики.

У романі Ібі Зобой маємо зосередженість на інтимному зв'язку між людиною та її віруваннями. Йдеться про стародавні ритуали та поклоніння гаїтян: вуду та різноманітних духів, в яких до сьогодні вірять жителі Карибського регіону. Як стверджує дослідниця Карен Річман: “Католицизм, вуду та протестантизм, три офіційно визнані релігії Гаїті, взаємопроникають та взаємодіють одна з одною у флюїдному, множинному і транснаціональному релігійному просторі Гаїті” [11, с. 4]. Римо-католицизм був запроваджений на Сан-Домінго (колоніальна назва Гаїті) у 1697 році як наслідок французької колонізації, у 1985 р. – на Гаїті визнали Протестантизм як ще одну офіційну релігію і лише у 2004 цей же статус отримало найдавніше вірування Вуду. До слова згадати, що зближення послідовників протестантської віри та Вуду відбулося на основі неприязні до римо-католицизму [дет. див. 11, с. 15].

У перекладі з креольської “вуду” означає жанр ритуальної музики та танцю, що виконуються на честь одного з духів. Такі духи називаються Лва (*Lwa*), “а їхня іконографія та назви це суміш африканських та європейських впливів; деякі з них схожі до європейських святих, а інші мають африканські назви” [11, с. 18]. Їхнє основне завдання захищати родину від усіляких негараздів. Духів не можна занапашувати та забувати про них, бо інакше вони будуть мститися. Вуду практики і викликання духів присутні в романі Ібі Зобой. З одного боку, це позначає етнічну своєрідність наративу. З іншого ж, увиразнює ідентичність іммігрантки, яка не відмовляється від колективного духовного спадку.

У першу ніч у домі тітки Фабіола витягує з валізи фігурку Пречистої Діви, дві маленькі чайні свічки, оздоблений бісером ассонський гарбуз, маленький мідний дзвінок, білий емалевий глечик, хрест і шматок білої тканини. Дівчина викладає усе це на вільну полицю і починає здійснювати ритуал викликання духів, щоб вони допомогли їй зв'язатися з матір'ю. Фабіола пригадує настанови, що потрібно прислухатися до кожної найменшої реакції тіла, бо усе це знаки від Лва. Зрештою під час ритуалу вона справді бачить матір, місце та людей, які поруч з нею. Такі елементи магічного реалізму, що час до часу трапляються під час нарації, не викликають жодної недовіри. Магічне та реальне поєднані в свідомості Фабіоли, і, зрештою, читач теж вірить їй. Через відчуття та інтуїцію дівчині вдається зрозуміти, що відбувається навколо. Фабіола радиться з духами, надіється на їхню допомогу так само, як на допомогу з боку звичайних людей. Елементи магічного реалізму використані Ібі Зобой не лише для того, щоб вербалізувати інакшість свідомості гаїтянської іммігрантки і загалом інакшість світосприйняття представників Карибського регіону, але й тому, що травматичне минуле надто ємкісне і не піддається реалістичному опису.

Органічність єдності поетичного і реального прочитується на рівні поетики роману: “Я шукаю поглядом краєвид із жовтими, оранжевими, рожевими чи бірюзовими кольорами, як у моєму улюбленому Порт-о-Принс. Але Бог пофарбував це місце сірим і коричневим. Лишень тонке біле простирадло снігу вкриває вигорілі на сонці будинки і будівлі. Сніжинки з'являються нізвідки, наче невидима рука посипає сіллю зомбі” [14, с. 40]. Сліди колективного несвідомого оприявнюються в романі через форми поведінки та світорозуміння іммігрантки. Зокрема, в цьому випадку маємо відсилання до практики вуду: посипання сіллю зомбі для того, щоб їх оживити.

У першу ніч у Детройті дівчина чує пісню старого каліки, який майже щовечора приходив на перехрестя Американської вулиці та Радості і співає. У словах його пісень Фабіола прочитує натяки і вказівки щодо того, як їй діяти. Вона вірить, що це один із духів, який просто перевтілюється у каліку. Його метафоричні та багатозначні пісні дівчина з легкістю розшифровує. Образ каліки змальовано амбівалентно. Нараторка наділяє його особливими рисами, що наче підтверджують неземне походження. Своє каліцтво чоловік пояснює загадково: начебто він побував в іншому світі і мусив віддати ногу батькові, який колись втратив власну на автомобільному заводі. Фабіола вважає, що це дух Папа Легба, що сидить на роздоріжжях і допомагає відкривати зачинені двері долі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

У романі “Американська вулиця” магічні та релігійні елементи відіграють важливу роль. Так, практики вуду, як використовує головна оповідачка, допомагають їй вижити в чужому світі, не втратити інтуїтивного зв'язку з реальністю, і зрештою вберегтися від втрати самості як такої. Крім того, магічні елементи увиразнюють особливості світогляду та світовідчуття гаїтянців.

Література

1. Bauman Z. Migration and Identities in the Globalized World / Zygmunt Bauman. // Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana. – 2010. – Vol.18.34. – P. 11 – 25.
2. Brodwin P. Medicine and Morality in Haiti / Paul Brodwin. – Cambridge, GBR: Cambridge University Press., 2009. – 258 p.
3. Conway F. Pentecostalism in the context of Haitian religion and health practice / Frederick Conway. – Ann Arbor, Mich., 1978. – 284 p.
4. Ebaugh H. Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations. / H. Ebaugh, J. Chafetz. – New York: Altamira Press, 2000. – 297 p.
5. Gallo E. Migration and Religion in Europe: Comparative Perspectives on South Asian Experiences / Ester Gallo. – London: Routledge, 2016. – 288 p.
6. Henkel R. Secularisation and the Rise of Religious Pluralism: Main Features of the Changing Religious Landscape of Europe / R. Henkel, H. Knippenberg // The Changing Religious Landscape of Europe /Ed. R. Henkel, H. Knippenberg. – Amsterdam: Het Spinhuis, 2005. – P. 1 –13.
7. Intersections of Religion and Migration. Ed. Jennifer B. Saunders Elena Fiddian-Qasimiyeh, Susanna Snyder. – Palgrave Macmillan, 2016. – 464 p.

8. Knott K. Living Religious Practices / Kim Knott // Intersections of Religion and Migration / Editors Jennifer B. Saunders, Elena Fiddian-Qasmiyeh, Susanna Snyder. – New York: Palgrave Macmillan, 2016. – P. 71 – 90.
9. Levitt P. God Needs No Passport: Immigrants and the Changing American Religious Landscape / Peggy Levitt. – New York: The New Press, 2007. – 270 p.
10. Metraux A. Voodoo in Haiti / Alfred Metraux. – Pantheon, 1989. – 432 p.
11. Richman K. A More Powerful Sorcerer: Conversion, Capital, and Haitian Transnational Migration / Karen Richman. // New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids. – 2008. – Vol. 82, No. 1/2. – P. 3 – 45.
12. Richman K. Migration and Vodou / Karen Richman. – Gainesville, FL: University Press of Florida, 2018. – 356 p.
13. Rutherford J. After Identity / Jonathan Rutherford. – London: Lawrence And Wishart Ltd, 2007. – 192 p.
14. Zoboy I. American Street / Ibi Zoboy. – Waterville, Maine: Thorndike Press, 2017. – 336 p.

УДК:(811.161.2:81)³73.21(477.43)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-22-30

ШИМЧИШИН М. М., КОВТУН Н. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ VS ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ У ТВОРЧОСТІ ГІЗЕР МОРРИС

У статті з'ясовано причини «буму пам'яті» та актуалізації теми Голокосту у художній літературі. Звернено увагу на потребу переосмислення, вербалізації та реінтерпретації трагічних подій ХХ століття. Крім того, у статті розглянуто двоїстість наративу про Голокост, та досліджено проблему історичної правдивості та об'єктивності художньої репрезентації подій Голокосту у творчості Гізер Морріс.

Ключові слова: Голокост, література про Голокост, Гізер Морріс, бум пам'яті, теорія травми, колективна трагедія, екранна пам'ять.

SHYMCHYSHYN M., KOVTUN N.
Kyiv National Linguistic University

ARTISTIC REPRESENTATION VS THE HOLOCAUST HISTORY IN THE WORKS OF HEATHER MORRIS

The article finds out that at the beginning of the XXI century there was a powerful actualization of the Holocaust discourse not only in history and sociology, but also in many genres of art. It also describes the possible reasons of the "memory boom", which was caused by the need to rethink, verbalize and reinterpret the tragic events that happened in the XX century, and examines its connection with the modern discourse of trauma and memory studies. It is outlined that Holocaust literature is closely linked to the formation of Jewish collective identity and the creation of the Israeli state which also popularizes and expands the Holocaust narrative. Also, the article examines the ambivalence of the narrative about the Holocaust within a traumatic discourse and actualizes the problem of historical truthfulness and objectivity in the survivors' testimonies about wartime crimes. It is found out that fiction has become a powerful source of updating reflection on the Holocaust, and the main stages of literature on Shoah are described. In addition, the specific artistic representation of the history in Heather Morris's works about the Holocaust are studied. In her novels, she verbalizes individual versions of the war history, which she was entrusted with by the people who witnessed those events, even if their words differ from the canonical version of the Shoah community. In turn, this leads to an active discussion about the veracity of Morris's narratives and the problem of fictitiousness on the author's part in literature devoted to the Holocaust. However, the subjective description of tragic experience and intertwining it with fictional characters and events is designed to resurrect the memory, not knowledge, of World War II related tragedies and encourage readers to rethink traumatic disasters.

Keywords: Holocaust, Holocaust literature, Heather Morris, memory boom, Trauma Theory, collective tragedy, screen memory.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

«Бум пам'яті», що властивий гуманітаристиці II половини ХХ століття, значним чином зумовлений прагненням осмислити, опрацювати і вербалізувати травматичний досвід жахливих подій ХХ століття. Адже саме цей період в історії людства став апогеєм масових убивств та нелюдських звірств. Як зазначають автори праці «Імперія травми» Дідьє Фассін і Річард Рехтман: «За останні двадцять п'ять років травма утвердилася як унікальний спосіб засвоєння слідів історії, а також як один зі способів репрезентації наших стосунків із минулим» [4, с. 15]. Дослідники наголошують, що відкриття болю пам'яті – один із головних антропологічних феноменів сучасних суспільств. У такому випадку «пам'ять зартикульована через драматичне порозуміння з минулим, у процесі якого окремо взята колективність ідентифікується як жертва і визнає спільний досвід пережитої жорстокості» [4, с. 16]. Відтак страждання і каліцтва становлять основу досліджень травми і пам'яті, а сама подія, що їх спричинила, вимагає перепрочитання та ре-інтерпретації.

Аналіз досліджень та публікацій

У роботі наведені найбільш актуальні роботи присвячені темі травми та Голокосту. Теорія травми, як філософської парадигми сучасності, суттєво розпрацьована Кеті Карут і Шошаною Фельдман, студентками Поля де Мана. Їхні праці, як-от: «Травма: дослідження пам'яті» (1995), «Незатребуваний досвід: травма, нарація й історія» (1996) і «Свідчення: криза свідчень у літературі, психоаналізі та історії», позначені впливом філософії постструктуралізму. На думку дослідниць, травма не лише переживається у певний момент, вона стає досвідом повсякденного життя людини. Як пише К. Карут: «Розповідь про травму, як наратив про запізнілий досвід, це не про втечу від реальності, чи про порятунок від смерті, чи її референційної сили, це про те, як вона постійно впливає на буття» [2, с. 7]. На думку К. Карут, кожна з нарацій про травму має подвійну природу, бо містить як кризу смерті, так і кризу виживання. Це розповідь «про нестерпність самої події і водночас про нестерпність виживання» [2, с. 9].

У контексті досліджень травми актуалізується відразу проблема історичної правди та об'єктивності свідчення. Ця ситуація виразно розриває, які оприявнюються між минулим (яке недоступне для сучасності) та історичним минулим (яке створене істориками і збудоване на ре-конструкції подій). У процесі пригадування про травматичні події отримуємо те, що Г. Вайт називав «практичним минулим». Відтак, за Анкерсмітом, встановлюється трирівнева модель відносин між минулим і текстом, що його описує, яка складається з: 1) минулого самого в собі (онтологія); 2) рівня опису (епістемологія); 3) рівня репрезентації (естетика) [дет. див. 6]. Травма як така становить основу історичного досвіду.

Відомо, що колективна трагедія єврейського народу у часи Другої світової війни привернула увагу не лише соціологів, істориків, філософів, а й митців. У 2018 році український дослідник Віталій Огієнко зазначав про кількість різноманітних рефлексій про Голокост: «Мені випало опрацювати бібліографію зі студій Голокосту, і я був дещо здивований різноманіттям праць. Власне історичні дослідження від сили становлять 10% загального масиву історіографії; решта 90 % присвячені пам'яті про Голокост, різноманітним репрезентаціям Голокосту, літературним дослідженням, поезії тощо» [1]. Щодо самого терміна «Голокост», то укладачі «Енциклопедії Голокосту» наголошують, що цей термін не зовсім вдалий, бо означає релігійну самопожертву, переважно через спалення. Він походить від грецького слова «όλόκαυστος», що означає спалений заживо. «Натомість причина і підстава для масових убивств євреїв та інших народів в часи нацизму, це аж ніяк не самопожертва. У Європі цей термін використовують усе рідше; а вживають геноцид чи Шоа (найбільш прийнятно в Ізраїлі). Однак в англійському світі це слово настільки прижилося і вкоренилося, що майже неможливо його замінити» [11, с. 13]. Термін «Шоа» став широковживаним після виходу у 1985 році однойменного документального фільму Клода Ланцманна. Своєю чергою Елі Візель, лауреат Нобелівської літературної премії та активний учасник створення музею Пам'яті Голокосту у Вашингтоні, був одним із перших, хто використав слово «Голокост», але вже у 2005 році в інтерв'ю Бі-Бі-Сі наголосив, що відмовляється від цієї дефініції.

Голокост не сходить з пам'яті, адже ця трагедія з постійною періодичністю оприявнюється в різних дискурсах. Однак, аби не бути затьмареним іншими масовими катастрофами і вбивствами (як наприклад, 9 вересня у США), вона (трагедія) потребує постійного оновлення і нового формату впливу на суспільство. Одним із таких засобів поширення тематики Голокосту є художня література. Як гостро підкреслює Волтер Бенн Майклз, Голокост потрібен саме як пам'ять, а не як історія. Бо лише пам'ять, втілена в емоційній нарації, наприклад, спогаду, примушує реципієнтів переживати подію і засвоювати її як власний досвід. Далі дослідник наголошує: «Якщо ідея полягає в тому, що Голокост підтримує єврейську ідентичність і, звідси, неминуче зникнення цих спогадів (коли, наприклад, помруть ті, хто вижили) становить загрозу для єврейської ідентичності, то основне завдання полягає в тому, щоб якнайдовше підтримувати ці спогади, аби підтримувати у такий спосіб єврейську ідентичність» [8, с. 8]. З цієї причини, робить висновок Волтер Бенн Майклз, існує певна ворожість до думки про те, що про Голокост можна знати. Натомість, його можна засвоїти як емоційний досвід болю і скорботи. Голокост вимагає свідчення і свідків, пише В. Майклз, що ми і маємо у фільмі «Шоа». «Голокост вимагає, - продовжує дослідник, - не передавання знання про жахіття, а емоції самого жахіття» [8, с. 8]. У рефлексіях щодо фільму «Шоа» дослідник звертається до думки Ш. Фельманн, яка пише, що «Голокост ніколи не матиме кінця» [8, с. 11], адже перформативний формат (йдеться про фільм) дає змогу глядачам пережити і стати учасниками жакливого трагедії.

Термін «література про Голокост» широко поширений і охоплює групу текстів, які описують події періоду Голокосту, а також життя тих, хто вижив після війни та таборів. Очевидно, що її становлення не відбулося відразу після II Світової війни. Потрібен був час для певного психологічного й екзистенційного відновлення тих, хто постраждав від нацизму. З цього приводу автори Енциклопедії Голокосту підкреслюють: «У перші роки після війни майже ніхто не займався систематичним збором свідчень про масові вбивства, ніхто не будував музеї чи встановлював меморіали. Ті, хто вижили мали зцілитися фізично і ментально від тривалого приниження і страждань, щоб створити для себе нові умови життя поза таборами тимчасово переміщених, куди вони потрапили після війни» [11, с. 15]. Письмо про Шоа охоплює кілька етапів. У перші роки після Голокосту література про цю трагедію стала однією з підстав створення ізраїльської держави, більш того, як зазначає Волтер Бенн Майклз, Голокост став одним із важливих моментів становлення єврейської колективної ідентичності [дет. див. 8, 8].

На другому етапі, після суду Ейхмана і до кінця 1970-х років, акцент зміщено на трагедію Голокосту, особисті та колективні травми його жертв. Третій етап, від 1980-х років і до сьогодні, характеризується зміщенням уваги на тих, хто вижив, та їхні шляхи подолання травматичного досвіду та пам'яті про Голокост. Крім того, у такій літературі також йдеться про представників другого покоління — дітей тих, хто вижив у таборах, які пишуть та опрацюють свої емоційні переживання в рамках автобіографії. Сюди також належать автори, які не мають безпосереднього стосунку до Голокосту, але творчість яких зосереджена на цій трагедії.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – проаналізувати рецепцію романів Гізер Морріс у контексті художньої репрезентації травми Голокосту.

Виклад основного матеріалу

Травматичний досвід єврейського населення першого покоління зображено в романах Гізер Морріс «Татуювальник Аушвіца» та «Подорож Цильки». Твори належать до жанру фікційної біографії, оскільки частково засновані на подіях з реального життя Лалі Соколова і Сесилії Ковачової/Кляйн. Австралійська письменниця ново-зеландського походження розповідає історію про те, як словацький єврей Лалі Соколов, був в'язнем Освенцима і пізніше знайшов там своє кохання. У 1942 році його, як і інших словацьких євреїв, відправляють в пекло смерті. Після прибуття в табір він, завдяки тому, що знав кілька мов, був призначений татуювальником і набивав номери новим ув'язненим, а за це отримував деякі привілеї: окрему комірчину, трохи краще харчування і відносну свободу переміщення по табору. Одного разу в липні 1942 року Лале, ув'язнений 32407, витатуював на руці тремтячої молодой жінки номер 34902. Її звали Гіта.

Попри складне становище і те, що кожен день може стати останнім, вони закохалися і всупереч усьому надіялися, що зуміють вижити в цих нелюдських умовах. Лале щоразу ризикував, щоб допомогти ув'язненим і, особливо, Гіті та її подругам. Хоч загроза смерті була постійно поруч, Лале і Гіта не переставали вірити в щасливе майбутнє разом.

У наступному романі Гізер Морріс «Подорож Цильки» мова йде про шістнадцятирічну єврейську дівчинку Сесилію Кляйн (Цилька), яку також забрали в концентраційний табір Освенцім-Біркенау в 1942 році, а потім відправили в сибірський табір для військовополонених через співпрацю з нацистами.

Г. Морріс вписує персонажів у світ, в якому кожен із них не просто мовчазна жертва, а один з тисячі і тисяч, що потрапили в пекло. Головні герої «Татуювальника Аушвіцу» та «Подорожі Цильки» змушені робити жахливий вибір майже щодня. Проте відмовитися неможливо, бо це означає смертний вирок.

В обох романах пам'ять про Голокост не функціонує як «екранна пам'ять», тобто як один спогад, що переважає над іншими небажаними спогадами. Навпаки, в цих творах пам'ять про Голокост працює як призма, через яку спогади про недавнє трагічне єврейське минуле фільтруються і оприявнюються в наративі особливим способом.

Безупинний потік жорстокості та смертей руйнує ідентичність персонажів. Спогади про світле, щасливе і мирне минуле, не дають їм остаточно втратити надію на краще життя, стають мотиваторами виживання та орієнтирами майбутнього. Проте навіть ці спогади спричинюють біль, драматично контрастують з реальністю, в якій перебувають в'язні.

Чутливість до правдивого зображення трагедії Голокосту, спричинила широкі дискусії щодо достовірності зображених подій. Гізер Морріс наполягала, що у її творах відображені не точні біографії Лалі та Сесилії. Своєю чергою видавець романів Морріс стверджує, що представлені факти були ретельно перевірені і звірені з наявними документами, але зауважує, що ««Татуювальник Аушвіцу» — це роман, заснований на особистих спогадах та переживаннях однієї людини. Він не є офіційною історією і ніколи не претендував стати нею. Якщо роман надихне людей глибше занурюватись у жахливе минуле Голокосту, тоді він виконає ту місію, на яку сподівався сам Лале» [5]. Письменницю, яка працює в жанрі сценарію, син Лале Соколова, Гері, запросив написати історію своїх батьків. На прохання батька авторка не повинна була мати єврейське коріння або ж якусь безпосередню причетність до трагедії Аушвіцу. Як пригадує Г. Морріс в одному з інтерв'ю: «Для нього (Лале Соколова – М. Ш.) було важливо, що я не мала жодного досвіду про це. Він шукав когось, хто був би наївний, хто б прийняв його історію так, як він її розкаже» [10]. У цій короткій цитаті прочитується прагнення свідка вербалізувати світові власну версію життя у таборі, навіть, якщо вона відрізнятиметься від офіційної. Своєю чергою, свідчення небезпечні тим, що викликають сумніви або ж не узгоджуються з тими версіями, які вже канонізовані. Так трапилося із романами Гізер Морріс.

Після детального вивчення описаних у романі «Татуювальник Аушвіцу» фактах, Дослідницький центр Меморіалу Освенцима оскаржив правдивість зображених ситуацій. У ньому йшлося, що у творах багато помилок і сумнівної інформації, яка не відповідає реальним фактам, а також, що вони сповнені перебільшень і авторських невірних тлумачень. Зокрема, йшлося про те, що маршрут до Аушвіцу, описаний у творі, відповідає сучасним залізничним шляхам і сполученням. Далі дослідники знайшли невідповідності у номерах, що зазначені у романі. Вони довели, що Гіта Фурман, з якою згодом одружився Соколов, прибула в табір ще до нього. Тому він не міг робити їй татуювання. Наявні і суперечності про використання пеніциліну Лале Соколовим, щоб врятувати Гіту. Факти про сексуальні стосунки між нацистським офіцером та Цилькою, ув'язненою табору, теж не відповідають дійсності. Адаже за таке порушення призначалося найсуровіше покарання. Загалом авторка дослідження В. Вітек-Маліцька підсумовує: «Ми подали лише окремі неточності і невідповідності, що трапляються у романі. Звідси маємо визнати, що «Татуювальник Аушвіцу» насправді заснований на реальній історії в'язня, перебування якого у таборі підтверджується документально. Крім того, у творі описано факти з біографії Людовіта Ейзенберга. Однак після прочитання опису табору можемо стверджувати, що його пам'ять надто віддалена від справжньої історії» [12]. Дослідниця доходить до висновку, що роман не може бути документальним свідченням, а лише художньою версією подій того часу.

Однак попри різкі висловлювання з боку Дослідницького центру меморіалу Аушвіца щодо достовірності зображених подій, варто пам'ятати, що художні тексти репрезентують певний історичний досвід через окремий індивідуальний досвід. У випадку із романом Г. Морріс, то маємо змалювання

особистого досвіду татуювальника Людовіта Ейзенберга (Лале Соколова), в основі якого спогади самого ув'язненого. Відтак йдеться не про достовірність документам чи окремим реаліям доби, а про те, як пише В. Бенн Майклз, щоб «воскресити» у колективній пам'яті жахливі події. Візія минулого, представлена у романі, покликана інтенсифікувати радше пам'ять, а не знання, про трагедії Другої світової війни. Йдеться про пам'ять емоції та емоційний досвід як ключові для осмислення минулого. Громадський діяч Австралії Г. Геффен з цього приводу наголошує, що такий твір допомагає сучасним людям встановити зв'язок з історією того часу [дет. див. 10].

Роман «Подорож Цильки» також потрапив під жорна верифікації. У цьому разі на цей раз протест висловив пасинок Сесилії Кляйн – Джордж Ковах. Після його особистих досліджень, що були спровоковані публікацією роману Г. Морріс, Дж. Ковах дізнався, що персонаж роману має мало спільного зі своїм прототипом. У романі Гізер Морріс образ Цильки ідеалізований та романтизований. Натомість за свідченням очевидців Сесилія була жорстока і неспівчутлива. Як розповідала одна польська ув'язнена: «Там була одна шістнадцятирічна дівчина, яка вихвалялася тим, що відправила свою матір в газову камеру» [7, с. 317]. Як начальниця бараку №25 словацька єврейка безжально вбивала людей і часто її називали кровожерливою садисткою. Усупереч такій реальній особі Гізер Морріс зобразила Цильку як жертву обставин, яка намагася не втратити своєї людяності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, спроби висвітлити події Голокосту та інші жахи війни, що залишили болочий слід у загальнолюдській історичній пам'яті, через особистий травматичний досвід і свідчення тих, хто вижив, чутливо сприймаються сьогочасним суспільством. Такі мікроісторії, звичайно, не можуть і не мусять охоплювати великі пласти подієвості, їхня зосередженість на партикулярному стражданні наближає рецептивне поле читача до афективного сприйняття минулих подій. Абсолютної істини про історичне минуле не існує, натомість існує множинність його візій. Варіант, запропонований Г. Морріс, розкриває ті моменти, які звинувачувальний імператив залишив за лаштунками.

Література

1. Огієнко В. Holodomor studies. holodomorstudies.com. URL: <https://www.holodomorstudies.com/discussion2.html> (date of access: 14.10.2021).
2. Caruth C. Unclaimed experience: trauma, narrative, and history. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1995. P. 3 –12.
3. Cilka's journey(46) - written by: Heather Morris - reading free books online. Reading free books online. URL: http://lovetreenovels.com/MostPopular/Cilka_s_Journey/page_46.html (date of access. 08.11.2021).
4. Fassin D. The empire of trauma: an inquiry into the condition of victimhood. Princeton : Princeton University Press, 2009.
5. Flood A. The Tattooist of Auschwitz attacked as inauthentic by camp memorial centre. the Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/books/2018/dec/07/the-tattooist-of-auschwitz-attacked-as-inauthentic-by-camp-memorial-centre> (date of access: 12.11.2021).
6. Kelley D. R., Ankersmit F. R. Narrative logic: a semantic analysis of the historian's language. Journal of interdisciplinary history. 1984. Vol. 15, no. 2. P. 317. URL: <https://doi.org/10.2307/204887> (date of access: 09.12.2021).
7. Kenneally C. The fabulist of Auschwitz. The Monthly.
8. Michaels W. B. You who never was there: slavery and the new historicism, deconstruction and the Holocaust. Ohio State University Press, 1996. Vol. 4 : Narrative. URL: <http://www.jstor.org/stable/20107068>. (date of access: 13.10.2021).
9. Morris H. The tattooist of Auschwitz. Bonnier Publishing Fiction.
10. Prasad R. The tattooist of Auschwitz - and his secret love. URL: <https://www.bbc.com/news/stories-42568390390>.
11. The Holocaust encyclopedia / ed. by W. Laqueur. Yale University Press, 2001.
12. Witek-Malitska W. Fact-checking “The tattooist of Auschwitz”. Joomag. URL: <https://viewer.joomag.com/memoria-en-no-14-11-2018/0766192001543510530/p6?short> (date of access: 13.10.2021).

References

1. Oghijenko V. Holodomor studies. holodomorstudies.com. URL: <https://www.holodomorstudies.com/discussion2.html> (date of access: 14.10.2021).
2. Caruth C. Unclaimed experience: trauma, narrative, and history. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1995. P. 3 –12.
3. Cilka's journey(46) - written by: Heather Morris - reading free books online. Reading free books online. URL: http://lovetreenovels.com/MostPopular/Cilka_s_Journey/page_46.html (date of access. 08.11.2021).
4. Fassin D. The empire of trauma: an inquiry into the condition of victimhood. Princeton : Princeton University Press, 2009.
5. Flood A. The Tattooist of Auschwitz attacked as inauthentic by camp memorial centre. the Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/books/2018/dec/07/the-tattooist-of-auschwitz-attacked-as-inauthentic-by-camp-memorial-centre> (date of access: 12.11.2021).
6. Kelley D. R., Ankersmit F. R. Narrative logic: a semantic analysis of the historian's language. Journal of interdisciplinary history. 1984. Vol. 15, no. 2. P. 317. URL: <https://doi.org/10.2307/204887> (date of access: 09.12.2021).
7. Kenneally C. The fabulist of Auschwitz. The Monthly.

8. Michaels W. B. You who never was there: slavery and the new historicism, deconstruction and the Holocaust. Ohio State University Press, 1996. Vol. 4 : Narrative. URL: <http://www.jstor.org/stable/20107068>. (date of access: 13.10.2021).
9. Morris H. The tattooist of Auschwitz. Bonnier Publishing Fiction.
10. Prasad R. The tattooist of Auschwitz - and his secret love. URL: <https://www.bbc.com/news/stories-42568390390>.
11. The Holocaust encyclopedia / ed. by W. Laqueur. Yale University Press, 2001.
12. Witek-Malitska W. Fact-checking "The tattooist of Auschwitz". Joomag. URL: <https://viewer.joomag.com/memoria-en-no-14-11-2018/0766192001543510530/p6?short> (date of access: 13.10.2021).

ДЛЯ НОТАТОК

За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

Підп. до друку 02.12.2021. Ум. друк. арк. 15,64. Обл.-вид. арк. 12,11
Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.
Наклад 100, зам. №

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу “Вісник Хмельницького національного університету”

Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (0382) 72-83-63